STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 08606

FUN BYTEN BIZ YERUSHOLAYIM

Gerszon Minkowicz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

גרשון מינקאָוויטש

גרשון מינקאוויטש

פון בימשן ביז ירושלים

האוואנא, קובא — 1955

הבנה, קובה — תשט״ו

GERSZON MINKOWICZ

Fun Biten Biz Jerushalaim

Copyright 1955
by Gerszon Minkowicz
Habana, Cuba

ג ע ו י ד מ ע ט :

מיין געבורט'ס שטעטעלע ביטען,
ביי דעם טייך שטשארא צווישן
סלאָנים און באַראַנאָוויטש, פוילן.

IMPRESO POR:
"VIDA HABANERA"
SOL 153
LA HABANA
1955

אָפּטיילונגען:

1. — פּוילן.
2. — אוראַל.
3. — גלות דייטשלאַנד.
4. — קובאַ.
5. — מדינת ישראל.
6. — ציוניסטישע טעמעס.

פוילן

(קינדער יאָרן)

איך זוך אין ניו יאָרק מיינע לאַנדסלייט

אין יאָר 1953, ווען איך בין געווען אין ניו יאָרק, האָב איך זיך באַמיט אויפצוזוכן מיינע לאַנדסלייט פון מיין שטעטעלע ביטען. שוין אין יאָר 1947, ביי מיין ערשטן אָנקומען אין ניו יאָרק, ווי איינער פון דער שארית־הפליטה, האָט אַ בענקשאַפט מיך ארומגענומען נאָך מיין געבורט'ס־שטעטעלע ביטען. גלייך ביים שטעלן די ערשטע טריט אויף דער אַמעריקאַנער ערד, האָט זיך דאָס שטעטעלע ביטען אַוועקגעשטעלט פאַר די אויגן. די בענקשאַפט נאָך די אידן פון ביטען, און נאָך דעם אָרט פון מיין געבורט, האָט אָבער אויף אַ צייט אויפגעהערט. איך בין פאַרטראָגן געוואָרן אין אַ נייע לאַנד, אויף דעם טראָפּישן שיינעם אינזל קובאַ.

איך האָב זיך קוים אָנגעוואַרעמט פון די זון־שטראַלן אין דעם טראָפּיש־הייסן קובאַ, און בין אַוועק צום לאַנד פון די אבות — קיין ארץ ישראל. עס איז געווען דאָס יאָר 1948, די באַפרייאונגס־מלחמה איז אָנגעגאַנגען אין נייעם ישראל. איך האָב געהערט דעם רוף פון מיין הארצן און איך האָב זיך פרייוויליק אָנגעשלאָסן אין דער נייער ישראל־ארמיי, — די „צבא הגנה לישראל".

נאָכן קריג, ווען דער שטילשטאַנד־אָפּמאַך מיט די באַזיגטע אַראַבישע מלוכות איז געשלאָסן געוואָרן, בין איך צוריקגעקומען קיין קובאַ. און דאָ האָט מיך די אַרבעט פאַר ישראל אינגאַנצן פאַרכאַפּט, ממש מיך איינגע־שלונגען אינגאַנצן.

דאָס זיין אַ סאָלדאַט אין ישראל, עפּעס מער ווי אַ יאָר, האָט מיר געגעבן אזוי פיל אמונה, אזא ליבשאַפט צו דער נייער מדינה, אז איך האָב זיך מיט באַנייטע כוחות אריינגעוואָרפן אין דער אַרבעט צו העלפן ישראל זיך שטעלן אויף די פיס, כדי זי זאָל ווערן אַ מלוכה ווי עס באַדאַרף צו זיין. איך בין ווייטער געבליבן אַ סאָלדאַט פאַר דער ציוניסטישער באַוועגונג אין קובאַ און געטאָן אַליץ כדי צו פאַרשפּרייטן די אידייע פון ציוניזם דאָ

אין לאַנד און שטיין צום דינסט דער ציוניסטישער פאַרייניקונג אין קובאַ ביי איר טאָג־טעגלעכער אַרבעט.

די זכרונות פון מיין געבורט'ס־שטעטעלע ביטען האָבן געטליעט טיף אין דער נשמה. איך האָב פאַרגליכן דאָס אַמאָליקע אידישע לעבן אין מיין שטעטעלע צו דעם אויפגעקומענעם אידיש־זעלבסטשטענדיקן לעבן אין ישראל, און געזען דעם המשך וואָס וועבט זיך אין נייעם ישראל. נצח ישראל לא ישקר! אין דעם נייעם אויפגעקומענעם פאָטערלאַנד ישראל האָב איך געזען, ווי עס ווערט פאַרגעזעצט דאָס אידישע לעבן פון מיין קליין שטעטעלע ביטען: צענדליקער און צענדליקער משפחות פון מיין שטעטעלע האָבן מיט יאָרן צוריק נאָך אויסגעוואַנדערט קיין ארץ ישראל, און איצט, נאָך דער גרויזאַמער וועלט־שחיטה פון מיליאָנען אידן, זענען געקומען די שארית־הפליטה. אין דעם גרויסן יער־הקדושים זענען אויך פאַרפלאַנצט געוואָרן ביימער אין הייליקן אָנדענק נאָך אַלע אומגעקומענע קדושים פון מיין שטעטעלע ביטען. די ווערטער פונעם נביא — „ואראה אותך מסבוסת בדמיך, ואומר לך — בדמיך חיי", האָבן אויפגעשיינט פאַר מיינע אויגן מיט דעם אַלטן טראַגישן אמת וואָס איז אין זיי פאַרבליבן אויף דורות און דורות. יאָ „איך האָב דיך געזען קאַנוואולסירנדיק אין דיין בלוט און איך האָב געזאָגט: אין דיין בלוט זאָלסטו לעבן". אידן האָבן קאַנוואולסירט אין זייער בלוט בעת דעם גרויסן חורבן דורך דער מערדער־האַנט פון היטלערן ימח שמו וזכרו, און דורכן בלוט פון די העלדן אין ישראל האָט מען באַפרייט דאָס לאַנד פון די אבות. די קרובים אונזערע, בלוט פון אונזער בלוט, און ביין פון אונזער ביין, די לאַנדסלייט אונזערע, צעזייטע און צעשפּרייטע אין אַלע לענדער, אין ישראל, אַמעריקע, אין די שטעט ניו יאָרק אָדער אין שי־קאַגאָ, אין אַרגענטינע, זיי אַלע הערן אונזער רוף, און קומען מיט זייער הילף אַז ישראל זאָל קענען אריינברענגען די טויזנטער היימלאָזע אידן. בדמיך חיי...

און ווען איך בין אַביסל פריי געוואָרן פון מיין ציוניסטישער טעטי־קייט אין קובאַ, האָב איך, אין יאָר 1953, קומענדיק אויף אַ באַזוך אין דער שטאָט ניו יאָרק, זיך באַמיט אויפצוזוכן מיינע ליבע לאַנדסלייט, די יוצאי־ביטען.

אין דער רעדאַקציע פון אַ אידישער צייטונג אין ניו יאָרק, האָט מען מיר איבערגעגעבן דעם אַדרעס פון אַ פרוי, און מען האָט מיר געזאָגט אַז דורך איר קען איך אויפזוכן דעם ביטענער לאַנדסמאַנשאַפט.

איך האָב גלייך געשריבן אַ בריוו צו דער פרוי, און איר געבעטן מיר צו העלפן אויפזוכן נעמען און אַדרעסן פון ביטענער אידן וואָס געפינען זיך אין ניו יאָרק און איבערן לאַנד. איך האָב, דעם אמת געזאָגט, שטאַרק גע־צווייפלט צי איך וועל גאָר קריגן אַ געהעריקן ענטפער. זאָגט מען דאָך אַז אין אַמעריקע זענען אידן פאַרשמייעט, פאַרביזנעוועט. און ווער ווייס צו די פרוי קען גאָר לייענען אידיש? אָבער צו מיין גרויס איבעראַשונג, האָב איך באַקומען אַ בריוו וואָס האָט מיך אויף אַן אמת אָנגענעם איבערראַשט. אַ טייל פון דעם בריוו גיב איך דאָ איבער: —

„...איך האָב נאָר וואָס איבערגעלייענט אייער בריוול און אין האַרצן האָט עפּעס אַ ציטער געטאָן. פאַר מיינע אויגן האָט אויפגעטויכט די שלאַנקע צאַרטע געשטאַלט פון אייער מוטער רייזל. אפילו איר קול איז אָפּגעפרישט געוואָרן אין מיין זכרון, ווי זי רופט אייך „גערשעלע! גערשעלע!"

מיר דוכט זיך, אַז איך האָב קיין טעות ניט. איר זייט בערל מינקאָוויטש'עס זון. אייער פאָטער איז געווען מיין ערשטער לערער. דער וואונדערבאַרער מענטש, מיט די גרויסע שוואַרצע אויגן, איז געווען דער, וואָס האָט מיך געלערנט צו שטעלן אַן אות, מיך געלערנט אידיש לויט דער מאָדערנער אָרטאָגראַפיע. אַ נאָענטקייט איז מיר פאַרבליבן צו מיין ערשטן לערער בערל מינקאָוויטש, איך געדענק זייער גוט אייער שוועסטער און ברו־דער. איך געדענק ווי אייער שוועסטער מינע האָט אַמאָל רעצי־טירט ביאַליק'ס „במרתף" און אַן אַנדער פּאָעמע „השמונאים קטנים אנו". דעם טאַטנס אויגן האָבן ארויסגעבליצט פון איר שוואַרץ־חנ'דיקן פּנים.

מיינע דריי ברידער, די מאַמע און איך זענען אין אַמעריקע זינט 1924. דאָך דאָס אָרט וואו ס'איז געשטאַנען מיין וויגל, — דאָס פּינטעלע ביטען, איז געבליבן ווי אַ וויכטיקער פּונקט; דורך די אַלע וואַנדערונגען אין מיין לעבן, איז יענער פּלאַץ נאָך אַלץ דער פונדאַמענט, דער שורש, פון וואַנען איך צי די גייס־טיקע יניקה כדי ביצוקומען די אומדערקלערבאַרע אומרוען, בענקשאַפטן, און זוכענישן"...

דער בריוו האָט אויף מיר געמאַכט אַ טיפן רושם. שפּעטער, אין הויז פון מיין לאַנדסמאַנפרוי אין דער בראָנקס, האָב איך געלייענט איר בוך

דערציילונגען „זון אויף בארג", וואָס איז ארויס אין יאָר 1951, אין ניו יאָרק. אויפן בוך שטייט דער פולער נאָמען פון דער שרייבערין. מיין ליבע לאַנדספרוי, רייזל, האָט מיר אויך געוויזן אַרטיקלען אין וועלכע זי האָט באַשריבן אונזער שטעטעלע ביטען.

מיין בת־עיר רייזל האָט מיך צונויפגעפירט מיט צענדליקער לאַנדסלייט, אידן פון ביטען און אומגעגנט. זי האָט מיך אויך געגעבן אַדרעסן פון ביטענער אידן וואָס וואוינען אין שיקאַגאָ און אין פילאַדעלפיע. אפילו מיט אַדרעסן פון ביטענער לאַנדסלייט וואָס געפינען זיך אין קאַנאַדע און אין אַרגענטינע האָט מיין בת־עיר מיר באַזאָרגט.

מיין שטעטעלע ביטען האָט אויפגעוואַכט פאַר מיינע אויגן.

א באַגעגעניש מיט מיינע לאַנדסלייט

מיינע לאַנדסלייט אין ניו יאָרק האָבן מיך איינגעלאַדן צו דער פייע־רונג לכבוד דעם פינף יעריקן יובל פון דער פרויען אָפּטיילונג פונם „ביטע־נער לאַנדסמאַנשאַפט פאַריין". די פייערונג איז פאָרגעקומען אין שיינעם זאַל פון דער ניו יאָרקער „אַרבעטער רינג היים", פאַר עלטערע מיטגלידער. די דאָזיקע „היים" איז באמת ווערט מ'זאָל וועגן איר באַזונדערס שרייבן. דער בנין איז אַ גראַנדיעזער. אגב, געפינט זיך אין דעם דאָזיקן „מושב זקנים" פון אַרבעטער רינג אַ צימער אויפן נאָמען פון דעם ביטענער אַרבע־טער רינג ברענטש. איך האָב זיך גלייך דערפילט היימיש ביים אַריינקומען אין דעם דאָזיקן צימער. כ'בין ווידער צווישן אייגענע, צווישן מיינע ביטענער לאַנדסלייט.

דאָס איז געווען אין אַ רעגנדיקן זונטיק אין דער פרי. איך האָב זיך געפונען ערגעץ אין לאָנג איילאַנד און האָב געדאַרפט פאָרן אַ היפּשן לאַנגן וועג ביז אין דער בראָנקס, ניט ווייט פון דעם בראָנקס־פּאַרק, זיך צו טרעפן מיט מיינע לאַנדסלייט, די שרייבערין רייזל און ישראל. פון דאָרטן, אין דער בראָנקס, האָבן מיר געדאַרפט צוזאַמען צופאָרן צו דער „אַרבעטער רינג היים", צו דער פייערונג פון די ביטענער פרויען־פאַריין.

אָבער דער רעגן האָט אַלץ געגאָסן, איך האָב זיך אַריינגעזעצט אין דעם אויטאָבוס וואָס האָט מיך צוגעפירט צו דער דזשאַמייקע סאָבוויי־סטאַנציע. די סאָבוויי איז געלאָפן הענדום־פּענדום מיט אַזאַ שנעלקייט ווי נאָר אַמעריקאַנער סאָבווייס קענען פליען, און אָט בין איך אין אַ אידישן געגנט אין דער בראָנקס. כ'דערפיל אַ היימישקייט אין די גאַסן. כ'זע אידן, און כ'הער רעדן מאַמע־לשון. נישקשה, אַ איד קען שוין דאָ נישט פאַרלוירן גיין.
מיינע לאַנדסלייט האָבן מיך אָפּגעוואַרט ביים אַרויסגאַנג פון דער סאָבוויי סטאַנציע. מיר האָבן גענומען אַ טעקסי וואָס האָט אונז גע־בראַכט צו דעם שיינעם בנין פון דער „אַרבעטער רינג היים".
פריינט ישראל האָט אונז געפירט ווייזן די צימערן פון איין שטאָק צום

אַנדערן, מיט די אַלע איינריכטונגען צום וואוילזיין פון די, וואָס זענען געקומען דאָ אויסלעבן זייערע יאָרן אין דער „היים" וואָס דער אַרבעטער רינג האָט פאַר זיי געבויט. די געבײַדע מאַכט אַן אויסערגעוויינלעכן שיינעם איינדרוק. קענטיק אַז מען האָט געבויט אַלץ לויט דער לעצטער מאָדערנער אַרכיטעקטור. און די עלטערע אידן, די זקנים און זקנות האָבן ווירקלעך אַלץ וואָס אַ בן אדם דאַרף האָבן אין שפייז, אין רו, אין מעדיצינישער באַהאַנדלונג און באַקוועמלעכקייט בכלל. דאָך זענען מיר געדאַנקען געקראָכן אין קאָפּ: „אל תשליכנו לעת זקנה" — די תפילה וואָס איך פלעג הערן אַמאָל אין גרויס געוויין פון עלטערע מענטשן ביי מיר אין מיין שטעטל ביטען — האָב איך ווידער דערהערט, און איך האָב געטראַכט אַז אָט די אַלע עלטערע מענטשן דאָ אין דער שיינער „היים" וואָלטן געקענט אויסלעבן זייערע יאָרן אין דער סביבה פון זייערע אייגענע קינדער און אייניקלעך וואָלט אַ סך בעסער געווען. אָבער ווייזט אויס, אַז דאָס לעבן דאָ, אין אַמעריקע, איז פאַרט אַנדערש ווי אין דער אַלטער היים, אין קליינעם שטעטל. דאָס פּראָבלעם פון קינדער און עלטערן און דאָס צוזאַמענלעבן זייערס איז אַ מער קאָמפּליצירטער. און די דאָזיקע „היים" איז מסתמא זייער נויטיק.

אין זאַל טרעף איך שוין אַ גרויסן עולם. מען זאָגט מיר אַז דאָס זענען ביטענער לאַנדסלייט. אָבער איך קען קיינעם ניט. איך בין פון יונגן דור. אָבער ווען איך האָב זיך גענומען גוט איינקוקן אין זייערע פּנימ'ער האָב איך דערקענט אַז דאָס זענען מיינע לאַנדסלייט. יאָ, איך קען זייערע קרובים, און זיי אַלע געדענקען מיינע עלטערן. איך דערקען אין די משפחה־שטריכן מיינע היימישע אידן פון ביטען, מיין שטעטעלע.

איך האָב זיך באַקענט כמעט מיט יעדן פון דעם פאַרזאַמלטן עולם. און זיך דערוואוסט ווער איז ווער, און דעם גאַנצן יחוס פון וואַנען מען קומט אַרויס. איך האָב ממש פאַרגעסן אַז איך געפין זיך ווייט, ווייט פון דער היים, און געדוכט האָט זיך מיר אַז איך בין גאָר אין שטעטל מיינעם, אין ביטען.

כ'בין געזעסן צווישן מיינע טייערע לאַנדסלייט און אויסגעהערט די שיינע רעדעס וואָס האָבן דערציילט פון די אויפטוען זייערע, פון די טעטיקייטן לטובת הכלל, און שטאַרק הנאה געהאַט וואָס מיינע לאַנדסלייט דאָ אין אַמעריקע זענען ממשיך די גוטע מידות פון אונזערע אבות צו זאָרגן פאַרן כלל, און דינען געזעלשאַפטלעך, און העלפן די וואָס נויטיקן זיך אין הילף. איך האָב זיי געזאָגט, צום סוף פון דער פייערונג, אַ פּאָר ווערטער. איך האָב

אויסגעדריקט מיין פרייד זיך צו טרעפן מיט זיי, מיינע נאָענטע און אייגענע פון איין היים־שטאָט, און פאַרענדיקט מיט דעם וואונטש זיך טרעפן מיט זיי נאָכאַמאָל כדי נאָך מער אָפּצופרישן די ליבע, האַרציקע זכרונות וואָס פאַרבינדן מיך מיט זיי און מיין אַמאָליקער היים אין ביטען.

מיר האָבן שפּאַצירט אין דעם גרויסן גאָרטן ארום דער „היים". אונז איז נאָכגעגאַנגען אַן אַלטיטשקער, מיט וועלכן מיר האָבן געשלאָסן אַ באַ־קאַנטשאַפט. דער זקן האָט גערעדט מיט אַ וויינענדיקער שטימע. אים, דעם זקן איז טרויעריק. אין אונז — האָט ער געזאָגט — האָט ער געפונען פריינט, נאָענטע, צו שטילן זיין עלנטקייט.

איך האָב זיך געטראַכט: אומעטום קענסטו טרעפן עלנטע מענטשן, בפרט אין אַזאַ פּלאַץ, אין אַ מושב זקנים, און וואָס נויטיקן זיך אין אַ וואַרעם מענטשלעך וואָרט.

פאַרנאַכט זענען מיר, פרוי רייזל און נאָך אַ נאָענטער פריינט אירער, צוריקגעפאָרן אין דער בראָנקס. דער גאַנצער וועג האָט דערמאָנט אַז עס איז זונטיק, אַלץ ארום איז געווען פאַרוויגט אין אַ זונטיק רו. אפילו די נאַ־טור ארום, האָט זיך געדוכט, האָט איצט גערוט. אַ שטילקייט האָט גע־הערשט אויף די וועגן. געפאָרן זענען מיר דריי ביטענער, צוויי שוין פון לאַנג אויסגעוואַנדערטע פון ביטען, און איך — דער נאַר וואָס געקומענער, דער צופעליקער גאַסט אין ניו יאָרק.

מיר פאָרן אויף אַ וועג מיטביימער פון ביידע זייטן. זיי פאַרשטעלן ממש דעם וועג. עס ווערט טונקל, די ביימער רוישן, און די געדאַנקען טראָגן אונז צוריק צום שטעטל פון וואַנען מיר אַלע דריי שטאַמען, און וואו מיר האָבן פאַרבראַכט אונזערע קינדער־יאָרן.

ער, דער מאַן, איז שטימונגספול, השתפכות הנפשדיק און ער דערמאָנט זיך און דערציילט מעשיות פון שטעטל. איך האָב געזען אַז ער איז פול מיט אַ בענקשאַפט וואָס קען זיך ניט שטילן. און ער איז מיר נאָענטער געוואָרן.

„איך בענק — האָט ער אויסגערופן, — איך בענק נאָך דעם אַמאָל. איך לעב מיט דעם אַמאָל, און וואו זענען די אידן פון ביטען איצט, וואו איז ביטען?...

אויך די שרייבערין רייזל האָט זיך דערמאָנט פון איר היים־שטעטל, און גענומען מאָלן אין שטילע ווערטער בילדער פון אירע קינדער יאָרן.

זכרונות האָבן אונז פּאַרוועבט אין יענעם טונקעלן פּאַרנאַכט אויפן וועג צו דער בראָנקס.

איך האָב געשוויגן, זיך צוגעהערט צו זייער רעדן — און געשוויגן. איך האָב מיטגעפילט מיט זיי. דאָ לעבן מיר, זיצן ניט קיין אַמעריקאַנער, ־אָס זענען צוויי היימישע, יוגנטלעכע פון מיין שטעטעלע. זיי האָבן ניט איבער־געריסן מיט דעם עבר. אין זיי איז פאַראַן המשך, דערפאַר האָבן מיר זיך געטראָפן און ס'איז גאָר קיין צופאַל נישט וואָס מיר פאָרן איצט צוזאַמען. און די וואָס ווילן פאַרגעסן, אָדער מיינען אַז זיי האָבן פאַרגעסן און איבער־געריסן מיט זייער עבר, האָבן אַ טעות, דער אַמאָל לעבט אין אונז אַלעמען. ביי איינעם מער, ביי אַ צווייטן אפשר ווינציקער. אָן אייביקן בונד האָבן מיר געשלאָסן מיט דער היים, מיטן שטיקל ערד פון וואַנען מיר קומען אַרויס און אוואו מיר האָבן דאָס ליכט פונעם הימל איבער אונזערע קעפּ דערזען. יענעם פאַרנאַכט האָב איך דאָס שטעטל ביטען געפונען. געפונען עס אין דער בראָנקס, ביי מיינע נאָענטע לאַנדסלייט.

מיין געבורטס-שטעטל ביטען

מיין שטעטעלע ביטען!

איך וועל פרואוון פארגעסן אויף א רגע נאר וואס דער בלוטיקער שונא, דער היטלער־מערדער און נאצי, האט צו דיר געטאן!

דער זייגער אויפן וואנט קלאפט אוים די נאכמיטאג שעה. א שטיל־קייט פילט אן מיין צימער. דורכן פענצטער דרינגט אריין די ווארעמקייט פון פארגייענדיקן זומער.

עס איז שטיל ארום מיר, און דורך דער שטילקייט הער איך דעם דופק פון דער רוישנדיקער, לעבעדיקער וועלט.

איך בין וואך, אין מיין דמיון בין איך צוריק אין מיין שטעטעלע. שיין, כאטש ניט גרויס איז מיין שטעטעלע ביטען, וואס ליגט ביים טייכל שטשארא, וואס פאלט אריין אין גרויסן טייך ניעמאן.

ביטען געפינט זיך אכט און צוואנציק קילאמעטער פון דער שטאט סלאנים און 50 קילאמעטער פון בארנאוויטש, וויים רוסלאנד.

פארוואס מיין שטעטעלע רופט זיך ביטען, זענען פאראן א סך מעשיות און לעגענדעס. פאראן א לעגענדע אז בשעת ביטען האט זיך געהאלטן אין בויען, זענען געווען דארט בלויז געציילטע אידישע משפחות, און ס'איז שווער געווען צוזאמענצושטעלן א מנין צום דאווגען. און ווען א איד איז צוגעקומען, איז א פרייערדיקער אוועק. אזוי כסדר. פלעגט קומען אן אורח, איז די שמחה געווען גרויס, אבער אז ס'איז געקומען צום דאווענען האט מען זיך געכאפט אז א איד וואס איז שוין געווען א תושב אין דעם ישוב איז נעלם געווארן, דער שמש פלעגט אויסרופן: ביל...טען — אי אושאל... ביל...טען — אי אושאל... (דאס הייסט אויף רוסיש: געווען דער און אוועק, געווען דער און אוועק). פון דעמאלט אן האט מען דאס שטע־טעלע א נאמען געגעבן „ביטען".

דאס שטעטעלע ביטען האט דורכגעמאכט מלחמות, אפגעברענט גע־ווארן, צוריק אויפגעבויט געווארן, ביז דאס לעבן האט זיך איינגעשטעלט און ביטען האט דערגרייכט די צאל פון צוויי הונדערט משפחות.

א לאנגע גאס שניידט דורך דאס שטעטל און ציט זיך פון דער היל-צערנער בריק ביים טייכל שטשארא ביז העט, העט ווייט, צום הויכן בארג וואס שטייט דארט מחוץ דעם שטעטלשן ישוב.

פאראלעל צו דער לאנגער גאס לויפט אויך דורך דאס שטעטל א קורצערע גאס און רעכטס און לינקס געפינען זיך זייטיקע קליינע אידישע געסלעך. די אידן אין ביטען האבן געוואוינט בשכנות מיט א סך גוים, וואס האבן גע-וואוינט אפגעזונדערט אין באזונדערע גאסן און געסלעך. די גוים האבן ווינציק־וואס זיך געמישט מיט די אידן, איינער האט דעם צווייטן קוים פארשטאנען, צוויי פעלקער, צוויי שבטים אויף איין שטיקל פרובט-בארע ערד, מיט באזונדערע לשונות און קולטורן, צוויי באזונדערע וועלטן און עס האט זיך געדוכט אז אזוי איז עס נאטירלעך, און אזוי וועט זיך עס ציען דורך צייטן און דורות.

די צוויי באזונדערע פעלקער פלעגן אמאל יא זיך באגעגענען. מ'פלעגט האנדלען, קויפן און פארקויפן איינע צו די אנדערע. ארויסהעלפן אמאל אין אן ארבעט, בשעת א שרפה, וכדומה. דא און דארט האט זיך געשאפן א פריינטשאפט לפנים. אין תוך אבער איז געלעגן א תהום וואס האט פאר-נאנדערגעטיילט די אידן פון זייערע ניט אידישע שכנים, די ווייס־רוסן.

געווען דא אין ביטען א דריטער צד, דאס איז געווען די פוילישע מאכט. די שטאט־רעגירונג וואס איז געווען דורכאויס א פוילישע, די לערער פון די שטאטישע שולן, און די באאמטע פון דער שטאט־רעגירונג, וואס האבן זיך אויפגעפירט מיט גדלות, ווי די אמתע הערשער, און האבן ווינציק־וואס געהאט צו טאן סיי מיט די גוים, די ווייס־רוסן, און סיי מיט די אידן.

אויף דעם בארג, אין עק פון דער לאנגער גאס איז געשטאנען א גרוי-סער האלב־חרובער קלויסטער, דער דאזיקער קלויסטער איז געשטאנען ווי א מין אנדענק פון אלטע צייטן. די ארכיטעקטור, דער שיינער געבוי פון דאזיקן אלטן קלויסטער האט דערציילט אז געבויט האבן אים גרויסע מייס-טער, און אז פיל ארבעט איז אריינגעלייגט געווארן ביים בויען. דער פלאץ ארום דעם קלויסטער איז געווען פארבויט מיט קליינע בנינים. אין איינעם פון זיי האט געוואוינט דער גלח מיט זיינע משרתים. צווישן די בנינים האט זיך אויך געפונען דער ניי־אויסגעבויטער קלויסטער אין וועלכן דאס פויערים־פאלק און די פרומע גוים פון שטעטל זענען געקומען אפריכטן זייערע געבעטן צום האר יעזוס.

אין דעם סקלעפט פונם אלטן חרובן קלויסטער האבן זיך געפונען פאר-שיידענע היילן. אלערליי פאנטאסטישע מעשיות זענען ארומגעגאנגען אין

פאָלק וועגן די דאָזיקע היילן. באַזונדערס פלעגט דאָס יונגוואַרג זיך איינ־הערן מיט קלאָפנדיקע הערצער צו די פאַרשיידענע מעשיות וועגן די דאָזיקע היילן אינם אַלטן פּראַוואָסלאַווענעם קלויסטער. אָפט פלעגן די שקצים אַראָפּגײדערן אין די דאָזיקע פוסטע היילן, אין דער פינצטער פלעגן זיי גיין פון צימער צו צימער, האַלטן שטורקאַצן אין די הענט צו באַלייכטן די היילן, און מער ווי שאַטנס, שרעקנדיקע, אויף די ווענט — האָבן זיי ניט געזען.

דאָ לעבן דעם חרובן קלויסטער איז אויך געשטאַנען אַ הילצערנער קאַשטשאָל פאַר די פּאַליאַקן.

ארום דעם באַרג זענען געשטאַנען הילצערנע הייזלעך, וואָס האָבן ארומגענומען דעם באַרג ווי אַ רייף. דאָ איז אויך געווען דער פי־מאַרק. איין מאָל אין חודש פלעגן דאָ די פויערים ברענגען פון זייערע דערפער פערד, קי, קעלבלעך, אָקסן, שאָף און אַנדערע בהמות צו פאַרקויפן. דער טומל און געפילדער פון די פויערים און זייערע פי, דאָס הירזשען פון פערד, און דאָס מעקען פון די בהמות איז געגאַנגען ביזן הימל. פון אינדערפרי ביז אין שפּעטן אָוונט, נאָך זון אונטערגאַנג, פלעגט מען הערן די קולות פון דעם מאַרק אויף וויאָרסטן ווייט. אויף דער אַנדערער זייט באַרג איז אין דעם מאַרק־טאָג אויך געווען טומלדיק און פריילעך אין די אידישע קראָמען. מ'האָט געלייזט צוביסלעך פון די פויערים וואָס זענען געקומען איינהאַנדלען זאַלץ, נאַפט, מאַכאָרקע און אַנדערע נויטיקע זאַכן פאַר זייערע הויז געזינדן.

אויף דעם דאָזיקן מאַרק־טאָג פלעגט מען וואַרטן אַ גאַנצן חודש. דער פי־מאַרק איז געווען דער עיקר־קוואַל פון פרנסה. נאָכן יריד־טאָג פלעגן די פויערים פאַרפאָרן אין די דערבייאיקע קרעטשמעס, און פאַרטרינקען די לייזונגען מיט גלעזלעך וויסן בראָנפן, און פאַרבייסן מיט הערינג, ווייסע חלה וואָס די קרעטשמע־באַלעבאָסטעס האָבן צוגעגרייט פאַר זייערע הונגעריקע קונים.

נאָכן טרינקען די גלעזלעך ווייסע משקה זענען די פויערים געוואָרן בגילופין. אין שיכרות האָבן זיי אָנגעהויבן זינגען פויערישע לידלעך וועגן ליבע און וועגן טויט, טייל פון זיי פלעגן וויינען און כליפּען אויפן קול, פון די העלזער פלעגט זיך רייסן אַזאַ יאָמערדיק געזאַנג, וואָס האָט זיך פאַר־ענדיקט מיט אַ בלעקערצן סתם אין דער וועלט אריין.

דערפאַר אָבער איז דאָס געזאַנג זומער־צייט, וואָס האָט זיך גע־טראָגן פון די פעלדער געווען אָנגענעמער פאַרן אויער, אַלץ ארום איז איינ־געטונקען אין גרינס. די תבואות אויף די פעלדער זענען רייף, צעבליט,

און צייטיק צום שניידן. די געזאַנגען פון די פויערים אויף די פעלדער פלעגט מען הערן פון ווייטן, און די אידן אין שטעטל האָבן שוין געוואוסט, לויטן געזאַנג אַז איצט געפינט זיך דאָס פויערים פאָלק אויף די פעלדער וואו זיי זאַמלען איין די תבואות. עס פלעגט זיך טראָגן דאָס געזאַנג פון דעם פויער, דעם געזונטן מענטש וואָס איז צוגעבונדן צו זיין ערד, צו דער נאַטור, פון וועלכן ער איז אַ טייל, און נישט איין איד אין שטעטל, האָט אַ טיפן זיפץ געטאָן, זיך צוהערנדיק צום פויערס זינגען אויף די פעלדער. און ווי מקנא איז דער איד געווען דעם פויער! עך, ווי דערלעבט מען שוין צו זען זיין אין אַן אייגן לאַנד און געניסן פון גאָטס שפע אויף די פעלדער! דער איד אין שטעטל איז אָבער פאַרט געווען אַן אריינגעוואַקסענער אין דעם ארומיקן לעבן, און געהאַט אַ ליבשאַפט צו דער ערד אויף וועלכער ער האָט געלעבט פון אבות־אבותינו.

איצט, אַז איך טראַכט פון יענע יאָרן ווערט אומעטיק אויפן הארצן. געווען אַמאָל רואיקע, נאָרמאַלע צייטן, ווען דאָס לעבן איז געפלאָסן שטיל און רואיק. אָבער עס האָט קיינער זיך ניט פאַרגעשטעלט, אַז אַלץ וועט אויסגעריסן ווערן מיטן וואָרצל.

דאָס אידישע לעבן אין ביטען

אויב אין די אַמעריקאַנער לענדער ווערט איצט גערעדט אַ סך וועגן דער צוקונפט פון אידן און אידישקייט אין אונזער העמיספער; ווי אַזוי איינצוהאַלטן די אַסימילאַציע און איינצופלאַנצן און באַפעסטיקן דעם אידישן באַוואוסטזיין ביי די יונגע אידישע אויפקומענדיקע דורות — איז אין מיין אַמאָליק אידיש שטעטל — ביטען, אַזאַ פּראָבלעם ניט געווען. דאָרט אין ביטען זענען אידן געווען — אידן. אַלט און יונג. קורב צו צוויי הונדערט אידישע משפחות האָבן געלעבט, גערעדט, געטראַכט און געפילט ווי אידן.

געווען אין שטעטל אַ גרויסע צוויי שטאָקיקע הילצערנע געביידע — די שוהל פון שטעטל. געווען אויך אַ חסידים שטיבל, און אַ שטאָטישער בית המדרש אין דעם נייעם טייל פון שטעטל.

די בעלי־מלאכות האָבן, קורץ פאַרן אויסברוך פונעם צווייטן וועלט־קריג, אָנגעהויבן צו בויען אַ אייגענע שול, דעם אַזוי גערופענעם חייטים; זיי האָבן אָבער ליידער ניט געהאַט קיין געלט צו פאַרענדיקן די געביידע. איז זי געבליבן שטיין אַזוי, און געוואָרט אויף אַ תיקון. און דאָ האָט דער בלוטיקער קריג פון די נאַצים זיך אָנגעהויבן. וואָס עס איז געוואָרן פון דעם דאָזיקן ניט פאַרענדיקטן בנין קען מען זיך אַליין פאָרשטעלן.

געווען אין שטעטל, ווי דער שטייגער איז, אַ כשרע מקוה מיט אַ שוויץ באָד ווי אין אַלע אידישע שטעטלעך. געווען אויך אַ הקדש, אַ גמילת־חסדים־קאַסע, אַ ביקור־חולים פאַריין א. א. וו.

די שוהל און דער בית המדרש האָבן אויסגעהאַלטן צוויי רבנים, אַ חסידישער און מתנגדשער רב. די הויפּט פרנסה זייערע, פון וואָס צו ציען חיונה, איז געווען דאָס פאַרקויפן הייוון אַלע ערב־שבת און ערב יום־טוב.

אין שטעטל איז געווען אַ ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע מיט אַ גוט איינ־

געשטעלטע ביבליאָטעק, געווען אויך א בונדישע אָרגאַניזאַציע מיט אַן אייגענער ביבליאָטעק.

די אידן האָבן געצויגן זייער פרנסה דאָס רוב פון האַנדל, א טייל האָט זיך פאַרנומען מיט מלאכה. געווען האַנטווערקער, שוסטערס, שניידערס וכדומה. געווען כלי־קודש אין שטעטל, אידן מיט לופט־פרנסה, און סתם אָרעמעלייט, מרינה גייערס. יאָ, געווען אויך אין שטעטל, ווי אין אַלע אידישע שטעטלעך — א שטאָט משוגענער.

אַמאָל, נאָך פאַרן ערשטן קריג, האָט דאָס שטעטל פאַרמאָגט א גאַרבער פאַבריק, און א וועבעריי פאַבריק. אין די יאָרן צווישן ביידע מלחמות זענען די דאָזיקע צוויי פאַבריקן געשטאַנען פוסט.

געווען אין שטעטל מער ווי א צענדליק אידישע בעלי־עגלות, וואָס פלעגן פירן פאַרשוינען און משא אין די נאָענטע שטעט סלאָנים און באַראַ־נאָוויטש. געווען ביי אונז אין שטעטל א סך גרינס און אויבסט הענדלער וואָס האָבן בשפע געהאַט פרנסה.

די אָנגעזעענע אינטעליגענץ פון שטעטל זענען געווען: דער שטאָטיש־ער דאָקטאָר און דער אַפּטייקער. זיי זענען געווען די חשובע לייט פון שטעטל וואָס האָבן געהאַט צוטריט צו דער מאַכט, און בכלל געווען קרוב למלכות. דורך זיי האָבן אידן זיך משתדל געווען ביי דער רעגירונג.

די אידישע יוגנט האָט געלערנט אין די צוויי אידישע שולן וואָס האָבן עקזיסטירט. אין איינע פון זיי איז מיין פאָטער ע"ה, בערל דער לערער, געווען דער גאַנצער באַלעבאָס, א טייל פון דער שטאָטישער יונגוואַרג האָט געלערנט אין דער פוילישער פאָלקס שול, און גאָר א קליינער פּראָצענט אידישע בחורים און מיידלעך האָבן ממשיך געווען זייער לערנען אין די גימנאַזיעס פון סלאָנים, באַראַנאָוויטש אָדער אין דעם העבּרעאישן לערער סעמינאַר אין ווילנע.

שבת ביינאַכט פלעגט אין בית־המדרש דרשענען איינער פון די רבנים אין שטעטל, און אַמאָל א מגיד וואָס איז פאַרפאָרן אין ביטען, איבער שבת. אַמאָל פלעגט אין שטעטל געגעבן ווערן א חזנישער קאָנצערט, א חזן וואָס פלעגט דורכפאָרן דאָס שטעטל, האָט זיך פאַרהאַלטן א פּאָר טעג ביז מוצאי שבת.

די מער פאָרגעשריטענע אידישע יוגנט האָט אין די יאָרן פאַרן קריג אָרגאַניזירט א דראַמאַטישן קרייז, און זיי פלעגן געבן פאָרשטעלונגען אין

דעם שטאָטישן טעאַטער־זאַל, וואָס האָט זיך געפונען אין דער געביידע פון די שטאָטישע פייער־לעשער.

די פייערלעשער זענען, אגב, געווען גוט אָרגאַניזירט. אַלע פייערלעשער זענען געווען אידישע, קיין גוי האָט, על־פּי צופאַל, אָדער ניט געוואָלט זיך אַנשליסן אין דער אידישער פייערלעשער קאָמאַנדע. די פייערלעשער קאָמאַנדע איז געווען גוט אָרגאַניזירט. געווען אָפיצירן און אונטעראָפיצירן, מיט פאַרשידענע מונדירן לויטן ראַנג. די פייערלעשער האָבן אפילו געהאַט אַן אייגענעם אָרקעסטער, וואָס פלעגט שפּילן ביי יעדן אָפיציעלן פּוילישן מלוכה יום טוב. געווען שיין צו קוקן ווי די פייערלעשער מיט זייער אָרקעסטער מאַרשירט אין די גאַסן, זייער שפּילן פלעגט ארויסרופן פרייד ביי אַלע אידן. די אידישע פייערלעשער פלעגן גיין די ערשטע ביי יעדן פּאַראַד וואָס די שטאָט רעגירונג פלעגט אָרגאַניזירן.

ארום דעם שטעטל האָבן זיך געצויגן ברייטע גרינע פעלדער; וועגן אויסברוקירטע וואָס האָבן געפירט אין די דערפער און זאַמדיקע שליאַכן וואָס האָבן זיך געצויגן מיילן ווייט און געפירט אין דער ברייטער גרויסער וועלט אריין.

הינטערן שטעטל האָבן זיך געפונען פיל סעדער און גערטנער, אין וועלכע עס זענען געוואַקסן עפּל, באַרן, פלוימען און אַנדערע פרוכטן. זומער צייט פלעגן אַט די סעדער ארויסגעבן וואונדערלעכע ריחות, דורכפאָרער פלעגן פשוט פאַרצויבערט בלייבן שטיין און איינזאַפּן די כישופדיקע אַראָמאַטן וואָס פלעגן זיך טראָגן פון די סעדער אויף מיילן ווייט.

די גאַסן פון שטעטל זענען געווען ברוקירט מיט שטיינער. די זייטיקע געסלעך אָבער זענען געווען זאַמדיקע, און פול מיט גריבער, אין רעגנדיקע טעג פלעגט די בלאָטע גרייכן ביז די קני, און ס'איז געווען פשוט א סכנה ארויסצוגיין.

וואַסער צום טרינקען און קאָכן פלעגט מען שעפּן פון די ברונעמער, וואָס זענען געווען פאַרמויערט ביי די זייטן מיט צעמענטענע קאַדיבעס. אין דעם „קליינעם געסל", ווי מען האָט גערופן איינס פון די קלענסטע געסלעך אין שטעטל — האָט זיך געפונען א קרעניצע מיט קרישטאַל קלאָרן וואַסער וואָס איז געפלאָסן טאָג און נאַכט. פלעגן טאַקע די אידן פון שטעטל זיך ציען אהער צו דער ליבער קרעניצע און שעפּן וואַסער וויפל עס האָט זיך זיי געגלוסט.

כמעט יעדער איד אין שטעטל האָט הינטערן הויז זיינעם פאַרמאָגט א

גאָרטן. און זומער צייט האָט יעדער אידישער באַלעבאָס געהאַט גרינסן פאַרן גאַנצן הויז געזינד. און עס איז נאָך געבליבן זיך אַנצוגרייטן אויפן ווינטער, מערן, בוריקעס, אוגערקעס, קרויט. מ'האָט די אַלע שאר ירקות באַשאָטן מיט געלן זאַמד. ווינטער פלעגט מען אריינשטעלן אין די פענצ־טער די דובעלטן, מ'פלעגט פאַרשמירן די לעכער ארום די פענצטער מיט ליים; פאַרשפאַרן כדי די בייזע ווינטן זאָלן ווינטערצייט נישט אריינבלאָזן אין די שטיבער.

אין די לאַנגע ווינטער אויפדערנאַכטן, ווען דער שניי האָט אַלץ ארום פאַרדעקט מיט זיין בלענדענדיקער ווייסקייט און דער פראָסט פלעגט זיך זילבערן און מאָלן כלערליי בילדער אויף די פאַרפראָרענע שויבן, פלעגן אידן זיצן אין הויז, אָדער אין ווארעמען בית־המדרש אויף דער ליזשאַרקע און זיך דערציילן מעשיות, אָדער רעדן פון פּאָליטיק, אַנדערע פלעגן געשמאַק לערנען גמרא מיטן באַקאַנטן ניגון, די פשוטערע אידן פלעגן לערנען משניות.

שכנים פלעגן זיך אריינכאַפּן איינער צום אַנדערן אין די שטיבער, שמועסן פון דעם און פון יענעם, זיך אַראָפּרעדן פונם הארצן עס זאָל גרינגער ווערן אויף דער נשמה.

אַז דער הייליקער שבת איז אוועק, און די מלכה שבת פלעגט מיטנע־מען איר מאַיעסטעטישע הערשאַפט, איז די פולע וואָך ווידער אָנגעקומען מיט אירע דאגות און קאַפּדרייעניש. אידן האָבן זיך אויסגעשפּאַנט פון זייער שבתדיקייט. מ'האָט געעפנט די קראָמען גלייך נאָך הבדלה. קונים פלעגן זיך באַווייזן, און מ'האָט אָנגעהויבן זיך צוגרייטן פאַר דער וואָך האָרע־וואַניע. מ'האָט אַראָפּגענומען די שבת'דיקע טישטעכער מיט די לייכטער פון די טישן, און די וואָך האָט זיך ווידער אריינגעקליבן אין די אידישע שטי־בער, אָבער ניט מיטאַמאָל, נאָר ביסלעכווייז. אין די מער פרומע שטיבער האָט זיך נאָך געפילט די מנוחה פון דעם שבת'דיקן טאָג. אויף די פּנימער פון אַלט און יונג האָט נאָך גערוט דער שיין פון דעם רו־טאָג, פון דעם הייליקן שבת, ביז אין די שפּעטע שעה'ן פון דער נאַכט.

בעלי־עגלות האָבן איינגעשפּאַנט זייערע אויסגערוטע פערד און זיך געלאָזט אין וועג אריין קיין סלאָנים אדער באַראַנאָוויטש פירנדיק פאַרשוי־נען אהינצו. צוריק פלעגן זיי קומען מיט פולע בוידן אָנגעלאָדענע מיט סחורות. שעה'ן, טעג, מעת־לעת'ן גאַנצע פלעגן זיך די בעלי־עגלות גע־פינען אויף די וועגן וואָס פירן פון ביטען קיין סלאָנים און פון סלאָנים קיין

באַראַנאָוויטש און צוריק ווידער קיין ביטען. אָפט פלעגן פאַלן רעגנס שנייען און די בוידן פלעגן זיך טאָפטשען אין בלאָטעס. גאָר אָפט פלעגן די בעלי־עגלות נאָכגיין די בוידן און וועגנער, און העלפן שטופן די פערד באַרג אַרויף די שווערע משאות.

:: :: ::

ביטען האָט געשמט פאַר אַן אינטעליגענט אידיש שטעטל. ביטען האָט אויף אַן אמת געהאַט מיט וואָס זיך צו גרויסן. די רבנים פון שטעטל רב מתותקע און רב מרדכילע זענען געווען גאוני־הדור. צו זיי פלעגן קומען הונדערטער אידן פון די אַרומיקע שטעטלעך נאָך ברכות און נאָך אַן עצה אין אַן עת־צרה. אפילו די גויאשע פריצים פלעגן אויך קומען צו זיי, אַז די ראַ־בינס זאָלן זיי בענטשן, דאָס שטעטל האָט אויך אַרויסגעגעבן אידישע שריי־בער, דיכטער, און ציוניסטישע פירער. פון ביטען זענען אַרויסגעקומען צענדליקער חלוצים וואָס זענען אַוועק קיין ארץ ישראל בויען דאָס לאַנד.

צביה לובעטקין, די באַרימטע העלדין פון דער וואַרשעווער געטאָ שטאַמט פון ביטען. דאָרט איז צביה געבוירן און דערצויגן געוואָרן אין ציוניסטישן גייסט.

ביטען האָט פאַרמאָגט גרויסע ביבליאָטעקן מיט טויזנטער ביכער אין העברעאיש, אידיש און אַנדערע שפּראַכן.

אין בית המדרש האָבן זיך געפונען אַרום די ווענט טויזנטער ספרים אויף די פּאָליצעס. אידן זענען תמיד דאָ געזעסן און געלערנט, און דאָס קול פון תורה האָט זיך שטענדיק געהערט אין די ווענט פון בית מדרש.

געווען דאָ אידן לומדים, שאַרפע קעפּ. לאָמיר דאָ דערמאָנען די אידן ר' שמאי, ר' הירשל שאַרובסקי, וואָס האָבן געשעמט אַלס בקיאים אין ים התלמוד און אַנדערע.

מיין פאָטער ר' דוב ז"ל האָט מחנך געווען הונדערטער און הונדערטער תלמידים, אין מאָדערנעם העברעאישן גייסט.

ביטען האָט ניט געלאָזט פאַלן קיין אביון. יעדער נויטבאַדערפטיקער איז ניט פאַרזען געוואָרן, צי דאָס איז אין טעג פאַר דעם פרייליכן יום טוב פסח, צי פאַר אַן אַנדער יום־טוב, אָדער אפילו אין אַ פּשוטן ערב־שבת פון אַ גאַנץ יאָר. באַזונדערס טאַקע פסח צייט. פלעגט מען בודק זיין צו יעדער פון די אָרעמע אידן האָט אַלץ אויף יום טוב. מען האָט געזוכט און גע־

נישטערט צווישן די וואָס זענען געווען צו שטאַלץ אָנצוקומען צו „מעות חטים". קיין איד איז חלילה ניט געבליבן אָן מצות. און ווייסע חלה האָט תמיד באַשיינט דעם טיש פון דעם נויטבאַדערפטיקן, פּריַיטיק צו נאַכטס.

אַ קראַנקן פלעגט מען ביינאַכט ניט לאָזן אַליין, דער ביקור־חולים פאַריין פלעגט שוין זען אַז אַ פּאָרל זאָל זיך געפינען לעבן קראַנקן די גאַנצע נאַכט.

אין דער ביבליאָטעק פון דער פּועלי־ציון פּאַרטיי האָבן זיך געפונען טויזנטער ביכער. דאָס זעלבע אין דער ביבליאָטעק פון „בונד". הונדערטער אידישע לייענער פלעגן ארויסנעמען ביכער יעדן טאָג, אויף צו לייענען.

אין ביטען פלעגן אָפט פאָרקומען ציוניסטישע צוזאַמענפאָרן פון די אַרומיקע געגנטן. אין דער עליה קיין ארץ ישראל איז ביטען היפּש פאַרטראָטן, אין קיבוץ, אין דאָרף און אין שטאָט.

מיין מאַמע ע״ה

מיין מאַמען האָב איך ניט געקענט. ווען זי איז געשטאָרבן בין איך אַלט געווען דריי יאָר. אָן אייביקע בענקשאַפט איז מיר פאַרבליבן, און אַ טיפער צער נאָך איר אוועקגיין איז געוואַקסן אין מיר פון קינדערווייז אָן. דאָס וואָרט מאַמע, איז אַ הייליק וואָרט. וויפל לידער, וויפל ליבּ־ווערטער זע־נען שוין אָנגעשריבן געוואָרן צו דער מוטער. פאַראַן אַ רוסיש ליד וואָס גייט מיר ניט ארויס פון זכרון:

„מאַמע, ניטאָ קיין וואָרט וואָס זאָל אויסדרוקספולער און
ליבלעכער זיין ווי — „מאַמע".
ניטאָ קיין וואָרט קיין שענערס און בעסערס ווי — מאַמע.
גוט איז מיר צו לעבן
מיט דיר, מאַמע טייערע.
איך גיב אַ קוק אויף דיר היינט.
ביסט שוין גרוי, מאַמע ליבע.
דיין האַרץ האָסטו מיר אָפּגעגעבן
וויפל נעכט האָסטו מיין שלאָף געהיט?
צי וועל איך קענען, מאַמע, דיר אָפּצאָלן אַמאָל?
דיר, מאַמע טייערע, אויף דער עלטער?
צו דיר מאַמע זינג איך איצט מיין ליד,
מאַמע.
ווי גוט איז מיר צו לעבן מיט דיר,
מאַמע.
אומעטום זע איך דיין געשטאַלט.
אין צייט פון נויט, אַ שווייגנדיקע.
אין טעג פון יום טוב — אַ פאַרשמייעטע.
מאַמע, טייערע מיין.
מיר איז ליכטיק, אויפן האַרצן גרינג,

ווייל ב'ווייס דו ביסט ערגעץ, ניט ווייט פון דאנען,
אפשר, לאמיר האפן, דו ועסט צוריק באגעגענען
די יארן דיינע, יונגע,
די יארן דיינע, קינדישע.

מיין טאטע איז געווען תמיד א פריינטלעכער, א גוטער. אין זיינע אויגן האט זיך געשפיגלט א קוואל פון גוטסקייט. אין לעבן מיט מענטשן איז ער ערלעך, ערנסט, און גוט. פאראן מענטשן וואס זענען געבענטשט פון דער נאטור מיט אן אייביקע גוטסקייט און ווארעמקייט אין זייערע אויגן. ווען דו באגעגנסט אזא מענטשן, דערקאנסטו אין זיין פנים גלייך דעם גוטן כאראקטער זיינעם. דו ווייסט פארויס אז דער דאזיקער מענטש איז ניט עלול צו טאן קיין שום שלעכטס און קיין שום אומרעכט אין לעבן.

אבער דווקא די דאזיקע מענטשן לעבט זיך עס זייער שווער; זיי, די אמת גוטע און ערלעכע אויף דער וועלט וואס פארטראגן נישט קיין שקר —זיי קענען זיך ניט צופאסן צו דעם טאג-טעגלעכן לעבן, וואס פאדערט אפט צו מאכן קאמפראמיסן, שקר'נען און איבערהויפט זיך ניט צו גריבלען צו פיל אין פראבלעמען פון לעבן.

מיין טאטן ע"ה, איז דאס לעבן געווען שווער. ער איז געווען אן איש אמת. ער האט זיך געגריבלט און געהאט ספקות און געפרעגט דעם רבונו של עולם א סך קשיות . און זעלטן האט ער געהאט א פולן ענטפער אויף אלע זיינע פרעגענישן...

איך געדענק ווי היינט, ווי ער פלעגט פארבלייבן לאנגע שעהן אין בית־המדרש, שוין נאכן דאווענען, ווען סרוב אידן זענען שוין געווען אין דער היים. ער פלעגט זיצן און שמועסן מיט ר' שמאין, און ר' שארובסקי'ן, וואס זענען געווען גרויסע לומדים, אדער גאר מיטן רב פון שטאט.

מיין טאטע איז געווען א גוטער לערער, ער האט הונדערטער אידישע קינדער אין שטעטל אויסגעלערנט העברעאיש. ער האט געלערנט מיט צוויי דורות. א פריער מיט די טאטע מאמעס און דערנאך מיט זייערע קינדער. ער האט זיינע תלמידים ליב געהאט ווי זיי וואלטן געווען זיינע אייגענע קינדער.

דערמאנענדיק מיין פאטער ע"ה, דערמאן איך זיך אין דעם אומגליק וואס די דייטשע מערדער האבן געטאן צו מיינע אייגענע. זיי האבן אומגעבראכט מיין שוועסטער יוכבד ע"ה, צוזאמען מיט איר מאן און זייער

איינציק קינד. מיין שוועסטער איז געווען א שטילע, רואיקע ערלעכע נשמה, מיט שווארצע אויגן פול מיט חן. זי האט פשוט ניט געקענט הויך רעדן. ד' ינקום דמם.

:: :: ::

געווען נאך פיל פון מיין משפחה אין שטעטל; אויך אין די דערבייאיקע שטעטלעך און אין באראנאוויטש, זיי זענען אלע אומגעקומען פון די נאציישע הענט. געהאלפן אין דער בלוטיקער ארבעט פון פארטיליקן אידן האבן די ווייס־רוסישע גוים אין שטעטל, די פאליאקן זענען אויך געווען שותפים אין דער דאזיקער בלוטיקער ארבעט.

א שיין אידיש לעבן געווען אין ביטען — און ניטא.

עס ציט זיך אבער דער המשך פון ביטען. אין ארץ ישראל לעבן צענדליקער ביטענער אידישע משפחות, פאראן אויך א סך ביטענער אידן אין ארגענטינע, אין די פאראייניקטע שטאטן און אין אנדערע לענדער.

די לאנדסלייט מיינע דערמאנען מיין פאטערס נאמען מיט גרוים דרך ארץ. דאס איז א שטיקל טרייסט אין דעם צער וואס איך טראג אין הארצן נאך מיינע נאענטע און אייגענע.

שבת און יום טוב אין שטעטל

אַ גאַנצע וואָך איז דאָס שטעטל געווען פאַרטאָן אין אירע טאָג־טעגלעכע דאגות. קרעמער, סוחרים זענען פון פרי אָן ביז פאַרנאַכט געשטאַנען אין קראָם און זיך געפרייט מיט יעדן קונה וואָס איז אַריינגעקומען. בעלי־מלאכות האָבן געאַרבעט. געמאַכט שיך, גענייט אָנטועכצן. רימערס האָבן פעל געשניטן. שניידער׳ס און שניידערינ׳ס האָבן אָנצוגער גענייט אין אויסגענייט פאַרשיידענע קליידער און חפצים.

בעלי־עגלות זענען איבער שליאַכן געפאָרן און געפירט פאַרשוינען נאָך סלאָנים, באַראַנאָוויטש און געבראַכט פון דאָרטן סחורות. פערד־הענדלער און קאַראַבעלניקעס זענען אין די דערפער געפאָרן. דאָס שטעטל איז געווען פאַרנומען מיט אויסאַרבעטן היונה פאַרן גאַנצן טאָג און פאַר דער וואָך.

איז געקומען פרייטיק האָט זיך יעדער שטוב צום שבת געגרייט. נאָך דאַנערשטיק ביינאַכט פלעגט חלה טייג פאַרקנאָטן ווערן, ראַשטשינעס פאַרשיידענע צוגרייטן. פון פרייטיק פרי אָן פלעגן די קוימענ׳ס פון יעדער הויז רויכערן. די שטובן האָט מען גערייניקט, געוואַשן און געפוצט. דאָס הויף פלעגט מען מיט געלן זאַמד אויסשיטן. פרייטיק נאָך מיטאָג זענען שוין די קעפּלעך פון די קינדער געווען אויסגעוואַשן און ביי די מיידלעך אַ שלייפל אין די צעפּלעך אַריינגעשלייפט. לאַדן פון געשעפטן האָבן זיך צוגעמאַכט. וואַרשטאַטן זענען פאַרמאַכט געוואָרן. יעדער האָט זיך איבערגעטאָן, צוגעפוצט און האָט אויפגענומען דעם שבת מיט פרייד און מיט אַ וואַרעמקייט אין די אויגן. פון יעדן הויז האָט זיך דערטראָגן דער ריח פון פיש און פרישע חלות. ליכט זענען אָנגעצונדן געוואָרן און דער אָפשיין פון די ליכט האָט זיך געלייגט איבערן שטוב און אָנגעפילט איר מיט הייליקייט.

און אַז פון שול האָבן שבת׳דיקע אידן דערנאָך געשפּאַצירט אַ היים נאָכן דאַווענען, זענען זיי געווען ווי אינגאַנצן אויסגעטאָן פון דעם טאָג־טעגלעכן יאָך פון דער וואָך. רחבותדיק און בנעימותדיק זענען זיי געגאַנגען, מיט גע־

מאָסטענע טריט, ניט איילנדיק זיך, שפּאַצירט פון שול הויף איבער די גאַסן און געפלעך צו זיך אַ היים.

אין דער היים האָט דער „גוט־שבת" געקלונגען ווי אַ זיסער אָפּקלאַנג פון אַ געזונגענער מעלאָדיע. די חלות אויפ׳ן טיש זענען געווען איבערגע־דעקט מיט אַ ווייס טישטעכל. די אָנגעצונדענע ליכט האָבן העל געלויכטן. אין שטוב האָט געהערשט אַ שטילקייט און אַ ווארעמקייט. די לופט, ממש פול מיט קדושה. אַלע האָבן זיך אויסגעזעצט ארום טיש און דער טאַטע פלעגט קידוש מאַכן, און דאַן פלעגט מען אָנהויבן די שבת׳דיקע סעודה באַ־גלייט פון זמירות זינגען. נאָכן עסן פלעגן די אידן אין די קליינע שטעטעלעך זיך אויסזעצן אויף די פריזבעס לעבן זייערע הייזער, שמועסנדיק געמיטלעך צווישן זיך. אויף די טראָטוארן פון די גאַסן פלעגן שפּאַצירן יונגע פּאָרלעך. דאָס שטעטל האָט גערוט, פולשטענדיק גערוט פונם טומל פון דער גאַנ־צער וואָך. די מסורה זאָגט אַז שבת גייט די נשמה יתירה אריין אין יעדן אידן. יאָ — עס איז אזוי. מ׳האָט באמת געפילט אַז פון פרייטיק אָן, איז עפּעס יעדער איד אַן אַנדערער. טאַקע ווי די נשמה יתירה איז אריין אין אים.

איצט — דער שבת פרימאָרגן: די קאַווע אינדערפרי. ווידער אין שול. דער טשאָלנט — דאָס שלאָפן נאָכן טשאָלנט. דער נאָכמיטאָג שפּאַציר. מנחה און מעריב דאַוונען און דאַן דער שבת צו נאַכט׳ס.

דער איבערגאַנג פונם שבת צו דער וואָך איז געווען אַ לאַנגזאַמער. עס האָט אויסגעזען ווי דער שבת פלעגט זיך קלאַמערן און יעדן אידישן הויז, כדי ניט צו דערלאָזן אזוי גיך, דאָס אָנקומען פון דער וואָך. דער בין־השמשות פונם שבתדיקן פאַרנאַכט האָט איינגעהילט יעדער שטוב אין אַ פאַרחלומטקייט און די מענטשן אין טיפע טראַכטענישן, אויף די ווענט פלעגן זיך לייגן שאָטנס פונם פאַרנאַכט. אַ שטילקייט האָט געהערשט אין שטוב. אין ווינקל פון שטוב פלעגט זיצן די באָבע און לעבן איר, אירע אייניקלעך. זי פלעגט זיי דערציילן מעשה׳לעך שיינינקע און פאַנטאַסטישע. און אַז ס׳פלעגט ארויסבליקן פון הויז אין דרויסן און קיין שטערן האָבן זיך נאָך ניט געזען, האָט מען נאָטירלעך קיין ליכט נאָך ניט געטאָרט אָנצינדן.

נאָר אָט האָבן זיך שוין באַוויזן אין הימל די ערשטע שטערן. האָט מען אָנגעצונדן ליכט. דער זיידע האָט געמאַכט הבדלה, אַ זופּ געטאָן פון הבדלה כוס און אויך געגעבן די קינדער צו פאַרזוכן פונם הבדלה־וויין. די וואָך איז אָנגעקומען און די דאגות פון פרנסה האָבן זיך אָנגעהויבן.

אז יום טוב האָט זיך דערנענטערט האָט יעדע אידישע שטוב זיך געגרייט מיט וואָכן פריער. באַזונדערס פאַר די ימים נוראים. דאָס איז געווען די צייט פון חשבון הנפש. צו ערשט די נעכט פון סליחות, אין וועלכע אידן פלעגן זיך איבערטראָגן מיט זייער גערדאַנק און האַרץ צו דעם אַנקומענדיקן טאָג פונם יום הדין: — דער הייליקער טאָג — יום כפור. דער טאָג ווען אין דער פמליא של מעלה פלעגן אויף דער וואָגשאָל געלייגט ווערן די מעשים פון יעדן אידן. ראש השנה און יום־כפור דאָס זענען געווען ערנסטע טעג. אפילו דאָס האַרץ פון דעם פריידענקער איז אָנגעפילט געוואָרן מיט ציטער. יום כפור באַנאַכט האָט געהערשט אַזאַ ערנסטקייט אין שול, אין גאַס און אין יעדן הויז, אַז אפילו די שכנותדיקע קריסטן פלעגן פילן די הייליקייט פון טאָג.

די טעג פון סוכות זענען דאַגעגן שוין געווען מער פריילעכע. יעדער איד האָט געפילט ווי ער האָט דורך זיינע תפילות, תחנונים און פאַסטן זיך אויסגעבעטן אַ גוט יאָר און אַז דער רבונו של עולם האָט מכפר געווען זיינע זינד.

פסח איז געווען דער יום טוב פון פרילינג. די הייזער פלעגן גרינט־לעך געריייניקט ווערן און ווי באַנייט ווערן. דער סדר איז געווען אַ טראַ־דיציע וואָס האָט באַווירקט די הערצער. גרויס און קליין האָט יעדעס מאָל פון דאָס ניי איבערגעלעבט יציאת מצרים, די דערוועקונג פון פרייהייט. די סדרים האָבן געוועקט די נאַציאָנאַלע געפילן, וואָס האָבן ווי געדרעמלט אין באַוואוסטזיין פון יעדן אידן אין גלות, און האָט פאַרבונדן דעם עבר מיט דער טויזנט יעריקער אַלטער שטרעבונג פון אידישן פאָלק צו שיבת ציון.

שבועות איז געווען דער יום טוב פון זמן מתן תורה, דער יום טוב פון גרינס און דערמוטיקונג. שבועות צייט האָבן אידן זיך פאַרטיפט און גע־פילט יעדער נאָך אַ מאָל די חשיבות זיינע אַלס פאָלק צו וועמען די תורה איז געגעבן געוואָרן, די תורה וועלכע שטאַרקט די מאָראַל, און ווייזט אָן דעם אמת'ן וועג ווי אזוי די מענטשהייט דאַרף זיך פירן. אָט די צען גע־באָטן זענען ביז היינט, די גרונט פּרינציפּן פאַר ערלעכקייט און יושר.

תשעה באב איז געווען דער טאָג ווען אידן האָבן באַוויינט דעם חורבן פון בית המקדש און אין טיפערן זין דעם חורבן פון זייער היימלאַנד. תשעה באב זענען די אידן פון שטעטל אויך געגאַנגען אויפן בית־עולם צו די קברים פון זייערע נאָענטע. דורך פעלדער, וואו עס פלעגט שוין זיך געלן דער צייַ־טיקער תבואה שניט, פלעגן אידן אין מיין שטעטעלע תשעה באב גיין צום

בית עולם. מען פלעגט זיך אויסוויינען און זיך דורכרעדן אויפן קבר מיט די נאָענטע און אייגענע.

פורים איז געווען דער יום טוב פון נצחון און גבורה פון אידישן פאָלק. פורים האָט אָנגעפילט מיט שטאָלץ און גלויבן די הערצער פון די אידן. אין דעם יום טוב פלעגט געשטאַרקט ווערן דער גלויבן פון יעדן איד, אז די שונאים מוזן דאָך באַזיגט ווערן, און אז דער אידישער גייסט וועט ניט גע־בראָכן ווערן פונם שטאַרקסטן שונא.

און אזוי האָבן אידן פון ביטען, פונקט ווי אידן פון אַנדערע שטעט און שטעטלעך אין פוילן, רומעניע, ליטע און אונגאַרן געפייערט שבתים און יום טובים. געלעבט אין אַ אייגענער וועלט, וואָס איז געווען אַ גאַנץ באַ־זונדער וועלטל, אַן אינזל אין דער גרויסער וועלט. געלעבט און געהאָפט. געשטרעבט און זיך געראַנגלט מיט עקשנות און מסירת נפש פאַר המשך און צוקונפט.

אויף דער טייך שטשאַרא

דער טייך שטשארא אין ביטען איז געפלאָסן שטיל און לאנגזאם. דאָס וואסער האָט זיך דורכגעשניטן דורך די צווי פאסן ערד מאכנדיק פאר זיך א וועג. די שטשארא איז געפלאָסן ווייט, ווייט ביז ער איז אריינגעפאלן אינם גרויסן טייך ניעמאַן. איבער דער שטשארא איז אויפגעבויט געוואָרן א גרויסע הילצערנע בריק, איבער וועלכן פורן פלעגן פאָרן צו די דערביי־איקע דערפער. איבערן בריק פלעגן אָפט שפּאַצירן פארחלמטע יונגע פאָר־לעך. די ארומיקע שיינע לאנדשאפט, פון פעלד און וואסער, פלעגט וועקן געפילן פון ליבע און טרוים ביי יונג און אַלט. אויף די קוים זעבארע קליינע אינדזלעך פון דער שטשארא פלעגן וואקסן וואסער־ליליעס, געלע און ווייסע. מיר יונגוואַרג, פלעגן אָפט צושווימען אהין און רייסן די ליליעס מיט זייערע לאנגע גרינע שטעקנ׳ס. ארום די ליליעס פלעגן זיך אויסשפרייטן אויפן וואסער גרינע ברייטע בלעטער, וואָס האָבן ווי אָפּגעהיט די שיינע וואסער־ליליעס פון אַלדאָס בייז. אין דעם טייך שטשארא האָבן זיך היימען געמאכט פילע סאָרטן פיש. לעבן די ברעגן פון טייך האָבן פישער אויף אודעס גע־כאפּט פיש. פויערים פלעגן פארציען זייערע נעצן איבער דער לענג פון טייך און פלעגן פאנגען, די רואיקע שיינע פיש פון טייך, פארקויפנדיק זיי דערנאָך אין שטאָט.

אין טייך פלעגן זיך באָדן, זומער צייט, יונג און אַלט. אז מיידלעך האָבן אָנגעהויבן באָדן צוזאמען מיט אינגלעך, האָבן טאַטעס א ויצעקו געמאכט, געזען אין דעם א עבירה. זיי האָבן אין שול וועגן דעם פאַל פון „פורץ גדר״ זיין גערעדט און געמוסרט דאָס יונגוואַרג.

די שטשאַרא האָט מיט איר שטילן פליסן, מיט איר סודותפולן שעפּ־טשען דערציילט היסטאָריע פון דער שטעטעלע ביטען פאר דורות לאנג. יונגוואַרג פלעגט אָפט א מרורה מאכן אויפן ברעג פון טייך און ביז שפּעט אין דער נאכט זינגען פארשידענע לידער.

געוועזן אויך א פאבריק פון קאַלדרעס און טיכער. אירע הויכע קוימנ׳ס

האָט מען אַרויסגעזען פון אומעטום אין דער קליינער שטעטעלע. די פּאַ־
בריק איז געווען דער „וואָלקן קראַצער" פון ביטען. זי איז אָבער אויפגע־
ריסן געוואָרן אין צייט פון דער צווייטער וועלט מלחמה. עס איז פאַרבליבן
בלויז דער סקעלעט פון דער געביידע, מיט אירע הויכע קוימענס, וואו די
בושלען האָבן זיך אַ נעסט געמאַכט. די בושלען האָבן מיט זייער נעסט
צוגעצויגן צו זיך אַלעמענס אויפמערקזאַמקייט אין שטעטעלע. מאַיעסטעטע־
טיש האָבן זיי אויסגעזען, שטייענדיק לעבן זייער נעסט אויף זייערע הויכע
רויטע פיס קוקנדיק מיט גאוה אויף אַלע זייטן. נאָך איידער דער ווינטער
איז געקומען פלעגן די בושלען שוין אָפּפליען אין די וואַרעמע לענדער. ווען
זיי פלעגן זיך אומקערן איז עס געווען דער אָנזאָג, אַז דער פרילינג קומט אָן.

אַסיען צייט פלעגט די שטשאַרא זיך צוגיסן. ווייט איבער אירע
ברעגן איז דאָס וואַסער אַרוים און פלעגט פאַרטרינקען דעם גאַנצן אַרום.
די גראָזן און פאַרשיידענע בלימעלעך אויף אירע ברעגן פלעגן אַראָפּגע־
ווישט ווערן. שפּעטער, נאָך דער פלייצעניש, פלעגן די בלומען און גראָזן
קריגן אַ טונקעלן קאָליר.

ווינטער צייט האָט דיקער אייז באַדעקט דעם טייך, דאָס וואַסער איז
ווי פאַרשוואונדן אונטער דעם האַרטן אייז צודעק. די פויערים פון די דער־
פער פלעגן קירצן זייער וועג פון דאָרף קיין ביטען מיטן אַריבערפאָרן מיט
זייערע שליטנס דעם פאַרפראָרענעם טייך. איבער דעם פאַרפראָרענעם טייך
פלעגן יונגוואַרג פון שטאָט זיך גליטשן אויף גליטשער'ס.

ווען דער פרילינג איז געקומען, האָבן די ברעגן אַרום דער שטשאַרא זיך
באַדעקט מיט גרינעם גראָז פון וועלכן פאַרשיידענע בלומען האָבן אַרויסגע־
קוקט. לעבן דער שטשאַרא פלעגן אין די פאַרשיידענע אויסגוסן פון וואַסער
שווימען ווייסע גענדז און קאַטשקעס. דאָרטן פלעגן פויערטעס זייער וועש
וואַשן. אַרום און אַרום האָט געהערשט אַ שטילקייט. די גאַנצע נאַטור
אַרום איז געווען איין שטיק צויבער לאַנד. לעבן דעם טייך שטשאַרא איז
געפלאָסן אַ קליין טייכל, וואָס איז ערגעץ וואו פון אַ באַרג אַרויסגעשוואו־
מען. שמאָל איז געווען דאָס טייכל, ניט טיף דאָס וואַסער. אין דעם טייכל
פלעגן די קינדער פון שטעטל פאַרברענגען פיל צייט. עס האָבן מאַמעס
ניט מורא געהאַט וואָס זייערע קינדער לויפן און שפּילן זיך לעבן דעם טייכל,
ווייל דאָס וואַסער איז דאָרט געווען זייער פּליטקע.

אַמאָל איז אַ וואַסער מיל געשטאַנען ביי דעם דאָזיקן טייכל. דאָס וואַ־
סער איז צונויפגעקליבן געוואָרן אין איין פּלאַץ און אַזוי אַרום באַוועגט די

שטיינער פון דער מיל צו מאָלן ווייץ און קאָרן. דערנאָך איז דאָס וואַסער־מיל פאַרביטן געוואָרן אויף אַ דאַמף מיל. דער דאַמף מיל איז אויפגע־שטעלט געוואָרן הינטערן שטאָט און איז געווען די גרעסטע און העכסטע געביידע אין שטאָט.

ווען עס פלעגן ביי די בושלען קליינע בושלקעלעך געבאָרן ווערן, פלעגן זיי אַראָפּברענגען זייער קליינוואַרג צו דער בלאָטע לעבן טייכל און זיי לער־נען ווי צו געפינען שפּייז. נאָך דעם ווי זיי פלעגן פאַרטיק ווערן מיט זייערע מאָלצייטן פלעגן זיי קרייזן אונטערן פרייען הימל אין שורות, לערנענדיק זייער קליינוואַרג די קונסט פון באַהערשן די לופט און מאַכן קורצערע און לענגערע וועג וואַנדערנישן.

עס האָט שטענדיק געצויגן צו דעם שיינעם בושל, ווען ער פלעגט שפּאַצירן גאַוהדיק אין בלאָטע. פאַר די קינדער, אין זייער וועלט פון פאַנטאַזיעס, איז דער בושל געווען דער טשיקאַווסטער און שענסטער פויגל.

אין קליינעם טייכל האָבן זיך געפונען אַ סך זשבאַעס. אין די הייסע זומער פאַרנאַכטן פלעגן די זשאַבעס אין אַ געמיינזאַמען „כאָר" אויסזינגען זייערע קוואַקערייען.

אַלץ האָט געזונגען אין די הייסע דושנע זומער אָוונטן אין שטעטל. גרילן האָבן געגרילט, זשאַבעס האָבן געקוואַקעט. עס האָט אָפּגעקלונגען ווי מוזיק־טענער. די לופט אַרום איז געווען פריש, זי האָט זיך דערטראָגן פון די דערבייאיקע פעלדער, מיט וועלכע דאָס שטעטל איז געווען אַרומגערינגלט.

לעבן דעם קליינעם טייכל זענען געשטאַנען נידעריקע הייזלעך. איינע אַזאַ הייזל איז געווען אַרומגעצוימט מיט שטעכעדיקע דראָט. יונגוואַרג וואָס האָבן זיך געבאָדן אין טייכל פלעגן דערנאָך פאַרבלאָנדזשען אין דעם קליי־נעם שטיבעלע. עס האָט געלאָקט, די פאַנטאַזיע האָט געמאָלן בילדער. עס האָט זיך געדוכט אַז דאָס שטיבעלע איז פול מיט וואונדער. און די מענטשן וואָס וואוינען דאָרט זענען אַ אַנדער סאָרט מענטשן, ניט קיין געוויינלעכע. ביי די ברעגן פון טייכל זענען גרינע פאַנעס געוואַקסן. מיט די דאָזיקע פאַ־נעס פלעגט מען אויף שבועות באַצירן די ווענט פון די הייזער.

געפלאָסן זענען די וואַסערן פון טייכל אַריין און אַרויס פון שטשאַרא, שטיל און רואיק; זיך געצויגן אין דער ווייטקייט; האָבן צוגעגעבן חן און רײַ־

מאַנטישקיים דאָס שטעטעלע. פליסן נאָך איצט אויך אזוי רואיק די וואַ־סערן פון די טייכן? אָדער זענען זיי באַפאַרבט מיטן רויטן קאָליר פון דעם פאַרגאָסענעם בלוט פון דער עדה אידן פון ביטען? אַלענפאַלס — ווען איך זע איצט די וואַסערן פון די טייכן, וואָלטן זיי פאַר מיינע אויגן שוין ניט געווען אזוי קלאָר ווי ווען איך פלעג זיי זען אין די קינדער יאָרן. איך זע אין די וואַסערן דאָרט דעם קאָליר פון פאַרגאָסענעם בלוט פון אַ שטאָט מיט אידן...

אזוי אַ, מאָלט זיך דאָס בילד פון די ביטענער וואַסערן. דאָס שטעטעלע איז שוין ניט מער קיין שטעטעלע און דאָס טייכל און די שטשארא, זענען שוין געווים אויך ניט די זעלבע...

ראָמאַנטיק און ליבע

ביטען האָט געהאַט אַ שיינע שטאָלצע יוגנט. די יוגנט איז דער־צויגן געוואָרן אין אידישן גייסט. ניט געווען קיין קינד וואָס זאָל פון 6־7 יאָר ניט געשיקט ווערן אין חדר אָדער אַן אַנדער סאָרט אידישע שולע. צו 9־8 יאָר האָבן קינדער שוין געמאַכט פאָרשריטן אין זייערע קענטעניש אין לייענען און אין שרייבן העברעאיש. שפּעטער צו האָבן זיי תנ״ך און חומש געלערנט. איינגלעך האָבן גמרא געלערנט. מאַמעס און טאַטעס האָבן געפּלאַנצט אידישקייט אין דער היים. ניט געווען קיין פראַגע פון אַסימי־לאַציע, ווייל די גוישע גאַס האָט ניט געלויערט מיט דער געפאַר. אפילו אין די גרעסערע שטעט איז די פראַגע ניט אַקטועל געווען. אויב קינדער זענען אפילו שפּעטער צו אין גימנאַזיעס קריסטלעכע געגאַנגען, האָבן זיי אָבער ביז זייער אָנקומען אין גימנאַזיע אַ שטרענג אידישע דערציאונג באַ־קומען. אַך פּוילן! דיין אידנטום איז דאַן געווען אָרגאַניזירט ווי אין ערגעץ ניט אין איין גרויסע אידישע געמיינדע וואו אידישקייט, תורה און אידיש וויסן האָבן געשפּראָצט אין יעדן ווינקעלע. מיין שטעטעלע ביטען איז גע־ווען אַ קליין פּינטעלע אַזאַ אין דעם גרויסן אידישן לעבן פון פּוילן. עס זע־נען געווען פיל קליינע קינדערלעך אין ביטען. מאַמעס האָבן זיי גע־פירט אין חדר אריין ווען זיי זענען אונטערגעוואַקסן. מ׳האָט אַראָפּגע־וואָרפן דעם קינד געלט פון אויבן און ס׳האָט געהייסן אַז דער מלאך האָט עס אַראָפּגעוואָרפן. מאַמעס זענען מיט ציטער געקומען יעדן טאָג צו נעמען זייערע קינדערלעך אַ היים נאָכן לערנען. מיין טאַטע ע״ה, דער געטרייער לערער און ליבהאָבער פון אידישע קינדער, פלעגט די קינדער ארויסבלאַגייטן, נאָך דעם ווי זיי האָבן פאַרענדיקט זייערע לימודים, מיט ליבשאַפט.

די קינדערלעך זענען אונטערגעוואָקסן, זענען זיי אין ציוניסטישע יוגנט אָרגאַניזאַציעס געגאַנגען, זיך דערצויגן אין ארץ ישראל גייסט; ארץ ישראל לידער אין די אָוונטן געזונגען, הוראס געטאַנצט. די יוגנט פון ביטען איז געווען געזונט אין קערפּער און אין גייסט. געוואָקסן מיט זייערע

יוגנט טרויטען און האָבן זיך אויסגעלעבט אין געזעלשאַפטלעכן לעבן. זייערע טרוימען און פאַנטאַזיעס זענען ווייט איבערגעגאַנגען די מעגלעכקייטן וואָס די יוגנט האָט געהאַט פאַר זיך, כדי איינצואָרדענען איר צוקונפט אין דעם קליינעם שטעטל. די מעגלעכקייטן זענען געווען זייער באַגרענעצטע. קיין צוקונפט פאַר זייערע אַספּיראַציעס איז ניט געווען. פיל פון זיי האָבן געוואָנדעט זייערע בליקן צו דער ברייטער וועלט קלערנדיק וועגן עמיגרירן אַהין, איינצעלנע האָבן זיך אַרויסגעריסן אין גרעסערע שטעט ווי סלאָנים, באַראַנאָוויטש, ווילנע, ווארשע צו שטודירן אין גימנאַזיעס, סעמינאַרן אָדער אין העכערע לערן אַנשטאַלטן. שפּעטער צו האָט די יוגנט אויך אָנגעהויבן באַזוכן די פּוילישע שול פון שטעטעלע וואָס האָט זיך באַגרענעצט צו 8 קלאַסן.

דער פונדאַמענט איז דאָך געווען די אידישע דערציאונג פון שטוב, און דער עיקר אין דער אידישער שול. דאָ האָבן זיי געלערנט תנ״ך און די קלאַסיקער אונזערע. דערגענצט האָבן זיי זייער גייסטיקע אַנטוויקלונג מיט די ביכער פון די שיינע ביבליאָטעקן וואָס עס האָבן פאַרמאָגט די „פּועלי־ציון״ פּאָ טיי, „בונד״ און אַנדערע.

אין דער קליין שטעטעלע ביטען האָבן זיך געפונען אין די ביבליאָטעקן פּאָליצעס מיט ביכער פון אַלע אידישע קלאַסיקער, איבערזעצונגען פון דער שענסטער וועלט ליטעראַטור א. א. וו. הונדערטער לייענער האָבן די בי־בליאָטעקן באַזוכט. דער גייסט פון דער אידישער יוגנט האָט זיך אויך געפורעמט דורך איר דערציאונג אין די ציוניסטישע יוגנט אָרגאַניזאַציעס און פּאַרטייען, וואָס האָבן פאַרנומען דעם אויבן אָן מיט דער אַנט־וויקלונג פון דעם געדאַנק צו בויען אַ אידישע היים אין ארץ ישראל.

דאָס לעבן אין שטעטעלע וואָס איז פון איין זייט געווען באַגרענעצט און מיט גאָר ניט קיין ברייטע האָריזאָנטן, איז אָבער פון דער אַנדער זייט געווען אידיליש און ראָמאַנטיש.

געזונט קערפּערלעך און גייסטיק האָט די ביטענער יוגנט געטרוימט, געחלומט און געליבט. די נאַטור ארום איז געווען שיין און קלאַנגפול. איז פאַרוואָס ניט דערמאָנען יענע שיינע טעג ווען דו האָסט באַמערקט אויף וועגן, וועלכע האָבן זיך געצויגן ארום שטאָט, צווישן גרינע פעלדער און וועל־דער, שפּאַצירנדיקע ביטענער יוגנט וואָס האָבן אין זייערע יוגנט טרוימען און דורשט נאָך ליבע, געמיטלעך געשפּאַצירט, האַלטנדיק זיך פאַר די הענט

און איבערגעבנדיק זייערע געפילן איינער צום אנדערן. דאָס איז געווען ריינע, שיינע ליבע.

:: :: ::

... און ס'האָט געקוקט נחמן פאַרחלומט אין דער העלקייט פון דער זומערדיקער נאַכט מיט זיין בליק אין דער ווייטקייט פון וועג וואָס האָט זיך געצויגן פאָרויס. אַרום האָבן גרינע פעלדער מיט צייטיקער תבואה זיך אויסגעפרישט. פון ווייטן האָט זיך געזען אַ גרינער וואַלד וואו די ביימער זענען אין דער נאַכט איינגעוויקלט געווען אין אַ טונקעלער געדיכטער גרינ־קייט. ער האָט געהאַלטן שרה'ס האַנט אין זיינער און געפילט די וואַרעמ־קייט פון איר. שוין אַ יאָר צייט ווי ער האָט געפילט אַז ער ליבט שרה'ן, ער האָט איר געליבט און ניט געוואַגט צו געבן איר אפילו זיין ערשטן קוש. זיין פּנים האָט איצט אויסגעדריקט פרייד און טרויער. פרייד וואָס ער איז מיט שרה'ן, אָבער טרויער ווייל ער האָט געקלערט וועגן זייער צוקונפט. ער האָט ניט געזען קיין מעגלעכקייט פון דערפילן זיינע אַספּיראַציעס פאַר איינ־אָרדענען זייער צוקונפטיקן לעבן אין דעם קליינעם שטעטעלע. ער האָט ניט געזען קיינע אויסזיכטן צו קענען בויען אַ לעבן פון פּראָדוקטיווער אַרבעט פאַר עקזיסטענץ, ווען ער זאָל הייראַטן מיט שרה'ן. האָט ער געזען און איבערגעלעבט אין דער מינוט דעם האַס און די אומצופרידנקייט פון דער קריסטלעכער סביבה וואָס האָט אַרומגערינגלט זיין שטעטעלע. ער איז אַריבערגעשפּרונגען מיט זיינע געדאַנקען ווייטער ווי איבער דעם תחום המושב פון די גרעניצן פון אידישן לעבן פון ביטען און האָט געפילט ווי ער און אַלע אידן וואָלטן געלעבט אויף אַ אינדזל, וואָס איז אַרומגערינגלט מיט אַ ים פון שנאה. ער האָט ווייטאָקלעך געפילט דעם תהום וואָס ליגט צווישן דעם לעבן פון די צוויי הונדערט אידישע פאַמיליעס אין ביטען מיט דעם לעבן פון די צענדליקער קריסטלעך־פּויערישע דערפער אַרום צוזאַמען מיט די פּוילישע, רוסישע און ווייס רוסישע אין שטעטל.

ער האָט עס אַלץ געפילט און דאָס האָט אים פאַרביטערט. שרה וואָס האָט געליבט יצחק'ן, איז געווען באַווירקט היינטיקן אָוונט פון דער שיינקייט פון דער זומער נאַכט און נאַטור אַרום. זי האָט געדריקט נחמנ'ס וואַרעמע האַנט צו איר קערפּער, אָבער זי האָט זיך געוואונדערט אויף דער צוריקגע־האַלטנקייט פון נחמנען, „זיין איידעלע נאַטור דערלויבט עס אים ניט"... האָט שרה געקלערט. אָבער פּלוצלינג האָט נחמן ווי אויפגעוועקט זיך פון

זיינע געדאַנקען, ער האָט צוגעדריקט שרה'ן צו זיך שטאַרק, און אַריינקוקנדיק איר מיט ליבשאַפט אין די אויגן, האָט ער געקושט אירע וואַרעמע ווייכע ליפּן.

— שרה — האָט נחמן געזאָגט. איך זע ניט קיין צוקונפט פאַר אונזער לעבן דאָ אין שטעטעלע, לאָמיר פאָרן אהין וואו ס'בויט זיך אַ נייַ אידיש לעבן. לאָמיר פאָרן קיין ארץ ישראל, וואו אידן בויען פאַר זיך אַ זעלבסטשטענדיקע היים, לאָמיר אוועק אהין ניט נאָר צוליב זיך אַליין, נאָר צוליב אַלע אידן פון אונזער שטעטעלע...

שרה האָט פאַרשטאַנען פון וואַנען ס'האָט זיך פּלוצלונג גענומען אַזאַ וואַרעמער צופלוס פון געפילן צו נחמנ'ען. דער געדאַנק פון דער געבאָרענער אידייע האָט עס אַרויסגערופן. זי האָט זיך אפילו ניט געפּרובירט קעגנשטעלן זיין ווילן צו פאָרן קיין ארץ ישראל. דער געדאַנק האָט איר געלאַקט און מיטגעצויגן. די זומערדיקע נאַכט האָט זיי אַריינגענומען אין איר כישוף און האָט זיי געוויגט אין איר שויס. אַרום האָבן זיך געטראָגן וואונדערלעכע מוזיק קלאַנגען וואָס פעלד און וואַלד אין אַ זומערדיקן פאַרנאַכט זינגען אַרויס צו דער וועלט.

עמיגראַציע אין דער גרויסער וועלט און נאָך ישראל

ווען עס האָט זיך אָנגעהויבן די אידישע עמיגראַציע אין דער גרויסער וועלט אריין האָבן ביטענער אויך אָנגעהויבן עמיגרירן קיין אַמעריקע, קיין אַרגענטינע, בראַזיל און אין אַנדערע אַמעריקאַנער לענדער. ניט אַזוי גרינג איז געווען אַמאָליקע יאָרן פאַר אַ מאַן זיך צו שיידן מיט זיין פרוי. האָבנדיק פאַר זיך דעם ציל, זיך איינצואָרדענען און שפּעטער אַריבערנעמען אויך דאָס ווייב און קינד. ניט גרינג איז געווען פאַר טאַטע מאַמע זיך צו שיידן מיט אַ זון וואָס האָט באַשלאָסן צו עמיגרירן אין דער גרויסער וועלט אריין כדי צו זוכן גליק און איינאָרדענען זיין צוקונפט. אַמאָל איז דער בונד אין יעדער אידישער משפּחה געווען שטאַרק. עס זענען ניט פאַרגעקומען קיין גטן. זעלטן, זעלטן ווען דאָס האָט געטראָפן אינם לעבן פון די אידן אין קליינעם שטעטל. די ליבע צו קינדער איז געווען גרויס און שטאַרק. טאַטע־מאַמע האָבן געהאַט בטחון אין אויבערשטן און זענען ניט געווען באַאומרואיקט פאַר דער צוקונפטיקער עקזיסטענץ פון זייערע קינדער. דער גרויסער גאָט העלפט אַלע אידן — האָבן זיי געזאָגט — וועט ער אויך העלפן אייך קינדער. זיי האָבן זיי בעסער געוואָלט האָבן לעבן זיך איידער זיי זאָלן אַוועק אין דער גרויסער וועלט אַריין און אפילו דאָרטן שוין געפינען אַ גוטע פרנסה. דאָך האָבן קינדער ניט געהערט טאַטע מאַמע און זיי פלעגן עמיגרירן. מאַמעס פלעגן אויסוויינען זייערע אידישע קלוגע וואָרעמע אויגן. טרערן פלעגן פאַרגאָסן ווערן, בענקשאַפט פון די עלטערן פלעגט באַגלייטן די עמיגראַנטן אין דער ברייטער וועלט. מיט ציטער און האַרץ־קלאַפעניש פלעגט מען דערוואַרטן בריוו מעבר לים. פלעגן אָנקומען בריוו מיט אַמעריקאַנער פּאָסט מאַרקן, און אין די דאָזיקע בריוו פלעגן קינדער דערציילן וועגן די וואונדער אין די לענדער וואו זיי האָבן אויסגעוואַנדערט. אין די בריוו פלעגן זיי ביילייגן פאַר דער פאַמיליע גרינע דאָלאַרן וואָס פלעגן אַרויסהעלפן די משפּחות פון שטעטל אין זייער קאַמף פאַר קיום. זיי פלעגן שיקן אויך אָפט פעקלעך אָנטועכץ מיט די משנה׳־דיקסטע פאַסאָנען. אָפט פלעגט צוריקקומען צו גאַסט, אין זיין געבורטס

שטעטל, אַן אויסגעוואַנדערטער, ער פלעגט קומען נאָך אַ ריי יאָרן אַפּזיין אין די אַמעריקאַנער לענדער וואו ער האָט זיך שוין באַוויזן איינצואָרדענען און זיך „ארויפצואַרבעטן״. פלעגט דאָס גאַנצע שטעטל רעדן פון דער געשעעניש און באַוואונדערן דעם געקומענעם גאַסט מיט זיינע מלבושים, און מיט ענגליש רעדן. די אויסוואַנדערער האָבן ניט ווייניק געבענקט נאָך זייער שטעטעלע, ווי די שטעטלדיקע נאָך זיי. זייער בענקשאַפט האָבן זיי אויסגעדריקט דורך וואַרעמע לאַנגע בריוו און שפּעטער צו האָבן זיי זיך אָנגעהויבן צו אָרגאַניזירן אין לאַנדסמאַנשאַפטן. אַזוי זענען אַנטשטאַנען ביטענער לאַנדסמאַנשאַפטן אין ניו יאָרק, טשיקאַגאָ, וואַשינגטאָן, טאָראָנ־טאָ, בוענאָס איירעס און אין אַנדערע שטעט פון אַלע וועלט טיילן. האָט מען געדאַרפט בויען אַ שול, אַ היים, אַ מקוה, אָדער העלפן חתונה מאַכן אַ אָרעמע כלה אין שטעטל האָט מען זיך געווענדעט צום לאַנדסמאַנשאַפט וואָס האָט זיך וואַרעם אָפּגערופן. נאָך די מלחמה יאָרן האָט דער לאַנדסמאַנ־שאַפט פאַריין געשיקט דעלעגאַטן צו ברענגען הילף פאַר דעם שטעטעלע.

אַ חוץ דער עמיגראַציע אין די אַמעריקאַנער לענדער איז אויך געגאַנגען אַן עמיגראַציע, אַן אַנדערע. די דאָזיקע עמיגראַציע האָט געטראָגן גאָר אַן אַנדערן כאַראַקטער. זי איז ניט געווען אויסגערעכנט אויף גליק־זוכעריי אָדער מאַכן זיך וועלכע עס איז מאַטעריעלע קאַריערע, זי איז געווען גע־שטויסן דורך אידעאַליסטישע מאָטיוון. דאָס איז געווען די עמיגראַציע קיין ארץ ישראל. אין ביטען איז געווען די יוגנט אָרגאַניזירט אין ציוניסטישע אָרגאַנזאַציעס. די „פּועלי־ציון״ פּאַרטיי איז געווען די, וואָס האָט צוגע־צויגן הונדערטער יוגנטלעכע. אין דער פּאַרטיי האָבן געהערט דערוואַק־סענע; אין דער „פרייהייט״־אָרגאַניזאַציע — די מער איונגערע; און אין דער „סקויטן״ אָרגאַניזאַציע — די גאָר יונגע. די „פּועלי־ציון״ פּאַרטיי האָט אויסגעהאַלטן אַן אייגענעם לאָקאַל, פאַרמאָגט אַ שיינע ביבליאָטעק און האָט געפירט אַ פאַרצווייגטע קולטורעלע טעטיקייט. עס איז געווען טעטיק אַ קרן קימת לישראל־קאָמיטעט און אַנדערע ציוניסטישע אינסטיטוציעס. די „פּועלי־ציון״ פּאַרטיי האָט איינגעאָרדנט אָפטע צוזאַמענקונפטן, „צוזאַמענ־פליען״ — ווי מען פלעגט עס רופן. עס פלעגן זיך צונויפפאָרן חברים פון די אַרומיקע שטעטלעך ווי סלאָנים, קאָסאָווע, ריזשנאַי, מאַלטשאַדז און אַנדערע.

דורך דער חלוצישער אָרגאַניזאַציע פלעגן דורכגיין די, וועלכע האָבן קאָנקרעט באַשלאָסן צו מגשים זיין זייער שטרעבונג פון עולה זיין קיין ארץ ישראל. צו ערשט פלעגן זיי פאָרן אויף „הכשרה״. די הכשרה פּונקטן

זענען געווען אויסגעשפרייט אין די שטעט און שטעטלעך. מאַמעס און טאַטעס האָבן זיך קעגנגעשטעלט דעם שווערן וועג אויף וועלכן עס האָבן אויסגעקליבן צו גיין זייערע קינדער, אָבער דער ווילן און אידעאַל פון די קינדער האָט גובר געווען די עלטערנ׳ס קעגנערשאַפט. צענדליקער און צענדליקער יונגטלעכע ביטענער חלוצים זענען עולה געווען קיין ארץ ישראל. צענדליקער און צענדליקער זענען עולה געווען אויף התישבות און געוואָרן פויערים אויף דעם באָדן פון קרן קימת לישראל. ביטען, האָט בייגעשטייערט פיל צום אויפבוי פון דער היינטיקער ישראל.

ווי ליכטיקע שטראַלן פאַר דער צוקונפט פון אידישן פאָלק זענען געווען די שטרעבונגען פון דער ביטענער יוגנט פאַר ארץ ישראל. נאָענט פון ביטען, אין דעם האָלץ טאַרטאַק פון „בלאָק־ביטען", פון די באַוואוסטע האָלץ סוחרים יאָסעלעוויטש־אסטראכאַן, איז געווען טעטיק אַ חלוצישער הכשרה פונקט און דאָס זעלבע אין האָלץ טאַרטאַק פון דער באַן־סטאַנציע איוואַצעוויץ. דאָרט האָבן צענדליקער יוגנטלעכע זיך מכשיר געווען צו עליה. איינגעזאַפּט און זיך צוגעפּאַסט צו פיזישער אַרבעט, ווייל דורך אַרבעט האָבן זיי געזען די מעגלעכקייט צו קענען אריינדרינגען אין נייעם ארץ ישראל לעבן, דורך צופּאַסן זיך צו אַ נייעם אַרט לעבן פון אַרבעט, קאָלעקטיוון צוזאַמענלעבן זיך, און חברישער זאָרג איינעם פאַרן אַנדערן. אין די „הכשרהס" האָבן זיי ערשט באַגריפן וועגן אַ לעבן פון סאָציאַלן יושר און גערעכטיקייט. אין שטרעבונג נאָך אידישער נאַציאָנאַלער און סאָציאַלער אויסלייזונג האָט די יוגנט צוגלייך מיט צענדליקער טויזנטער אַנדערע יוגנטלעכע זיך געגרייט און זענען עולה געווען קיין ארץ ישראל, און געלייגט דעם פונדאַמענט פאַר דער היינטיקער זעלבסטשטענדיקער מדינת ישראל.

:: :: ::

חיים פון ביטען האָט שוין אַדורכגעמאַכט זיין הכשרה אין קבוץ „שחריה", פון באַראַנאָוויטש. ער איז געקומען אַהיים אין שטעטלע וואו אויף אים האָט שוין געוואַרט זיין באַשערטע רבקה וואָס האָט אויך דורכגעמאַכט אַן „הכשרה" אין אַ ווילנער קבוץ. זיי זענען געווען אָפּגעברענט פון דער זון, און פאַרהאַרטעוועט פון דער אַרבעט. זייערע בליקן זענען שוין געווען געווענדעט קיין ארץ ישראל.

אין אַ שבתדיקן פאַרנאַכט האָבן חברים זיך צונויפגעקליבן אויף אַ

מסיבה צו געזעגענען זיך מיט די עולים רבקה און חיים. אין ווייסע בלוזעס זענען חברים געזעסן ביי ווייסע געדעקטע טישן. פלעשער ווײַן האָבן גע־פינקלט אויף די טישן. ארץ ישראל געזאַנגען האָבן אָפּגעהילכט אין אַלע ווינקעלעך פון זאַל.

ביז שפּעט אין דער נאַכט האָט זיך פאַרצויגן די מסיבה. עס זענען ניט געווען קיין פיל רעדעס. מען האָט דעמאָלט ווייניק גערעדט און מער געטאָן. ציוניזם איז אַ זאַך פון מעשים. הגשמה, עליה דאָס זענען געווען די מאָטאָס פון די יונגע חלוצים. די טונקלקייט פון שבתדיקן פאַרנאַכט האָט זיך געלייגט איבערן זאַל. עס האָט זיך קיינעם ניט געגלוסט אָנצוצינדן קיין ליכט. פאַרבענקטע, פאַרחלומטע בליקן פון יוגנטלעכע האָבן זיך גע־צויגן אין דער ווייט. דער ארץ ישראל גייסט האָט געהערשט אין צימער און האָט געוואַרעמט די הערצער פון דער יוגנט. די יונגע עולים זענען שוין גע־ווען אין זייערע געדאַנקען ווייט פון זייער קליין שטעטעלע. עס האָט פאַר זיי העל און ליכטיק געשיינט די צוקונפט פון ארץ ישראל.

ניט אַלע יוגנטלעכע פון ביטען זענען אָבער עולה געווען. אַ גרויסער טייל איז געבליבן לעבן אין ביטען. קלער איך: וואו זייט איר אומגעקומען, איר יונגע אָדלערס, אין דער צייט פון דעם גרויסן אומגליק? האָט דער יונגער הייסער בליק פון אייערע אויגן און די ערלעכקייט פון אייערע לויטע־רע וואַרעמע הערצער ניט פאַרברענט אויף קויל די נאַצישע בלוטיקע חענט וואָס האָבן זיך צו אייך געצויגן אומברענגען אייך? — שווער זיך פאָרשטעלן די זאַך.

זאָל דער גייסט פון דער ביטענער ציוניסטישער יוגנט, אייך יונגע העלדן באַגלייטן אויף אייער וועג אין וועלכן דער מענטש גייט אַוועק נאָך זיין איבערגרייסן מיט דעם ערדישן לעבן...

ביטען נאָך דער נאַצישער באַפרייאונג

אין יאָר 1941 ווען עס האָט זיך אָנגעהויבן די דייטשישע אינוואזיע אויף רוסלאַנד, האָב איך אַלס מאָביליזירטער אין דער רוסישער אַרמיי, אין דעם אַרטילעריע פּאָלק, וואָס איז געשטאַנען אין שטעטעלע סנאוו, צוגעזען דעם ווילדן איבערפאַל פון די דייטשישע היילות. עס האָט ניט געדויערט קיין צען טעג ווי אַלע אַרומיקע שטעט און שטעטלעך זענען שוין געלעגן אין די הענט פון די דייטשן.

סלאָנים און באַראַנאָוויטש זענען אַוועק אין פייער און אין רויך. מיין געבורט'ס שטעטעלע ביטען איז געלעגן אין דייטשע הענט. זיי זענען דאָס שטעטל בליץ־שנעל פאַרביי. עס האָט זיך צונויפגעדריקט און צוזאַמענגע־קאָרטשעט די ביטענער עדה אידן אונטערן שווערן שטיוול פון נאַצישן אָקופּאַנט. בליקן פון אומעט, אָן האָפענונג, האָבן אַרויסגעקוקט פון יעדן פּנים. די לאַגע פון דער עדה אידן איז געוואָרן אומדערטרעגלעך.

דער דייטש האָט מיט חוזק און שפּאַט געקוקט אויף זיי, צוטרעטנדיק פּלאַנמעסיק צו פאַרניכטן אַלע אידן; צוערשט אויסנוצן דעם פיזישן כוח פון די אידן און דערנאָך זיי אומברענגען. דער דייטש איז געווען זיכער אין זיין קרבן. די ביטענער אידן האָבן אָבער געהאַט בטחון אַז „נצח ישראל לא ישקר". אין טעג פון יאוש און פאַרצווייפלונג האָבן ביטענער אידן געווענדעט זייער בליק צום עבר, צו די היסטאָרישע פּאַסירונגען וואָס האָבן בסדר באַגלייט דאָס אידישע פּאָלק אויף זיין מאַרטירער וועג. נאָך די גרעסטע אומגליקן זענען זיי דאָך געבליבן ווי אַ פאָלק, ווען דער גרעסט־ער שטורעם האָט ניט געקענט אומברענגען. אידן האָבן אין די שווערסטע טעג געהאָפט און ממשיך געווען זייער לעבן. זיי האָבן געזען פאַר זיך דאָס ווייטע ארץ ישראל; ירושלים עיר הקדושה. זיי האָבן געפילט אין זיך גאָט'ס כוח, וואָס פירט אָן מיט דער וועלט אין די הויכן און אין די טאָלן, ווי אַלץ ווערט געפירט מיט גאָטס השגחה, און דער בורא עולם משפּט די רשעים פאַר אַלע זייערע מעשים.

עס זענען געווען פיל פאלן פון קעגנשטעלן זיך דעם שונא אין ביטען. אידישע יונגעלייט האבן זיך באהאפטן מיט די פארטיזאנער אין די וועלדער. די פארטיזאנער האבן געקעמפט אין די רייען פון די אליאירטע ארמייען קעגן שונא. ד עדה אידן פון ביטען אלס גאנצע איז דאך אבער אומגעקומען, פארשוואונדן, אפגעווישט געווארן דורך דעם סאדיסטישן שונא און פארבאהאלטן געווארן אין די טיפענישן פון דער ביטענער ערד, וואו עס איז ניטא אפילו קיין מצבה אויף זייער קבר.

עס פליסט ווייטער די שטשארא אין איר אייביקן שטילן פליסן. אירע וואסערן זענען אבער ניט אזוי קלאר ווי פריער. עס בליען גרינע וועלדער ארום ביטען ווי אמאל, אבער זייער גרינקייט איז פארטונקלט. עס גרינען פעלדער ארום ביטען, אבער זייער גרינקייט איז פארצויגן מיט דעם טוי וואס האט איינגעזאפט דאס בלוט פון די אידן קדושים און העלדן. עס איז שטיל און דורכזיכטיק די לופט אין ביטען פונקט ווי פריער, אבער אין הלל הערט זיך דער שטילער אויסגייענדער קרעכץ פון לעצטן ביטענער איד. עס לעבן קריסטן אין די הייזער פון דער אידישער ביטען. זיי שלאפן אויף דעם בעטגעוואנד וואו מיט יארן צוריק האבן גערוט, געטרוימט און געחלומט ביטענער אידן. עס יאגט זיי נאך פון צייט צו צייט אן אומרואיקער גייסט און זיי הייבן ניט פארשטיין פון וואנען עס קומט. זיי קענען ניט פארשטיין אז דאס איז דער גייסט פון אן אומגעבראכטער עדה־מענטשן וואס וועלן זיי קיינמאל קיין רו ניט געבן.

מיט אומעט און שרעק, קוקט די גרויסע הילצערנע אויסגעליידיקטע שול, וואו עס קומט אמאל דער אלטער ר' ישכר וואס איז פון זיינע ארצפ און איז געבליבן לעבן על פי נס. אין זיין געררטקייט גלויבט דער אלטער ר' ישכר אז די ביטענער עדה אידן לעבט ווייטער. און ער שטעלט זיך אויפן בעלמער פון שול, און לייענט יעדן שבת די פרשה פון דער וואך. ער טיילט די עליות צו די אידן ווי אמאל. צו כהן רופט ער אויף ר' חיים, דעם כהן. שלישי גיט ער צו א אנגעזעענעם בעל־הבית. און אז ער ענדיקט דאס דאוונען, זאגט ער „גוט שבת” צו אלע אידן... ווען ער גייט ארויס פון שול און באגעגנט די קריסטן אויפן וועג, ווערט זיי עפעס מאדנע אומהיימלעך. זיי קערן זיך אפ פון אים און ווילן זיך ניט באגעגענען מיט זיין צעטראגענעם בליק. שוין ניט איין מאל ווי זיי האבן געהאט צוגעטראכט אפצורויקן אים פון וועג, אים דעם לעצטן לעבן־פארבליבענעם איד פון ביטען. אבער יעדעס מאל ווען זיי באגעגענען זיך מיט דעם וואנזיניקן ר' ישכר, ווערט זיי אזוי אומהיימלעך, אז זיי הויבן זיך אן צו צלמען. זיי האבן אומ־

נעבראכט אַ סך ביטענער אידן, אָבער אומברענגען דעם לעצטן איד פאַרפעלט זיי כוח...

לעבט ר' ישכר אין ביטען. גייענדיק איבער די גאַסן פון שטעטל דער־מאָנט ער די קריסטן וואָס האָבן זיך באַזעצט אין די אידישע הייזער, אַז דאָ האָט אַמאָל אַן עדה אידן געלעבט. ער דערמאָנט זיי די גרוילן וואָס זע־נען דאָ פאָרגעקומען, און ער יאָגט אויף זיי אַן אַ שרעק און אַן אומרו...

עס באַוועגט דער ווינט די שפּיצן פון די הויכע ביימער אויף דעם אָרט וואו עס איז געווען דער בית־עולם אין שטעטל. שוואַרצע קראָען רייסן זיך אָפּ פון צייט צו צייט פון זייערע נעסטן און מיט אַן אומעטיקן קראַקערייִ רופן זיי זיך איבער איינע מיט די אַנדערע. עס באַוועגן זיך די ביימער דורך דעם ווינט און דערציילן סודות און די טרויעריקסטע געשיכטעס פון בלוט און מאָרד... עס טראָגט זיך אַרום אין דער אויסגעליידיקטער ביטען אַ שטילער סוד, ווי אַ שטילער יאָמערן פון אַ מאַמען נאָך אַן אומגעבראַכט קינד...

:: :: ::

ביטען מיין שטעטעלע! איך וואָלט נאָך איין מאָל אין לעבן געוואָלט טרעטן אויף דיין בלוטיקער ערד. איך וואָלט נאָך איין מאָל אין לעבן גע־וואָלט גיין איבער דיינע גאַסן און געסלעך און אָנקוקן יעדער הויז און הייזע־לע. איך וואָלט קוקנדיק אויף יעדן הויז געזען אין מיין פאַנטאַזיע יעדן בעל־הבית. איך וואָלט געקענט רעדן, אין מיין פאַנטאַזיע, מיט יעדן פון זיי. איך וואָלט געפרעגט יעדן איינעם וועגן די שווערע טעג וואָס ער האָט אַדורכגעמאַכט און איך וואָלט געוואָלט הערן וועגן דעם לעצטן טאָג, אין וועלכן ער איז אומגעקומען. הערנדיק זיי רעדן, וואָלט איך געשטילט מיין ווייטאָק און צער וואָס פרעסט די נשמה און שטיקט ביז חלשות.

אין מיין פאַנטאַזיע זע איך אייך אַלעמען שפּאַצירנדיק שבת פאַרנאַכט איבער די גאַסן פון שטעטל און איך באַגריס יעדן באַזונדער און שמועס מיט דעם און מיט יענעם שכן...

דער זייגער אויפן וואַנט פון מיין צימער קלאַפּט אויס מינוטן און שעה'ן פון לעבן פון דער גאַנצער וועלט. איך הער דעם גערויש פון דער באַוועגונג פון גאַס. דאָס לעבן גייט אַן ווייטער. ער יאָגט אומברחמנות'דיק און וועבט אויס געשעענישן. די צייט קוקט זיך אויף גאָרניט אום און גייט פאָרויס מיט איר זיכערן טראָט.

דאָס לעבן איז שטאַרקער פון גרעסטן חורבן! איך וועק זיך איבער פון מיינע געדאַנקען. אויפן שרייב טיש ליגט מיין ניט פאַרענדיקטע אַר־בעט. איך בין מיט לייב און לעבן איבערגעגעבן מיין טעטיקייט פאַר ארץ ישראל!

איך שרייב אַן ארטיקל וועגן „אונזערע פליכטן צו מדינת ישראל היינט צו טאָג" און מיין פען פאַרצייכנט:

„אַ גרויסער נס איז געשען צום אידישן פאָלק וואָס אונזערע זיידעס, טאַטעס, ברידער און שוועסטער האָבן קיינמאָל ניט אויפגעגעבן זייער האָ־פענונג נאָך ציון. וואויל און גוט איז צו אונז וואָס נאָך דעם גרויסן חורבן האָבן מיר דערלעבט זען מיט אונזערע אויגן די זעלבסטשטענדיקייט פון מדינת ישראל. ישראל לייכט פאַר אונז ווי אַ לייכט טורעם אויף אַ טונקעלן וועג".

„לאָמיר געדענקען וועגן אונזערע פליכטן צו אונזער מדינה היינט צו טאָג".

ישראל איז מיין טרייסט פאַר דער אומגעבראַכטער ביטען...

א ו ר אַ ל

(אין דער תקופה פון נאַציזם באַרבאַריזם)

איך האָב מיין היים מער קיינמאָל ניט געזען...

אסיען צייט פון יאָר 1939, קער איך זיך צוריק א היים, פון פויליש־דייטשישן קריג, אין וועלכן כ'האָב אנטיילגענומען אלס פוילישער זעלנער. מיין שטעטל געפינט זיך דעמאָלט אונטערן רשות פון סאָוויעט־רוסלאַנד.

ווען די נאַצים האָבן שוין געהאַט פאַרנומען א שטיק פוילן און זיך דערנענטערט צו די פוילישע געגנטן פון ווייס רוסלאַנד און אוקראַינע, איז די רויטע אַרמיי אַריבער אירע גרעניצן און האָט פאַרנומען טיילן פון פוילן וואָס איז אַמאָל געווען פּאַקטיש ווייס רוסלאַנד און ווייס אוקראַינע. צענדליקער ענדערונגען זענען פאָרגעקומען דאָן אין שייכות מיט די אַמאָליקע גרעניצע געביטן.

אין דער צייט פון דער פוילישער הערשאַפט איז די באַפעלקערונג פון די געגנטן נאַציאָנאַל אונטערדריקט געוואָרן. ס'איז געפירט געוואָרן קעגן די ווייס רוסן א פאָליטיק פון פּאָליטישער, נאַציאָנאַלער און מאַטעריעלער דיסקרימינאַציע. איז ניט קיין וואונדער, וואָס די פוילישע הערשאַפט איז אַזוי גיך פאַנאַנדערגעפאַלן און קיין איבעריקע קרעכצן זענען איבער דעם ניט געהערט געוואָרן.

די באָדנלאָזע פויערים האָבן באַקומען צוגעטיילט ערד פון די פריוואַטישע מאַיאָנטקעס. די פאַבריקן זענען נאַציאָנאַליזירט געוואָרן און דער פריוואַטער האַנדל איז אַריבער אין די הענט פון סאָוועטן מאַכט.

אומקערנדיק זיך א היים האָב איך געטראָפן אין מיין קליין שטעטעלע מיין פאָטער ע"ה און מיר האָבן באַשלאָסן אַריבערצופאָרן אין באַראַנאָוויטש.

איך האָב געהאַט די געלעגנהייט צו זיך באַקענען מיט רוסישע מענטשן, וועלכע זענען אָנגעקומען צו אונז פון טיף רוסלאַנד. דער איינדרוק איז געווען א העבסט באַווירקנדער. דער רוסישער מענטש איז נאַטירלעך, פשוט און האַרציק.

ענדע יוני 1941, פאַלט נאַצי־דייטשלאַנד אָן אויף סאָוועט־רוסלאַנד. ניט דערקלערנדיק קיין מלחמה, גייען די דייטשן אַריבער די גרעניצן און

באמבארדירן א ריי שטעט, און עס פאלן טויזנטער ציווילע אומשולדיקע מענטשן.

כ'בין שוין דאן געווען אין דער רוסישער ארמיי. נאך דעם 18־טן מאי 1941, ווערן גערופן אין מיליטער פיל יונגעלייט פון די מזרח־וויים־רוסישע און אוקראַינישע געגנטן. כ'בין אויך געווען צווישן די. גערופן געווארן אויף 45 טעג דורכמאכן מיליטער איבונגען. בעת דעם אויסברוך פון קריג איז מיר פארבליבן בלויז 10 טעג צו אומקערן זיך א היים, די מלחמה האט מיך פארכאפט און כ'האב שוין מיין היים מער קיינמאל ניט געזען...

איך געדענק ווי היינט דעם טאג פון 22־טן יוני. גאנץ פרי זענען מיר, סאלדאטן אויפגעשטאנען צו טאן אונזערע מיליטערישע ארבעטן. פלוצלונג האט ווי א דונער דורכגעשניטן די שטילקייט די ידיעה, אז די נאצי חארדעס זענען אריבער די רוסישע גרענעצן. מלחמה! מלחמה! א סוף צום פרידלעכן לעבן.

דער קאמיסאר פון פאלק האט אלע זעלנער צונויפגעקליבן אויף א מיטינג, דערקלערט דאס געשעענע און די זעלנער האבן געשווארן טריי מלחמה צו האלטן קעגן די אנפאלער.

פארנאכט זענען מיר ארויסגעפארן אויפן וועג נאך וואלקאוויסק. אונזער פאלק האט געדארפט דערפארן ביז וואלקאוויסק, מיר זענען שוין אבער אהין ניט דערגאנגען. די וועגן זענען געווען אפגעשלאסן. דער שונא האט מיט שנעלע טריט געטראטן פארויס, און געטראגן מיט זיך חורבן. די שטעט און דערפער ארום האבן געברענט. די דייטשישע אוויאציע האט באמבארדירט אן אויפהער פון אויבן. עס פאלן טויזנטער, טויזנטער קרבנות. דערצו נאך האבן דייטשישע דיווערסאנטן זיך באוועגט פריי אין דער טעריטאריע און זיי צו הילף זענען געשטאנען אינערלעכע שונאים.

אפטרעטנדיק צוריק זענען מיר דורכגעגאנגען די שטאט באראנאוויטש. ווי שרעקלעך איז געווען צו זען די אייגענע שטאט אין פלאמען און אויסגעליידיקט פון מענטשן.

כ'האב גערעכנט זיך דא נאך איינמאל כאטש זען מיט מיין משפחה, אבער די שטאט האט געברענט, קיין מענטשן איז ניט געווען צו זען.

דער וויטאק איז געווען גרויס. מיט קלענערע און גרעסערע קאמפן זענען מיר אפגעטראטן צוריק, דורכשפאנענדיק גאנץ מזרח וויים רוסלאנד אזש ביז סמאלענסק, די רוסישע היסטארישע שטאט, וואו דער שונא איז

צייטווייליק פאַרהאַלטן געוואָרן. אָפּטרעטנדיק, האָבן מיר אויפן וועג צו־געזען די ערשטע נצחונות פון פיינט, געזען דעם חורבן וואָס דער שונא האָט געזייט ארום.

עס איז דערהערט געוואָרן דער רוף צו די פעלקער פון רוסלאַנד, אז די נאַציישע חיילות וועלן צעקלאַפּט ווערן פונקט ווי ס'זענען אַמאָל צע־קלאַפּט געוואָרן די חיילות פון ווילהעלעמען און נאַפּאָלעאָנען. די מלחמה קעגן דייטש — האָט געזאָגט דער רוף — איז אַ מלחמה פאַר דער באַפרייאונג ניט נאָר פון די רוסישע פעלקער, נאָר פון אַלע פּראָגרעסיווע פרייהייט דענק־ענדיקע מענטשן, וואָס האָבן דעם קאַמף אויפגענומען. ס'זענען דערגאַנגען קלאַנגען וועגן מאַסן אויסראָטונגען פון דער אידישער באַפעלקערונג אין די אָקופּירטע געגנטן דורך דעם דייטש. די אידן אין דער אַרמיי האָבן פאַר־שטאַנען די פליכט וועלכע ליגט אויף זיי און דאָס איז: צו זיין גוטע זעלנער.

און כ'פאַרגלייך די מלחמה מיטן דייטש אין אַמאָליקן פוילן. די ווייס רוסן, אוקראַינער און אַנדערע מינאָריטעטן, אין דער פוילישער אַרמיי, אין צייט ווען ס'איז אויסגעבראָכן די מלחמה האָבן אָפּטמאָל געשטעלט זיך די פראַגע: פאַר וועמען זיך שלאָגן? טאַקע דער דייטש איז אונזער שונא, אָבער פוילן איז דאָך אויך פאַר אונז אַ שטיף טאַטע.

אפילו אין מילטער איז די אונטערדריקונג פון די סאָלדאַטן פון די נאַ־ציאָנאַלע מינדערהייטן געווען גרויס. אין פּאָלק וואו איך האָב געדינט פלעגן די אידן דערנידעריקט ווערן. וואָלט דאָס ניט געווען וואָלט אפשר די פּוילי־שע אַרמיי אין יאָר 1939 זיך געקענט בעסער קעגנשטעלן דעם דייטשישן שונא, כאָטש פאַרשפּילן האָבן זיי סיי ווי געמוזט.

אין דער רוסישער אַרמיי איז געווען אַ פולע גלייכבאַרעכטיקונג פאַר אַלע פעלקער, דאָס האָט געשטאַרקט די קאַמפּס־גרייטקייט פון דער אַרמיי.

ווי כ'האָב דערמאָנט זענען מיר אָפּגעטראָטן מיט קאַמפן ביז סמאָ־לענסק וואו דער שונא איז פאַרהאַלטן געוואָרן אויף אַ לענגערע צייט. ווען מיר זענען אָנגעקומען נאָך סמאָלענסק, איז די שטאָט נאָך געשטאַנען גאַנץ. דעם אָוונט פון אונזער אָנקום, האָט דער שונא צום ערשטן מאָל באָמבאַרדירט די שטאָט. און פון דאַן אָן טאָג איין טאָג אויס, נאַכט איין נאַכט אויס, האָבן עסקאַדריליעס נאַציישע עראָפּלאַנען פאַרוואַנדלט די שטאָט אין אַ חורבה. די שלאַכטן ארום דער שטאָט זענען געווען פון אומאויפהערלעכן

פארנעם. די שטאָט איז אריבער עטלעכע מאָל פון האַנט צו האַנט. זעקס וואָכן זענען מיר דאָ געווען און צום סוף געמוזט אָפּטרעטן. ווען מיר זענען אָפּגעטראָטן איז גאַנץ סמאָלענסק געלעגן אין חורבות. די שטאָט האָט אויסגעזען ווי אַ סקעלעט פון אַ מת.

דאָך איז דאַן געהערט געוואָרן דער רוף: דער שונא וועט זיין געשלאָגן. און מיליאָנען מענטשן האָבן אין דעם געגלויבט. דער שונא איז דערגאַנגען ביז לענינגראַד.

כ׳געדענק ווי איין מאָל אין דער פרי זיך פאַרזאַמלענדיק לעבן ראַדיאָ הערן די נייעס פון טאָג, איז איבערגעגעבן געוואָרן די ווענדונג פון מאַרשאַל וואָראָשילאָוו צו דער באַפעלקערונג פון לענינגראַד. ער האָט גערופן די לענינגראַדער צו פאַרטיידיקן די אַלטע רוסישע שטאָט. דאָ איז דער שונא אָפּגעשטאַנען חדשים לאַנג און דאָ איז געווען דער אָנהויב פון זיין סוף.

אין דעם ווייטן, קאַלטן אוראַל

די געוועזענע פּוילישע בירגער און בירגער פון די לעצטנ'ס פּאַרייניקטע געגנטן מיט רוסלאַנד, זענען אַריבערגעפירט געוואָרן אין מיליטערישע אַרבעטס באַטאַליאָנען אין וועלכע עס זענען אויך אַריבערגעפירט געוואָרן רוסישע בירגער וואָס צוליב געזונטהייטס סיבות אָדער עלטער האָבן זיי ניט געקענט געהערן צו דער רעגולערער אַרמיי. אונזער אַרבעט'ס באַטאַליאָן איז אַריבערגעפירט געוואָרן קיין טאַמבאָוו, וואָס געפינט זיך 180 קילאָמעטער פון דעם אריאַל, וואו עס זענען פאָרגעקומען גרויסע שלאַכטן.

אָנקומענדיק קיין טאַמבאָוו זענען מיר איינגעקוואַרטירט געוואָרן אין די אַרומיקע דערפער, כדי צו קומען צו הילף די פּויערים קאָלכאָזניקעס צו צונויפקלייבן דאָס גערעטעניש פון יאָר. באַטש עס איז שוין געווען שפּעטער האַרבסט איז נאָך דער שניט פון די פעלדער ניט צונויפגעקליבן געוואָרן, צוליבן פעלן פון אַרבעטס הענט.

איך, מיט נאָך אַ חבר, אַ יונגער רוס, וואָס איז פאַרוואונדעט געוואָרן אויפן פראָנט און האָט איצט אָנגעפירט מיט דער אָפּטיילונג צו וועלכער איך האָב געהערט, זענען איינגעקוואַרטירט געוואָרן ביי דער קאָלווירטניצע באַרבאַראַנאָווא. צוויי זין אירע זענען געווען אויף די שלאַכט פעלדער אין קאַמף מיט דעם דייטש. די פּילע אַרבעט אין דערווירטשאַפט אירער האָט זי אויסגעפירט צוזאַמען מיט איר שנור. ווי היינט שטייט נאָך פאַר מיינע אויגן די ליכטיקע געשטאַלט פון דער קאָלווירטניצע באַרבאַראַנאָווא, וואָס איז געווען צו אונז ווי אַ מאַמע. זי האָט אונז געהאַלטן ביי איר ווי אייגענע קינדער. ביינאַכט פלעגט זי אונז איינדעקן, ס'זאָל זיין װאַרעם צו שלאָפן, אין דער פרי פלעגט זי אונז אָנקאָרמענען ווי אייגענע קינדער. אַזא האַרציקייט און פּשוטקייט האָט געמאַכט פאַרגעסן די עלנדקייט און היימלאָזיקייט, וואָס איך און אַנדערע זעלנער האָבן געפילט.

דעם טאָג ווען מיר זענען פון דעם דאָרף אוועקגעגאַנגען בכדי צו איבערפאָרן מיטן צוג אויף דעם ווייטן אוראַל, לויטן באַפעל פון דער מיליטער

מאכט, האט אונז באגלייט דער גאנצער דארף. זיי, די פויערים, זייערע ווייבער און קינדער האבן אונז באגלייט א שטיק וועג אויסערן דארף, און זייערע אויגן זענען געווען פיל מיט טרערן. פאר יעדן פון אונז איז געווען צוגעגרייט א פעקעלע מיט עסנווארג. מיט ברכות אויף די ליפן האבן זיך די פויערים מיט אונז צעזעגנט. אך! וויפל פשוטקייט און ברייטקייט ס'פארמאגט די נשמה פון דארפישן פויער. זיין גוטסקייט האט קיין גרעניץ ניט!

אויף דער נאענסטער באן־סטאנציע, האבן מיר זיך אנגעלאדעוועט אין לאסט וואגאנעס, ווייל ס'האבן דאן אויסגעפעלט טראנספארט מיטלען, זענען מיר געווען צו 60 מאן אין א וואגאן. ס'איז שוין געווען אנהויב ווינטער און דורכמאכנדיק א שווערן וועג פון 20 טעג פארן זענען מיר אנגעקומען נאך סווערדלאווסק — די הויפט שטאט פון אוראל. דעם וועג וואס מיר האבן דורכגעמאכט איז געווען זייער א שווערער. עסן איז ניט געווען גענוג. נאך ערגער איז געווען דאס, וואס פארנדיק צו 60 מאן אין א וואגאן, זענען מיר זייער פאראומרייניקט געווארן.

ביינאכט האסטו ניט געהאט קיין פלאץ וואו א ביסל זיך באטש אויסציען, אפילו פלאץ צום זיצן איז ניט געווען גענוג. קיינער האט אבער ניט געקרעכצט, קיינער האט ניט געמורמלט. מען האט געוואוסט אז די לאגע איז אזא, צוליב דעם שטארקן שונא.

אנקומענדיק נאך סווערדלאווסק, האבן מיר זיך אפגערוט א טאג, גענומען א הייסע באד און זיך א ביסל דערפרישט. אונזער מארשרוט איז געווען 180 קילאמעטער נאך סווערדלאווסק, וואו מיר זענען איינגעקווארטירט געווארן אין א דארף־קאלכאז. דער ציל פון אונזער קומען איז געווען צו צוגרייטן דאס בויען פון אן אייזנבאן ליניע, וואס האט געדארפט פארייניקן סיביר מיט די צענטערן פון רוסלאנד דורך אוראל. אזא אייזן באן ליניע דוכט מיר איז געווען בלויז איינע.

איך און מיין פריינט, דער סערזשאנט איוואן פאוולאוויטש, זענען איינגעקווארטירט געווארן ביי דער קאלווירטניצע אנאסטאסיא מאקסימאוונא, וועלכע האט געלעבט אין הויז מיט איר שנור, וועמענס מאן איז מיט נאך א ברודער זיינעם געווען אויפן שלאכט פעלד. אויך האבן ביי איר געוואוינט נאך 2 אידישע עמיגראנטן עוואקואירטע פון כארקאוו, וואס האבן זיך איינגעארדנט אויפ'ן ראיאן אויף ארבעט.

הונדערטער עוואקואירטע אידן האבן זיך דא געפונען אין די ארומיקע דערפער. די פארוואלטונגען פון די דערפער האבן געזארגט פאר זיי מיט

דירה, ארבעט א. א. וו. פארשטייט זיך, אז קיין איבעריקע באקוועמלעכ־קייטן האט מען דאָ ניט געהאַט, אָבער לויט דער קריטישער צייט איז דאָס געווען אַ גרויסע גאַסטפריינטלעכקייט.

די פארבליבענע אידן אין די געגנטן פארכאַפּטע שוין דורך די נאַציס, זענען געווען אויסגעשטעלט אין דער זעלבער צייט אויף הונגער, פיין, נויט און דאָס ערגסטע — אויף מאָרד און פארטיליקונג.

מידע, אויסגעמאַטערטע פון וועג האָבן מיר באַקומען דריי טאָג רו. די קאָלווירטניצע אנאסטאסיא מאַקסימאַוונא איז געווען זייער אַ גוטע. זי האט אונז געגעבן עסן פון דעם וואָס זי האט נאָר געהאַט און מיר האָבן זיך אזוי צוגעוואוינט איינע צו די אַנדערע, אַז מיר האָבן אָנגעהויבן איר צו צוהעלפן אין אַלע שטוביקע ארבעטן. מיר האָבן האַלץ אָנגעשניטן, האָלץ פון וואַלד געבראַכט צופירן, געפאָרן נאָך פאַשע פאַר די פי. אין מיין קינדהייט בין איך געווען אָפּגעטיילט פון דער קריסטלעכער וועלט, עס האָט אָבער ניט געשטערט אין צייט פון קריג צוזאַמענלעבן זיך מיט דעם רוס איוואן פאוולאָוויטש, און צו וואוינען ביי אַ פויערישער פאַמיליע.

דער ווינטער איז געווען אַ שווערער. אין אוראַל — וואָס צייכנט זיך אויס מיט שטאַרקע קעלטן און פרעסט — איז די טעמפעראַטור דערגאַנגען ביז 50 גראַד פראָסט. איך בין צו דעם ניט געוואוינט געווען. ספּעציעל גוט אָנגעטאָן איז מען ניט געווען. דאָס עסן איז געווען ניט גאָר געהויבן. די מלחמה האט זיך פארצויגן און מ'האָט געמוזט גוט אויסרעכענען די שפּייז און קליידער רעסורסן.

נאָך דריי טעג אָפּרו זענען מיר ארויס צו דער ארבעט. מיר האָבן געדאַרפט אויפגראָבן די האַרטע, געפראָרענע ערד און מאַכן אַ וועג צו לייגן אַ אייזנבאַן ליניע. ביי 50 גראַד פראָסט איז די ערד פארשטיינערט. מ'האָט געדאַרפט אויפרייסן מיט אייזערנע מכשירים. איך בין צו אַזאַ ארבעט ניט געווען געוואוינט. איך האָב אָבער קלאָר געמאַכט פאַר מיר, אַז איך בין אַ איד און טאָר אַלס אַזעלכער ניט ארויסווייזן קיין שוואַכקייט. איך דאַרף צוגלייך מיט אַלעמען ארבעטן — און ספּעציעל ווען דער שונא איז אונזער דרייפאַכיקער שונא געווען.

מיר האָבן דאָ געאַרבעט קרוב צו דריי חדשים, און דאַן זענען מיר אַריבער 7 קילאָמיטער נאָך סווערדלאָווסק צו טאָן די זעלבע ארבעט. אויב אין דאָרף זייענדיק האָבן מיר כאָטש געהאַט וואַרעמע וואוינונגען, זענען מיר דאָ איינגעקוואַרטירט געוואָרן אין ספּעציעלע אויסגעבויטע הילצערנע

באראקן. נאָך דער ארבעט איז ניט געווען אפילו וואו זיך אָנצואווארעמען א ביסל.

די שטימונג איז דאָן גאָר שטארק געפאַלן ביי מיר און מ׳האָט זיך גוט געדארפט האלטן אין די הענט, כדי ניט צו פארלירן דעם מוט. עס זענען גע־וואָקסן דאָ שנעל פארלייגטע אייזן באַן ליניעס, דורך וועלכע עס האָבן אָן אויפהער געפלייצט טראנספארטן פארן פראָנט.

זומער צייט ווער איך איבערגעטראַנספּאָרטירט אויף ארבעט אין דער דירעקציע פון אוראלער אייזן־באן קנופּ, וואָס געפינט זיך אין סווערדלאָווסק. איך דערקען די רוישיקע הויפּט שטאָט פון אוראל, די שטאָט וועלכע האָט געשפּילט א אומגעהויער וויכטיקע ראָל אין צייט פון קריג, ווייל זי האָט באַזאָרגט דעם פראָנט מיט אלע נויטיקע מכשירים. דאָ האָט זיך קאָנ־צענטרירט די שווערע אינדוסטריע, וועלכע איז ארויסגעפירט געוואָרן פון די אָקופּירטע געגנטן. דאָ זענען אויסגעוואָקסן געגנטן, זאוואדן און הונ־דערטער פאבריקן, די שטאָט סווערדלאווסק איז זיך צעוואָקסן און האָט גע־ציילט אנדערהאלבן מיליאָן איינוואוינער.

די מלחמה האָט זיך פאַרצויגן

די מלחמה האָט זיך פאַרצויגן. עס איז אַריבער דער האַרבסט, גע־קומען ווינטער, דערנאָך זומער. די צייט האָט זיך געצויגן און מ'האָט אָנגעהויבן ציילן די צייט פון דער מלחמה שוין אויף יאָרן. קיין צווייטער פראָנט וועגן וועלכן מען האָט גערעדט פיל, איז נאָך דערווייל ניט געווען. די רוסישע אַרמיי האָט געדאַרפט אויף איר אייגענער הויט איבערטראָגן די כסדרדיקע אָנגריפן. די טאַקטיק איז געווען: אָפּהאַלטן דעם שונא, וואו נאָר עס געלינגט, און אַריבערגיין אין אָנגריף וואו נאָר מעגלעך; צונישט מאַכן זיינע פּלענער און שעדיקן זיין טעכניק. אויב שוין יע אָפּטרעטן איז איבער־לאָזן פאַר דעם שונא חרובע, פּוסטע שטעט און דערפער — אויסגעליידיקטע פון מענטשן.

דער שונא איז געווען שטאַרק. צענדליקער יאָרן האָט ער זיך געגרייט צום קריג. גאַנץ אייראָפּע איז געלעגן אין זיינע הענט. די אַרבעטס פיי־איקע מענער פון די פאַרכאַפּטע לענדער זענען ארויסגעפירט געוואָרן צו אים אין לאַנד אויף צוואַנגס אַרבעט. אין די פאַרכאַפּטע טעריטאָריעס האָט דער נאַציזם ווייניק געזאָרגט וועגן לעבן און וואוילזיין פון דער אָרטיקער באַ־פעלקערונג. ער האָט פון דאָרטן ארויסגעפירט וואָס נאָר מעגלעכעס. דער דייטש האָט געקראָגן מאַטעריעלן אינטערעס פאַרן קריג. די דייטשישע פּרײ־צים און פאַבריקאַנטן האָבן געקראָגן צענדליקער און צענדליקער אומזיסטע קנעכט און אַרבעטער. יעדער נישטיקער, נאַרישער אַריער, האָט געהאַט צו זיין דיספּאָזיציע יונגע מיידלעך — דינסטן פון פאַשיידענע נאַציעס. די יונגע שיינע מיידלעך פון די אָקופּירטע לענדער, זענען ארויסגעפירט געוואָרן אין טיף דייטשלאַנד. זיי זענען איינגעשפּאַרט געוואָרן אין שאַנד הייזער, כדי צו פאַרשאַפן געניוס דער דייטשישער אַרישער ראַסע.

די זעלנער פון די פראָנטן האָבן געשיקט פּעקלעך מיט אָנגעראַבירטע גוטס, צו זייערע אַריש־בלאָנדע פאַמיליעס. דער זעלנער און דאָס דייטשישע פאָלק האָבן געיובלט פאַרשיכורט פון די ערשטע נצחונות און פון דעם אַנגע־

ראבירטן גוטס. זיי האבן געחלומט אין זייער צעשפּילטער פאנטאזיע, אז זיי וועלן איינעמען די גאנצע וועלט. און ווער ווייס צו דאס וואלט ניט געשען, ווען עס שטייען ניט אויף צענדליקער מיליאנען צום קאמף מיט דער פעסט, וואס האט באדראט דער גאנצער פרייהייט־ליבנדיקער מענטשהייט.

סאוועט־רוסלאנד האט מיט אלע פיבערן און נערוון געלעבט און געאטעמט פאר דעם אנקומענדיקן נצחון. אלע מענער זענען אוועק אויף די שלאכט פעלדער. עס זענען געבליבן נאר די אומפייאיקע צום אקטיוון מיליטער דינסט. די ארבעט אין הינטערלאנד איז מערסטנטייל אויסגעפירט געווארן דורך פרויען, וועלכע האבן אריינגעשריבן א העראאישן קאפּיטל אין דער מלחמה מיט דעם שונא.

די אקטאבער רעוואלוציע וואס האט געגעבן גלייכהייט צו דער ארטיקער פרוי האט געבראכט צו דעם, אז עס איז ניט געווען קיין איין צווייג פון ארבעט, וואו די פרוי זאל ניט אנטיילנעמען.

דער באגריף אז די פרוי איז נאר באשטימט צום קינד און דער קיך איז צעשטערט געווארן.

האסטו מאקע באגעגנט פרויען וואס האבן אויסגעפילט פארשידענע פאראנטווארטלעכע ארבעטן, ווי אנפירן מיט זאוואדן, און זיין אפילו קאמאנדירן פון אוויאציע פולקן. די פרוי האט א טיפן אנטיילגענומען אין קונסט און ליטעראטור. אין צייט פון קריג ווען די מענער זענען אוועק אויפן פראנט האבן די פרויען זייער ארט פארנומען און אויסגעפירט זייערע ארבעטן.

די עלנטקייט פון מענטשן איז געווען גרויס. פאמיליעס זענען צעשיידט געווארן. ווער אויפן פראנט, ווער מאביליזירט אויף ארבעט אין אנדערע געגנטן, ווער עוואקואירט, ערגעץ ווייט. יעדער איז צעשיידט געווען מיט דער פאמיליע. מ׳האט אויך פארלארן א סך נאענטע אין צייט פון די לופט אנגריפן מצד דעם שונא. אידן איז באזונדערס געווען ביטער. אידן וואס זענען פארבליבן אין די פארכאפּטע געגנטן, זענען געווען אויסגעשטעלט אויף פולשטענדיקער פארניכטונג. אין די דאזיקע שווערע טעג האבן פיל פון אונז געפונען גוטע פריינט ביי רוסישע משפחות.

א רוסישע מאמע פלעגט אפט פארשטיין דעם עלנד פון א אידיש קינד. א רוסישע מיידל פלעגט אפט פארשטיין דעם טרויער פון א אידישן בחור וואס איז געווען פארווארפן ווייט פון זיין היים.

דאס רוסישע מיידל איז א שטאלצע, אומאפּהענגיקע אין איר טאגמעגלעכן לעבן. זי איז פריי פון געלט גיריקייט, לוקסוס און פארשווענדע-

רישקייט. אין צייט פון קריג פלעגן יונגע מיידלעך שיקן מיליאָנען פעקלעך מתנות צו זייערע אומבאַקאַנטע אויפן פראָנט, און פלעגן אַריינלייגן דאָרט וואַרעמע האַרציקע בריוועלעך. אַזוי פלעגן זיך פאַרבינדן באַקאַנטשאַפטן און דערנאָך הייראַטן. דער פילם „6 שעה אין אָוונט נאָכ'ן קריג" ציינט אַזאַ בילד.

פון די פראָנטן זענען אָנגעקומען הונדערטער טויזנטער פאַרוואונדעטע. מ'האָט געדאַרפט אויפפאַסן אויף אָט די אומגליקלעכע. אָפט פלעגן די פאַרוואונדעטע צוריקקומען אין שרעקלעכן צושטאַנד.

ווי איך האָב דערמאָנט האָב איך לעצטנס געאַרבעט ביי דעם בויען פון דער אייזן־באַן ליניע. איך פלעג אָפט זיין אין דעם הויפט וואָקזאַל פון סווערדלאָווסק, וואו צענדליקער, צענדליקער, עשאַלאָנען פלעגן טאָג־טעגלעך אוועק אויפן פראָנט. סיביר און אוראַל האָבן געשפייזט דעם פראָנט מיט אַלעם מעגלעכן. דער טראַנספּאָרט האָט געאַרבעט אָנגעשטרענגט. דעם אַרבעטער דאָ, האָט מען גערופן אין צייט פון קריג: „דער לייבלעכער ברודער פון דער אַרמיי". אין דעם דירעקטאָרן־הויז פון דער אייזן־באַן־בויאונג, אַ פינף שטאָקיקע געביידע מיט 500 צימערן און טויזנטער באַאַמטע, — זענען מענטשן געזעסן ביי זייער אַרבעט גאַנצע טעג, ניט אַרויסגייענדיק אַפילו אַ היים עסן, אין משך פון גאַנצע מעת־לעתן. דאָס עסן פלעגט זיי געבראַכט ווערן אַהער אין צימער פון דער אַרבעט.

סווערדלאָווסק — די הויפּט שטאָט פון אוראַל

סווערדלאָווסק — די אַמאָליקע יעקאַטערינעסבורג, איז געווען פאַר די צאַרישע צייטן אַ פּראָווינץ שטעטל, וואָס די רייכע גאָלד זוכער האָבן אויפגעבויט. זיי האָבן דאָ אַנטוויקלט די אַרבעט פון גאָלד זוכעריי.

אין דער צייט פון דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע איז דאָס שטעטל געווען פול מיט אַ פאַרצווייגטער אונטערערדישער, רעוואָלוציאָנערער אַרבעט. דאָ זענען פאָרגעקומען ערנסטע קאַמפן. אויף פילע הייזער זעסטו איינגעמויערט אָנדענקס טאָוולען וועלכע ווייזן די ערטער וואו עס זענען פאָרגעקומען קאָנספּיראַטיווע פאַרזאַמלונגען פון די רעוואָלוציאָנערן. איך האָב באַגעגנט אַלטע איינוואוינער וואָס קענען די שטאָט פון אַמאָל. זיי האָבן מיר אָנגעוויזן פיל צענטערן וואָס זיי געדענקען, ווען זיי זענען געווען ניט מער ווי גרויסע בלאָטעס. די שטאָט איז זיך צעוואָקסן ספּעציעל אין צייט פון קריג. צענדליקער טויזנטער עוואַקואירטע, אַריבערגעפירטע זאַוואָדן, שולן, אוניווערזיטעטן, מוזעאום'ס און ווערטפולע היסטאָרישע אַרכיוון פון די געגנטן וואָס דער שונא האָט פאַרכאַפּט, אָדער האָט געדראָהט פאַרנעמען.

די בעסטע אַרטיסטישע כוחות זענען געשיקט געוואָרן אַהער. האָט טאַקע דאָס אָפּערע טעאַטער דאָ פאַרנומען, נאָך מאָסקווער, דאָס צווייטע אָרט. דאָ איז אויך געווען אַ דראַמאַטישער טעאַטער, אַ מוזיקאַלישע קאָמעדיע טעאַטער און מאָדערנע קינאָ אַנשטאַלטן, געווען דאָ גרויסע ביבליאָטעקן, שיינע מאָדערנע געביידעס זענען אויפגעבויט גוואָרן. דער פּאַנאָנדערבוי פון שטאָט איז ניט געהאַמעוועט געוואָרן דורך דער מלחמה. אין די אָוונטן האָסטו באַמערקט פילע באַזוכער אין די טעאַטערן און קינאָס. דאָס לעבן האָט זיך ניט אָפּגעשטעלט אין אַלע זיינע פאָרמען, אפילו אין צייט פון קריג.

נאָך אַ שווערן אַרבעטס טאָג, פון צומאָל ניט דערעסן און ניט דערטרינקען, פלעג איך אין טעאַטער זיך קענען אַביסל פאַרגעסן און פאַרטרייבן די שטימונג וואָס האָט געדריקט אויף דער נשמה. דאָס פּובליקום

אין טעאַטער פּלעגט מיט לאַנג דויערנדע אָוואַציעס אויפנעמען די קינסטלע־
־ישע פאַרשטעלונגען.

צום שבת פון רוסישן טעאַטער און קינאָ מוז געזאָגט ווערן, אַז מען
וען ניט באַגעגענען קיין אויפפירונג פון ביליקע ליבע־ ראָמאַנען, אָדער סענ־
סאַציאָנעלע געשיכטעם פון גענגסטערס, רויבערייען און פאַרשוועדערישער
פאַרפוילטער ליבע צו געלט און לוקסוס.

אָפטמאָל זענען אָבער די פאַרשטעלונגען איבערדריסיק מיט זייער
פּראָפּאַגאַנדע כאַראַקטער.

אין אַלגעמיין פאַרנעמט דער טעאַטער און קינאָ הויפטזעכלעך אַ דער־
ציערישן פּלאַץ.

איך האָב בייגעוואוינט אַ קאָנצערט אין סווערדלאָווסקער פילהאַרמאָ־
ניע, וואָס לאָזט זיך עד היום ניט פאַרגעסן. פילע קינסטלער זענען אויפגע־
טראָטן מיט זייערע אינסטרומענטן, די קלאַנגען און מעלאָדיעס האָבן מיך
מיטגעריסן, מענטשן זענען געזעסן אין זאַל ווי פאַרגאַפטע. אָוואַציעס אָן
אויפהער האָבן באַגלייט די קינסטלער. דאָס רוסישע טעאַטער, מוזיק און
קונסט, איז שטאַרק אַנטוויקלט. די רוסישע אָפּערע האָט אין זיך עפּעס ספּע־
ציעל צוציענדיקס. די רוסישע פאָלקס מעלאָדיע פאַרכאַפּט מיט איר האַרצ־
קייט און פשטות.

די מלחמה האָט זיך פאַרצויגן. און אויב די ערשטע צייט פון קריג
איז נאָך אין די געגנטן ניט איינגעפירט געוואָרן קיין קאַרטן־סיסטעם, האָט
מען געמוזט שפּעטער צו אויך דאָ דאָס איינפירן, צוליב דעם מאַנגל אין
שפּייז. דער שוואַרצער מאַרק האָט זיך פאַנאַנדערגעבליט. די פּרייזן פון
ברויט, פּוטער, צוקער א. ד. ג. האָבן דערגרייכט צו פאַנטאַסטישע הויכן,
דערביי זענען אָבער די רעגירונגס פּרייזן אויף צוגעטיילטע פּראָדוקטן און
קליידונג ניט געהעכערט געוואָרן. דאָס צוגעטיילטע אָבער האָט ניט גע־
דעקט די טעגלעכע באַדערפעניש פון דער באַפעלקערונג. עס האָבן אָנגע־
הויבן אָנקומען מענטשן ארויסגעפירטע פון דער לענינגראַדער בלאָקאַדע.
זיי האָבן געהאַט אַ שרעקלעכן אויסזען.

איך געדענק, ווי איין מאָל, איז אַ פרוי אַן עוואַקואירטע פון לענינגראַד
אריינגעקומען אין אַ ברויט געשעפט. זי האָט געעפנט אַ פּאָר אויגן אין
גרויס חידוש, ווען זי האָט דערזען אַ קאַץ ארומלויפן... זי האָט זיך אָפּגע־
רופן: איך קום איצט פון לענינגראַד און דאָרט האָט מען שוין אַלע קעץ
אויפגעגעסן...

אויף די פנימער פון די עוואַקואירטע, ווי אויך אויף די אַרטיקע האָט זיך בולט געלאָזט מערקן דער הונגער. עס האָט אָנגעהויבן אויספּעלן שפּייז.

עס האָבן זיך אָנגעהויבן מערקן די פאַלן פון „דיסטראָפיע״ — די אָפּשוואַכונג פון אָרגאַניזם. אַזאַ קראַנקהייט האָט זיך געענדיקט פאַטאַל. דאָס איז אַ מין „מיתה בנשיקה״. פון ניט דערעסן, ווען דער קערפּער באַקומט ניט די נויטיקע וויטאַמינען, הויבט דער מענטש אָן אָפּצושטאַרבן; ניט פּילנדיק קיין שום ווייטאָק, פאַלט ער פּלוצלינג אַנידער טויט.

פון די אָנגעקומענע טראַנספּאָרטן עוואַקואירטע פּלעגט מען פון די וואַגאָנען אַלץ אָפטער אַראָפּנעמען אַ סך טויטע. ניט קוקנדיק אויף דעם איז די אַרבעט אין די פאַבריקן און אַנשטאַלטן פאַרלענגערט געוואָרן אויף 12 שעה'דיקן אַרבעטס טאָג.

עס דערמאָנט זיך: גאַנץ פרי פלעג איך אויפשטיין צו דער אַרבעט. איך האָב געזען טויזנטער מענטשן אין די טראַמוואַיען, וועלכע איילן זיך צו דער אַרבעט. מאַמעס פירן אָפּ זייערע קליינע קינדערלעך אין די יאַסלעס און זיי איילן דערנאָך צו זייער אַרבעטס טאָג.

יעדער איינציקער האָט געאַרבעט. דאָס לאַנד האָט געאָטעמט מיט דער מלחמה. עקשנות און אויסדויער איז געלעגן אויף די פנימער בין די מענטשן. אין הארץ פון יעדן האָט געברענט אַ צאָרן אויף דעם דייטש, וואָס האָט זיך אַרויסגעוויזן ווי אַ געמיינער ליגנער אפילו פאַר די וואָס האָבן זיך צוגעהערט צו די נאַצישע צוזאָגן. פון אָנהויב זענען געווען אַ סך פריינטלעך געגעשטימט צום דייטש, אויס קעגנערשאַפט צום סאָוועטישן רעזשים. באַטש די צייט איז געווען אַ העכסט שווערע און אָנגעשטרענגטע, דאָך איז דאָס לעבן אָנגעגאַנגען מיט זיין גאַנג. טעאַטערס, קינאָס פלעגן באַזוכט ווערן. יום־טובים פלעגן געפייערט ווערן. אין די אָוונטן פלעגט מען זיך צונויפזאַמלען ביי שכנים. מ'פלעגט גיין צו געסט און מ'פלעגט מיט האָפענונג זאָגן: אויך אויף אונזער גאַס, וועט זיין יום טוב.

אַ סך אידן עוואַקואירטע האָבן זיך געפונען מיט מיר אויף דער אַרבעט. די מערסטע פון די אידן האָבן אָפּגעשאַצט די לאַגע און געאַרבעט מיט עקשנות. עס זענען געווען מיט מיר אידן פון ליטע און אַנדערע שטעט, מענטשן מיט הויכער בילדונג און פון רייכע היימען; געווען געוואוינט צו אַ רייך לעבן. זיי האָבן זיך אָבער צוגעפּאַסט צו די שוועריקייטן.

דער יונגער גאָלדבערג איז קוים 18 יאָר אַלט געווען. ער האָט אויסגעזען ווי אַ אינגל נאָך. ער האָט אָבער געטראָגן דעם יאָך פון דער מלחמה

צייט. דער יונגער גאָלדבערג פלעגט מיר זאָגן: דער דייטש, דער מערדער ברענגט אום מיינע ברידער און שוועסטער, איז ווי זשע קען איך ניט צו העלפן מיט מיינע אַלע קרעפטן צו פאַרניכטן דעם דאָזיקן שונא?

נאָך אַ שווערן טאָג אַרבעט, פלעגט דער יונגער גאָלדבערג קומען אַ געפרוירערנער, אַ הונגעריקער, זיך דערוואַרעמען און עפּעס אָפּעסן. ער פלעגט שרייבן דאָן אין רו־צייט לאַנגע בריוו צו זיינע עלטערן, וואָס האָבן זיך געפּור־נען אַלס עוואַקואירטע אין אַ ווייטן דאָרף.

די עלנטקייט האָט געדריקט. קיינער פון מיין פאַמיליע איז דאָ ניט געווען.

אין די לאַנגע ווינטער אָוונטן, פלעג איך נאָך דער אַרבעט בלייבן מיט זיך אַליין. איך פלעג מאַכן אַ חשבון פון דער פאַרגאַנגענהייט. איך האָב זיך דערמאָנט אין מיין געבורטס שטעטעלע ביטען און אַ טראַכט געטאָן וועגן דער גרויזאַמקייט פון דער צייט אין וועלכער מיר לעבן. געטראַכט פון דער צייט, ווען דער טייוול האָט זיך פאַרמאָסטן אויף צו פאַרניכטן דער מענטשהייט. איך האָב געבליקט אַרום זיך און געזען איבעראַל ליידן, ליידן אָן אַ שיעור. שטומערהייט האָב איך געפרעגט: ביז ווי לאַנג נאָך וועט דאָס די מענטשהייט זיין אונטערגעוואָרפן אין די ימען פּיין און אומאויפהערלעכע יסורים?... ווי לאַנג נאָך, ווי לאַנג?

די אַנגעשטרענגטע אַרבעט איז ניט געגאַנגען לאיבוד

די אַנגעשטרענגטע אַרבעט פון דער מענטשהייט פאַר דעם נצחון אי־בערן נאַצי איז ניט געגאַנגען לאיבוד. די פרוכט האָט זיך אָנגעהויבן זען. דער קריג האָט זיך פאַרצויגן און די היטלעריסטישע חיילות זענען שוין ניט געווען די זעלבע ווי ביים אָנהויב פון קריג. דער נאַציישער סאָלדאַט איז גע־ווען געוואוינט צו לייכטע נצחנות. ער האָט ווי אויף אַ שפּאַציר אַדורכגע־מאַרשירט גאַנץ אייראָפּע, דעראָבערנדיק איין לאַנד נאָך דעם אַנדערן. גאַנץ אַנדערש האָט זיך פאַר אים ארויסגעוויזן די מלחמה מיט רוסלאַנד. די עקשנות און אויסדויער פון רוסישן סאָלדאַט, האָט אים געמאַכט פילן, אַז ער האָט דאָ צו טאָן מיט ניט קיין לייכטן פאַרויסזעענדיקן נצחון. דער נאַצי־שער זעלנער זייענדיק נאָר פאַראינטערעסירט אין רויב און מאָרד, זוכנדיק לייכטע נצחונות און ניט זייענדיק דורכגענומען פון וועלכער עס איז אידייע, האָט צוזאַמענגעבראָכן. די אויסרעכענונג אויף דער אינערלעכער צעפאַלונג און דעמאָראַליזירונג פון גייסט און אייניקייט ביי די סאָוועטישע פעלקער, איז ניט מקוים געוואָרן. די אויסרעכענונג, אַז אינערלעך וועט דאָס פאָלק אים צוהעלפן אין זיין רויב־מאַרש האָט באַנקראָטירט. עס האָט זיך דערוועקט ביים רוסישן מענטשן די גרויסע ליבע צו זיין פאָטערלאַנד, וואָס האָט גע־בראַכן יעטווידן שונא. דער רוס האָט קיינמאָל ניט דערלאָזן אַז זיין „מאַ־טושקאַ ראַסיאַ" זאָל ווערן אונטעריאָכט. אין הינטערלאַנד, אין די אָקופּיר־טע געגנטן האָט געברענט דער באָדן אונטער די פיס פון דעם אָקופּאַנט. הונדערטער, טויזנטער פּאַרטיזאַנער גרופּן, האָבן די נאַצים ניט געגעבן קיין רו. דאָס פאָלק אין די אָקופּירטע געגנטן האָט סאַבאָטאַזשירט דער נאַצי־מאַכט, קיין מיטאַרבעט האָבן די נאַצים ניט געפונען ווי זיי האָבן אויסגע־רעכנט. האָבן טאַקע אָנגעהויבן בלאָזן נייע ווינטן.

די אַליאירטע אַרמייען האָבן פון טאָג צו טאָג זיך איבערגרופּירט און זיך געגרייט צום צווייטן פראָנט און עס איז געגרייט געוואָרן דער טויט־קלאַפּ פאַר דער נאַציישער שלאַנג.

דער שונא ניט נאָר, וואָס ער האָט זיך מער ניט גערוקט פאָרויס, נאָר ער האָט זיך גאָר געמוזט שטאַרק איינבייסן מיט די ציין, בכדי איינצוהאַלטן די פאַרכאַפּטע פּאָזיציעס. דער נאַצי האָט פּרובירט, ווי אַ ווילדע פאַר־וואונדעטע חיה זיין מזל דאָ און דאָרט, אויסאַרבעטנדיק יעדעס מאָל אַ נייעם פּלאַן פון אָנגריף. אָבער יעדעס מאָל איז ער צעקלאַפּט געוואָרן מיט מוראדיקע פאַרלוסטן.

דער קולמינאַציע פּונקט פון קריג איז געווען ס ט אַ ל י נ ג ר אַ ד. דאָ איז געשעריקט געוואָרן דער בעסטער טייל פון דער נאַצישער אַרמיי. דאָס קאַפּיטל „סטאַלינגראַד" איז פאַרבליבן ווי דער סימבאָל פון אומ־פאַרגלייכלעכער העראָאישקייט אין דער געשיכטע פון דער מלחמה מיט דעם נאַציזם. די אַרמיי פון פאָן פּאולוס איז אַריינגעפאַלן אין די הענט פון דער רויטער אַרמיי און האָט אַלס באַזיגטע אַרמיי אַדורכגעמאַרשירט ווי קריגס געפאַנגענע, איבער די גאַסן פון דער רוישיקער שטאָט מאָסקווע. די מאָסקו־וויטשעס האָבן מיט פרייד און פאַראַכטונג צוגעקוקט צו די שמוציקע, דער־נידעריקטע, אויסגעליידיקטע פון געוויסן און מאָראַל, נאַצישע סאָלדאַטן, אָפיצערן און גענעראַלן וואָס זענען מחנותווייז געפירט געוואָרן איבער די גאַסן פון מאָסקווע. ווען די שמוציקע מחנה איז אַדורכגעגאַנגען זענען אויטאָ־בוסן מיט וואַסער נאָך זיי נאָכגעפאָרן און האָבן אָוועקגעשווענקט די שמוץ פון די גאַסן וואָס עס האָבן איבערגעלאָזן נאָך זיך די פאַראומריייניקטע אַריש־בלאָנדע „קעמפער"...

די היטלעריסטישע חילות, האָבן שוין ניט געקלערט מער וועגן אָנ־גריף. זיי האָבן זיך פאַרהאַלטן אויף זייערע פּאָזיציעס און זיך באַפעסטיקט.

דער גענעראַל שטאַב האָט אויסגעאַרבעט פּלענער פון אָנגריף און קאָנטראַ־אַטאַקע. ניט לאַנג און עס איז געקומען דער באַפעל צו די סאָ־וועטישע אַרמייען וועגן אַריבערגיין אין אָנגריף. די רויטע אַרמיי וואָס האָט אין צייט פון קריג זיך איבערגעבויט און פאַרפולקאָמט, צופּאַסנדיק צו דער נייער מאָדערנער מלחמה, איז געווען שטאַרק און גרייט צום אָנגריף. דאָס האָט געטראָפן דעם שונא אומגעריכט. ניט קענענדיק אויסהאַלטן דעם פייער, האָט זיך דאָס נאַצי־חיל אָנגעהויבן קייקלען אויף צוריק. עס האָט זיך אָנ־געהויבן דער באַרג אַראָפּ פון דער „אומבאַזיגבאַרער" דייטשישער אַרמיי.

יעדער טאָג האָט געבראַכט פרייעלעכע נייעס פון די פראָנטן. טראָט נאָך טראָט, שפּאַן נאָך שפּאַן איז די רוסישע ערד צוריק אויסגעלייזט געוואָרן. ווען עס פלעגט צוריקגענומען ווערן אַ וויכטיקער פּונקט, שטעטל אָדער

שטאָט, פלעגט די ראַדיאָ גלייך ברענגען די ידיעה. די נייעס פלעגט גע־בראַכט ווערן אויף אַזאַ אופן: די ראַדיאָ פלעגט אָנזאָגן דאָס פאָלק אַז אין קורצן וועט איבערגעגעבן ווערן וויכטיקע נייעס. דאַן פלעגן מיליאָנען מענטשן זיך צוהערן מיט פאַרכאַפּטן אָטעם צו דער מעלאָדיע וואָס פלעגט גע־שפּילט ווערן אויף ראַדיאָ. דאַן פלעגט קומען דאָס קול פונם רעדנער לע־וויטאַן: חברים! פריינט! אין דער און דער שעה, וועט איבערגעגעבן ווערן וויכטיקע נייעס, הערט אונזער ראַדיאָ אוידיציע. עס פלעגט אָפּגעשטעלט ווערן די באַוועגונג, אַ מיסטעריעזע שטימונג פלעגט באַהערשן אַלעמען; מיט פאַרכאַפּטע אָטעמס פלעגן אַלע וואַרטן אויף דער מינוט צו הערן די נייעס.

און אָט הערט זיך דאָס קול פונם רעדנער לעוויטאַן:

באַפעל פון הויפּט קאָמאַנדיר פון די סטראַטעגישע כוחות: היינט אין דער און אין דער שעה האָט אונזער מילטער, איבערגייענדיק אין אַן גריף, דערגרייכט די און די שטאָט, די ראַיאָנען און האָבן דעראָבערט אַזוי פיל און אַזויפיל טעריטאָריע. דאַן פלעגט קומען די אויסרעכענונג פון די מיליטערישע פאַרייניקונגען, וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט אין קאַמף. דער באַפעל פלעגט זיך שטענדיק פאַרענדיקן מיט אָפּגעבן כבוד די געפאַלענע העלדן פאַר פרייהייט און אומאָפּהענגיקייט פון פאָטערלאַנד. אין די אויס־גערעכנטע פאַראייניקונגען פלעגסטו אָפט הערן נעמען פון גענעראַלן, פאָל־קאָווניקעס פון אידישער אָפּשטאַמונג, וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט זייער העלדישקייט.

איך האָב דאַן געקראָגן אורלויב, אויף אַ חודש צייט, אין אַן אָפּרו־פלאַץ וואו עס האָבן גערוט די אַרבעטער פון דער געבויטער אייזן־באַן ליניע. דאָס איז געווען 180 קילאָמעטער פון סווערדלאָווסק אין ווערק ניעווינסק, אין אַ הערלעכער געגנט פון וואַלד און גראָז. נית ווייט פון פלאַץ איז געווען אַ גרויסע טיפע אַזיערע וואו אין מיטן איז געווען אַן אינזל, מיט זייער אַ שיינער לאַנדשאַפט. די נאַטור איז דאָ געווען אַ פּרעכטיקע. נאָך דעם מאָנאַט קער איך מיך אום נאָך סווערדלאָווסק צו דער אַרבעט. די עקאָנאָ־מישע לאַגע האָט זיך אָנגעהויבן פאַרבעסערן. די מענטשן זענען געוואָרן מער פריידיק געשטימט. דאָס ביסל פרייד און יום טוב איך אויף אונז־ער אידישער גאַס האָט זיך שוין געפילט אין דער לופטן.

עס ברענט די ערד אונטער דעם נאַצישן אָקופּאַנט

די אַליאירטע אַרמייען האָבן ווי אַ לאַווינע פון פייער געשפּרייזט פּאָרויס, באַפרייענדיק שפּאַן ערד נאָך שפּאַן ערד. דער פּאַרנעם פון אָנגריף איז געווען אַזוי שטאַרק און מעכטיק, אַז די דייטשישע אַרמייען האָבן ניט אויסגעהאַלטן דעם אָנגריף און גענומען זיך קייקלען אויף צוריק.

דערשטוינטע האָבן די דייטשישע גענעראַלן, אָפיצערן און זעלנער זיך געפרעגט: ווי האָט עס געקענט פּאַסירן? — ערשט נעכטן זענען מיר געווען די זיגרייכע דעראָבערער פון כמעט גאַנץ אייראָפּע; עס איז קיינעם פון אונז ניט געקומען אין געדאַנק אַז עס קען זיך געפינען אַ כוח וואָס זאָל זיין שטאַרקער פון אונז. פּלוצלונג זענען מיר געוואָרן שוואַכער אין כחות, און מיר גיבן צוריק דעם שונא איין פּאָזיציע נאָך דער אַנדערער. ערשט נעכטן האָבן מיר געהאַט פּלענער צו קאָלאָניזירן דעם ווייטן סיביר און אוראַל, און אַט שטייען מיר שוין ווייט ווייט אָפּגערוקט פון אונזערע דעראָבערונגען?...

עס האָט געברענט די ערד אונטער דעם דייטשן אָקופּאַנט. די אונטערדריקטע מאַסן אונטער דעם נאַצישן אָקופּאַנט, האָבן דערפילנדיק דעם שטאַרקן אָנגריף פון די אַליאירטע אַרמייען, אָנגעהויבן שלאָגן דעם שונא אין הינטער לאַנד. אויך די פּאַרטיזאַנען גרופּן האָבן פאַרשטאַרקט זייער אַרבעט. דער טאָג פון באַפרייאונג האָט זיך אָנגעהויבן. דער צווייטער פראָנט האָט זיך געעפנט און האָט צוגעאײַלט דעם אָנהויב פון דעם סוף — די מפּלה. אַ געשלאָגענער פון אַלע זייטן איז דער דייטש אָפּגעטראָטן ווי אַ צעבלוטיקטע, פאַרוואונדעטע חיה.

די ערטער פון די באַפרייטע געגנטן האָבן מיט זיך פאָרגעשטעלט חורבן. ווער עס האָט געזען די שרעקלעכע בילדער פון די באַפרייטע געגנטן, וועט עס שוין קיינמאָל ניט פאַרגעסן. מ'האָט געדאַרפט האָבן שטאַרקן גלויבן בכדי אריינצוברענגען לעבן אין די באַפרייטע געגענטן. עס פלעגן צו ערשט אריינמאַרשירן אַהין די בוי און אַרבעט'ס באַטאַליאָנען, וואָס פלעגן אויפשטעלן פּראָוויזאָרישע הייזער פאַר די צוריקגעקומענע. די

אליאירטע ארמייען האָבן זיך דערנענטערט צו מיין היימישער שטאָט באַראנאָוויטש. און אָט האָט דער ראַדיאָ איבערגעגעבן וועגן דער באַפרייאונג פון באַראנאָוויטש. כאָטש איך האָב ניט געגלויבט אַז עמיצער פון מיינע נאָענטע קרובים זענען געבליבן לעבן, האָב איך דאָך גלייך געשיקט בריוו אויף די אַלטע אַדרעסן פון מיינע קרובים און פריינט.

פון אומעטום האָב איך דערהאַלטן — דורך די אָרטיקע מאַכט אָרגאַנען — דעם זעלבן ענטפער: „אומגעקומען דורך דעם נאַצישן אָקופּאַנט". נאָר אָט איז מיר אָנגעקומען אַ בריוו פון מיינעם אַ ווייטערן קוזין פון ביטען אין וועלכן ער שרייבט:

טייערער...

מיט אַ ציטערדיקער האַנט, און אַ צעוויינטאַקט, בלוטיק הארץ בין איך דיר מודיע אַז אַלע קרובים דיינע זענען אומגעקומען, פּונקט ווי ס'איז אומגעקומען מיין פרוי און איינציקער זון. איך האָב זיך געראַטעוועט, זייענדיק אַ פּאַרטיזאַן אין די וועלדער. כ'וואוין איצט אין מיין שטוב, וואו יעדעם ווינקל דערמאָנט מיר מיינע אומגעקומענע, איך בין מיד, אויסגעשעפּט און צעבראָכן און וואו זאָל איך נעמען כח, ווייטער אָנצוהאַלטן דעם פאָדעם פון מיין לעבן?

דיין מענדעלעוויטש

איך האָב דעם בריוו זיינעם איבערגעשיקט צו דעם קאָמיטעט וואָס זאַמלט מאַטעריאַלן פון דער דייטשישער אַחזריות. פון קאָמיטעט האָב איך באַקומען דעם דאָזיקן ענטפער:

טייערער פריינט:

— מיר פאַרשטייען דיין גרויסן צער און טרויער. דאָס איז אונזער'ס אַלעמענס צער. לאָמיר האָפן אַז די דייטשן וועלן באַצאָלן פאַר זייערע מעשים. מיר גרייטן צו אַ „שוואַרצן בוך" אין וועלכן די רציחות פון די דייטשן איבער דעם אידישן פאָלק וועט אויפגעדעקט ווערן פאַר דער וועלט. מיר ווינטשן אייך געזונט און כוח.

פון די פראָנטן האָבן אָנגעהויבן אָנצוקומען הונדערטער טויזנטער דייטשישע קריגס-געפאַנגענע, וואָס זענען טראַנספּאָרטירט געוואָרן טיפער אין לאַנד אויף אַרבעט. די דייטשישע „ריטערס" האָבן נעבעכדיק אויסגעזעען. הכנעדיק ווי אַ בעטלער האָט אויסגעזען דער זיגרייכער דעראָבערער פון גאַנץ אייראָפּע...

דער טאָג פון נקמה איז געקומען.

דער שונא איז שוין געשלאָגן געוואָרן אויף דער ערד פון די אָקופּירטע־ — דורך אים פון פריער — לענדער ווי פּוילן, רומעניע, אונגאַרן, טשעכאָ־סלאָוואַקיע.

דער דייטשישער גענעראַל שטאַב האָט אָנגעווענדעט אַלע מיטלען צו פאַרהאַלטן די אַליאירטע אַרמייען. דער דייטש האָט דערפילט די נאָענטע געפאַר, אַז די אַליאירטע אַרמייען האַלטן שוין ביים אריינמאַרשירן אין זיין אייגענער טעריטאָריע.

דער דייטשישער זעלנער האָט מיט דער גרעסטער איינגעשפּאַרטקייט געפּרואווט פאַרהאַלטן דעם אָנגריף. עס זענען פאָרגעקומען קאַמפן פאַר יעדן הויז, פאַר יעדן עטאַזש. געוועז פאַלן ווען איין שטאָק פון הויז איז גע־ווען פאַרנומען דורך איין צד און דער צווייטער שטאָק דורך דעם צווייטן צד.

עס איז געקומען דער רוף צו די אַרמייען, זיך ניט צו לאָזן פאַרשיכורן פון די נצחנות! אַרבעטן ווי פריער, בכדי פולשטענדיק צו דערשלאָגן די בייזע שלאַנג.

איז טאָקע די אַרבעט אָנגעגאַנגען מיט דעם זעלבן טעמפּאָ און עס איז געקומען דער טאָג ווען מען האָט זיך איבערגעטראָגן אויף דער דייטשישער ערד.

עס איז געקומען דער רוף זיך צו האַמעווען און איינהאַלטן דער כעס. אויב נאָכגעבן די געפילן פון נקמה, וואָס האָט געברענט אין האַרץ פון יעדן קעמפער, האָט באמת ניט געדאַרפט בלייבן אין דייטשלאַנד קיין סימן פון לעבן. אפשר וואָלט געווען גוט אַזוי, ווייל מ'וואָלט פאַרשפּאָרט שפּעטער די אַזוי קאָמפּליצירטע אַרבעט פון „גוט־מאַכן"...

דער ווידערשטאַנד אויף דער דייטשישער ערד איז געווען שטאַרק מצד די דייטשן. דאָך איז געקומען דער טאָג, ווען אויף דעם רייכסטאַג — אויף דעם נעסט פון פאַשיסטישן, רוצחישן צענטער פון וואַנען עס איז געקומען פאַרניכטונג און טויט — איז אַרויפגעצויגן געוואָרן די פאָן פון באַפריי־אונג.

קען מען פאַרהיילן די וואונדן ?...

5 פאַרטאָג. דער טעלעפאָן האָט זיך צעקלונגען און מיך אויפגעוועקט פון שלאָף. פריינט זאָגן מיר אָן די פריילעכע בשורה, אז דער קריג איז גע־ענדיקט. די דייטשן האָבן פולשטענדיק קאַפּיטולירט.

א געפיל פון פרייד. ענדלעך! ענדלעך וועט מער ניט פאַרגאָסן ווערן קיין בלוט און עס וועלן ניט פאַלן מער קיין קעמפּער אויף די שלאַכט פעלדער. עס באַפאַלן מיך אָבער באַלד שווערע געדאַנקען: יע, דער קריג איז געענדיקט ווער וועט אָבער פאַרהיילן די וואונדן פון קריג? ווי לאַנג — אויב יע — וועט עס נעמען? די וואונדן זענען דאָך פאַר דער מענטשהייט אַזעלכע גרויסע און שמערצלעכע. מיליאָנען געפאַלענע, הונדערטער טויזנטער איי־ביקע קאַליקעס. חרובע שטעט און דערפער. אויף אייביק פאַרלאָרענע לעבנס. און מיליאָנען יתומים און אלמנות. ליידן, ליידן אָן א שיעור. און האָט דען דער טייוול אויפגעגעבן זיין פּלאַן? צו וועלן אין דער צוקונפט ניט אָרגאַניזירט ווערן נייע בלוט פאַרגיסונגען? און ווי קען מען גוט מאַכן א וועלט וואָס האָט אין צוואַנציקסטן יאָרהונדערט געטויט מיליאָנען מענטשן אין גאַז קאַמערן און אין קאַלך אויוונס?...

עס האָבן זיך געפּלאָנטערט פאַרשיידענע געדאַנקען אין מח. דאָך האָט די פרייד באַהערשט די שטימונג. איך האָב מיך גיך אויפגעהויבן און ארויס אויף די יום־טובדיקע גאַסן, וואָס זענען געווען פאַרפלייצט פון מענטשן.

פאַרנאַכט האָבן מיר זיך צונויפגעקומען אין הויז פון מאַרטא איוואַנאָ־וואַ צו פייערן דעם טאָג פון נצחון. צווישן די געסט זענען געווען אויך א סך פראָנט־קעמפּער. איך געדענק, ווי איצט נאָך, די ווערטער, וועלכע דער רעעזורו קאַפּיטאַן אַפאַנאַסי גריגאָראָוויטש האָט דאַן געזאָגט. דער קאַפּיטאַן איז געווען א אינוואַליד. ער האָט פאַרלאָרן א לינקע האַנט. זיין פּנים האָט געטראָגן סמנים פון א וואונד וואָס ער האָט באַקומען פון אן אויפ־רייסנדיקער מינע.

ער האָט פאַרלוירן זיין פרוי און זיין איינציקע דריי יעריקע טעכטערל. אויסטרינקענדיק א ביסל משקה האָט זיך זיין פנים פאַרדרייטלט, די אויגן האָבן געקראָגן א פייערלעכן גלאַנץ. און אָט וואָס ער האָט געזאָגט:

— איך האָב זיך צוויי יאָר געשלאָגן אויפן פראָנט. איך האָב געזען מיט מיינע אויגן שרעקלעכע בילדער. דאָס בלוט פלעגט פאַרקילט ווערן אין די אָדערן, צוזעענדיק וואָס די דייטשן האָבן אָפּגעטאָן, עס האָט אויסגע־זען ווי דער טייוול אליין וואָלט אָנגעזאָגט זיין קאַמף דער וועלט. וויפל בלוט האָב איך געזען מיט מיינע אויגן! וויפל פּיין האָבן פאַראורזאַכט די הענקערס. דער קריג האָט זיך געענדיקט. צו קען אָבער קומען די פול־שטענדיקע נקמה פאַר די בלוטיקע מעשים זייערע? מען וואָלט גאַדאַרפט מיליאָנען דייטשן אַוועקזעצן אויף דער באַשולדיקונגס באַנק. די ריכטער וואָלטן ניט גאַדאַרפט זיין קיין געענדיקטע יוריסטן. מען וואָלט גאַדאַרפט דעם לעצטן וויי געשריי פון די פאַרפייניקטע און געשענדעטע לאָזן הערן, דאַן וואָלטן די הענקערס, זעענדיק פאַר זיך זייערע קרבנות, אַראָפּ פון זינען! עס קען קיין רייד ניט זיין פון נעמען נקמה! עס מוז געקעמפּט ווערן פאַר א העלערן און ליכטיקן לעבן, ווייל נאָר אין אָנבליק פון ליכטיקייט קענען פאַרשווינדן די פינצטערע געשטאַלטן, — די מערדער פון מיליאָנען לעבנס.

אויסטרינקענדיק א פולן גלאָז ווין האָט אפאַנאסעוויטש פאַרצויגן די מעלאָדיע פון „אַך, דו וויטער, ברייטער סטעפּ"...

עס איז געוואָרן שטיל און אַלע האָבן אונטערגעכאַפּט די מעלאָדיע. דער פאַרנאַכט האָט אָנגעהויבן צו וואַרפן זיינע טונקעלע שאָטנס איבער דעם צימער און אויף די מענטשן אַרום. קיינער האָט ניט געטראַכט אָנצו־צינדן ליכט. עס איז גוט געווען צו זיצן אַזוי אין דער האַלב טונקלקייט און טראַכטן פון די פאַרגאַנגענע טעג: דער מאַרש דורך באַראַנאָוויטש, סלאָנים, מאָגילעוו, שקלאָוו, אָרשע, באַברויסק און סמאָלענסק. עס האָט זיך דער־מאָנט מיט צער און טרויער אָן די ברענענדע שטעט און דערפער; און די טויזנטער היימלאָזע אויף די וועגן...

שפּעטער צו האָט מיר דערציילט א לעבן געבליבענער עדות פון דער שטעטעלע ליאַכאָוויץ וואו מיין פאָטער, שוועסטער און איר פאַמיליע זענען אומגעקומען. ה' ינקם דמם.

אין איין טאָג האָבן די דייטשן געהייסן די אידן פון שטעטל זיך צו־נויפזאַמלען אין שטאָטישן מאַרק. מיין פאָטער ע"ה האָט געוואוינט ניט ווייט

פון אים. ער איז צו אים אריין און האָבנדיק דעם פאָרגעפיל פון דעם שרעק־לעבן וואָס וועט פאָרקומען, האָט מיין פאָטער זיך געזעגנט מיטן שכן און צוזאַמען מיט אים געזאָגט ווידוי. יענעם טאָג האָט מען אַלע אידן אין שטעטל און בתוכם מיינע בלוט און פלייש אומגעבראַכט. איך האָב פאַרצייכנט דעם טאָג, דאָס איז דער אַכטער טאָג אין חודש חשון. דער דאָזיקער טאָג בלייבט איינגעקריצט מיט זיין טרויער אין מיין לעבן און ער גייט מיר נאָך אויף אַלע וועגן...

צוריק נאָך פּוילן אָבער ניט אַהיים...

לויט אַן אָפּמאַך צווישן ראַטן־פאַרבאַנד און דער ניי געשאַפענער רע־גירונג אין פּוילן, האָבן געוועזענע פּוילישע בירגער, געהאַט דאָס רעכט אויסצואוואַנדערן אַ היים. אַ סך פון מיינע חברים, האָבן זיך געלאָזט אין וועג אַריין, צוריק אַ „היים". איך האָב דערליידיקט מיינע פּאַפּירן; באַ־שטימט געוואָרן צו אַ טראַנספּאָרט און מיר זענען אַרויסגעפאָרן קיין פּוילן.

אַ גוטן טאָג דיר גרויסע רוסישע ערד! אַ גוטן טאָג אייך אַלעמען דאָ וואו איך האָב דורכגעפּיבערט די יאָרן פון דעם מלחמה געשפּענסט! אַ גוטן טאָג דיר גרויסער אוראַל מיט דיינע אומברחמנות'דיקע פרעסט. אַ גוטן טאָג אייך אַלעמען פריינט און באַקאַנטע. איך וועל זיך ניט מישן אין קיין פּאָליטיק אין דעם מאָמענט און וויל לאָזן פריי גיין מיינע געפילן, צו באַ־דאַנקען האַרציק פאַר די יאָרן פון ליידן און פרייד. אמת, איך האָב גע־ליטן, ניט דערעסן און געאַרבעט שווער. איך האָב אָבער אויך גענאָסן פון די פיל שיינקייטן וואָס איך האָב געזען אין דעם לאַנד. עס וועלן פאַרבלייבן אין זכרון די יאָרן פון דער מלחמה, די שוועריקייטן וואָס איך בין דאָ דורכ־געגאַנגען. איך האָב געלערנט פון דעם אַלץ פיל, ווייל ליידן לייטערן דעם מענטשן, איך האָב אויך גוטע זכרונות מיטגענומען פון די יאָרן.

מאַריאַ איוואַנאָוואַ האָט זיך האַרציק מיט מיר געזעגנט. זי האָט מיט פריינטשאַפט מיך אַרויסבאַגלייט. פאַרן אָפּפאָרן האָט זי האַרציק געזאָגט: פאָרסט אין דער ברייטער וועלט, זאָלסט באַטש דאָרטן געפינען גוטע פריינט, וואָס זאָלן דיך פאַרשטיין אין די מינוטן ווען צער און פיין וועלן פאַרפלייצן דיין נשמה.

6 וואָכן צייט זענען מיר געפאָרן מיט'ן עשאַלאָן ביז מיר זענען דער־פאָרן צו דער פּויליש־רוסישער גרעניץ. אויף דעם וועג האָבן מיר געזען מיט די אייגענע אויגן דעם חורבן פון דעם קריג. צוזעענדיק דעם חורבן וואָס דער דייטש האָט אָנגעמאַכט, אין די שטעט און לענדער איז די סומע פון 10

ביליאָן דאָלער אָנטשעדיקונג גאַנץ נישטיק. כמעט גאַנץ ווייס רוסלאַנד וואָס מיר זענען אַדורכגעפאָרן איז געלעגן אין חורבן.

אונזער עשאַלאָן פלעגט שטיין גאַנצע שעה'ן און טעג אויף די סטאַנציעס. איך האָב געזען די אָרעמקייט דאָרטן. מענטשן האַנדלען מיט וואָס עס לאָזט זיך נאָר. באַגעגנט אויך פיל פראָדוקטן פון „אונרא״. באַגעגנט אויך פיל אידישע פנימער — די דורך ניסים לעבנגעבליבענע. איך האָב מיט זיי געפרואווט שמועסן. דאָ זענען מיר געבאָרן, וועלן מיר שוין דאָ אויסלעבן די פאָר יאָר — האָבן זיי דערקלערט.

איך האָב שטיל אין מיין הארצן געבענטשט אָט די אַלע היימלאָזע, צעוויטאָקטע און צעפייניקטע ברידער און שוועסטער און אין דער שטיל געשיקט זיי מיין וואונטש, זיי זאָלן אויף וויפל מעגלעך געפינען אַ טרייסט. כאָטש איך האָב אַליין געצווייפלט, צו קען זיין אַ טרייסט פאַר אונזער אומגליקלעכן אידישן דור...

גלות דייטשלאַנד

(מיט דער שארית הפליטה אין בייערן)

אויפן וועג קיין דייטשלאַנד

אונזער עשאַלאָן האָט זיך אָפּגעשטעלט אין באַראַנאָוויטש. מיר זענען אָנגעקומען נאָך האַלבע נאַכט. אַזוי ווי אָפּפאָרן האָבן מיר געדאַרפט ערשט אין דער פרי, בין איך אַוועק באַקוקן מיין שטאָט, וואו כ'האָב געוואוינט, און פאַרבראַכט יאָרן. מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ, בין איך געגאַנגען דורך שאָסיינע גאַס פון דער אַלטער סטאַנציע. די גאַס איז גראָדע געבליבן גאַנץ. ווייטער באַגעגן איך נאָר פוסטע פעלדער. אַלע גאַסן כמעט זענען אָפּגעמעקט. אין שטאָט הערשט אַ פינצטערניש. וואו ניט וואו לייכטן פייערלעך פון הייזער, וואָס זענען געבליבן גאַנץ און וואו לעבן פּולסירט איצט. אָט איז קאָסמאָלסקאַיאַ גאַס. (אַמאָליקע נאַרוטאָוויטשאַ). דאָ איז געווען מיין פּלאַץ פון אַרבעט. כ'גיי צו אולאַנסקאַ גאַס וואו מיין אָנקל האָט געוואוינט, דער עלטערער, אייביק־לוסטיקער אברהם, וואָס פלעגט זיין גאַנצע פרייע צייט ווידמענען וואוילטעטיקע אַרבעטן. אָט איז מינסקאַ גאַס. אַמאָל האָבן דאָרט אין אַ הויף געוואוינט מיינע אָנקלס, קוזינס און קוזינעס מיט זייערע פאַמיליעס. אויף די אַלע פּלעצער איז איצט פאַרזייט קאַרטאָפל... איך בין געשטאַנען און די ערטער ניט געקענט דערקענען. אַן אַלטיטשקע קריסטן וואָס האָט געהיט די קאַרטאָפל, האָט מיר אָנגעוויזן דעם הויף, וואו מיינע קרובים האָבן געוואוינט אַמאָל...

איך בין אַוועק אויף דער הויפּט גאַס שעפּטיצקיעגאָ, איצט סאָוועטן גאַס, וועלכע איז געבליבן טיילווייז גאַנץ. אויף די ראָגן גאַסן האָבן געברענט גרויסע פייער ־ לאָמפּן, לעבן וועלכע עס זענען געשטאַנען רויט־אַרמייער אויף דער וואַך. די גאַס איז געווען איינגעוויקלט אין אַ האַלב טונקלקייט. וואו ניט וואו האָט געצאַנקט אַ ליכט. אין פיל קוואַרטירן זענען געזעסן מענטשן, וועלכע האָבן געאַרבעט און געמאַכט שוין געוויס פּלענער וועגן צוריק אויפבויען די שטאָט. עס האָט אויסגעזען, ווי דער רויט־אַרמייער וועלכער איז געשטאַנען אויף דער וואַך וואָלט דאָס רעשט ביסל איבערגעבליבן לעבן אין שטאָט אָפּגעהיט, אַז עפּעס שלעכטס זאָל ניט פּאַסירן.

אזוי האָט אויסגעזען מיין שטאָט באַראַנאָוויטש, וואו 25 טויזנט אידן האָבן אַמאָל געלעבט. דער הימל האָט זיך פאַרצויגן מיט טונקעלע וואָלקנס, וועלכע האָבן זיך אויסגעשפּרייט אויך אויף דעם טייל הימל וואָס איז פון אָנהויב אָוונט געווען העל. אַ פינצטערניש האָט איינגעהילט אַלץ ארום. אַ ווינט האָט מיט אַ ווילדער קראַפט געגומען יאָגן און עס האָט אָנגעהויבן פאַלן אַ רעגן. צו ערשט מיט דראָבנע טראָפּנס און דערנאָך אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. אַ מבול פון וואַסער האָט זיך אַ גאָס געטאָן פון דער הויך. כ׳האָב מיך צוגערוקט צו אַ הויז, וואו כ׳האָב זיך פאַרבאַהאַלטן אונטערן שויץ פון אַ באַלקאָן.

דער ווינט האָט אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, מיט מער קראַפט און אַ ווילדן וואָיען, געיאָגט איבער דער פוסטער שטאָט. עס האָט מאָדנע רואיק זיך געפילט מיין נשמה אין צייט פון שטורעם. ס׳האָבן זיך אזוי אריינגעפּאַסט די געדאַנקען — אין אָנבליק פון דער חרובער שטאָט — צום שטורעם און שלאַקס רעגן, וועלכער האָט געגאָסן אָן אויפהער. עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער ווינט דערציילט דאָס אַלץ וואָס האָט דאָ פּאַסירט און זאָגט אָן, אַז ער איז דאָ דער בעל־הבית נאָך דער צעשטערונג. עס האָבן זיך געבילדעט גאַנצע קאַלוזשעס וואַסער, וועלכע האָבן זיך פאַרביטן אין פלייצנדע טייכלעך אין די רינשטאָקן.

דער הימל האָט זיך אָנגעהויבן אויסלייטערן און עס האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן שטערן. כ׳האָב אויף אַ מינוט פאַרגעסן די פּאַסירונגען אַרום און געהאָפט צו דערזען די שטאָט איצט אַ באַלויכטענע מיט די הונדערטער שפּאַצירנדע נאָכן שלאַקס רעגן, ווי אין אַמאָליקע צייטן. די פינצטערניש פון שטאָט אָבער האָט מיך דערמאָנט וואו כ׳בין. מיט שנעלע טריט האָב איך געאײַלט צום עשאַלאָן.

זיי געזונט, דו חרובע און אויסגעליידיקטע באַראַנאָוויטש! איך האָב זיך געזעגנט מיט דער שטאָט דורך מיין בליק. מיר האָט זיך געדוכט, אַז די שטאָט האָט מיר אַ „זײַ־געזונט“ געזאָגט.

אויף מאָרגן האָבן מיר זיך אָפּגעשטעלט אין ליעכאָוויטש, די שטאָט וואו מיין משפּחה האָט געפונען איר קבר. 15 מינוט איז געשטאַנען אונזער עשאַלאָן דאָ. כ׳בין אַרויס אויפן וואָקזאַל, וואו אַ קריסט האָט מיר אָנגעוויזן: „אָט זע“ — האָט ער מיר געצייגט אַ נאָענטן פעלד לעבן אַ וועלדל — „דאָרט האָט מען אַלע אידן באַגראָבן אין איין גרויסן גרוב“.

און ער האָט ווייטער דערציילט:

— „מיך פלעגט פיינלעך זיין צו קוקן יעדן טאָג, ווען מען האָט זיי געפירט צו דער אַרבעט אָפּגעריסענע און געשוואָלענע פון הונגער. ווען כ'פלעג זיי באַגעגענען, פלעג איך די אויגן צו דער ערד אַראָפּלאָזן, כ'האָב מיך געפילט ווי שולדיק פאַר זיי"...

כ'האָב באַמערקט ווי ער איז שטאַרק בלאַס געוואָרן פון איבערגעבן די דאָזיקע זכרונות... וואָס האָב איך געקענט רעדן, ענטפערן און פרעגן? כ'האָב אים אַ גוטן טאָג געזאָגט און מיטנעמענדיק דאָס שטיקל פעלד און וועלדל אויף אייביק אין מיין געדאַנק, בין איך אַריין אין מיין וואַגאָן און מיר זענען אָפּגעפאָרן ווייטער. כ'האָב קיין זיי געזונט דעם פּלאַץ ניט גע־קענט זאָגן, דאָך שעלטן ניט געקענט, ווייל דאָרט זענען געלעגן הונדערטער קדושים.

מיר פאָרן ביז ברעסלאַו, איצט וורָאצלאַוו. די שטאָט איז זייער צע־שטערט פון באָמבאַרדירונג. דאָ קריגן מיר וואוינונגען און מיר הויבן זיך אָן איינצוּאָרדענען צוביסלעך. די צייטן זענען אומרואיקע אין פּוילן, די באַנדעס הוליען נאָך. דאָך שטאַרקט זיך מיט יעדן טאָג דער איינפלוס פון דער רעגירונג. די אידישע אינסטיטוציעס פירן אַ שטאַרקע טעטיקייט. אַלע אַמאָליקע פּאַרטייען און גרופּירונגען האָבן אויפגעלעבט, האָבן זייערע צענטראַל קאָמיטעטן און אָרגאַניזאַציעס איבערן גאַנצן לאַנד. אפילו דער „בונד" איז תחית המתים אויפגעשטאַנען און באַמיט זיך צופּאַסן זיינע פאַר־מלחמה'דיקע פּראָגראַמען צו דער נייער צייט. כאַראַקטעריסטיש! ניט קוקנדיק וואָס אונזער טראַגעדיע אין דער וועלט־מלחמה איז אַזוי גרויס, איז קיין איין פּאַרטייעלע ניט אָפּגעמעקט געוואָרן. אַלע זענען דאָ אין קאַמפּלעט.

אַ פאַרצווייגטע טעטיקייט פירט די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע. זיי־ענדיק אָפּגעריסן פיל יאָרן פון ממשותדיקע טעטיקייטן, איז זי צוגעטראָטן מיט אַ ברען צו איר אַרבעט פאַרן קאַמף פון אַ אידישע מלוכה, וועלכע איז איצט ווי אַ נויטווענדיקייט, אין אַנבליק פון דעם שרעקלעכן חורבן.

אין פּוילן זענען די אידן לאַנג ניט פאַרבליבן. די „בריחה" האָט אָר־גאַניזירט זייער מאַסן אויסוואַנדערונג, האָבנדיק דעם ציל צו דערפירן זיי צו די ברעגן פון ישראל. אָבער ביז'ן דערגיין צו די ברעגן פון לאַנד פון די אבות, וועלכע איז נאָך געווען דאַן אונטער דער הערשאַפט פון ענגלישן מאַנדאַט, האָבן די אידן געדאַרפט אַדורכמאַכן פאַרשיידענע וואַנדערונגען איבער גרעניצן און לענדער. וואָלט די מאַסן אויסוואַנדערונג פון די אידן

ניט אָרגאַניזירט געוואָרן ווער ווייס צו זיי וואָלטן ניט געהאַט פאַרבליבן אין פּוילן און אַנדערע איירָאָפּייאישע לענדער וואו זייערע היימען זענען אַמאָל געווען. עס איז געווען אַ ווייט זעעוודיקער בליק פון דער ציוניס־טישער אַלוועלטלעכער אָרגאַניזאַציע דאָס אָרגאַניזירן די אויסוואַנדערונג פון די אידן.

קיין עסטרייך האָבן געשטראָמט אַ סך אידן. מחנות׳ווייז זענען זיי געקומען, מיט קליינע קינדער אויף די הענט און רוק־זעק אויף די פּלייצעס. דער באַגאַזש פון די „רייכערע" איז באַשטאַנען פון עטלעכע וואַליזעס אַ צוגאָב צום רוק־זאַק. צו ערשט פלעגן זיי אַדורכגיין אַ מעדיצין־קאָנטראָל אין ווינער ראָטשילד שפּיטאָל. מ׳פלעגט דאָ געבן די ערשטע נויטיקע הילף. כ׳בין ארויסגעפאָרן פון פּוילן מיט אַ קיבוץ פון 500 קליינע קינדער און האָב זיך פאַרהאַלטן אין ווין צוויי וואָכן.

מיט דער רעגיסטראַציע פון די אידן, זייער אָרגאַניזירונג, מאַטעריעלע און מאָראַלישע באַזאָרגונג, האָט זיך פאַרנומען די אַזוי גערופענע „בריחה". דאָס איז געווען אַ קאָאָרדינירונג פון אַלע ציוניסטישע גרופּירונגען. מען מוז מודה זיין, אַז די „בריחה" האָט זיך גלענצנד אַן עצה געגעבן מיט אי־רע אויפגאַבן.

דער שטראָם פון די אויסגעוואַנדערטע היימלאָזע אידן איז געגאַנגען נאָך דייטשלאַנד, הויפּטזעכלעך אין דער אַמעריקאַנער זאָנע. אַ קליינער פּראָצענט איז געגאַנגען אין דער ענגלישער זאָנע. אַ טייל איז אויך פאַר־בליבן אין לאַגערן פון עסטרייך. די אַמעריקאַנער מיליטער מאַכט האָט ארויסגעוויזן פיל הומאַניטאַרישקייט, אויפנעמענדיק די שטראָמען אידן אין איר זאָנע.

צוזאַמען מיטן קינדער־קיבוץ בין איך איבערגעטראָטן די דייטשישע ערד. מיר זענען אָנגעקומען נאָך לאַנדסבערג, הונדערט קילאָמעטער פאַר מינכען. דאָ זענען געווען אויפגעשטעלט טויזנטער געצעלטן, וועלכע האָבן געדינט פאַר אַ טראַנזיט לאַגער, וואו די אידן פלעגן דאַרפן אַדורכגיין אַ 2 וואָכעדיקן קאַראַנטין און דאַן פאַנאַנדערגעשיקט ווערן אין סטאַבילע לאַגערן. דער האַרבסט האָט זיך שוין דערנענטערט. ביי טאָג פלעגט נאָך שיינען די זון, אין די אָוונטן פלעגט אין געצעלט טרייסלען אַ צאָן אין אַ צאָן. די קינ־דער פלעגן פרירן דורך דער נאַכט. מיטן צוג זענען מיר אָפּגעפאָרן פון לאַנדסבערג קיין ראָזענהיים, וואָס געפינט זיך ניט ווייט פון מינכען.

דער טאָג, ווען מיר זענען אריבערגעפאָרן פון לאַנדסוט נאָך ראָזענ־היים איז געווען אַ העל זוניקער. די זון האָט מיט אירע לעצטע סוף זומער־דיקע שטראַלן באַוואַרעמט אַלץ אַרום. דער צוג איז געגאַנגען שנעל. די רעדער האָבן צוגעקלאַפּט צום טאַקט און דער לאָקאָמאָטיוו האָט פון צייט צו צייט דורכגעשניטן די לופט מיט אַ שאַרפן פייף. פאַר די אויגן האָבן זיך פאַרביי־געטראָגן פעלדער, וועלדער, דייטשישע דערפלעך און שטעט. אויף די פעלדער איז נאָך אָנגעגאַנגען אַן אינטענסיווע אַרבעט ביים צונויפקלייבן דאָס יאָר גערעטעניש און פאַרזייען דעם ווינטער פאַרזוי.

אַ מאָדנער געפיל פון אויפרעגונג האָט מיך באַהערשט ווען כ'האָב באַטראָכט די דייטשישע ערד. דער געפיל האָט שוין מיך ניט אָפּ־געלאָזן, ביז כ'האָב ניט פאַרלאָזן די פאַרשאָלטענע ערד. דער גורל האָט אָבער געוואָלט כ'זאָל דאָרט מוזן פאַרברענגען גאַנצע ניין מאָנאַטן צייט.

דער צוג איז געלאָפן און פאַר די אויגן האָבן זיך פאַנאַנדערגעוויקלט פּאַנאָראַמעס. כ'האָב ליב די נאַטור און פעלד אַרבעט. מ'קען אָבער ניט צוקוקן גלייכגילטיק, ווען עס דערמאָנט, אַז דאָס זענען דייטשישע פּויערים. ס'דערנערווירט אפילו וואָס די זון שיינט אַזוי העל און ליכטיק אויף דער פאַרשאָלטענער ערד. ס'פּלאָנטערן זיך געדאַנקען. אָט אַזוי העל האָט די זון געשיינט, די אַרבעט איז ביי זיי אָנגעגאַנגען און זיי האָבן מחנות'וויִיז מיליאָנען אידן און אַנדערע פעלקער געטויטעט. ס'דערמאָנט זיך ביאַליק'ס ווערטער פון דער „שחיטה־שטאָט":

„דער גאָרטן האָט געבליט — די זון געלויכטן
און דער שוחט האָט געשאָכטן."

די דערפער און שטעטלעך אין בייערן, וואו עס געפינט זיך דער לאַגער ראָזענהיים זעען אויס ווי אַ לעגענדע. ריין, זויבער, אַלעס זאָרגפעליק איינ־געאָרדנט. איבעראַל פּינקטלעכע דייטשישע אָרדענונג. אומעטום וואַקסן בלומען. אַ פאָלק פון מאָרד און בלומען! די וואָקזאַלן זענען פול מיט מענער. מענער איבעראַל. און דאָס לעבן גייט אַן אין פולן טעמפּאָ.

עס זעען זיך ניט די סימנים פון קריג. ס'דערמאָנט מיך ווידער ביאַליק'ס ווערטער פון דער אויבנדערמאָנטער פּאָעמע:

„און נאָך אַמאָל פאַר דיר אַ וועלט ווי נעכטן,
און אומפאַרשעמט גיסט אויס די זון, ווי תמיד,
פאַר יעדער שוועל, פאַר יעדער טיר, איר שפּיל ליכט,
און וואַרפט אַרויס איר גאָלד פאַר די חזירים..."

מיר קומען פארנאכט אויף דער סטאנציע. ס'ווארטן שוין צענדליקער לאסט וואגנס אונז אפצופירן. דער דירעקטאר פון „אונרא", אן אמעריקאנער איד, מיט א ווארעם אידיש הארץ, האט זארגפעליק אלס צוגעגרייט. מיר קומען אין לאגער, ס'אנטפלעקן זיך פאר אונז 3 שטאקיקע סטאנדארט בלאקן, ארומגעצוימטע מיט א הויכן צעמענטענעם פלויט און אריינגאנגס טויער. ס'מערקט זיך, אז די געביידעס זענען געוועזענע קאזארמעס. ביים טויער שטייען פליכטלינגען־פאליציי פון אוקראינער, ליטווינער און יוגאסלאוון, פון די וועלכע זענען איצט אויך געבליבן אן א היים. (זיי האבן געהאלפן אין צייט פון קריג דעם דייטש, האבן גענומען דעם גרעסטן אנטייל אין מארדן אידן און איצט האבן זיי ניט וואו צו פארן). מיר מאכן אדורך די פארמאליטעטן און נעכטיקן צום ערשטן מאל איבער אין די ערטער וואו פריער האבן דייטשישע ס. ס. זעלנער זיך געאיבט און געשולט צו זייער רויב מארש.

אן איראניע פון גורל!

די דייטשן האָבן ניט קיין חרטה

אָנקומענדיק קיין דייטשלאַנד האָסטו מיט אַ ספּעציעלן נייגער זיך אָנגעהויבן צוצוקוקן צום דייטשישן אַרט לעבן אַרום. מ׳מוז זאָגן, אַז קיין פֿאָלק אָרדנט ניט איין זיין פּלאַץ צום וואוינען, זיין דאָרף, שטעטל און שטאָט, אַזוי ווי דער דייטש.

אַלץ איז דאָ זאָרגפֿעליק איינגעאָרדנט. ניט פּראָוויזאָריש נאָר מיט אויסרעכענונג, פֿונדאַמענטאַל, אויף דורות. דער דאָרף איז ניט ענלעך צו אַ דאָרף נאָר ווי צו מאָדערן־איינגעריכטעטע שטעטלעך. איבעראַל בלומען, פּאַרקן, גרינס. אַלץ סימעטעריש אויסגעמאָסטן, פּלאַנירט. דער סטיל פֿון דעם הייזער געבוי, איז אַזאַ אַלטער, איינגעשלאָסענער אין זיך, מיט טיפֿע גרויסע פֿאַרקאַנעם טויערן. אויפֿשריפֿטן אויף יעדן הויז: זייט געהיט פֿאַר בייזע הינט. דער סטיל פֿון דייטשן הייזער־געבוי און בכלל די דערפֿער און שטעט דערמאָנען אָן אַלטע שלעסער פֿון פֿריערדיקע יאָרהונדערטער, געבויט און צוגעגרייטע צום פֿירן קריג און פֿאַרטיידיקונג. די קאָמוניקאַציע און פֿאַרבינדונג פֿון איין פּונקט מיטן צווייטן איז אַ פּינקטלעכע און גוטע.

גאַנץ בייערן וואו כ׳בין געווען און וועלכע כ׳האָב באַזוכט, האָט ווייניק געליטן פֿון קריג און כאָטש גרינס, בלומען און זויבערקייט באַגעגנסטו אומעטום, דאָך יאָגט עפּעס אַ מאָדנע קעלט פֿון די פּלעצער אַרום. אַלץ איז ווי איינגעשלאָסן אין זיך. צוקוקנדיק באַמערקסטו ווי די איינגעשלאָסנקייט ציט זיך פֿון דורות לאַנג און אַנטהאַלט אין זיך קאַלטע, פֿאַרבאָרגענע סודות, פּלענער פֿון דער פֿאַרגאַנגענהייט, געגנוואָרט און צוקונפֿט. פּלענער פֿון אַמאָליקע דייטשישע קרייץ מאַרשן, יונקערטום און וועלט העגעמאָניע.

באַגעגנסט צום ערשטן מאָל דעם דייטש אין זיין טאָג־טעגלעכן לעבן. ער איז שטייף אָנגעצויגן ביי זיך, דעם קאָפּ שטאָלץ אויפֿגעהויבן און איז מעכאַניש העפֿלעך. מ׳מוז מודה זיין, אַז ער איז אַרבעטסזאַם. באַגעגנסט זיי אַלעמען פֿון פֿרימאָרגן אָן איילנדיק אויף זייערע ראָווערן צו דער אַרבעט. דער ראָווער איז צוגעפּאַסט אויך צום איבערפֿירן זיין באַגאַזש און

קליינע קינדער. דאָס אַנטועכץ פון דעם דייטש אין בייערן איז פון גרינעם שטאָף, מיט פאַרשידענע אויסנייעכצן, באַהאַנגען מיט שמוק פון זילבער־קאָליר. דאָס איז זיין נאַציאָנאַלער קאָסטיום. זומער טראָגן די מענער קורצע לעדערנע ספּאָרט הויזן, פאַרפעצטע און פאַרשמוצטע. מערסטנסטייל באַגעגנסטו דייטשן מיט רוק־זעק אויף די פּלייצעס. ס'מאַכט דעם איינדרוק ווי זיי וואָלטן געווען אַ וואַנדער פאָלק. און די באַהאַנגענע זילבער שמוק גיט זיי צו דעם אויסזען פון אַ ציוויליזירטן ווילדן שבט ערגעץ וואו אין אַפריקע. זייער ריידן איז אַ טרוקענער, מעכאַניש העפלעכער. די ווערטער באַקומען זיך ביי זיי אַן ווערכער ס'איז אינטאָנאַציע און וואַרעמקייט. ווען דו פרעגסט ביי זיי וואָס עס איז, ענטפערן זיי דיר העפלעך, אָבער בלייבן דערביי אין זייער פאַרגליווערטער טרוקענער פּאָזע. אַלץ, אַלץ קומט ביי זיי אַרוים מעכאַניש העפלעך. קוקסט זיך צו און באַמערקסט, אַז דו האָסט פאַר זיך אַ מענטש־אויטאָמאַט. דאָס איז אַ ירושה פון דורות, אַזוי האָט מען אים אויסגעלערנט.

קוק זיך צו אין צוג ווען זיי פאָרן. ווי שטעביק זיי זענען אין זייערע בליקן איינער צום צווייטן. אַט עסט ווער אַ בעסערע זאַך און זיי שטעכן אים שוין אַדורך מיט זייערע בייזע בליקן. אַט איז אַריין אַ דייטש אין אַ וואַגאָן פון צוג, וואו ס'איז איבערפולט. ווי בייז ווערן זייערע אויגן. מ'מאַכט זיי ענג. אָבער אויבערפלעכלעך בלייבן זיי רואיק און העפלעך...

קוק זיך צו, צו זייער'ם אַ קינד. פּרואוו זיך שפּילן מיט אים אַביסל. לאַך צו אים, ער וועט אייך בשום אופן ניט ענטפערן מיט אַ לאַך, ווי אַלע אַנדערע קינדער פון אַנדערע פעלקער. האָסט פאַר זיך אַ קליינעם נאָך ניט אויפגעגאַנגענעם פּרוסאַק.

כ'האָב אָפט געפּרואווט רעדן מיט דייטשן און דערמאָנען זיי זייערע אָפּגעטאָענע מעשים. הכנעה'דיק בויגט ער זיך און איז מודה אין די פאַרברעכנס וואָס זיין פאָלק איז באַגאַנגען. ער גיט אָבער צו, אַז דאָס האָבן אָפּגעטאָן די נאַצים, די היטלער לייט. זיינע הענט זענען ריין, ער האָט אפילו ניט געוואוסט וועגן דעם אַלעם. און איך גלויב ווען מען זאָל מיט אַלע דייטשן באַזונדער דעם זעלבן געשפּרעך פירן, וואָלטן זיי אַלע זיך ריין געוואַשן און וואָלסט גאָר קיין שולדיקע ניט געפונען...

איינגעאָרדנט זענען זיי אויף לאַנגע דורות נאָך. קומסט אַריין צו אַ דייטש אין הויז ווערסטו פאַרגאַפט פון לוקסוס. פיינע געראַמע צימערן, פיינע מעבל, פּיאַנאָס, טעפּיכער, אַנטועכץ, גאַנצע שאַפעס מיט זאַפּאַסן

אויף דורות. זייער פיל שמוק. דאָס אָנגעראבירטע פון גאַנץ אייראָפּע וועט קלעקן אויף פילע יאָרן. און אַז עס דריקט צו אַביסל די נויט, טראָגט מען ארויס צום פאַרקויפן אַ ווערטפולע זאַך. כ'האָב ניט איינמאָל געקלערט זעענדיק זיי אַרומטראָגן צו פאַרקויפן אָט די גאָלד און פּלאַטין שמוק: ווער ווייס צו וועלכן אידן דאָס האָט געהערט. אָבער די שפּורן זענען אָפּגעווישט. יענער קדוש איז ניטאָ מער. און דער דייטש האָט ניט וואָס צו שרעקן זיך.

און ווי גוט זיי זענען איינגעאָרדנט! אזוי האַלטן זיי זיך אין איין באַקלאָגן, אַז דאָס לעבן גייט זיי איצט צו שווער. כ'בין אַריין אין אַ דייטשישן געשעפט. אַ דייטשישע פרוי אין די מיטעלע יאָרן, גוט געקליידעט האָט זיך געהאַלטן אין איין באַקלאָגן אויף די „שווערע" באַדינגונגען אין וועלכע זיי לעבן. זי האָט זיך צו מיך געווענדעט מיט אירע טענות „נעבעך", ניט פילנדיק, אַז כ'בין אַ איד.

כ'האָב ניט אויסגעהאַלטן און געזאָגט איר: מ'זעט עס לגמרי ניט. איר זייט גוט געקליידעט, וואוינט אין פּרעכטיק איינגעאָרדנטע וואוינונגען, האָט אייערע פאַמיליע'ס לעבן זיך. קום אין לאַגער, וואו ס'וואוינען די פּליכטלינגען, וועט איר זען דאָס שרעקלעכע בילד פון אייערע פינצטערע מעשים. זי האָט הכנעה'דיק צוגעשאָקלט מיט'ן קאָפּ און מסכים געווען אויף אַלץ... אזוי איז ער דער דייטש; נויגט זיך הכנעה'דיק, איז מסכים, ווען ער זעט, אַז ער האָט קיין אַנדער אויסוועג ניט, אָבער אין האַרצן שפּינט ער ווייטער זיינע פינצטערע געדאַנקען. מיט עקל בין איך פון געשעפט ארויסגעלאָפן.

די ערשטע צייט פון אונזער אָנקום נאָך דייטשלאַנד, האָט מען געקענט באַמערקן, ווי דייטשן ווען זיי באַגעגענען אַ אידן נויגן זיי זיך פאַר אים. זיי האָבן מורא. זיי טראַכטן אַז די אידן וועלן זיך מיט זיי אָפּרעכענען פאַר זייערע מעשים. עס איז פאַריבער אַ קליין שטיקל צייט און דערפילנדיק, אַז קיינער מאָנט פון זיי ניט קיין חשבון, פילנדיק ווי מען הויבט זיך אָן צו פאַרנעמען מיטן דייטשישן פּראָבלעם, האָבן זיי גיך דעם קאָפּ צוריק אויפגעהויבן.

ס'האָט ניט גענומען לאַנג און דייטשן האָבן אָנגעהויבן רעדן וועגן די „עוולות" וואָס ווערן באַגאַנגען קעגן דייטשלאַנד: ניטאָ קיין עסן גענוג, קיין גוטע לעבנס באַדינגונגען און נאָך פיל פאָדערונגען האָבן זיי געלאָזט הערן. דייטשע פרויען האָבן זיך אָנגעהויבן חבר'ן מיט די זעלנער און אָפיצערן פון דער אָקופּאַציע אַרמיי און דער דייטשער איינפלוס האָט זיך געלאָזט מערקן. און ווער ווייס צו די דייטשישע פרויען האָבן ניט אויסגע-

פירט קיין געהיימע שליחות פון די אונטערערדישע נאַצי קעמערלעך, וועלכע מוזן זיך נאָך געפינען אין דייטשלאַנד גאַנץ פאַרצווייגט.

כ'האָב געקוקט אויף דעם פאָלק, וואָס האָט פאַראורזאַכט דער וועלט אַזוי פיל ליידן, פּיין און קרבנות. כ'האָב ניט געפונען קיין סימן פון הרטה, קיין סימן פון בושה. שטאָלץ, פאַרהויבן דעם קאָפּ, האַפט דער דייטש אויף בעסערע צייטן...

דער דייטש האָט שנעל דערפילט, אַז קיין גרויסן חשבון מאָנט מען ניט ביי אים פאַר דאָס אָפּגעטאָענע, — האָט ער שנעל דעם קאָפּ אויפגעהויבן. עס האָבן זיך אָנגעהויבן איבערפאַלן אויף אידן ערגעץ וואו אין אַ ווינקל. אין מינכען זענען אויסגעקלעפּט געוואָרן נאַציש־אַנטיסעמיטישע אויפרופן. אין מינכען האָט אַ דייטשישע פרוי געמאַכט אַ בלבול אויף אַ רב. און מען האָט אים געפּרואווט רייסן די באָרד.

עפנטלעך האָבן די דייטשן אָנגעהויבן צו רעדן, אַז די אידן נעמען צו זייער עסן און צוליב די אידן, אין די לאַגערן, הונגערן זיי.

ווען דו בינסט אָבער אריינגעפאָרן אין מינכען — אין דער שטאָט, וואו עס איז געשלאָסן געוואָרן דער טרויעריק באַרימטער מינכענער פּאַקט, דער פאַרשווערונגס פּאַקט קעגן דער מענטשהייט, האָסטו געזען גאַנצע גאַסן פאַרנומענע דורך אידישע אינסטיטוציעס, אָנפירנדע אינסטאַנצן ווי: צענטראַל קאָמיטעט פון די באַפרייטע אידן אין דער אַמעריקאַנער זאָנע, „דזשאָינט", אידישע אַגענטור, „אָרט", ועד הצלה, היסטאָרישע קאָמיסיע און נאָך פיל אַנדערע. ס'האָט געפרייט דאָס האַרץ און האָסט געקלערט: גראַדע אין דער שטאָט, וועלכע איז די ערשטע געוואָרן אידן ריין, האָבן זיך צעבליט די אידישע אינסטיטוציעס, וואָס פירן אָן מיט די הונדערטער טויזנטער אידן אין די לאַגערן. -אַן איראָניע פון גורל!

די לאַגערן פון דער שארית הפליטה
אין בייערן

אין דער אַמעריקאַנער זאָנע האָבן זיך באַזעצט אין די די לאַגערן, אַן ערך, 200.000 אידישע פליכטלינגען. די פליכטלינגען האָבן צונויפגע־שטעלט 4 קאַטעגאָריעס לעבן געבליבענע. די ערשטע קאַטעגאָריע, גע־ראַטעוועט זיך אין סאָוועטן־רוסלאַנד. די צווייטע, וואָס איז געווען אין דער סאָוועטישער אַרמיי. די דריטע, פּאַרטיזאַנער און די פערטע האָט גע־לעבט אויף אַרישע פּאַפּירן, אָדער געבליבן לעבן צופעליק אין די טויט לאַגערן וואָס זענען באַפרייט געוואָרן פון דעם פּלוצלינגדיקן אָנקום פון די אַליאירטע אַרמייען. דער גרעסטער פּראָצענט געראַטעוועטע האָבן איצט געלעבט אין די לאַגערן. אַ קליינער טייל נאָר האָט געוואוינט אין די דייטשישע שטעט, וואו ס'האָט געהערשט אַ געזעץ צוצושטעלן דירות פאַר די באַפרייטע אידן פון די קאַצעטן. די לאַגערן זענען געווען אין געוועזענע מיליטער קאַזאַרמעס פון דער דייטשישער אַרמיי און אין געוועזענע באַראַקן וואו די דייטשן האָבן פריער געהאַט זייערע צוואַנגס אַרבעטס לאַגערן. מיט דער באַקליידונג, באַשפּייזונג און אַלע איבעריקע פּראָבלעמען פון די פליכטלינגען האָט זיך פאַרנומען די „אונרא".

די „אונרא" איז אַן אינטערנאַציאָנאַלע הילפס אָרגאַניזאַציע, וועלכע איז געשאַפן געוואָרן פון אַ ריי מלוכות, צו זאָרגן פאַר די פליכטלינגען, אויסגעוואָרצלטע אין צייט פון קריג פון זייערע היימען. די „אונרא" איז געווען אַ שטיקל ענטפער פון די פעלקער וועמענס געוויסן ס'האָט געפּייניקט, פאַר דער בלוט־שפּיל צו וועלכער מען האָט דערלאָזן, אויפהאָדרעווענדיק אַזאַ גיפטיקן שלאַנג ווי דער נאַציזם און צו וועמענס אויפוואוקס מען האָט זיך רואיק צוגעקוקט מיט פאַרלייגטע הענט.

דורך דער „אונרא" איז אויך געגאַנגען די הילפס אַרבעט פון „דזשאָינט" און אידישע אַגענטור, וועמענס טעטיקייט האָט זיך געלאָזט פילן אין טאָג־טעגלעכן לעבן פון די אידן אין די לאַגערן.

ס'פלעגן טרעפן פאלן, ווען די באַאמטע געשיקטע פון „דזשאינט" און אידישער אגענטור, האָבן זיך גערעכנט אין דער אַרבעט ווי בלויז אדמיניס־טראַטאָרן, און האָבן פאַרגעסן, אַז זיי האָבן צו טאָן אין די לאַגערן מיט דעם רעשט געבליבענעם אידנטום פון פוילן און ליטע, וואָס האָט גע'שמ'ט אַמאָל פאַרן פערל פון וועלט אידנטום. אדורכגייענדיק אזוי פיל פיין און ליידן, האָבן זיי נאָך באַוויזן צו פאַרמערן און פאַרשענערן זייערע גייסטיקע ווערטן. ס'פלעגט קומען צו שטרייטן מיט די באַאמטע. מ'פלעגט די באַ־אַמטע צופאַסן צו זייערע אויפגאַבן און אויב דאָס איז געווען אוממעגלעך, האָבן זיי פאַרלאָזן זייערע פלעצער.

כ'וואָלט געוואָלט מיט זיכערקייט זאָגן, אַז די לאַגערן האָבן מיט זיך פאָרגעשטעלט אַ לאַגער נאָר פון אויסערלעכן אויסזען. ווען דו קומסט אריין אינעווייניק, און דו באַקענסט זיך מיט די מענטשן, זייער לעבן און געזעלשאַפטלעכע אַרבעט וועלכע זיי פירן, באַקומט זיך דער איינדרוק, ווי דו וואָלסט פאַר זיך געהאַט אַן אַמאָליקע קליין אָדער גרעסער פוילישע־שטעטל מיט איר קאָמפּאַקטן אידישן ישוב. אידן מיט זייער זאַפטיקן אי־דיש, מיט זייערע אַלטע שיינע טראַדיציעס, מיט ליבע איינער צום צווייטן.

די ליידן האָט זיי פאַרשענערט, דערנענטערט איינער צום אַנדערן; גע־מאַכט אַן איבערברוך אין זייער אַרט דענקען, ביי דעם גרעסטן טייל איינ־געפלאַנצט ליבע צו אַרבעט. אַלס ביישפּיל קען דינען דער פאַקט, וואָס אין די לאַגערן פלעגן הונדערטער אידן באַלאַגערן טאָג־טעגלעך די אַרבעטס־אַמטן, צו בעטן אַרבעט. ליידער פלעגט נאָר זיין אַרבעט פאַר אַ 20־25 פּראָ־צענט פון די לאַגער איינוואוינער.

איך פּרוביר אַריינגיין אין לאַגער און גיי זיך אַדורך פון צימער צו צי־מער. זע! דער ערשטער איינדרוק איז אָרעמקייט, אָרעמקייט אָן אַ שיעור. ניטאָ קיין גערוימע וואוינונגען, קיין געהעריקע מעבל, קיין געהעריקע קליי־דונג און נאָך פילע מינימאַלע זאַכן, וועלכע דער מענטש באַדאַרף האָבן. אָבער קוק זיך צו נענטער צום אָרעמען ווינקעלע, — צום לעבן פון די מענטשן, זע, וויפל וואָרעמקייט געפינט זיך ביי זיי, וויפל אידישקייט, וויפל שטאָלץ און עקשנות'דיקער ווילן צו פאַרלייגן אַן אייגן ווינקעלע, אויף דער פאַרשאָלטענער דייטשישער ערד, אַ היים, אַ צייטווייליקע היים מיט אידישן געשמאַק און אידישן גייסט.

גיי ווייטער און וועסט זען, אַז כאָטש דער מאַנגל אין דירות איז גרויס, דאָך שניידט מען אויס אַ ווינקל פאַר אַ לייען זאַל, פאַר אַ ביבליאָטעק, פאַר

א קינדער גאָרטן, פאַר א טעאַטער אפילו. פרעגסטו פון וואַנען האָבן זיך גע־נומען דאָ ביבליאָטעקן מיט ביכער פון אונזערע קלאַסיקער? איבערזעצונגען פון קלאַסישע ווערק פון אַנדערע פעלקער? פון וואַנען איז אויסגעוואַקסן א זאַל פאַר א טעאַטער, דעקאָרירט מיט טעפּיכער און בילדער?

און אָט איז די שול פון לאַגער, א שול מיט פילע צימערן, מיט טאָוו־לען, מיט שול בענק. אָנגעפּאַקט מיט אידישע יאָסעלעך, משה׳לעך, רבקה׳־לעך און רחל׳עך. אָט איז דער פּעדאַגאָגישער צימער פאַר די לערער, לערער פון אַמאָליקע אידישע שולן אין פּוילן און ליטע און נייע „פריש־געבאַקענע", וועלכע האָבן צוליב מאַנגל אין קוואַליפיצירטע כוחות זיך געשטעלט צו דער אַרבעט.

גיי ווייטער און זע, אָט זענען פאַרשפּרייט קיבוצים פון יוגנטלעכע ציוניסטישע גרופּן, וועלכע זענען זיך מכשיר צו פאָרן קיין ארץ ישראל. גיי אַריין צו זיי, און דו וועסט דערפילן דעם אידישן גייסט, די אמונה, די אידייע פון בויען א צוקונפט פאַר זיך. אין אָוונט הערן זיך אידישע מע־לאָדיעס, חלוצישע הויראַס, געזאַנגען פון איין עק לאַגער צום צווייטן.

און דו ווערסט ביי זיך האָפּערדיקער. דו קלערסט און זעסט אויפן וואָר: ע ם י ש ר א ל ח י !

גיי ווייטער איבערן לאַגער און זע: אָט זענען צימערלעך ענגערע און גרויסערע, וואו עס וואוינען גרעסערע און קלענערע אידישע משפחות. זיי וואָלטן געקענט דערציילן גאָר א סך. יעדער האָט א באַזונדערע איבערלע־בונג. עס קלינגט ווי א וואונדער מעשה, און וואָס די פאַנטאַזיע פון גרעסטן שרייבער קען גאָר נישט אויסטראַכטן. אויסערלעך זענען זיי געבליבן רואיק. זיי קלאַמערן זיך מיט אַלע קרעפטן צו בלייבן אידן און אָנהאַלטן דאָס שטיקל לעבן. און דו פרעגסט: וואו איז דער קוואַל פון וועלכן די דאָזיקע אידן האָבן געשעפּט זייער בטחון און זייער עקשנות צו קענען זאָגן: עוד לא נתקה השלשלת?... זיי ווייסן: דאָס זענען די קוואַלן פון אידישקייט, אי־דישע היסטאָריע, אידישע שפּראַך, אידישע טראַדיציע, ליטעראַטור און ביי א סך — די אידישע אמונה. בילדער פון דער פאַרגאַנגענהייט און פון נעכטן, וועלכע האָבן דערמאָנט דאָס אידישע לעבן פון טאַטן און זיידן, וואָס איז איינגעוואָרצלט ביי אָט אָ־די לעבן געבליבענע אידן. זיי האָבן געשעפּט פון א גייסטיקן קוואַל, וועלכער איז ניט אויסגעטריקנט געוואָרן פאַר 2,000 יאָר גלות. דאָס האָט זיי געגעבן בטחון און אמונה! און בלייבנדיק ביים לעבן, האָבן זיי אפילו אין גרויען טאָג־טעגלעכן לעבן פון לאַגער, אָנגעהויבן ווײַ־

טער שפּינען דעם פּאַרדים פון אידישן גייסט, שפּראַך, טראַדיציע און האָבן ניט אויפגעגעבן די שטרעבונג צו אַ בעסערן און אַ שענערן לעבן.

און זע! אין פּיל אַמעריקאַנער לענדער — נאָך די אַלע מורא'דיקע איי־בערלעבונגען, — איז די אידישע יוגנט, דאָס רוב, אַסימילירט, קענען ניט די אידישע שפּראַך, אידישע היסטאָריע און זייער גאַנצע אידישקייט באַ־שטייט נאָר אין פּראַווען רייכע בר־מצוה'ס. קלערסט: האָבן מיר נאָך אַלץ ניט געלערנט פון דער האַרבער ווירקלעכקייט? וואָס פּאַרא ווידערשטאַנד'ס פייאיקייט פאַרמאָגט אַזאַ יוגנט? אויף וויפל איז זי פאַרבונדן נאַציאָנאַל מיטן אידישן פאָלק?

מ'קען ניט באַרלייקענען: פאַראַן שאָטן זייטן אויך אין לעבן פון די לאַ־גערן. מחלוקת'ן, שפּעקולאַציע, מאָראַלישע שוואַכע זייטן, אָבער ווער קען רעדן וועגן דעם אין אַנבליק פון דער לאַגע פון די אידן אין די לאַגערן, וואו זיי זענען אויסגעשטעלט אויף די טעגלעכע ראַציאָנען פון דער „אונרראַ".

כ'האָב איינמאָל באַגעגנט אַן עלטערן אידן אין לאַגער ארומגיין און האַנדלען. „וואָס פאַרקויפט איר זיידעניו?", האָב איך אים געפרעגט. פון אַלץ צו ביסלעך, — האָט ער מיר געענטפערט. — און ער האָט צוגעגעבן: כ'בין פון פאַך אַ גוטער שלאָסער, אָבער וואו זאָל איך פאַרקויפן מיינע הענט?

אין די פּליטים לאַגערן פון דייטשלאַנד ווערט געפירט אַ פאַרצווייגטע קולטורעלע אַרבעט. עס דערשיינען פיל טעגלעכע, וועכנטלעכע און חודש זשורנאַלן. מען קען מיט שטאָלץ זאָגן, אַז אין די לאַגערן דערשיינט פּיל מער אידישע ליטעראַטור ווי אין רייכן אידישן ישוב אין די פאַראייניקטע שטאַטן. אין יעדן לאַגער איז טעטיק אַ דראַמאַטישער קרייז, כאָר. עס ווערן אָפט געגעבן פאָרשטעלונגען און קאָנצערטן. אין מינכען עקזיסטירט אַ צענ־טראַלער דראַמאַטישער טעאַטער און רעפּרעזענטאַנץ אָרקעסטער. עס עקזיס־טירן ספּאָרט קלובן און ספּאָרט דרוזשינעס.

דער „אָרט" פירט אַ פאַרצווייגטע טעטיקייט, אָרגאַניזירנדיק אין פּיל לאַגערן פאַרשיידענע פאַך שולן, אויסבילדונג'ס און דערגענצונגס קורסן. טויזנטער קינדער און עלטערע לערנען זיך אַ מלאכה, אָדער דערגענצן זיי־ערע קוואַליפיקאַציעס.

מיט די אַרבעטן אין די לאַגערן פירן אַן אָרטיקע קאָמיטעטן, געוויילטע אויף דעמאָקראַטישע פּרינציפּן פון אַלע איינוואוינער פון לאַגער. דער לאַגער קאָמיטעט האָט באַזונדערע רעסאָרטן פון אַרבעט ווי: באַשפּייזונג'ס

רעסאָרט, באַקליידונג'ס, וואוינונג'ס, קולטור, פּראָדוקטיוויזאַציע און אַנדערע.

למען האמת מוז מען זאָגן, אַז די „קאָמיטעטשיקעס" האָבן ניט אַזאַ גוטן שם. אַביסל, צוליב טאַקע אָפּטע „טעות'ן" וואָס זיי מאַכן מיט פּראָדוקטן און קליידונג און אַביסל וואָס די לאַגער איינוואוינער האָבן צו פיל פרייע צייט נאָכצוקוקן וואָס עס קומט פאַר ארום זיי.

בראש פון די לאַגער קאָמיטעטן שטייט דער צענטראַל קאָמיטעט פון די אידן אין דער אַמעריקאַנער זאָנע, וועמענס זיץ אָרט איז מינכען.

איך וויל עפּעס דערציילן וועגן אַ קינדער לאַגער. אין דעם לאַגער געפינען זיך ביז 1.200 אידישע קינדער, פון פאַרשיידענע ציוניסטישע גרופּירונגען, אָנהויבנדיק פון דער פרומער „אגודה", „מזרחי" ביז דעם „השומר הצעיר" און „דדור", דאָך איז געפונען געוואָרן די געמיינזאַמע שפּראַך פון זיך צוזאַמענרעדן און אויך צוזאַמענאַרבעטן. דער לאַגער איז אַ מוסטער פון אָרדענונג, דיסציפּלין און אָרנטלעכקייט פאַר דער גאַנצער אַמעריקאַנער זאָנע. מיט דעם לאַגער פאַרוואַלטעט אַן אַמעריקאַנער אידישע פרוי, וואָס כאָטש ניט קענענדיק קיין אידיש, האָט זי דאָך באַוויזן אין צייט פון איר אַרבעט, זיך צוזאַמענלעבן מיט די אידן און צו פאַרשטיין זייער לעבן, פּראָבלעמען און נויטן. זי איז אַזוי באַליבט אַז מען רופט זי די מאַמע פון לאַגער, און דעם לאַגער רופט מען אויף איר נאָמען. אין די צימערן פון לאַגער זענען אויסגעשפּרייט די קינדער קיבוצים, קינדער פון פאַרשיידענעם עלטער און יעדער מיט באַזונדערע איבערלעבונגען. ווער אַ יתום, ווער אַ האַלבער יתום. ווער עס איז געווען אויסבאַהאַלטן ביי קריסטן, ווער ס'האָט שוין באַוויזן צו זיין אַ פּאַרטיזאַן אין די וועלדער; און ווער עס האָט געזען מיט די אייגענע אויגן, ווי מען האָט טאַטן און מאַמען פאַרברענט. ס'איז אַ באַזונדערס שווערער פּראָבלעם מיט די קינדער צו אַרבעטן. די אַגענטור האָט דעלעגירט צו הילף אַ פרוי, אַ דר. פּסיכיאַטאָר. די קינדער האָבן באַקומען אַ חלוצישע צוגרייטונג און דערציאונג צו פאָרן קיין ארץ ישראל. די מזכירים זייערע, יונגע מיידלעך און בחורים, מיט די זעלבע איבערלעבונגען ווי די קינדער, אָפּט אַליין נאָך קינדער, לויט זייערע יאָרן, האָבן זיך פאַרנומען מיט דער דערציאונג פון די קינדער, און געוואָרן זייערע טאַטעס און מאַמעס. די עלטערע קינדער באַזוכן די „אָרט" שולן און די קלענערע, די אַלגעמיינע בילדונגס שולן.

דער לאַגער ווערט אָפּט באַזוכט פון אַמעריקאַנער אידן און אָפיצערן פון דער אָקופּאַציע אַרמיי. די אַמעריקאַנער, ווי זייער טבע, נעמען מיט

זייערע פאָטאָגראַפישע אַפּאַראַטן און „פּיקטשעווען" די קינדער פון אַלע זייטן. אַ גרויסע צאָל קינדער זענען פון דעם לאַגער געפאָרן מיט דער שיף „יציאה", אויפן אומלעגאַלן וועג קיין ישראל.

פאַרן פאַרלאָזן דעם לאַגער האָט די דירעקטאָרין געוואָלט, אַז כ'זאָל איבערנעמען איר אַרבעט, איך האָב איר ניט אָנטזאָגט. כ'האָב דאָרט פאַר־בראַכט ניט קיין פולן יאָר און געווען צופרידן צו איבערגעבן זיך פאַר אַן אַרבעט, וואו כ'האָב געהאַט אַ מעגלעכקייט צו טאָן עטוואָס פאַר מיינע ברי־דער און שוועסטער. מיך האָט געוואַרעמט די אַרבעט און די אָפּשאַצונג וועלכע כ'האָב באַקומען פון די לאַגער אידן. כ'קען זאָגן, אַז גראַד אין לאַ־גער (ווי קאָמיש ס'וועט אפשר וועמען אויסווייזן), האָב איך פאַרבראַכט אינטערעסאַנטע אָנגענעמענע גוטע חדשים אין אַ וואַרעמער סביבה, וואו מען האָט זיך געקענט אויסלעבן אידישלעך, און אַרבעטן פאַרן אידעאַל פון אַ אידישער געזיכערטער היים אין ארץ ישראל.

אויפן געזעגענונגס אָוונט צו מיין אָפּפאָר, האָבן זיך די אידן וואַרעם און האַרציק מיט מיר געזעגנט. און כאָטש כ'בין איצט ווייט, ווייט פון דאָרטן, זען איך דעם לאַגער פאַר די אויגן און ס'בענקט זיך נאָך יענע מענטשן.

דער כוח פון די לאַגער - אידן

אריבער 200 טויזנט אידן האָבן זיך באַזעצט אין די לאַגערן פון דער אַמעריקאַנער אָקופּאַציע־זאָנע אין דייטשלאַנד.

געקומען זענען די אידן פון פאַרשיידענע לענדער, געוואַנדערט איבער גרענעצן און זאָנעס. ס'איז געווען ווי אַ מין יציאת מצרים: אַלטע און אינגערע, בחורים און מיידלעך, ווער מיט קינדער פאַרן האַנט און ווער אויפן האַנט געטראָגן. מיט רוקן־זעק אויף די פּלייצעס און שווערע שטיוול אָדער וועג־שיך אויף די פיס. די גרענעצן זענען פול געווען מיט אידן.

די הגנה, די אַזוי גערופענע „בריחה", האָט אָנגעפירט מיט דער יציאת אייראָפּע.

דער זעלנער, וועלכער איז געשטאַנען ביי דער גרענעץ, איז געווען אָנמעכטיק. דער חבר פון דער „בריחה" האָט געהערשט. ער גיט אַ קאָמאַנדע, דער שלאַבאַן הויבט זיך אויף און די אידן גייען אַריבער. מ'לאָדט זיך אין עשאַלאָנען, באַזונדערע וואַגאָנען פאַר יעדער גרופּע. אינפאָרמאַציעס, קורצע באַפעלן. מ'צעטיילט פּראָדוקטן אויפן וועג, פאַר די קינדער קאָלדרעס צום איינוויקלען אויף ביינאַכט, און אַ צוגאָב: שאָקאָלאַד, עפּל און אַנדערע שפּייזן.

דער עשאַלאָן רירט זיך פון אָרט. ס'קומט אוים פאַרשיידן: אַמאָל מעג מען אָנצינדן ליכט, פירן געשפּרעכן און אַמאָל מוז זיין פולשטענדיק פינצטער און שטיל.

טאָמער פרעגט מען פון וואַנען מען פאָרט, דאַרף מען ענטפערן פאַרשידן, אַמאָל זענען מיר פּליטים פון גריכנלאַנד, פון טערקיי, אַמאָל פון אַנדערע לענדער.

וואוהין שטראָמען די אידן? דאָס זענען קאַדרען פאַרן ארץ ישראל'דיקן ישוב.

די וואַנדערער האָבן געקענט בלייבן אין פּוילן, אין רומעניע, אָדער אין אַן אַנדער לאַנד. זיי וואַנדערן אָבער אַרוים קיין ישראל.

אייראָפּע איז דורכגעזאַפּט מיט אידיש בלוט; קול דמי אחיך צועקים

אלי מן האדמה. דער געשריי גייט אויף, שפּאַלט די הימלען, וויל זיך ניט איינשטילן!

די אידן וואַנדערן אוים!

ס'קומען פאַר געהיימע פּלאַנירטע אויסוואַנדערונגען, ס'קאָנצענטרירן זיך די כוחות אויף צו שטורעמען די ברעגן פון ארץ ישראל! ענגלאַנד פּילט, וואָס עס קומט פאַר. זי זעט אין די שטראָמענדע עשאַלאָנען, אַ כוח וואָס גייט שטורעמען די ברעגן פון ארץ ישראל. ענגלאַנד בעט הילף ביי די לענדער פון אייראָפּע, פון וואַנען עס גייט דער אויסוואַנדערונגס שטראָם, צו העלפן איר קעמפן קעגן דעם כוח. אָבער די ענגלישע אימפּעריע איז אָנמעכטיק. די הגנה גרייפט אָן, די עשאַלאָנען לויפן, יאָגן.

מחנות אידן וואַנדערן! אידן ווייזן זייער כוח!

אידן קאָנצענטרירן זיך אין איין פּונקט. אין די לאַגערן, אין בייערן. דאָס איז די באַזע פאַרן אָנגריף אויף די ארץ ישראל'דיקע ברעגן.

צענדליקער לאַגערן מיט הונדערטער טויזנטער אידן. פאַר זייערע אויגן זעען זיי די הייליקע געשטאַלטן פון זעקס מיליאָן קדושים. של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עומד קדוש הוא. הייליקע פּלעצער זענען די לאַגערן. דאָס זענען איבערגעבליבענע פון געטאָ און קאַצעט, פּאַרטיזאַנער און פראָנט־קעמפער.

ווער איז עס, דער קורצזיכטיקער, וואָס האָט נאָר אויפגעכאַפּט די „שלעכטע” זייטן פון לאַגער־לעבן, ווי ספּעקולאַציע, מחלוקת'ן וכדומה? אָט זעסטו פאַר זיך פּיל קינדער פון אַ ציוניסטישן קינדער־ לאַגער, זע! זיי זענען דאָך גאָר קיין קינדער ניט! זע, זייערע אויגן, זייערע בליקן, זייער אויפנעמען זאַכן! דאָס זענען דאָך באַוואָפנטע חלוצים, וואָס וועלן אַדורכגיין פאַרביי דער מחנה!

ווער זענען עס די יוגנטלעכע אָרגאַניזירטע אין די חלוצישע קיבוצים? דאָס זענען דאָך די קאַדרען פאַר דער קומענדיקער, אויפגייענדיקער מדינת ישאל.

אָט זענען טאַטעס און מאַמעס, זע ווי אויסגעשעפּט זיי זענען! אָבער דאָך ניט צוזאַמענגעבראָכן. זיי האָבן דאָך יעדערער אַ העלפט אָדער אינגאַנצן די משפחה פאַרלאָרן! קברים איבער גאַנץ אייראָפּע פאַרזייט. זיי דערציילן אָבער גאָרניט וועגן דעם, מ'רעדט ניט, מ'שטייט אין קאַמף פאַר דער צוקונפט!

דאָס איז ניט קיין קאַמף פאַר אויפהאַלטן דאָס לעבן פון די אויסגע־וואָרצלטע. דאָס איז די הילף פאַר דעם קאַמף פון אַ אידישער מלוכה!

וואָרום פון די לאַגערן פון דייטשלאַנד און עסטרייך, פון איטאַליע און ציפּערן, האָבן געשטראָמט צענדליקער טויזנטער מעפּילים צו די ברעגן פון ארץ ישראל.

די ים'ען שטורעמען, טראָגן שיפן, קריגס־שיפן מיט מעפּילים, די שיפן זענען געפּאַנצערט מיט אידעאַל און עקשנות צו דערגרייכן די ברעגעס פון ארץ ישראל. און זיי האָבן דערגרייכט! און זיי האָבן געזיגט!

אין דייטשלאַנד טאָר ניט בלייבן קיין איין איד!

אין דייטשלאַנד שענדעט מען אידישע בית־עולמ׳ס!

אין דייטשלאַנד הויבן די דייטשן, די פאַרבאַרגענע נאַצים, אויף די קעפּ. זיי פריידיקן אָפן נאַצישע לאָזונגען. דייטשן וואָגן שוין, האָבן די חוצפּה צו זאָגן אַז היטלערס אויסראָטונגס פּראָגראַם, בנוגע אידן, איז געווען באַרעכטיקט. שווידערט עס אויף דער אידישער געזעלשאַפטלעכער מיינונג אין גאַר דער וועלט.

ווי איז אַזאַ זאַך מעגלעך?

איך וויל קודם כל זאָגן: מיך הויבן ניט אָן צו אַרן די דייטשישע שאַנד טאַטן פאַר דער לעצטער צייט. ווייל וואָס, אומשטיינס געזאָגט, קענען זיי אונז מער טאָן, ווי זיי האָבן שוין אונז אָפּגעטאָן? אָדער בעסער געזאָגט: מיט וואָס קענען זיי זיך שוין מער באַפלעקן, ווי זיי האָבן זיך שוין באַפלעקט? וואָלט איך געגלויבט, אַז מיט דעם, וואָס די דייטשן זענען באַזיגט געוואָרן, איז אויך באַזיגט געוואָרן זייער היה׳שער ווילדער אינסטינקט און ווילדע מאָראַל פון מאָרדן, רויבן און שטעלן זייער ראַסע העכער איבער אַלעמען, וואָלטן מיך אויפגעשווידערט זייערע לעצטע וואַנ־דאַלישע אַקטן פון צוריק שענדן אונזערע בית־עולמ׳ס.

אָבער לאָמיר קלאָר מאַכן נאָך אַמאָל פאַר זיך אַ בילד: אַ פאָלק האָט גערויבט און געמאָרדעט יאָר נאָך יאָר; טאָג איין, טאָג אויס, נאַכט איין, נאַכט אויס — מיליאָנען; קוימענס האָבן גערויכערט ניט אין די וויסטעניש פון סאַהאַראַ, צו ערגעץ וואו אין טאַיגע, נאָר אין האַרץ פון דייטשע באַזעסענע שטעט, וואו אין די פאַבריקן פון טויט און גאַז פאַרניכטונג, האָט מען גע־ברענט קינדער, פרויען, אַלטע לייט, פּראָפעסאָרן מיט באַזילבערטע האָר אויפן קאָפּ און קינסטלער פון וואָרט, פון מוזיק און שריפט. דאָס איז געטאָן געוואָרן פאַר די אויגן פון גאַנצן דייטשישן פאָלק. דאָס דייטשישע פאָלק איז געגאַנגען אָנגעטאָן אין די באַרויבטע זאַכן פון די פאַרברענטע קרבנות אין

די גאַז קאַמערן. דאָס דייטשישע פאָלק האָט זיך אומפאַרשעמט באַנוצט מיט מיליאָנען שקלאַפן געבראַכט פון די אָקופּירטע לענדער. דאָס דייטשישע פאָלק האָט געוואוסט וועגן אַלעם וואָס עס קומט פאָר אין דער וועלט, פון די בלוטיקע מעשים פון די נאַצים, און זיי האָבן געשוויגן.

איז וואָס איז דער געשריי? וואָס איז די פאַרוואונדערונג, ווען זיי שענדן איצט אַ בית־עולם?

אַמאָל האָט אַ פּאָגראָם אויף אידן געדויערט אַ קורצע צייט, אַ טאָג, צוויי טעג, דערנאָך האָט די רעגירונג זיך באַמיט צו פאַרווישן די שפּורן פון די וואַנדאַלישע אַקטן. דייטשלאַנד האָט 8 יאָר גערויבט און געמאָרדעט טאָג איין, טאָג אויס, נאַכט איין, נאַכט אויס און האָט עס באַגרינדעט מיט אַ לערע פון אירע טעאָרעטיקער און „קולטור" און „וויסנשאַפט" טרעגער. איז וואָס איז דער געשריי, ווען זיי שענדן איצט אַ בית־עולם?

אין שפּאַניע האָט מען אַמאָל געברענט אויף שייטער הויפנס אידן, צווינגענדיק זיי צום שמד. מען האָט זיי געגעבן אַ ברירה צום לעבן, — שמד'ן זיך. און דאָך ווען די אידן האָבן פאַרלאָזט שפּאַניע האָט דאָן יצחק אבארבאנעל, פירנדיק די אידן פון דאָרטן, זיך אויסגעדרייט צו דער אינקוויזיציע לאַנד און געזאָגט: איך פאַרשעלט דאָס לאַנד און זאָל קיין פוס פון קיין אידן דיך מער ניט באַטרעטן!

היטלערס נאַצי דייטשלאַנד האָט קיין ברירה די אידן ניט געגעבן, צערגערויבט דאָס געלט, געשענדעט אונזערע טעכטער און פרויען, מוטערס און קינדער, אויסגענוצט זייערע פיזישע כוחות און דערנאָך געשיקט זיי אין די קאַלך אויוונס. פאַרשאָלטענע דייטשלאַנד! דאָס אידישע געלט איז געווען גוט, פון אידישע ליבע האָט מען געמעגט געניסן, אידישע אַרבעט האָט מען אויסגענוצט, אָבער דעם טויט האָט מען זיי צום סוף געגעבן. איז פאַרוואָס זאָלן אידן ניט אַרויס פון דייטשלאַנד? וואו איז דער היינטיקער דאָן יצחק אבארבאנעל, וועלכער זאָל פאַרשעלטן דייטשלאַנד און אַרויספירן די אידן?

איך ווייס, מען וועט פּרוּוון מיט מיר דיסקוטירן, אַז ניט אַלע דייטשן זענען שולדיק, אַז מען פירט איצט איין אין די זאָנעס דעמאָקראַטיע און מען דערציט דעם דייטש צו אַן אַנדער אַרט דענקען. איך ווייס עס אַלץ. מען דאַרף די דייטשן ניט אויסהרגענען, — ניטאָ בכלל קיין שטראָף פאַר די דייטשן, פאַר זייערע מעשים וואָס זיי האָבן אָפּגעטאָן צו אונז, אידן. וואָלטן

די דייטשן חרטה געהאַט אויף זייערע מעשים וואָלטן זיי הויך אויסגע־שריען זייער חרטה געשריי און פאַרשעמטערהייט די אויגן צו דער ערד אראָפּגעלאָזן... אָבער איך האָב די דייטשן געזען אין בייערן — ווי הויך פאַר־ריסן זיי שפּרייזן.

איז צו וואָס די אומזיסטע אויפרעגונג. זאָלן אידן ארויס פון דייטשלאַנד! קיינער דאַרף זיי ניט דאָרט און קיין איד דאַרף ניט דייטש־לאַנד. צו וואָס בויען דאָרט קהילות און רבנים זאָלן פאָרן איבערנעמען די פירערשאַפט.

אידן, ארויס פון דייטשלאַנד! מיר האָבן אַן אייגן לאַנד! און אויב ניט אַהין, איז וואו יעדערער וויל, אָבער מיט דייטשלאַנד לאָזט אָפּ כאָטש אויף אַ יאָרהונדערט. זיי וועלן זיך די „יעקעס” באַגיין אָן אונז און מיר קענען זיך ברוך השם פאַרגינען באַגיין אָן זיי. איך גלויב, אַז אונזערע קדושים פאָדערן עס פון אונז. יע! סימבאָליש דאַרף מען די קברים אויך איבערפירן. זיי זאָלן זיי מער ניט קענען שענדן.

קובאַ

(אויף דעם אַמעריקאַנער קאָנטינענט)

פּאַריז

כ'בין פון דייטשלאַנד ארויסגעפאָרן קיין פּאַריז מיטן אינטערנאַציאָנאַלן שנעל־צוג. כ'האָב פרייער אָפּגעאָטעמט, ווען כ'האָב באַטראָטן דעם פראַנצויזישן באָדן. ניטאָ מער קיין דייטשן וועגן וועלכע כ'האָב קיין גוט וואָרט ניט געקענט זאָגן אפילו ביי מיין ארויספאָר.

פּאַריז דערפרישט. די אַלטע היסטאָרישע שטאָט פון קולטור, אַריסטאָקראַטיע און רענעסאַנס, די שטאָט פון לוקסוס און ווייַן, רייצנדע פרויען און אויסטערליש שיינע גערטנער. די שטאָט וואו עס איז געשטאַנען דאָס וויגעלע פון דער רעוואָלוציע. פּאַריז מיט אירע דענקמעלער, פון באַרימטע דענקער, דיכטער, רעוואָלוציאָנערן און מאַרטירער. פּאַריז, די שטאָט פון גראַציעזקייט און מאָדערניזם, מיט אירע ברייטע בולוואַרן און עוועניום.

פּאַריז מיט איר משונה'דיקער באַוועגונג, אָבער דאָך אָן גערויש פון שטאָטישן הו־האַ, ווי אין אַנדערע רוישיקע הויפּט שטעט. די מעטראָ פאַרבינט די שטאָט שנעל און באַקוועם.

די פראַנצויזן זענען העפלעך ביזן העכסטן גראַד. אין קעגנזאַץ צו דער דייטשישער העפלעכקייט, איז זי ביי זיי אָן אינערלעכע אויפריכטיקייט. דער דייטש איז דאָ פאַרהאַסט, מען דערמאָנט אים מיט פאַרביטערונג און עקל. און שווער איז זיך פאָרצושטעלן נאַצישע סאָלדאַטן שטיוול אויף די פּאַריזער גאַסן. די שפּורן פון קריג זענען נאָך ניט פאַרהיילט, עס עקזיסטירן נאָך שפּייז קאַרטן. דער אַרבעטס לוין איז אַ קליינער. באַמערקסט רייען נאָך ברויט און עס פאַרדריסט ממש וואָס דאָס סימפּאַטישע קולטורעל פראַנצויזישע פאָלק, דאַרף נאָך ליידן אַזוי פיל נאָכן קריג. מערסטנטייל פאַרברענגט דער פראַנצויז זיין פרייע צייט אויף דער טעראַסע ביי די ווייַן געשעפטן. דער פראַנצויז טרינקט וויין, ווי קיין פאָלק ניט אין דער וועלט, דעריבער האָט ער שטענדיק זיין הומאָר. ביי אים איז עס אָבער ניט קיין שכרות. זעלטן ווען איר וועט באַגעגענען אַ שכור'ן פראַנצויז.

פאַר זייער הויפּט שטאָט, האָבן די פּאַריזער א באַזונדערן קולט. כ'בין אָנגעקומען פּונקט פאַר דער פייערונג פון 14־טן יולי. דער טאָג פון שטורעמען די באַסטיליע. דאָס איז דער גרעסטער יום טוב ביי די פראַנ־צויזן. נאָך מיט א וואָך פאַרן אָנקום פון יום טוב, זענען אויפגעשטעלט גע־וואָרן אויף די גאַסן טאַנץ פּלאַטשטשאַדקעס און יונג און אַלט האָבן גאַנצע נעכט געטאַנצט. אין די גאַסן און מעטראָס, איבעראַל, האָסטו באַמערקט זיך קושנדיקע פּאָרלעך. אָבער דאָס איז ניט קיין אויסגעלאַסנקייט, עס איז אַן אויסדרוק פון זייערע פריילעכע געפילן און עס קומט ארויס ביי זיי זייער נאַטירלעך.

כ'בין בייגעווען די דעמאָנסטראַציע פון אַרבעטנדן פּאַריז, לכבוד דעם טאָג פון שטורעמען די באַסטיליע. די דעמאָנסטראַציע, וועלכע האָט זיך געצויגן שעה'ן לאַנג האָט פאַרביימאַרשירט פאַר דער טריבונע וואו עס זענען געווען די צענטראַל קאָמיטעטן פון די אַרבעטער פּאַרטייען. אויך דעלעגאַ־ציעס זענען געווען פון פיל אַנדערע לענדער. באַזונדערס געדענקט זיך די שאָטלענדישע דעלעגאַציע, וועלכע האָט פאַר דער טריבונע אויסגעפירט א נאַציאָנאַלן שאָטלענדישן טאַנץ, באַגלייט פון אַלטע נאַציאָנאַלע מוזיק אינסטרומענטן.

אין לאַנד איז נאָך ברויזנדיק, דאָס פאָלק איז ניט צופרידן מיט דער נאָך מלחמה לאַגע, מען האָט געהאָפט אויף בעסערע צייטן און אַנדערע אָנגעצייכנטע וועגן אין דער פּאָליטיק, אָבער ס'איז געקומען ניט דאָס.

און באַמערקסט ווי דאָס לאַנד, וועלכע האָט געדאַרפט שפּילן א דע־צידירנדיקע ראָל אין אייראָפּע, איז ניט צעמענטירט נאָר ארומגעכאַפּט פון שטרייטן, רייסענישן פון פּאַרטייען און פאַרשיידענע אידעאָלאָגיעס, וואו די רעאַקציע פּרואווט נאַטירלעך, אויפהויבן דעם קאָפּ, און דאָס, שוואַכט אָפּ דעם כח פון לאַנד.

פון פּאַריז בין איך געפאָרן נאָך מאַרסעי. מאַרסעי איז דער גרעסטער פּאָרט איצט אין אייראָפּע. מאַרסעי איז אַן אַלטע שטאָט מיט שמאָלע גאַסן, דאָך מיט פיל אינטערעסאַנטע היסטאָרישע און אַלטע געביידעס. די גאַסן זענען געפּאַקט מיט מענטשן. דער האָפן איז צעטיילט אויף 2 טיילן: אין אַן אַלטן און א נייעם. דער נייער־פּאָרט איז פאַר גרויסן פראַכט און פּאַ־סאַזשיר שיפ'ס פּאַרקער. דער אַלטער פּאָרט איז פאַרן פּאַרקער פון פיש פאַנג. דו באַגעגנסט דאָ פיל פישער גרופּן מיט זייערע לאָדקעס און סתם מאָטאָר שיפלעך, לעבן וועלכע עס שטייען די אייגנטימער, קלאַפּנדיק מיט די

הענט ציען זיי צו דיין אויפמערקזאַמקייט און לייגן פֿאַר צו כאַפּן אַ שפּאַציר אויפֿן אָפֿענעם ים.

אָט שטייט אַ גרויסע פֿישער שיף, וועלכע דאַרף אָפּפֿאָרן באַלד אין ים אויף פֿיש־פֿאַנג. אַ יונגע פֿרוי געזעגנט זיך האַרציק מיט איר מאַן. ער פֿאָרט אָפּ אויף לאַנגע וואָכן און מאָנאַטן. איז איר שווער די צעשיידונג. דאָס שיפֿל האָט זיך שוין דערווייטערט פֿון ברעג און איז אַרויס אין אָפֿענעם ים, אָבער די יונגע פֿרוי איז נאָך אַלץ געשטאַנען איינגעגעסן מיט איר בליק, באַגלייטנדיק איר מאַן צו זיין פֿיש־פֿאַנג.

דאָס פֿישער פֿאָלק און בכלל אַלע וואָס האָבן צו טאָן מיט ים, זענען פֿון אַ באַזונדער טיפּ מענטשן און פֿאַרמאָגן פֿיל אינטערעסאַנטקייט.

כ'בין געפֿאָרן אויפֿן ברויזנדן ים אין אַ מאָטאָר שיפֿל, געפּרואווט זיך צוגעוואוינען צו דער גרויסער רייזע, וועלכע כ'האָב געדאַרפֿט אַדורכמאַכן. דער ברויזנדער ים האָט געוואָרפֿן דאָס שיפֿל אַרויף און אַראָפּ און עס איז מאָדנע אָנגענעם געווען.

אויפן ים

אין א גרויסער פּאַסאַזשיר שיף, זענען מיר ארויסגעפאָרן פון פראַנק־רייך צום „גאָלדענעם“ לאַנד אַמעריקע. די שיף האָט געהערט צו אַ פּאַנאַמער קאָמפּאַניע און מען קען זי פולשטענדיק אָנרופן: פּיראַטן שיף. 1.600 פּאַסאַזשירן האָט זי ארייננגענומען אין זיך, ניט זייענדיק צוגעפּאַסט פאַר אַזאַ גרויסע צאָל פּאַסאַזשירן און בכלל צום פּאַסאַזשיר פאַרקער. אין צייט פון קריג האָט די שיף געפירט זעלנער און זי איז נאָך ניט איבערגע־בויט געוואָרן פאַר ציווילע פּאַסאַזשירן. האָט זי טאַקע אויסגעזען ווי אַ שווימענדע זעלנער קאַזאַרמע. געפאָרן זענען מיר אַ מאָנאַט צייט. פיל טעג, אָן לופט צו אָטעמען, אָן וואַסער צום וואַשן זיך, און אָן פרישע עסן. יעדן 7־טן טאָג פלעגט פאָרקומען אַ סטרייק צוליב דעם עסן און אַנדערע באַדינונגען... אַזוי ווי עס האָט קיינעם זיך ניט געגלוסט אָפּצושטייגן אין ברויזנדן ים, איז מען געפאָרן ווייטער, און מען האָט שלום געמאַכט מיטן גורל.

מיר זענען אַדורכגעפאָרן באַרסעלאָנאַ, שפּאַניע. די שטאָט געביידעס און אַלטע מויערן זענען געבויט אין אַלטן סטיל. די שיף האָבן ארומגערינגלט צענדליקער פּאָליציי לייט, מיליטער און געהיים אַגענטן אין פולער באַוואָ־פענונג. זיי האָבן געהיט ס׳זאָל חלילה קיינער ניט וואַגן פון שיף צו שעדיקן די פאַשיסטישע פראַנקאָ רעגירונג... דאָס איז געווען די ערשטע פּאַסאַזשירן שיף נאָך דעם קריג, וועלכע באַרסעלאָנאַ האָט געזען אין אירע וואַסערן. (ביז דאַן איז ניט געווען קיין שיף פאַרקער צווישן פראַנקרייך און שפּאַניע).

צום ברעג פון פּאָרט זענען צוגעקומען הונדערטער אָפּגעריסענע, שמור־ציקע, הונגעריקע, קינדער און פרויען, וועמען די פּאַסאַזשירן האָבן געוואָרפן פון דער שיף ברויט און אַנדערע שפּייזן. עס האָט זיך געמערקט, אַז די מאַסן הונגערן אין שפּאַניע אונטער פראַנקאָ׳ס ממשלה. די פּאָליציי מיט קאָלבעס פון די ביקסן האָט צעטריבן די מאַסע, וועלכע איז דאָך, דורך אַנדערע וועגן, צוריקגעקומען צו דער שיף. עס האָט ניט געפּאַסט פראַנקאָ׳ס מושלים מען זאָל זען זייער „גן־עדן“ אין וועלכן ס׳לעבן ביי זיי די מאַסן.

אויף דער שיף זענען געפֿאָרן פֿיל שפּאַניער, וועלכע זענען אין עמיגראַ־ציע צוליב זייערע דעמאָקראַטישע אָנשויאונגען און אַנטיילנעמען אין שפּאַ־נישן בירגער־קריג. זיי פֿאָרן איצט זוכן זייער גליק אין די לאַטיין אַמעריקאַנער לענדער. האַרץ רייסנדע סצענעס האָבן זיך אָפּגעשפּיגלט אויף דער שיף. קינדער האָבן דאָ אויף דער שיף זיך באַגריסט מיט זייערע עלטערן, וועמען זיי האָבן יאָרן לאַנג ניט געזען. פֿרויען מיט קליינע קינדער אויף די הענט האָבן אויפֿן שיף געהאַט זייערע מענער. מען האָט די פֿרויען נאָר דערלויבט קורצע באַזוכן אויף דער שיף. די בילדער זענען געווען רירנדע ביז טרערן. אָט האַלט אַ פֿאָטער אַרומגענומען זיין טאָכטער, וועלכער ער האָט שוין יאָרן לאַנג ניט געזען, די טאָכטער הענגט ביים פֿאָטער אויפֿן האַלז און קלאַמערט זיך אין אים מיט איר גאַנצן כח. דער פֿאָטער איז בלאַס און פֿון זיינע אויגן רינען טרערן. די אויפֿזעער צעשיידן זיי, ס׳זאָל צו לאַנג דער וויזיט ניט דויערן. אָט איז צוגעקומען אַ פֿרוי יונג נאָך אין יאָרן אָבער אין אויסזען פֿאַרעלטערט, איר פּנים פֿאַרוועלקט. זי זוכט מיט אירע אויגן צווישן די פּאַסאַזשירן פֿון דעק אויפֿן שיף. זי זוכט געשווינדט און נערוועז. אָט האָט זיך איר בליק אָפּגעשטעלט אויף עמעצן, זי קען זיך קוים, קוים באַ־הערשן. כ׳מערקט זיך, ווי פֿון איר האַרץ רייסט זיך אַן אויסגעשריי וועלכן זי דערשטיקט אין זיך. זי האָט קוים, קוים זיך באַהערשט. און אַ שמייכל האָט זיך צעלייגט אויף איר דאַר, בלאַס פּנים. אויפֿן דעק שטייט אַ מענטש, זעט אויס פֿון אַ יאָר 30. ער איז איר מאַן, זיי טאָרן עס אָבער עפֿנטלעך ניט אַרויסזאָגן. זייער לעבן דראָט אַ געפֿאַר. אויף דער שיף דרייען זיך אַרום פֿראַנקאָ׳ס געהיים אַגענטן, וועלכע זוכן און נישטערן. ער האָט זיך אויך צעשמייכלט און מיט די בליקן פֿון דער וויטן, האָבן זיי זיך פֿאַרשטענדיקט, זיך געהאַלזט, געקושט, געפֿרעגט פֿיל, פֿיל און דערציילט אויך. אַזוי האָבן זיי זיך געזעגנט...

די זון האָט זיך גענייגט צום אונטערגאַנג אין באַרסעלאָנאַ, דעם מערב האָט געצונדן אַ ים פֿון פֿייער. רויטע לאַנגע פּאַסן פֿון פֿייער קאָלירן האָבן זיך אויסגעשפּרייט אויפֿן מערב. די שטאָט איז ווי באַגאָסן געוואָרן פֿון אַ העלן שיין. פֿון ים האָט אָנגעהויבן בלאָזן אַ קאַלטער ווינטל און עס האָט אָנגעהויבן צופֿאַלן דער פֿאַרנאַכט. די זון האָט אַלץ וואָס ווייטער זיך מער אַראָפּגערוקט צום מערב און עס האָט אויסגעוויזן, ווי זי וואָלט אויף איר אָפּרו אוועק. מיט איר אַראָפּזינקען נידעריקער, האָט זיך אַלץ מער געלייגט די טונקלקייט. ביים ברעג זענען געשטאַנען טויזנטער באַרסעלאָנער. באַר־וועס שמוציקע קינדער, האָבן מער זיך ניט געשלאָגן צווישן זיך וועגן צו־

קומען נאָענטער כדי עפּעס צו קריגן פון די שיף־פּאַסאַזשירן, צו שטילן דעם הונגער. באַלד וועט די שיף אָפּפאָרן פון דאַנען. די פּאָליציי לייט, זענען אויך אַזוי ווי באַהערשט געוואָרן פון דער שטימונג, פונם זון־פאַרגאַנג און האָבן מער ניט געטריבן די קינדער פון ברעג.

די שיף האָט גענומען זיך רירן. דער מרחק פון ברעג איז געוואָקסן. אַ פּאַכן פון טויזנטער טיכלעך האָט זיך געלאָזט מערקן פון ברעג. ס'האָט אויסגעזען ווי אַ מערדערלעכע האַנט צערייסט נאָענטע הערצער פון פאָטער און קינד, פון מאַן און פרוי. די שיף האָט זיך דערווייטערט. די באַרסע־לאָנער אויפן ברעג האָבן ניט אַראָפּגענומען זייערע אויגן פון אַפּשווימענדן פונקט...

עטלעכע וואָכן זענען מיר געפאָרן ביז די קאַנאַרישע אינזלען, פון וואַנען מיר זענען אָנגעקומען קיין ווענעזועלאַ. וואָכן לאַנג האָסטו געזען פאַר די אויגן נאָר ים און ים. און ווי ווייט דיין בליק האָט דערגרייכט, האָסטו באַמערקט נאָר וואַסער. קיין ברעג, קיין געוויקס, קיין פויגל. די שיף האָט לאַנגזאַם זיך גערוקט און געשניטן די כוואַליעס פון ים. ס'האָט אויסגעזען ווי עס קומט שווער אָן דאָס שניידן דעם וואַסער. די גאַנצע שיף מיט אירע מענטשן און לאָדונג, האָבן זיך פאַרקליבן אין איין קליינעם פּונקט אויף דעם גרויסן מדבר פון ים. עס האָט געדוכט אַז דער רווישנדער, ברויזנדער אָקעאַן האָט נאָר אַ טראַנזיט געגעבן דער שיף צו זיך וויגן אויף זיין רוקן. ווען ער וויל, וואַרפט ער איר פון זייט צו זייט. וואָס ער וויל מאַכט ער מיט איר. דער מענטש אויפן ים וועט פאַרוואַנדלט אין אַ הילפלאָז באַשעפעניש, וועלכער גיט זיך אונטער דעם גורל פון גרויסן באַהערשער — דעם ים. עס אַנטפּלעקט זיך פאַר דיר אַ נייע וועלט, וואָס דער מענטש האָט נאָך ניט באַהערשט און וועט ווייזט אויס קיינמאָל ניט באַהערשן. באַמש עס איז דאָ אויך אויפן וואַסער באַהערשטע און געצווימטע פלעצער, דאָך איז עס נאָר אַרום די ברעגן. וואָס ווייטער אָבער דו פאָרסט אין אָפענעם ים, אַלץ פרייער, שטורמישער איז ער און אַלץ אומבאַהערשטער ווערט דער ים.

דער אויסזען פון ים איז ווי נאָר זיין שטימונג. אָט איז ער נערוועז, שטורעמט, שוימט, יאָגט די כוואַליעס. עס קומען אָבער טעג, ווען ער איז אינגאַנצן פולשטענדיק רואיק. ער ווערט דאַן אַזוי בלוי און גלאַט, אַז קיין איינציקע כוואַליע באַמערקסטו ניט.

ס'טרעפן פילע נעכט ווען די לבנה וואַרפט זילבערנע שטראַלן אויפן אויבערפלאַך פונם שפּיגלענדיקן וואַסער. דאַן פאַרשפּרייט זיך דער זיל-

בערנער שיין ווייט, ווייט ארום דער שיף. ס'טרעפן אָבער פינצטערע נעכט, ווען אַ שווארצע געדיכטע פינצטערניש צעלייגט זיך ארום, דאַן איז דער ים פארזונקען אין אַ פארבאָרגעניש און דו זעסט גאָרניט פאַר זיך. די שיף שניידט די וואסערן און דערמאָנט אונז וואו מיר זענען.

ס'טרעפט אַז דער הימל צינדט זיך אָן פון בליצן. דער הימל שיינט אויף, מיט יעדער רגע, און עס הערן זיך קנאלן פון דונערן, וועלכע קייקלען זיך ווייט ערגעץ אין אַ שטילן קלאַפּן. ביז דאָס קלאַפּן קומט צו נענטער, און דאַן נעמט פאלן אַ שלאקס רעגן וואָס ווערט פארזונקען אין די טיפע־נישן פון ים.

אין ווענעזועלא זענען אָפּגעשטיגן די גרעסטע צאָל פּאַסאַזשירן. מיר זענען געשטאַנען אין פּאָרט קאַבעללא, 4 טעג. דער פּאָרט מאַכט ניט קיין איינדרוק. אַ שמוציק קליינער האפן, וואָס איז ניט צוגעפּאסט צו קיין גרויסן שיפּס פארקער. דאָך שטייט אים פאר אַ צוקונפט פון פאַנאַנדער־בויאונג.

מיר פאָרן אָפּ קיין האוואנא.

קובא

פרימאָרגן! א העלער זון שיין האָט באַגאָסן דעם ים און אונזער שיף, מיר דערנעטערן זיך צו די ברעגן פון האַוואַנאַ. פון ווייטן זעט זיך די שטאָט מיט אירע גרויסע מאָדערנע געביידעס. אונזער שיף בלייבט שטיין ווייט פון ברעג. מען לאָזט ניט אריינשווימען אין האַפן. דאָ וועט מען אונז דער־ליידיקן די פאָרמאַליטעטן, דורכקוקן די פּעסער, וויזעס און מיט קליינע שיפלעך אונז צו פירן צום ברעג. ס'הארץ קלאַפּט. אָט קומען קרובים, עס קומט א מומע, א קוזין, א אָנקל, מיט וועמען מען איז צעשיידט צענדליקער יאָרן, און מ'קען זיך אפילו ניט. די קליינע שלומית'ל און קליינע ראיקעלע אזוי ווי זיי וואָלטן געפילט די שטימונג, זענען רואיקער ווי אַלעמאָל. שולמית'ל ווי די שיף מאַנשאַפט פלעגט איר רופן „סולאַמיט", איז אויסגעפוצט אין א ראָז יום טוב'דיקן קליידל און קוקט מיט אירע קלוגע אייגעלעך צום ברעג, וואוהין עס זענען אויך געוועגדעט די בליקן פון איר מוטער.

אויפן דעק פון שיף האָבן זיך צונויפגעזאמלט עטלעכע צענדליק פּאַ־סאַזשירן. זיי שטייען אָנגעלייגט מיט זייערע אָרעמס אויפן ראַנד פון שיף. די געפּעק זייערע האָבן זיי ארויסגעטראָגן פון פרי נאָך אויפן דעק. די פּאַ־סאַזשירן זענען אָנגעטאָן יום-טוב'דיק און צוגעפוצט. מ'דארף זיך באַלד זען מיט קרובים, וועלכע זענען שוין צענדליקער יאָרן אין גאָלדענעם לאַנד, פיל פון זיי זענען ביזנעסלייט. ווילן די „גרינע" ניט אזוי אויסזען „גרין" אין זייערע אויגן ביי דער באַגעגעניש. האַלט מען נערוועז יעדער במעט א שפּי־געלע, א קעמעלע, מ'פוצט זיך צו צוביסלעך און מען כאַפּט אָפּט א קוק אַריין אין שפּיגל.

פון ווייטן דערזעען זיך שיפלעך, וועלכע דערנעטערן זיך פון ברעג צו אונזער שיף. עס זיצן אין זיי קובאַנער אידן, וועלכע מען דערקענט פון ווייטן נאָך זייער אידישן אויסזען.

די אידישע קרובים פון קובאַ, קומען ארויף אויף דער שיף. און מאָדערנע, אינסטינקטיוו דערפילן זיך הערצער, צעשיידטע פון לאַנגע יאָרן. פריינט

דערקענען זיך. די קובאַנער אידן, דערזעען זייערע פריינט וועלכע קוקן אויס אין זייערע אויגן ווי פון „יענער וועלט” געקומען. אַט קומט אַרויף אַ מאַן וואָס דערזעט זיין פרוי און 2 זין, צעשיידט שוין 20 יאָר. וויפל וואַסערן זענען פאַרלאָפן פאַר דער צייט... בלוטיקע טעג און בלוטיקע פאַסירונגען. זיינע זין קליינינקע נאָך ווען ער האָט זיי איבערגעלאָזן און אַוועק נאָך אַמעריקע. אַ י צ ט , דערוואַקסענע שוין. דער עלטערער איז געווען אַן אונטער אָפיצער אין דער רויטער אַרמיי. געקעמפט און אויך געראַנירט אין שלאַכט מיטן דייטש. אַט קוקט אַרויף אויפן שיף אַן אָנקל און אַ טאַנטע צו זייער פלימעניצע. זי איז פון ליטע, פון שאַוועל. געווען אין געטאָ, פאַרלאָרן דעם מאַן און איצט קומט זי מיט איר 2 יעריק קינד צו איר מוטערס שוועסטער. אָט זוכט די טאַנטע איר פלימעניק, זי געדענקט אים נאָך אַלס קליין אינגעלע, וועלכן זי האָט איבערגעלאָזן אין פוילן. ער איז שוין איצט אַ בחור פון 24 יאָר. אַדורכגעמאַכט אַ שווערן לעבנס וועג. געאַרבעט אין צייט פון קריג אין די קוילן־גרובן, פיל אַנדערע שווערע אַרבעטן געטאָן, דאָך ניט פאַרלאָרן דעם מוט. ער קומט איצט צו דער מומען, זיין מאַמעס שוועסטער. די מומע זוכט אים מיט אירע אויגן צווישן די פּאַסאַזשירן און אָט האָבן זיי זיך, אינסטינקטיוו, דערקענט. זי פרעגט אים גאָרניט, רעדט ניט, זי האָט איר בליק אָנגעשטעלט אויף אים, ער קוקט אויף איר, ס'קלאַפּן הערצער... פאַר זיינע אויגן שטעלט זיך פאַר די געשטאַלט פון זיין פאַרשניטענער מוטער און אים דוכט זיך, אַז איר גייסט האָט דאָ אויפגעלעבט אין דער געשטאַלט פון איר שוועסטער — זיין מומע איצט. פאַר דער מומעס אויגן שטעלט זיך ווידער דער געשטאַלט פון דער אומגעקומענער שוועסטער, וועלכע זי האָט געלאָזן אַ יונגע נאָך ווען זי איז אָפּגעפאָרן... אין דעם מאָמענט פון אָנקוקן זיך האָט זי דעם פלימעניק אירן אַדאָפּטירט אין הארצן אַלס איר קינד און עפּעס אַן אינערלעכע אויפגייענדע פרייד האָט פאַרפלייצט איר פרויען־נשמה. זי האָט די היים אירע דערזען פאַר די אויגן און אַ טרויעריקן גרוס באַקומען פון דאָרט...

נאָך סצענעס שטילע, אָן טרערן, אָן היסטעריע. אָן ווערטער אפילו, — שטומע. אַלץ איז שוין געזאָגט געוואָרן. די איבערלעבונגען זענען אַזעלכע אַז מען קען ניט רעדן וועגן זיי. רייד און ווערטער זענען בלאַס און קענען גאָרניט איבערגעבן די בלוטיקע געשעענישן.

אָוונט. מען פאָרט צו דער טריסקאָרניע מיט די שטעכל דראָטן. מען ערליידיקט די פאָרמאַליטעטן. דער הויפּט באַאַמטער איז דאָ אַ איד. ער באַטאָנט, אַז ער איז דאָ אַן אָפיציעלער באַאַמטער נאָר, אָבער ווען עם בלייבן

טלעכע פּאַסאַזשירן וועלכע פאַרמאָגן ניט די נויטיקע דאָקומענטן, רופט ער ניט, קלינגט אין „דזשאָינט", ביז מען קומט זיי אָפּנעמען. ווי זאָגט מען: בינד מיך אויף אַלע פיר און וואַרף מיך צווישן אידן.

:: :: ::

כ'גיי אויף האַוואַנער גאַסן, דער גלאַנץ און פּראַכט פאַרכאַפּט דאָס אויג. די באַוועגונג אויפן גאַס זעט אויס ווי זי איז איבערגעוואַקסן דער שטאָט; עס מאַכט דעם איינדרוק ווי מען וואָלט נאָך אַזאַ האַוואַנאַ גע־דאַרפט, בכדי צו אריינגעמען דעם גאַנצן גערויש און פאַרקער.

מען לאָזט מיך רואיק די גאַס ניט אַדורך. מען דערקענט, אַז כ'בין ניט קיין האַוואַנער. מען לייגט מיר פאָר פאַרשיידענע באַדינונגען. אַט וויל מיך ווער פירן ווייזן די שטאָט. אַ צווייטער לייגט פאָר פירן אין אַ פריי־לעך פאַרוויילונגס אָרט. זיי רעדן צו מיר שפּאַניש. ווען איך דערקלער זיי, אַז איך פאַרשטיי ניט שפּאַניש, רעדן זיי צו מיר ענגליש און כ'גילט פאַר זיי אַלס אַמעריקאַנער. ווען איך דערקלער, אַז איך בין ניט קיין אַמעריקאַנער, בלייבן מיינע באַגלייטער'ס פאַרגאַפט. ווייזט אויס, אַז ביי זיי גילטן נאָר צוויי פעלקער: קובאַנער און אַמעריקאַנער, וועגן אַנדערע האָבן זיי קיין אַנונג ניט.

מיך האָט אינטערעסירט צו דערקענען דאָס לעבן פון דער שטאָט פון אַן אַנדער זייט. כ'האָב לאַנג ניט געדאַרפט זוכן. אין אַלט האַוואַנאַ מיט אירע שמאָלע געסלעך, האָב איך געפונען דעם 2־טן טייל לעבן פון שטאָט. מענטשן וואוינען צונויפגעפּרעסט אין ענגע דירות אָן לופט, און אָן וואַסער. איך בין אַרויסגעפאָרן הינטערן שטאָט אויף אַ שפּאַציר, דערזען פאַר זיך וואוי־נונגען פון מענטשן, וואָס זענען ענלעך צו בודקעס אין וועלכע עס וואוינען הינט. איך בין ווייטער געגאַנגען איבער די רוישיקע גאַסן, קינדער זענען צוגעשטאַנען צו מיר. אַט לייגט מיר פאָר איינער אָפּצופּוצן די שיך. איך קען זיך ניט באַפרייען פון אים. איך מוז זיך אונטערגעבן זיין פאַרלאַנג. ער פּוצט מיר די שיך און איך באַטראַכט אים. אַ קינד נאָך. עס ווילט זיך אים פרעגן: פאַרוואָס לערנסטו ניט, פאַרוואָס ביסטו אַזוי דאַר, שמוציק? אַט גייט דורך פאַרביי מיר אַ פרוי, זי רעדט צו מיר, איך פאַרשטיי זי ניט. זי באַמיט זיך צו געבן צו פאַרשטיין, וואָס זי וויל פון מיר... כ'קוק איר אָן, אַ קינד נאָך, דאַר, די ליפּן און פּנים באַפאַרבט. עס דערטראָגט זיך אַ ריח

פון ביליקן פערפיום און עס ווילט זיך פרעגן: ווער ביזטו? ווי רופט מען דיך? וואו איז דיין פאַטער און מוטער? און פאַרוואָס טוסטו עס?...

כ'בין אין אָוונט געגאַנגען אויף דער פראַדאַ, דער שיין פון די רעקלאַמעס און דאָס ליכט פון די עלעקטרישע לאָמפּן האָבן באַלויכטן גאַסן און סקווערן; האָט געמאַכט דער גאַס שיינען. פאַרביי מיר האָבן זיך געטראָגן טויזנטער אילומיזינעס אין וועלכע עס זענען געפאָרן פריילעכע און לוסטיקע מענטשן.

אָט זע איך אַ יונגע פרוי מיט אַ פּיצל קינד אויפן האַנט, וועלכע איז געזעסן אויפן טראָטואַר און דערלעבן איר נאָך אַ קליין קינד, זי האָט אויסגעשטרעקט איר האַנט און די מיידעלע איז מיר נאָכגעלאָפן אַ שטיק וועג, ניט אָפּלאָזנדיק ביז זי האָט ניט באַקומען קיין סענט. איך האָב געוואָלט פרעגן דער מוטער, ווער איז זי? ווי רופט מען זי? און פאַרוואָס זיצט זי דאָ?... כ'האָב אָבער צונויפרעדן ניט געקענט זיך און געגאַנגען ווייטער.

כ'בין ביים ברעג ים. דער ים רוישט און זאָגט מיר אָן, אַז איך בין ווייט איצט פון אייראָפּע. איך פאַרמאַך די אויגן און טראַכט: ניט שלעכט צו לעבן אין לוקסוס און זיין רואיק, אָבער לאָמיר מאַכן רייך און גליקלעך אַלעמען. אַלע מענטשן האָבן די זעלבע געטלעכע געשטאַלט...

:: :: ::

עס איז אינטערעסאַנט זיך צו באַקענען מיט דעם אידישן לעבן אין האַוואַנאַ. כ'הויב אָן פון דער פּרעסע. עס פרייט צו זען ווי עס דערשיינען אין דעם קליינעם ישוב צוויי אידישע ציטונגען. איך לייען זיי און באַקום אַ באַגריף וואָס פאַר אַ פּאָליטישע גרופּירונגען עס עקזיסטירן אויף דער אידישער גאַס.

איך קום אויף וראַיאַ גאַס, וואו ס'זענען קאָנצענטרירט די אידישע ביזנעס. עס דערמאָנט אָן וואַרשעווער גענשאַ גאַס. אידן אַריינגעטאָן אין זייערע ביזנעס און ווען דו קוקסט זיך צו, צו אַזאַ ביזנעסמאַן דוכט זיך דיר, אַז די אָנגעפּאַקטע סחורות אין געשעפט פאַרשלינגט אים צו ביסלעך איינגאַנצן.

דער איינדרוק וועגן דער יוגנט איז, אַז מערסטנטייל (די רייכע און שטודירנדע) האָט מיט אידישקייט וויניק וואָס צו טאָן. דער מהלך צווישן די קינדער און עלטערן איז אַ ווייטער. זיי קענען ניט קיין אידיש, דאָס לשון

פון טאטע־מאמע. איך רעד שוין ניט וועגן אידישער געשיכטע אָדער אי־דישע ליטעראַטור.

כ'פרעג זיך ניט איינמאָל. פאַרוואָס פּאַסירט עס ניט ביי קיין שום פאָלק, אַז אַ זון אָדער אַ טאָכטער, זאָל ניט קענען זיין אייגענע שפּראַך? פאַרוואָס פּאַסירט עס ביי אונז אידן? איז דען אונזער היסטאָריע, ליטע־ראַטור און שפּראַך ניט גענוג שיין?...

באַזונדערס איז פאַרדריסלעך אַזאַ דערשיינונג נאָך די פילע בלוטיקע יאָרן פון חורבן און אומקום.

פאַראַן פיל שאָטן־זייטן אויך אין אידישן לעבן, ניטאָ ביז היינט נאָך קיין אָפיציעלע קערפּערשאַפט, וואָס זאָל באמת רעפּרעזענטירן אַלע אידן. איך וויל אָבער קיין סך ניט קריטיקירן. איך בין דערוויילע נאָך אַ גאַסט; ערשט געקומען און געסט דאַרפן זיך פאַרהאַלטן דערוויילע ווי געסט.

:: :: ::

אין רעסטאָראַן „האַנאַבאַנאַ", מיטאָג צייט, טרעף איך פיל פון מיינע שיפס־ברידער.

כ'קען כמעט יעדן איינעם. כאָטש פיל פון זיי קענען מיך ניט. יעדנס איבערלעבענישן זענען אַ קאַפּיטל פאַר זיך אַליין.

אָט זיצט אַ פרוי מיט איר פאַמיליע. אויף דער פרוים'ס הענט מערקט זיך דער קאַצעט נומער דער און דער...

אויף איר קאָפּ קרייזלען זיך זילבערנע האָר, כאָטש זי איז נאָך יונג. רעדסטו מיט איר, מערקט זיך איר אויפגערעגטער געמיט. מיר דוכט זיך, אַז שטענדיק איז זי אין אַן אויפגערעגטן צושטאַנד.

ביים 2־טן טיש זיצט אַ יונג מיידל נאָך. אויפן האַנט אַ נומער. אירע בלויע אויגן, בלוי ווי דער קאָליר פון הימל און ים, קוקן שטיל און דורכ־גרינגלעך ווען זי רעדט מיט דיר. אַ קינד נאָך. איר איידעלע צאַרטע פיגור, ווי איינגעשרומפּן דורך די יאָרן פון אירע איבערלעבונגען. זי דערציילט: די טעג האָבן זיך אַזוי געצויגן אין קאַצעט (קאָנצענטראַציע לאַגער). איז דער אָוונט צוגעפאַלן, האָסטו געוואַרט וואָס וועט ברענגען דער טאָג, איז טאָג געוואָרן, האָסטו געוואָלט אַז דער אָוונט זאָל וואָס גיכער קומען.

זי בויגט דעם קאָפּ אָן אַ זייט בעת זי רעדט. זי לייגט צונויף, ביידע הענט וועלכע זי הויבט אונטער, און שפּאַרט איר קאָפּ אָן אויף זיי. אין

אירע אויגן שפיגלט זיך אָפּ דער טרויער פון קאַצעט לעבן. און עס דוכט זיך אַז איר איידעלער וועזן איז ווי קלענער געוואָרן אין דער מינוט. ממש אַ קינד שטייט פאַר דיינע אויגן. איך קוק און שעפּטשע ווי אין אַ געבעט, אַז זי זאָל וואָס שנעלער געפינען אַ נאָענטן גוטן חבר, וואָס זאָל זי מאַכן פאַרגעסן אביסל די שרעקלעכע איבערלעבונגען אירע.

און אָט איז אַ צווייטע פרוי, 24 יאָר אַלט. לעבן איר זיצט שוין אַ 3 יעריק אינגעלע. לוסטיק שפּילט ער זיך. וואו איז דער פּאַפּאַ? פרעג איך. ניטאָ! ענטפערט די פרוי און דערציילט: 3 יאָר איז זי מיטן מאַן אין וואַלד געווען אין אַ פּאַרטיזאַנער גרופּע. ביינאַכט פלעגט זי אויף א ו י ס ש פּ י־ ר ו נ ג ע ן גיין אין די נאָענטע דערפער כדי שפּייז צו ברענגען. ביים רעכטן זייט האָט זי אַ רעוואָלווער געטראָגן, זיי האָבן געוואוינט אין אַ טיפן וואַלד אין אונטערערדישן הייל. אַזוי האָבן זיי אַדורכגעלעבט דעם קריג. געקומען קיין פּוילן, און דאַן געהייראַט, און ווען זי האָט געבוירן דאָס קינד — דאָס אינגעלע וואָס שפּילט זיך לעבן איר איצט, האָבן פּוילישע באַנדיטן איר מאַן גע'הרג'עט...

אַזוי קאָנסטו לעבן יעדער טישל ווען דו וועסט צוגיין, הערן אַזעלכע טראַ־גישע מעשיות, וואָס זענען ענלעך איינע צו דער אַנדערער.

:: :: ::

פיל פריינט, וואָס האָבן געבראַכט צו זיך קרובים פון איראָפּע פרעגן אָפט: וואָס איז עס מיט די מענטשן, די געקומענע פון איראָפּע? זיי גייען אַרום פאַרביטערטע, אומצופרידענע. מיר האָבן זיי גליקלעך געמאַכט, גע־בראַכט אַהער און זיי זענען ניט דאַנקבאַר. ווילט זיך זאָגן צו די דאָזיקע פריינט: דער פּראָבלעם מיט די מענטשן איז ניט אַזוי פּשוט. דעם געשפּענסט פון דער געשענדעטער איראָפּע, קענען זיי ניט אַרויסלייגן פון זיך. זיי האָבן שוין אַן אַנדער קוק אויפן לעבן.

מען דאַרף פּסיכאָלאָגיש פאַרשטיין די דאָזיקע פּליטים. מען דאַרף זוכן וועגן ווי צוריק אַריינפירן זיי אין לעבן אַריין. צומאָל דאַרף מען זיך צו־הערן צו זייער וואָרט. די פּליטים זענען רייך אין טראַגישע איבערלעבונגען.

עס שרייבט מיר, למשל, אַ געראַטעוועטער קרוב, אַ פּאַרטיזאַן, וואָס איז איצט אין אַמעריקע. צווישן אַנדערע שורות פון זיין בריוו לייען איך:

„מיין ברודער האָט מיך אַריבערגענומען קיין אַמעריקע, אָבער פאַר מיר איז שוין אוממעגלעך אָנצוהויבן פון אלף. איך בין פיזיש און

גייסטיק דערשעפּט. איך בין שוין ניט קיין יונגערמאַן. און מיינע צרות וואָס איך האָב אַדורכגעמאַכט גיבן מיר ניט קיין רו.

„זייער ריכטיק האָט וועגן אונז, די פאַרבליבענע, — אַ דיכטער געזאָגט, אַז מיר זענען בעטלער־געסט ביי פרעמדע טישן, אומגעבעטענע. מיר האָבן זיך אויסבאַהאַלטן פון טויט, אָבער גרויס וועט זיין אונזער שטראָף. דאָס גאַנצע לעבן, וועלן מיר זיך פּייניקן. אפשר וועלן מיר זיך טרעפן אין אַמעריקע. און ווען מיר וועלן פערזענלעך זיך אַדורכשמועסן, וועסטו, אפשר, מיך בעסער פאַרשטיין".

מען קען מיט דעם בריוו אפשר ניט מסכים זיין, ווייל דער געזעץ פון לעבן איז, אַז די לעבעדיקע דאַרפן לעבן, דאָך איז דער בריוו כאַראַקטעריסטיש פאַר די שטימונגס געפילן פון די שארית הפליטה.

און ניט איינמאָל קלערסטו וועגן דיין פאָלק מיט די ווערטער פון ביאַליק'ס פּאָעמע „גראָז איז דאָס פאָלק":

און עס האָט דאָך דאָס פאָלק פון זיין שלאָף ניט דערוואַכט.
ניט געטאָן זיך אַ שטעל און אַ בריל ווי אַ לייב,
ניט געטאָן זיך מיט מוט און מיט קרעפטן אַ הויב.
ס'האָט דאָס האַרץ פונ'ם פאָלק ניט געציטערט פאַר פרייד,
ניט פון רעכטס, ניט פון לינקס, וואו זיי זענען צעשפּרייט.
און ניט די האַנט דערלאַנגט,
ניט געוואונטשן קיין גליק צו די אַלע וואָס זענען געקומען צוריק.

מיר האָבן אַדורכגעלעבט שווערע טעג און יאָרן. דער גורל וואָס האָט געטראָפן דעם אידנטום פון אייראָפּע — איז שווערער און גרוילעכער ווי אַנדערע שטעלן זיך עס פאָר. עס קען אַזוי גלייכגילטיק ניט אַריבער. מען טאָר ניט פאַרגעסן ווי אַ סך ראַטן אונז צו טאָן. מען דאַרף רעדן וועגן דעם, דערציילן די קינדער און קינדס קינדער, מען דאַרף זיך פאַרטראַכטן וואו איז דער אויסוועג און וואָס טוט יעדער איינער פון אונז, אָדער, לכל הפחות, אין וואָס גלויבט ער און וואָס גיט די גאַראַנטיע, אַז ענלעכעס וועט מער זיך ניט איבער'חזר'ן?

און דערפאַר ווייל מיר האָבן ליב דאָס לעבן. און ווייל מיר ליבן אונזערע קינדער און ווייל מיר ווילן עס זאָל מער ניט אַזוינס געשען, דאַרפן מיר קלאָר מאַכן פאַר זיך דעם וועג, אויף וועלכן מיר דאַרפן גיין און די אידייע פאַר וועלכער מיר דאַרפן קעמפן.

:: :: ::

כ'בין שוין אין האוואנא אייניקע מאנאטן. דאס לעבן גייט דא אן נאר־מאל. איך זע אבער פאר מיינע אויגן אייראפע. אייראפע מיט אירע קרבנות־פעלדער. אייראפע מיט אירע צעשטערטע שטעט און דערפער. אייראפע וועמענס ערד איז דורכגעווייקט פון בלוט. אין מיינע אויערן קלינגען שטענדיק די געוויינען פון מיליאנען קינדער און מאמעס נאך זייערע נאענטע. פאר מיינע אויגן שטייען די טויזנטער, טויזנטער היימלאזע, וועלכע שטייען אויף די ראגן און מורמלען: מיך הונגערט... כ'הער תמיד די קללה וואס די אומגליקלעכע שיקן נאך די הענקערס פון דער וועלט.

און איך זע פאר מיינע אויגן די לאגערן מיט די הונדערטער טויזנטער אויסגעוואַרצלטע אידן. מיר קומט אויפן זכרון ביאליק'ס א ליד:

„ס'גלוסט זיך מיר וויינען געשמאקער פון הארצן
ציט מיך, ווי כמארעס, צום ים, צו דעם שווארצן
טיפער צו אייך מיינע עלנטע ברידער.
כ'ווייס איר האט טרערן נאך ניט אויסגעוויינטע,
צרות דערציילטע און נאך מער געמיינטע,
וואס ווי פארשטיקטע פארבארגענע קוואלן
עגבערן שטיינער און רייסן איין קברים.

דורכשלאגן זאלן זיך אייערע טרערן!
גרינגער זאל ווערן און פרייער זאל ווערן! —
אפשר ווער ווייס, וועט נאך גאט אמאל געבן:
איבערגיין וועלן די פינצטערע צייטן,
אייך אונז וועט אפשר גראטן ווי לייטן
בעסערס און שענערס דערלעבן".

מדינת ישראל

(אין ישראל בעת דער פרייהייטס מלחמה)

ישראל אַלס לייכט-טורעם פאַר דעם נאָענטן מזרח

אויף די פעלדער פון יהודה און גליל, פון שרון און עמק, אויפן ווייטן פוסטן נגב און ביי די טויערן פון דער הייליקער שטאָט ירושלים, האָט זיך אָפּגעשפּילט איינע פון די מערקווירדיקסטע היסטאָרישע שלאַכטן.

אַ פאָלק, וואָס האָט זייט 2 טויזנט יאָר פאַרלאָרן זיין זעלבסטשטענ־דיקייט, צעזייט און צעשפּרייט געוואָרן איבער דער גאַנצער וועלט, האָט זיין באַפרייאונגס שלאַכט אויפגענומען.

דער שונא איז געווען גרויס און מעכטיק. אַלע פינצטערע כוחות, וועל־כע האָבן שטענדיק געקעמפט קעגן אַלטן פאָלק ישראל, האָבן זיך פאַריי־ניקט בכדי דעם באַפרייאונגס מאַרש צו פאַרהאַלטן.

אַראַבישע, שוין פון יאָרן, אָרגאַניזירטע מלוכות, אימפּעריאַליסטישע מעכטיקע וועלט הערשער, נאַצי אַגענטן, געדונגענע אויסוואורפן פון גאָר דער וועלט, פון וועמענס הענט עס איז גערונען דאָס פריש אידיש פאַר־גאָסן בלוט — האָבן אַנגעזאָגט זייער מלחמה קעגן דער יונגער ישראל.

ס'איז אָבער געווען אַ מלחמה דערקלערונג דעם גאַנצן אידישן פאָלק. עס האָט זיך אַנטוויקלט דער דעצידירנדיקסטער קאַמף אויף טויט און אויף לעבן וועגן גורל פון אַלע אידן אין דער גאָרער וועלט.

דער ארץ ישראל ישוב האָט אין דער פולער מאָס פון זיין אחריות באַ־גריפן די לאַגע. און אויך די אידן פון דער גאַנצער וועלט האָבן פאַרשטאַ־נען זייער אויפגאַבע.

עס האָט זיך אויפגעשטעלט איין צעמענטירטע פעלזן־וואַנט, פון גאָר דער וועלט, אין אַ פאַרצווימונגס באַריער קעגן די אַנגרייפנדע האָרדעס.

די ניט אידישע וועלט איז שטיין געבליבן פאַרגאַפט און פאַראינטע־רעסירט זיך צוגעקוקט צום אויסגאַנג פון קאַמף.

דורך אַלע וועגן האָבן גענומען שטראָמען הילפס כוחות פאַר ישראל. וואָלונטירן פון וואו נאָר אַ אידישער ישוב, זענען געקומען זיך שטעלן אין די רייען פון די קעמפנדע. אקסל ביי אַקסל האָבן געשפּאַנט אָפּגעבּרענטע ארץ ישראל סאַברעס, מיט בחורים געראַטעוועטע פון קאַצעט און די קאַלך אויוונס און געוועזענע פּאַרטיזאַנען. לעבן זיי וואָלונטירן פון לענדער פון גאַר דער וועלט, וועלכע זענען געקומען צו הילף.

אַקסל נעבן אַקסל האָבן געשפּאַנט רעליגיעזע אידן, מיט בערד און פאות, צוזאַמען מיט יונגע חלוצים, און יונגע מיידלעך. די מיידלעך האָבן געטראָגן סטענען אויף זייערע גראַציעזע פרויען־אַקסלען.

פאַרויס די קעמפנדיקע האָבן זיך אומגעזען באַוויזן די געשטאַלטן פון די פאַרפייניקטע אין דער שפּאַנישער אינקוויזיציע, אין די פּאָגראָמען אין אָדעס און קישינעוו און אין שחיטות פון אשוויענטשים און מאַידאַנעק.

די אַראַבישע שונאי־ישראל האָבן געשאַצט דעם כח פון ישראל לויט דער צאָל ביקסן און קאַנאָנען. זיי האָבן ניט געזען דאָס געוועט פון צאָרן. דאָס געוועט פון אָנגעצונדענעם פייער אין די אויגן, וואָס קען וועלטן באַ־צווינגען.

דער קאַמף איז געווען שווער און פאַרביסן.

דער שונא האָט ניט נאָכגעלאָזן. וואָס הייסט? דאָס אַלטע פאָלק ישראל, וואָס איז אומעטום, פאַר די לעצטע יאָרהונדערטער, געשלאָגן גע־וואָרן, זאָל פּלוצלונג אויפוואַכן צום קאַמף און זיך פאַרטיידיקן?

אָבער צופרידן איז דער זיגער.

נאָך מאָנאַטן פון אומדערמידלעכן קאַמף איז דעם שונא קלאָר געוואָרן אַז דאָ איז עפּעס אַנדערש. און ער גיט צו ביסלעך נאָך. מען וויל דאָן פּאָליטיש ווירקן אויף אונז דורך הבא נתחכמה, אָבער דער גורל פון קריג איז גע׳חתמ׳עט.

ווי אַ נייער ליבטיקער פונקט צווישן די אָפּגעשטאַנענע אַראַבישע לענ־דער, האָט זיך איינגעגלידערט דאָס נייע ישראל. ווי אַ ליכט טורעם אויפן ים, פאַר ווייט־גייענדע שיפן, בליצט ישראל פאַר דעם נאָענטן מזרח און צייגט דעם וועג צו פּראָגרעס, צו קולטור און דעמאָקראַטיע. ונהרו אליו כל הגויים, און צו ערשט די שכנות׳דיק אָפּגעשטאַנענע אַראַבישע מלוכות. זיי וועלן זיין די ערשטע וואָס וועלן געניסן פון ישראל׳ס אויפשטייג.

זייערע עקספּלאָטאַטאָרס און אונטעריאָכערס וועלן מוזן אין אַנבליק

פון גייסט און קולטור פון ישראל, אויך זייערע פעלקער צו עטוואָס אַנדערש אין לעבן ריכטן...

קומט אויף ישראל אין איר פּראַכט און גלאַנץ, ווי אַ גלייכבאַרעכטיק־טער מיטגליד אין דער משפחה פון וועלט פעלקער.

ליגן זיך אומגעהויער שווערע אויפגאַבן אויף דער נייער מדינה:

קיבוץ גלויות — צו ערשט צונויפזאַמלען די אונטערדריקטע און היימ־לאָזע אידן פון גאָר דער וועלט, און שאַפן עקזיסטענץ מעגלעכקייטן פאַר זיי. אויסקריסטאַליזירן דאָס געשטאַלט פון דער נייער מדינה, אַלס מוסטער־לאַנד פון גערעכטיקייט און יושר.

שאַפן אַלץ פון דאָס ניי, אַזוי, אַז יעדער וואָס וועט קומען אין ישראל און זען אונזער מדינה, זאָל זאָגן, מיט אַ געפיל פון רעספּעקט און פאַר־וואונדערונג: אָט אַזוי זעט אויס די מדינה פון ישראל, געשאַפן לויט די העכסטע אידעאַלן פון די נביאים.

מיט דער גריכישער שיף „נעא העלאס"
קיין איטאַליע

איך האָב געזאָגט אַ זיי געזונט צו קובאַנער אידן און מיט דער גרי־כישער שיף „נעאַ העלאס" אָפּגעפאָרן קיין איטאַליע אויפן וועג נאָך ישראל. איך בין געווען דער איינציקער אידישער פּאסאַזשיר. שוין אויף דער שיף האָב איך געלייענט אין ביולעטין פון די טאָג טעגלעכע נייעס, אַז עס איז פּראָקלאַמירט געוואָרן די אידישע מדינה און אַז די אַראַבישע מלוכות האָבן אָנגעזאָגט קאַמף דאָס ניי אַנטשטאַנענע יונגע ישראל, און אַז עגיפּטישע עראָפּלאַנען האָבן באָמבאַרדירט תל אביב, וואו עס זענען געפאַלן צענדליקער קרבנות.

איך האָב צום וויפלטן מאָל געלייענט די נייעס. איך ווייס ניט וואָס האָבן געטראַכט די איטאַליענישע און אַמעריקאַנער פּאַסאַזשירן וועגן אָט דער נייעס. איך האָב אָבער געפילט, אַז דאָס איז שוין דער לעצטער קאַמף פאַר אונזער באַפרייאונג. דער מאָמענט איז געקומען.

איך בין געווען שטאָלץ וואָס די שיף דערנענטערט מיך נענטער אַהין... אַהין... 12 טעג האָט געדויערט די רייזע.

אין גענוא, איטאַליע — בין איך אָפּגעשטיגן. קיין אַדרעס וואוהין זיך צו ווענדן וועגן איינאָרדענען מיין רייזע ווייטער, האָב איך ניט.

לאָז איך מיך אַרויס זוכן די אידישע מלוכה אונטערוועגנס... אייגנט־לעך עקזיסטירט שוין די מלוכה פון לאַנג. אירע „אַגענטן" זענען שוין פון פיל צייט טעטיק אין די פּאָרט שטעט, איבערהויפּט אין איטאַליע און פראַנקרייך.

איך דאַרף לאַנג ניט זוכן און איך געפין דעם „בחור'ל" — דעם איי־ביק וואַנדערנדיקן שליח, וועלכער האָט שוין פיל אַרבעטן אָפּגעטאָן אין דינסט פון דער אידישער מלוכה. איך דערקען אים גלייך. ער פילט אוים דעם אַמט ווי פון אַן אַמבאַסאַדאָר פון דער אידישער מלוכה. ער שפּרייזט איבער גרעניצן, ווי ער וואָלט געהאַט אַ דיפּלאָמאַטישן פּאַס, כאָטש לויט זיין אויס־

זען איז ער ווייט פון צו זיין א דיפּלאָמאַט. גיכער מאַכט ער דעם איינדרוק פון דעם שוועבנדיקן אידישן גייסט, וואָס וואַנדערט פון פּלאַץ צו פּלאַץ. זיין געהיימע שליחות איז ראַטעווען די צום טויט פאַר'משפּט'ע אין די נאַצי קאַצעטן; אָרגאַניזירט דאָס אַנטלויפן. צו מאָל אָרגאַניזירט ער צום אָפענעם ווידערשטאַנד. ער פירט אומלעגאַל איבער גרענעצן, דורך בערג און טאָלן מחנות אידן א. א. וו. איצט איז ער דער שליח פון „בריחה". ער דערליידיקט גרויסע און וויכטיקע אויפגאַבן. ער פירט קעמפער איי־בער גרענעצן צום ציל. ער קויפט געווער, לערנט א חלוציש ליד פאַרביי־גייענדיק, אין א פּונקט וואו מען גרייט צו וואָלונטירן. וואו עסט ער? — וואו שלאָפט ער? — אָ! ער איז מיט גאָרנישט באַזאָרגט. קריגט ניט קיין געהאַלט. ער איז נאָך ניט דער אָפיציעלער דיפּלאָמאַט מיט אַן אָפיציעלן ‚אַמבאַסאַדאָר" געהאַלט. כאַפּט ער דערווייל ארויס פון קעשענע א שטיקל ברויט מיט א זויערע אוגערקע, איינגעוויקלט אין א ווייס שטיקל פּאַפּיר און דערכאַפּט זיך ס'הארץ. איך כאַפּ מיט אים א שמועס. ער מעסט מיך אָפּ מיטן אויג, גיט א שמייכל, פאַרשרייבט מיר דעם אדרעס וואוהין איך זאָל זיך ווענדן. דאָס איז די שטאָט מילאַן, אויף „וויא אוניאנא" נומער 5.

אָט דער בחור'ל איז איינער פון די „בריחה" לייט, וועגן וועלכע די ענגלישע פּרעסע האָט אַמאָל געשריבן: אַז עס איז דאָ אַזאַ אָרגאַניזאַציע ביי די אידן פון אייראָפּע, וואָס אירע מיטגלידער באַוועגן זיך פראַנק און פריי איבער די גרענעצן דאָרט; פראַנק און פריי, וואו זיי ווילן נאָר און פילן אויס געהיימע שליחות'ן פאַר מדינת ישראל. יע! דאָס האָט געשטימט.

איך בין אָפּגעפאָרן קיין מילאַן, אויף „וויא אוניאנא" נומער 5. דאָרט קאָנצענטרירט זיך אויך דער פּאַלעסטינא אַמט און אַנדערע ישראל אַנ־שטאַלטן. איך בין צוריק צווישן דער שארית הפליטה.

איך בין אריין אין די צימערן און קאָרידאָרן פון די באַראַקן און איך דערפיל נאָך אַמאָל די אומגעהויערע וויכטיקע ראָל, וואָס די שארית הפליטה שפּילט אין דער לעצטער פּאַזע פונ'ם פאַרוויקלטן קאַמף פאַר מלוכה'שער זעלבסטשטענדיקייט. אַלץ אָטעמט דאָ מיט ישראל. לאָזונגען וועגן מאָ־ביליזאַציע, גרייטקייט אפילו מיטן לעבן צו באַצאָלן, רעדן אראָפּ צו דער יוגנט דורך די אָפּישן אויף די ווענט. און די יוגנט רופט זיך אָפּ. מאַסנווייז פאָרן אָפּ יעדן טאָג טראַנספּאָרטן, אין די ספּעציעלע לאַגערן צו קורצע מי־ליטערישע איבונגען און דערנאָך פאָרן זיי זיך שטעלן אין די רייען פון די קעמפער. פון די לאַגערן אין דייטשלאַנד קומען אויך הונדערטער, טויזנ־

טער יוגנטלעבע, אויסגעשולטע זעלנער, וועלכע האָבן אַנטיילגענומען אין די לעצטע קאַמפ'ס שלאַכטן קעגן נאַצי דייטשלאַנד.

דער באַאַמטער פון ישראל אַמט שיקט מיך אַפּ אין אַ לאַגער לעבן מילאַן, וואו איך פאַרבלייב אַ חודש צייט און מאַך דורך איבונגען. פון דעם פּלאַץ גייען אָפּ טראַנספּאָרטן קעמפער קיין ישראל דורך לופט און שיף. די איטאַליענישע אידן צווישן וועלכע עס זענען דאָ פיל רייכע, לעבן מיט דעם קאַמף פון ישראל און שיקן פיל פון זייערע זין און טעכטער צום קאַמף.

כאַראַקטעריסטיש, אַז פיל איטאַליענער קומען זיך פאַרשרייבן אַלס וואָלונטירן צו פאָרן קיין ישראל, העלפן די אידן אין דער מלחמה. אין אַלגעמיין דאַרפן מיר געדענקען, אַז די איטאַליענער האָבן ארויסגעוויזן פיל סימפּאַטיע און קאָנקרעטע הילף אין אונזער באַפרייאונגס־מלחמה.

דורך דעם לאַגער לעבן מילאַן זענען אַדורכגעגאַנגען הונדערטער, הונדערטער יונגעלייט. אין ישראל איז דאַן אָנגעגאַנגען די מלחמה פאַר ירושלים. יעדן אָוונט פלעגן מיר זיך צונויפזאַמלען ביי דער ראַדיאָ צו הערן די נייעס. די ענגלענדער זענען נאָך אין חיפה. די ראַדיאָ סטאַנציעס פון דער וועלט פלעגן מיט פיל סימפּאַטיע איבערגעבן די העלדישקייטן פון די אידישע קעמפער. דאַקעגן פלעגט לאָנדאָן אין יעדער טראַנסמיסיע פאַרויסזען שוואַכע „סופ'ן” פון ישראל. עס האָט זיך געפילט זייער „אָביעקטיווער” צוגאַנג צו דער זאַך.

מיר האָבן דאָ אַדורכגעמאַכט איבונגען. יעדן פרימאָרגן פלעגט ארויסגעצויגן ווערן די ווייס בלויע פאָן ביים מיליטערישן פאַראַד און מיר פלעגן אַדורכמאַכן אונזערע איבונגען.

אין דער פרייער צייט פלעגן מיר זיך פאַרנעמען מיט שמועסן מיט די ישראל שליחים, וואָס האָבן אונז איבערגעגעבן דעם מצב אין ישראל ווי ער איז. די ישראל חברים פלעגן רעדן מיט פיל אָפּנהאַרציקייט און הונדערט פּראָצענטיקער אמונה אין אונזער נצחון.

אויך האָט מען ניט פאַרגעסן אַרומצופאָרן און צו באַטראַכטן די שיינע לאַנדשאַפטן ארום גענוא, כאָטש עס איז געווען פאַרבאָטן צו פאַרלאָזן דעם לאַגער. אָבער את חטאתי אני מזכיר היום, מען פלעגט עובר זיין אַמאָל אויף דעם דאָזיקן לאו.

מיט דער שיף „קאמפידאָליאָ" קיין חיפה

נאָכן פאַרענדיקן די מיליטער איבונגען זענען מיר אָפּגעפאָרן אויף דער איטאַליענישער שיף „קאמפידאָליאָ" קיין ישראל. 250 עולים זענען מיר געווען. צווישן זיי — אַ העלפט יונגעלייט ספּעציעל פאַר'ן מיליטער דינסט. די איבעריקע סתם עולים. אין פּאָרט ווענעציאַ האָבן מיר זיך ארויפגעזעצט אויף דער שיף. איך בין געווען פון די ערשטע עולים צו קריגן אַ אידישע וויזע אויף מיין פּאַספּאָרט. איך דריי דעם פּאַס אהין און אהער און איך פריי זיך אין הארצן. כ'האָב דאָס געפיל צו מאכן „שהחיינו" נאָך 2 טויזנט יאָר.

7 טעג פאָרן מיר ביז די וואַסערן צו ישראל. מיר פאָרן פאַרביי ציי־פערן. מיר שטייען אין פּאָרט פאַמאַגוסטאַ, דער הויפּט פּאָרט פון ציפּערן. עס קומט ארויף צו אונז אַ שליח פון ישראל, וועלכער ווייל דאָ ביי די אידן פון ציפּערן. מען שמועסט זיך פאַנאַנדער. ער דערציילט, אַז דער טאָג איז ניט ווייט ווען די לאַגערן דאָ וועלן ליקווידירט ווערן און די עפּאָפּייע ציפּערן וועט פאַרענדיקן איר רומפולן קאַפּיטאַל. כ'בליק פון וויטן אויף די בערג פון ציפּערן, וועלכע זענען באַגאָסן מיט די שטראַלן פון דער הייסער ברענענדער זון. ציפּערן! דאָס איז דער סימבאָל פון אונזער קאַמף פאַר ישראל. מיך דוכט זיך, אַז איך זע פאַר זיך אַ פעסטונג, אַ פאַר־פּאָסטן פאַרן אָנקומען צום ציל. דאָס האָבן די ענגלענדער געבויט די פעסטונג בכדי ניט צו דערלאָזן די איבערגעבליבענע פון גענאָ און קאַצעט צוצוקומען צו זייער היים. מיט יעדער שיף אומלעגאַלע מעפּילים, וואָס זיי פלעגן אהער שיקן, האָבן זיי אַליין זייער פעסטונג געבראָכן. וואָלט אפשר ציפּערן ניט געווען, וואָלטן זיי ארץ ישראל אזוי גיך ניט פאַרשפּילט.

איך קוק אויף ציפּערן. אַן אינזל ווי אַלע אינזלען. אָבער ניין! מיך דוכט, אַז איך זע פאַר מיינע אויגן די געשטאַלט פון אַ פאַרפייניקטן אַלטן אידן, אין באָרד און פּאות, איינגעוויקלט אין טלית און תפילין. שטייט ער איבער דעם אינזל ציפּערן; לעבן אים די געשטאַלט פון אַ אידישע מאַמע מיט אויסגעלאָשענע אויגן און מיט אַ קאָפּ גרויע האָר. זיי האַלטן אויסגע־

שטרעקט די הענט, צעשפרייט, רופנדיק און צונויפקלייבנדיק דאָ דעם קי־בוץ גלויות פון די פאַרבליבענע, פון די פאַרפייניקטע, בכדי דערנאָך, פון דאַנען, צו שטורעמען די ישראל־ברעגן.

עס האָבן זיך אָהער קיין ציפּערן געקליבן די שארית הפליטה, אין גע־צעלטן אונטער דער ברענענדער זון האָבן זיך אָרגאַניזירט די פּאָלקן און בריגאַדעס, פאַרמירטע פון פּיין און צרות, וועלכע האָבן געשטאַכן די אויגן פון די ענגלענדער און דער וועלט, מאָנענדיק אָן אויפהער: אַ היים קומט אונז ! ! !

ציפּערן! איך קוק און טראַכט. אַן אייביקער בונד איז געשלאָסן גע־וואָרן צווישן דיר מיטן פאָלק ישראל. ציפּערן דאַרף דורך דער ישראל רע־גירונג און פאָלק ישראל ווי אַ הייליקער פאַר אונז אינזל איינגעשריבן ווערן אין דער היסטאָריע. די באַפעלקערונג פון ציפּערן, די אָרטיקע גריכן, האָבן זיך מיט פיל סימפּאַטיע באַצויגן צו די אידן אין די לאַגערן. ריכטיק איז געווען דער שריט פון דער ישראל רעגירונג צו איבערשיקן געלט פאַר אַ קינדער־גאָרטן לטובת די אָרטיקע קינדער, אַלס אויסדרוק פון אָנערקענונג און סימפּאַטיע פאַר דער באַפעלקערונג פון ציפּערן.

פון פאַמאַגוסטאַ פאָרן מיר אָפּ דירעקט צו די ישראל ברעגן. די גאַנצע נאַכט פאָרן אָנקומען צו די ברעגן פון חיפה, האָבן די פּאַסאַזשירן ניט גע־שלאָפן. מען וויל ניט פאַרזאַמען צו זען די ערשטע קאָנטורן פונם לאַנד פון אונזערע אבות.

פרימאָרגן! די זון שווימט אַרויף פון איר שקיעה דורך גרויסע רויטע פייער פאַסן, וועלכע האָבן זיך צעלייגט איבערן מזרח. בלויע און פולע וואָלקן פאַסן פלעכטן זיך אַריין אין דעם רויטן זון־אויפגאַנג. די נאַכט טרעט אָפּ איר הערשאַפט צום אויפגייענדיקן טאָג. דער ים איז כוואַלעדיק און די שיף אונזערע שניידט דעם וואַסער פלאַך אַהין, אַהין צום ציל. פון ווייטנס אַנטפּלעקן זיך די בערג פון לבנון. מיר פאָלן אַריין אין די געגנטן פון די היסטאָרישע ערטער אויפן ערד קויל.

איך שווים אַוועק מיט די געדאַנקען צו די קינדער יאָרן, ווען דער פאָ־טער ע"ה פלעגט שבת נאָכמיטאָג, מיט מיר לערנען די סדרה פון דער וואָך. איך פלעג דאַן מיט בענקשאַפט און פאַר'חלום'טקייט קלערן וועגן די היס־טאָרישע ערטער פון אונזער לאַנד. אַלץ — האָט זיך געדוכט דאַן, — איז דאָרט, אין הייליקן לאַנד, איינגעוויקלט אין מיסטעריע.

מיר דערנענטערן זיך צו חיפה, צום פענצטער פון דער אידישער מלוכה אין זייט פון ים. אַ מאַטראָז פון דער איטאַליענישער שיף מאָנשאַפט ציט

ארויף די ווייס בלויע פאָן. וואָס פאַרא הערלעכער מאָמענט. עס דוכט מיך ווי אין דער לופטן קלינגען די ווערטער: היום היות לעם. דער ים ווינטל גיט אַ כאַפּ די ארויפגעצויגענע ווייס בלויע פאָן און ציט איר אויס אין איר לענג און ברייט. אזוי איז עס! דער ים גמזעט פון אינטערנאַציאָנאַלן שיף פאַרקער, פאַרפליכטעט פון היינט אָן אַלע שיפן, וועלכע קומען אָן קיין ישראל ארויפצוציען די פאָן פון ישראל. און די פאָן, וועלכע איז געווען אין צייט פון מלחמה יאָרן ביי נאַצי דייטשלאַנד, אַלס באַצייכענונג פון דער־נידעריקונג און שפּאָט פאַרן אידישן פאָלק, וועט פון איצט אָן, ווי אַ גלייכ־באַרעכטיקטע, זיך איינגלידערן אין דער פאַנען משפחה פון די פעלקער אין דער גאַרער וועלט.

איך קוק אויף דער פלאַטערנדיקער פאָן און דערמאָן מיך הערצל'ס וויזיע: אונזער פאָן — זאָגט ער — וועט זיין אַ ווייס בלויע, מיט 7 גאָל־דענע שטערן, וואָס וועלן באַצייכענען דעם 7 שעה'דיקן ארבעטס טאָג, ווייל דורך אַרבעט וועט דאָס אידישע פאָלק זיך אומקערן צו זיין היים.

קיין 7 שטערנס זע איך ניט אויף דער פאָן, אָבער דורך אַרבעט פון די דורות בילו'צעס און דורות חלוצים, זענען מיר דערגאַנגען צום מאָמענט פון זען איצט פלאַטערן אויף דער איטאַליענישער שיף די אידישע פאָן.

די ברעגן פון חיפה היטן פאַטראָל שיפן פון דער יו־ען קאָנטראָל. עס איז די צייט נאָך דער ערשטער הפוגה. אונזער שיף שטעלט זיך אָפּ ווייט פון ברעג און צו אונז שווימט צו אויף אַ שיפל די קאָנטראָל פון „יו־ען". אין קורצע כאַקי הייזעלעך, מיט גרינע לענטעס מיטן עמבלעם פון „יו־ען", קומען ארויף די באַאמטע, זיי באַלעבאַטעווען אביסל. פאַרפאַלן מען מוז פאָלגן. מיר זענען לאָיאַל, כאָטש אין הארצן קלערט זיך: די צייט וועט שוין מאַכן אויס אייער אריינמישונג און די ראָד פון דער היסטאָריע וועט איר שוין ניט דרייען צוריק.

נאָכן ערלייזדיקן די פאַרמאַליטעטן פאַראַנקערט אונזער שיף ביים ברעג. ס'איז דער צווייטער טאָג ווי די ענגלענדער האָבן פאַרלאָזט חיפה. די שטאָט איז איבערגענומען געוואָרן דורך דער מיליטער מאַכט. ביים ברעג שטייען אידישע סאָלדאַטן, פאַרט אַרבעטער און סתם מענטשן. די עולים פון שיף זינגען „התקוה", די מענטשן פון ברעג זינגען מיט און די קלאַנ־גען פון געזאַנג פאַרייניקן זיך צוזאַמען. די זעלנער, ענלעך נאָך צו פאַר־טיזאַנען גרופּן, ווער מיט אַ ביקס, ווער מיט אַ מאַשין געווער און גראַנאַט אין האַנט, שטייען מיליטעריש שטייף אויסגעצויגן. און עס טראָגט זיך

דער עכּא פון געזאַנג און לייגט זיך ווי א ת פ י ל ה צו די ברעגן פון דער ארץ ישראל׳דיקער ערד.

א דאָקטאָר שטעלט אינפונג אַלע פּאַסאַזשירן. האָבן פיל מאַמעס אוים געוואוינהייט נאָך פון דער היים, זיך געפּרואווט קעגנשטעלן און בעטן ניט צו קראַצן די לייב ביי זייערע קינדער׳ס הענטלעך. די דאָקטאָרין זאָגט שטרענג: עס איז געזונט און דאָס איז פאַר דעם קינד׳ס טובה וועגן — ביטע שטערט ניט און נעמט ניט צו קיין צייט. די פרויען קוקן זיך איבער און גיבן תיכף נאָך...

אויף דעם ארויפגאַנגס לייטער צום שיף, ביי דעם אריינגאַנג, שטייט א אידישער פּאָליציאַנט. די „יו־עו" פאַרשטייער, צוזאַמען מיט אידישע ים אָפיצערן פון דער גרענעץ וואַך, קאָנטראָלירן די פּעסער. פון די פּאַסאַזשירן, מיליטער פייאיקע צום דינסט, ווערן די פּעסער צוגענומען. זיי מוזן גיין אין א ספּעציעלן קאָנטראָל לאַגער, ווייל אזוי איז לויטן געזעץ נאָך דער ערשטער „הפוגה", — שטילשטאַנד. ערלייידיקט די קאָנטראָל לאָדט מען אוים דעם באַגאַזש וועלכער ווערט דערנאָך קאָנטראָלירט דורך דעם צאָל אַמט. מען נעמט ביי קיינעם קיין אָפּצאָל ניט, אָבער געזעץ איז געזעץ, מען דאַרף אדורכקוקן.

כ׳זע, אז אַלץ קלאַפּט נאָרמאַל און ס׳טוט הנאה. מיר זעצן זיך אריין אין אויטאָבוסן און פאָרן אָפּ נאָך דעם בית עולים לעבן חדרה, וואָס ליגט צווישן חיפה און תל אביב. די אויטאָבוסן לויפן געשווינד און עס פליען פאַרביי הייזער, גאַסן, פעלדער, שאָסייען און גרינע יונגע וועלדער. איך זוך צו געפינען מיט די אויגן דעם מדבר פון אונזער לאַנד, אָבער איך זע ארום בלויז שטראַמענדיק לעבן. אַלע שווייגן, מען קוקט דורך די פענצטער פון אויטאָבוס און יעדערער איז פאַרטיפט אין זיינע געדאַנקען. דער וועג איז פול מיט באַריקאַדן און שטעכל דראָט פאַרצוימונגען. אָפּט, זייער אָפט מיליטער פּאָסטנס. מען שטעלט אָפּ. מען רעווידירט. אַלץ מוז זיין אין אָרדענונג. שלום! מיר פאָרן דורך די ערשטע דערפער וואָס ליגן צווישן חיפה און חדרה. וואו עס וואוינען אראַבישע תושבים. נידעריקע פאַרלאָזענע הייזקעס, לעבן זיי אַראַבער, וועלכע באַגלייטן יעדע באַוועגונג אויף דעם שאָסיי מיט אומרו און נייגער. דער אויטאָ פאָרט אריין אין בית עולים און מען קוואַרטירט אונז איין יעדן אויף זיין פּלאַץ.

אין בית עולים אין חדרה

ווען עס פאלט צו פארנאַכט גייט מען ארויס באַקוקן ישראל. יעדע קלייניקייט וואָס איך זע און יעדער שפּאַן ערד וואָס איך באַטרעט, מאַכט מיך פילן, אַז איך בין אין ישראל.

איך טראַכט: די זון איז די זעלבע, די ערד די זעלבע, דער ים דער זעלבער ווי אין דער גאַרער וועלט. דאָך פילט זיך עפּעס גאַר אַנדערש אין לאַנד ישראל, פאַרט דאָס לאַנד פון אבות אבותינו, פאַרט דאָס ל א נ ד פון אברהם, יצחק און יעקב!

די מענטשן זיצן שטיל און פאַרטראַכט, זעען אויס צו זיין אויסגעמאַטערט, אָבער אַ גליקזעליקייט ליגט אויף זייערע פּנימער. זיי מאַכן איצט דעם לעצטן חשבון הנפש נאָך זייער לאַנגן קאַמף מיטן אייגענעם גורל. און איך ווייס, עס וועט ניט נעמען לאַנג, און די מענטשן וועלן אויפהויבן זייערע אויגן, וועלן באַקוקן אַלץ אַרום און אַ פרייד וועט ב א ה ע ר ש ן זייערע נשמות. זיי וועלן דאַן אַנהויבן איינוואָרצלען זיך און זיך צופּאַסן צום לעבן אין ישראל.

ווייסטו, לאַנד מיינס, ווער עס זיצט איצט צו פוסנס פון דיין בית עולים אין חדרה?

ווייסטו, לאַנד מיינס, ווער זענען דיינע געסט די איצט צוגעקומענע?

איבערגעבליבענע פון שפּאָט און פון חוזק, אויסגעלאַכטע און צעטראָטענע, און דאָך האָב זיי, בייגעשטייערט דעם גרעסטן און דעם דעציידירנדיקסטן חלק אין דעם קאַמף פאַרן אידישן שטאַט. איז נעם זשע זיי אויף אין דיינע אָרעמס, וואַרעם זיי, און טרייסט זיי. ג י ס אריין האָפענונג און לעבן אין זייערע הערצער. דאָס זענען דאָך דיינע קינדער. נעם זיי אריין אין דיין שויס און גלעט זייערע מידע קעפּ. די ביימער אַרום האָבן זיך שטיל באַוועגט און עס האָט זיך געדוכט ווי זיי שושקען זיך איבערן סוד און גורל פון די ניי אָנגעקומענע. און אוועקטראַגנדיק די נייעס צום האַרץ פון לאַנד, האָבן זיי אַוועקגעלייגט, צו פוסנס פון ישראל רעגירונג די ידיעה, אַז נייע עולים צווישן זיי, אַ העלפט יונגע פאַרן פראַנט, זענען אָנגעקומען. די סטאַטיסטיק האָט פאַרצייכנט דעם אָנקום, די צאָל נייע צימערן, וועלכע מען דאַרף בויען און די שפּייז און די הצתרכות'ן וואָס מען דאַרף צוגרייטן פאַר זיי.

פרימאָרגן אין בית עולים!

די זון גייט אויף, העל, רויט. די קאָלאָניעס שטייען אויף צום לעבן. די עולים קוקן זיך ארום און דערזעען ישראל אויפן וואָר. שיינע דערפער און שטעטלעך איינגעטונקט אין גרינס. עס הערן זיך קוואַקעריייען פון הינער, אייזלען שרייען, בהמות מרוקען. אויפן שאָסיי פאָרן פויערים — מיט וועגע־נער געשפאַנט אין 2 פערד. אויף דער קעלניע זיצט די פרוי און קינד פון פויער. ער זעט אוים, ווי דער פויער, דער „גוי", וואָס פלעגט פאָרן אַמאָל אין גויאישן דאָרף. אָבער דאָ איז דער „גוי", אַ אידישער פויער. אַ גוטער איד, מיט אַ לאַנגע באָרד, פאָרט אויף אַן אייזעלע. ער האָט ניט מורא, ער ציטערט ניט, ער איז אָפּגעברענט פון דער זון, אָבער פרום ווי אין גלות. עס קומען אין לאַגער, אויף דער אַדמיניסטראַטיווער אַרבעט, אידישע פרויען מיט זייערע מעכטער, וועלכע טראָגן קורצע הייזעלעך און זענען אָפּגעברענט פון דער זון. זיי טוען דאָ די „פּראָסטע" אַרבעט, וואָס עס פלעגן טאָן „גויים" אַמאָל אין אונזערע היימען. די עולים באַקוקן אַרום דאָס לעבן. אָט איז אַ מנין אין אַ געצעלט געשאַפן. מען כאַפּט אַריין אַ שחרית. מען זאָגט מה טובו אהליך יעקב, מען בליקט אויף די קאָלאָניעס אַרום. יאָ, עס שטימט. ותחזינה עינינו לציון ברחמים. איז אָט איז מען דאָך שוין אין ציון, אָבער עס איז מלחמה, צעגייט מען זיך אין דבקות פאַר אונזער נצחון. אין אַ צווייטן געצעלט האָט אַ יונגערמאַן ארויסגענומען אַ פידל, שפּילט אוים זיין טרויער און פרייד אויף די סטרונעס פון זיין אינסטרומענט. אַ יונג מיידל מיט פעך שוואַרצע האָר, מיט אידישן חן זינגט דאָס ליד „מיין שטע־טעלע בעלז"... און פאַרענדיקט מיט דעם ליד פון כנרת.

אויטאָס באַוועגן זיך אין לאַגער הין און צוריק. זיי ברענגען כסדר די געקומענע עולים.

די ערשטע הפוגה — שטילשטאַנד אויף די פראָנטן האָט זיך נאָך גע־צויגן אַ 10 טעג. מיר — די יונגע מיליטער פייאיקע זיצן דערווייל אין לאַ־גער. מען טאָר דעם לאַגער ניט פאַרלאָזן, אזוי האָט פאַראָרדנט דער שוועדי־שער גראַף בערנאַדאָט. דאָך ווי זיצט מען איין, ווען אין קרית חיים לעבן חיפה, אַנדערהאַלבן שעה רייזע פון פּלאַץ וואו איך בין, געפינט זיך אַ שוועס־טער, וועלכע איך האָב ניט געזען 15 יאָר. קלער איך מיר: אַך, דו גראַף בערנאַדאָט, געווים שיקסטו צו דיין פאַמיליע יעדן טאָג טעלעגראַמעס און פרעגסט וואָס מאַכן זיי און מיך ווילסטו ניט לאָזן פאָרן זען אַ שוועסטער, וואָס איך האָב אזוי לאַנג ניט געזען. איז דאָס ריכטיק, ליבער גראַף?...

מיט אַ „טרעמפּ" קיין קרית חיים

קיין שטעכל עלעקטרישע דראָטן זענען ארום אונזער לאַגער ניטאָ, קיין מאַשין געוועהר היט ניט דעם ארויסגאַנג פון לאַגער. באַשלים איך זיך אַראָפּכאַפּן אויף עטלעכע שעה נאָך קרית חיים. איך כאַפּ זיך אריין אין חדרה, פון וואַנען איך פאָר מיט אַ „טרעמפּ" נאָך חיפה. איר ווייסט געוויס ניט וואָס איז דאָס אַ „טרעמפּ". אין ישראל איז עס פּאָפּולער. אויף די שאָסייען — איבערהויפּט אין צייט פון קריג, — פלעגן אַלע לאַסט וואָגנס און טעקסים אָפּגעשטעלט ווערן, בכדי צו צונויפזאַמלען די פּאַסאַזשירן און אָפּפירן זיי בחינם צו זייער פּלאַץ. ווייל די הויפּט טראַנספּאָרט מיטלען זענען געווען מאָביליזירט פאַר דער אַרמיי. איז פאָרן מיט אַזאַ לאַסט וואָגן, הייסט כאַפּן אַ־פאָר מיט אַ „טרעמפּ". פאַרבייגייענדיק כאַפּ איך מיך אַריין אין חדרה אין אַ געשעפט וואו די פאַרקויפערין איז אַן עלטערע אידישע פרוי, איך קויף אַ פּאָר קורצע כאַקי הויזן. אַז מען וויל ווערן אַן עכטער ישראל בירגער, מוז מען אָנטאָן אַ פּאָר קורצע כאַקי הויזן. די פרוי כאַפּט מיט מיך אַ שמועס. פאַראינטערעסירט זיך פון וואַנען איך קום. ווען זי הערט, אַז פון קובאַ געקומען פרייוויליק צו דער אַרמיי, שטעלן זיך איר טרערן אין די אויגן. זי דערציילט, אַז זי האָט שוין באַוויזן אַוועקצוגעבן איר איין און איינציקן זון אויפן מזבח פאַרן פרייהייטס קאַמף, אָבער — פאַרענדיקט זי — איך בין שטאָלץ אויף דעם. גיך האָבן די פאַרגלעזערטע אויגן ביי איר אָנגענומען דעם נאָרמאַלן קוק, איך האָב געזען פאַר זיך אַ נייעם טיפּ אידישע פרוי. יאָ, איך האָב זיך צונויפגעטראָפן מיט דער ארץ ישראל'דיקער ווירקלעכקייט.

מיטן „טרעמפּ" פאָר איך קיין חיפה. דער שאָסיי איז גלאַטיק. עס פליען פאַרביי פּייסאַזשן פון ישראל'דיקער לאַנדשאַפט: הייזער, ביימער, גרינס, פעלדער, דערפער, שטעטלעך און דאָס אויג כאַפּט אַלץ אויף פון רעכטס און לינקס. אויף יעדע צענדליק קילאָמעטער, ביידלעך, קרעמלעך, וואו מען כאַפּט אַן איבערבייס, אַ קאַלטן טרונק, אָדער סתם אַ מיץ צום אָפּפרישן זיך. עס דוכט זיך ווי די פלעצער זענען געאָרדנט צוליב דעם וואויל-

זיין פון די דורכפאָרנדיקע. די „טרעמפּיסטן", זענען נייע עולים פון גאָר דער וועלט... און באַקוקן אַלץ מיט נייגער. זיי ווענדן זיך אָפּט צו מיך מיט פראַגן, איך פאַרשטיי זיי מיינען אַז איך בין אַ היגער, אַ ישראלדיקער. אפשר צוליב מיינע קורצע כאַקי הויזן, וואָס איך טראָג. איך דערקלער זיי, אַז איך בין אַזוי „גרין" ווי זיי און פאַרזיכער זיי, אַז מיט דער צייט וועלן מיר כאַפּן דעם שניט און וועלן זיך „אויסגרינען". בפרט איז עס גרינג איצט, ווען עס איז מלחמה און יעדערן ווערט געגעבן אַזאַ מעגלעכקייט. דער אויטאָבוס דערנענטערט זיך צו חיפה. מיר פאָרן פאַרביי ענגלישע מאַטעריאַל סקלאַדן, וועלכע ציען זיך קילאָמעטערס ווייט. איך קוק און איך קלער: מילא קיין רעה האָבן די ענגלענדער אונז ניט געטאָן, וואָס זיי האָבן איבערגעלאָזן אַזעלכע ריזן געביידעס. ווי שטייט אין דער מגילה: וגם חרבונה זכור לטוב... מיר פאָרן לענג אויס דעם ברעג פון ים, וועלכער איז שוימיק און שוועגקט מיט בייזקייט די ברעגן.

דער אויטאָבוס „טרעמפּ" פירט אונז אַריין אין חיפה. עס איז ערשט איינציקע טעג נאָך דעם ווי די ענגלענדער זענען אַרויס. די אַראַבער האָבן אויך פאַרלאָזט די שטאָט. ווי שטייט עס דאָרט: עס איז געפאַלן אויף זיי אַ פּחד... און ממש טאַקע אַ פּחד. זיי זענען געלאָפן מאַסנווייז דורך יבשה און ים, איבערלאָזנדיק אַלץ אויף גאָטס באַראָט. די אידן וואָלטן זיי קיינמאָל ניט אַרויסגעטריבן, אַז זיי האָבן אָבער געפאָלגט זייער „גוטן" פריינט, די ענגלענדער, צו פאַרלאָזן חיפה, יפו און נאָך אַנדערע פּלעצער האָבן די אידן גאַרניט געקענט העלפן דערצו... „מיר וועלן שנעל באַזעצן חיפה און איר מאַכן ריין אידיש", זאָגט צו מיר אַ חיפה'ער איד. דער חיפה'ער פּאָרט מאַכט דעם איינדרוק פון אַ גרויסן מאָדערן טעכניש גוט איינגעאָרדנטן פּאָרט. ער איז דער גרעסטער אין דעם מיטעלן מזרח. ריזיקע סקלאַדן ציען זיך לענג אויס דעם ברעג. פילע, פילע קאָמפּאַניעס האָבן דאָ זייערע פאַרטרעטערשאַפטן. שיפן פון גרעסטן טאָנאַזש קענען אַנקערן דאָ. ריזן וואַרשטאַטן פאַר שיף פאַרריכטונג. ספּעציעלע באַן ליניעס גייען אַריין אין פּאָרט צום אַריינפירן און אָפּפירן סחורות. די אונטערשטע טייל שטאָט איז אין צושטאַנד פון כאַאָס. די מיליטער מאַכט האָט דאָ איבערגענומען דעם אויפזיכט איבער די פּוסטע הייזער. נאָך די הייזער נאָך איז קענטיק, אַז די אַראַבער האָט זיך דאָ ניט שלעכט געלעבט.

עס דערציילט מיר אַ חיפה'ער איד מיט וואָס פאַראַ פּאַראַד די ענגלענדער זענען אַרויס פון חיפה. דער הויפּט קאָמענדאַנט פון חיפה'ער גאַרניזאָן האָט אין וואַרעמע ווערטער זיך געזעגנט מיט חיפה און געזאָגט, אַז ער

נעמט מיט די בעסטע איינדרוקן פון זיין לעבן דאָ אין לאַנד. און מען קען אים גלויבן: די ענגלענדער האָט זיך ניט שלעכט געלעבט אין ישראל... מען האָט באַוויזן קאַליע מאַכן אַביסל שיס כלים ביי די ענגלענדער, מען זאָל זיי ניט קענען לאָדן אין טראַנספּאָרט צום ארויספירן. דאָס איז שפּעטער צו־נוץ געקומען.

דער אויטאָבוס פירט אונז קיין קרית חיים ארלזורוב. וואָס געפינט זיך ניט ווייט פון קרית מוצקין און קרית ביאַליק. מיר פאָרן פאַרביי די רעפיי־נעריעס, וואו ערשט ניט לאַנג איז פאָרגעקומען די גרויזאַמע שחיטה פון די אַראַבישע אַרבעטער איבער זייערע אידישע חברים. ווייטער ציט זיך דער מפרץ חיפה, דער „מאַנטשעסטער" פון ישראל. דאָ זענען פאַראַן פאַבריקן פון מאַשינען געבוי, שיפן געבוי, גלאָז, קינסטלעכע אייז, שמן און אַנדערע. לענג אויס דעם שאָסיי פוןביידע זייטן ציען זיך די פאַבריקן מיט זייערע הויכע קוימענס, וועלכע רויכערן אָן אויפהער. עס ציען זיך אויך גרויסע פעלדער, פּוסטע נאָך, וואו עס וועלן אויפגעשטעלט ווערן מיט דער צייט גרויסע פאַבריקן און געביידעס. מיר דערנענטערן זיך צו קרית חיים. מיר פאָרן אַדורך די פּאָליציי סטאַנציע. די פּאָליציי סטאַנציעס אין ישראל זע־נען ניט סתם קיין געביידעס. די ענגלענדער האָבן ניט געזשאַלעוועט בויען אין יעדן פונקט, שוין אָפּגערעדט פון די גרעסטע פונקטן, פּאָליציי סטאַנ־ציעס, וואָס זענען ענלעך צו פעסטונגען. שיינע געביידעס מיט פיל צי־מערן, מיט אָבסערוואַציע טורמעס, ראַדיאָ סטאַנציעס, פּאָזיציעס צום פאַר־טיידיקן זיך, א. ד. ג. איצט וועלן זיי אונז גאַנץ גוט צונוץ קומען. פאַרפאַלן — קלער איך מיך — מען וועט דאַרפן דעם ענגלענדער אָפּט צום גוטן דערמאָנען.

אין „קרית חיים" ביי דער שוועסטער

קרית חיים איז שיין און אידיליש. זי טונקט זיך אין גאַנצן אין גרינס. אזוי ווי איך ווייס ניט דעם אדרעס פון מיין שוועסטער, נעם איך ארויס די פאָטאָגראַפיע פון איר פאַמיליע און ווייז אַ מיטפאָרערין אין אויטאָבוס, וועלכע זאָגט מיך גלייך דעם אדרעס, ווייל זיי האָבן אמאָל צוזאַמען געאַר־בעט.

איך קום אָן צו זייער הויז. דער שוואָגער באַגיסט פונקט די יונגע ביימעלעך לעבן שטוב. איך שטעל זיך פאָר ווער איך בין און צעקוש זיך מיט אים.

אויף דעם הויף, אין זאַמד, לויפט אַרום אַ מיידעלע פון אַ יאָר 5. איך פאַרשטיי, אַז דאָס איז מיין פלימעניצע. הייסן הייסט זי מלכה'לע, אַ סאַ־ברעלע און איז גאָר מיוחס'דיק ביי זיך. ווייל זי צו ערשט ווייסן ווער איך בין, דאַן נעמט זי מיך פאַר דער האַנט, פירט מיך צו איר „אמה'לע". דאָ ערשט קומט די עכטע באַגעגעניש. 15 יאָר זיך ניט געזען... ווען דער ערשטער איינדרוק איז פאַרביי, ווייזט זי מיר איר רכוש: צו ערשט די צוויי מיידעלעך, סאַברעלעך. איך זע, אַז איך האָב זיך מיט זיי ניט געגאַרט און עס איז אפילו צוליב דעם אַליין כדאי געווען צו קומען. דאַן ווייזט זי מיר איר שטיבל, ארום וועלכער ס'וואַקסן בלומען און גראָז מיט יונגע ביימעלעך. דאָס איז נאָך אַ פרישע שכונה, וואָס ציט זיך פון קרית חיים ביז צום ים כמעט. זי דערציילט מיר, אַז דער מאַן אַרבעט אין די רעפּיינערים און איז על פי נס ניצול געוואָרן פון דער שחיטה, וועלכע די אַראַבער האָבן דאָרט דורכגעפירט.

דער שוואָגער האָט מיר דערציילט: עס איז געווען אַ נאָרמאַלער אַר־בעטס טאָג — פּלוצלונג האָבן די אַראַבישע אַרבעטער זיך געוואָרפן אויף זייערע אידישע חברים און מיט אויסגעשרייען: „אויסקוילענען די אידן", האָבן זיי אָנגעהויבן מאָרדן. זיי זענען געווען פיל, באַוואָפנט און די פאַר־טיידיקונג איז געווען אוממעגלעך.

זיי האָבן אויסגעקוילעט עטלעכע, דערציילט מיר דער שוואָגער — איך

האָב, מיט נאָך אַ חבר, אַרויפגעקלעטערט אויף אַ בוידעם, מיטנעמענדיק אַ שטאַבע אייזן אויף יעדן פאַל און אַזוי על פּי נס זענען מיר ניצול געוואָרן.

די שוועסטער וויזט מיר אויף אירע סאַברעלעך; זייער זכות איז ווייזט אוים בייגעשטאַנען.

נאָכמיטאָג האָב איך געהאָלפן בויען אויפן הויף אַ באַשיצונגס גראָבן קעגן באָמבאַרדירונגען. יעדע 2-3 שכנים פלעגן בויען אַ „מקלט" — באַשיצונגס גראָבן קעגן באָמבאַרדירונגען.

עס דערמאָנען זיך די טעג פון מלחמה מיט דעם דייטש אין פּוילן, ווען איך בין געווען אַ זעלנער אין דער פּוילישער אַרמיי. עס דערמאָנט זיך די מלחמה קעגן דייטש אין 1941, ווען איך בין געווען אין דער רוסישער אַרמיי. באָמבאַרדירונגען, קרבנות, הונגער, קעלט. אָך! טראַכט איך מיך: ווייזט אוים עס איז שוין דער שטייגער פון דער וועלט צו מלחמה'ווען. מילא, זאָלן מיר אַריינטראָגן אויך אונזער קוילן שיסעריי אין גראַנגל פון דער מלחמה און לאָמיר עפּעס פאַר זיך אויסקעמפן. אַז פעלקער וועלן באַשליסן אייביקן שלום, וועלן מיר געוויס זיין פון די וואָס וועלן צושטימען מיט גרויס צופרידנהייט.

איך בליק אַרוים פון פענצטער און איך זע פאַר זיך די נייע שכונה פון קרית חיים, וועלכע ציט זיך צום ים. נידעריקע, מאָדערנע הייזקעס ציען זיך אין לאַנגע שורות, אַרום אין זאַמד. דאָ איז אַ ניי געגרינדעטע שכונה, וועלכע ברייטערט אוים קרית חיים צום ים. לעבן יעדן הויז פאַרזעצט ביימעלעך, בלומען און גרינס, וועלכע ווערן זאָרגפעליק געפלעגט. אַלץ ווערט דאָ ביסלעכווייז געפלאַנצט ווייל די איינוווינער זענען פּועלים, וועלכע קענען זיך ניט ערלויבן צו טאָן אַלץ אויף אַמאָל. יעדן יאָר קומט צו אַ ביימעלע אַ גרעזעלע, אַ ביסל גרינס. עס וועלן אַוועקגיין יאָרן און די זאַמדן וועלן פאַרשווינדן און די נייע שכונה וועט זיך טונקען אין גרינס, פּונקט ווי עס טונקט זיך אין גרינס די אַלטע קרית חיים.

כ'האָב דערזען די ישראל ווירקלעכקייט, ווי אַזוי דאָס לאַנד בויט זיך און ווי אַזוי מען וואָרצלט זיך איין דורך אַרבעט און שוויים; דורך עקשנות און ליבשאַפט צום באָדן און צום שווערן לעבן אַרום. איך האָב מיט אַפּשיי געקוקט אויף די מענטשן אַרום, אויף זייער שכונה.

נאָך דעם ווי איך האָב פאַרבראַכט אַ קורצע צייט מיט מיין פאַמיליע, פאָר איך צוריק נאָך חדרה. אויף דעם וועג כאַפּ איך זיך אַראָפּ אין קיבוץ יגור, וועלכער איז איינער פון די עלטסטע און גרעסטע קיבוצים פון קיבוץ

המאוחד. איך וויל דאָ אָפּזוכן מיין לאַנדסמאַנקע די העלדין פון וואַרשעווער געטאָ אויפשטאַנד, צביה לובעטקין.

איך טרעף צביה'ן אַרבעטנדיק אין לול ביי די הינער. זי איז אָנגעטאָן אין קורצע הייזעלעך, פאַרשוויצט און אַריינגעטאָן מיט אַזאַ התמדה אין דער אַרבעט, אַז זי באַמערקט מיך ניט. ווען איך שטיי לעבן איר אַ שפּאַר ביסל צייט. דער לול איז פול מיט ווייסע הינדעלעך, וועלכע שרייען און קוואַקטשען אָן אויפהער. איך קוק אויף צביה'ן און קלער: איך געדענק זי נאָך פון דער היים, ווען זי איז געקומען זיך פאַרשרייבן אין סניף „החלוץ", וואו איך בין דאַן געווען מזכיר. וואָס פאַראַ העראָאישן וועג זי האָט אַדורכגעמאַכט נאָך איר אָפּפאָרן אויף הכשרה! קומענדיק קיין ישראל האָט איר דער ישוב אויפגענומען מיט גרויס ענטוזיאַזם. געוויס האָט זי געקענט פּריוואַט זיך גוט איינאָרדענען. מען וואָלט איר געגעבן די מעגלעכקייטן דערצו. לעבט אָבער צביה אין קיבוץ יגור און מאַכט דאָ אַדורך די פיזישע הכשרה פון האַרבן ארץ ישראל לעבן, בכדי שפּעטער זיך שטעלן מיט איר מאַן אַנטעק בראש פון דעם ניי געגרינדעטן קיבוץ אויף דעם נאָמען פון לוחמי הגיטאות — די קעמפער פון געטאָס. און די איראָניע פון גורל האָט געוואָלט, אַז גראַדע דער קיבוץ זאָל געגרינדעט ווערן אויף ערד, וואו עס איז פריער געווען אַ דייטשישע קאָלאָניע...

איך שמועס זיך פאַנאַנדער מיט צביה'ן וועגן אַוועקגעגאַנגענע טעג און יאָרן. אַזוי ווי די הינער קוואַקטשען און רופן איר צו זיך, מוזן מיר אונזער שמועס פאַרקירצן און ביי אַ געלעגנהייט זאָג איך צו אַראָפּכאַפּן זיך נאָך אַמאָל קיין יגור.

פון יגור פאָר איך צוריק נאָך חדרה אין בית עולים פון אגרובנק. דורך דער צייט ענדיקט זיך די הפוגה, דער צייטווייליקער שטילשטאַנד. אויס מיט דעם זיצן אין בית עולים. די „אָנו" קאָנטראָלאָרן האָבן שוין מער דאָ ניט וואָס צו זאָגן. מען שטעלט זיך אין ריי צום ערליידיקן די פאָרמאַליטעטן. יעדערער קריגט די ערשטע פּאָר פונט, מען גיט צוריק די קאָלדרעס, מיט די בעט צייג, מען לאָדט זיך אויף אויטאָבוסן און מען פאָרט אין מיליטער לאַגער.

אין מיליטער לאַגער פון בית־ליד

מיר קומען אָן קיין בית־ליד, וואָס איז לעבן נתניה, ניט ווייט פון תל אביב. בית־ליד איז געווען פאַר די ענגלישע צייטן אַ גרויסער מיליטער לאַגער. איצט איז דאָ אַ מאָביליזיר פּונקט, וואו מען גייט אַדורך די ערשטע מאָביליזאַציע פאָרמאַליטעטן. ביי לאַנגע טישן זיצן דאָקטוירים און מען שטעלט זיך צום „פּריזיוו", ווי אַמאָל אין די היימען, ווען מען איז צוגענומען געוואָרן אין מיליטער דינסט.

אַמאָל פלעגט מען אין שטעטל, אין פּוילן, צי אין רוסלאַנד, באַגלייטן מיט טרערן און האַרץ קלעמעניש אַ זון, וואָס איז אָפּגעפאָרן דינען דעם קייסער. איצט קומט פאָר עפּעס אַנדערש. אידישע בחורים און מיידלעך, פריייוויליק, מיט פרייד אויף די פּנימ'ער, מיט האַרבער אַנטשלאָסנקייט און מיט שטאָלץ אין די אויגן, גייען אַדורך די פּראָצעדור פון צושטעלן זיך צום דינסט. ביי די טישן זיצן אידישע טאַטעס און מאַמעס, דאָקטוירים, וועלכע זענען בודק זייערע קינדער. און מען איז בודק שטאַרק, אַלע חושים און איברים. איז מען מיט עפּעס ניט אין אָרדענונג, שיקט מען צו אַ ספּעציעלע קאָמיסיע. די קינדער בעטן זיך: איך בין געזונט, צו וואָס די פּראָצעדורן? אָבער געזונט איז געזונט, מען מוז אונטערזוכן. די קאָמיסיע מאַכט עס גע־נוי און פּינקטלעך. איך קוק און טראַכט: מען קען מאַכן אַ שהחיינו... און אויב דו זאָלסט וועלן, קענסטו פון דיין ערשטן טאָג אָנקומען נאָך ישראל, אויף יעדן שריט און טריט מאַכן אַ שהחיינו.

מען גייט אַדורך די קאָמיסיע און מען קריגט דעם סוג בריאות, דאָס הייסט, געזונט'ס קאַטעגאָריע. דאַן גייט מען אַדורך די איבעריקע פאָרמאַ־ליטעטן און מען באַקומט דאָס מיליטער ביכל און פון דעם מאָמענט אָן ווערט מען אַ סאָלדאַט, אוים ציווילער בירגער. דו ביסט שוין אונטערגעוואָרפן די געזעצן פון מיליטער מאַכט. גייסט אין סקלאַד און באַקומסט די מיליטער אַנטועכץ: אַ פּאָר קורצע כאַקי הייזעלעך, אַ כאַקי העמדל, אַ פּאָר פּעסט גע־בויטע סאָלדאַטן שיך, זאָקן און נאָך קלייניקייטן. מען טוט זיך איבער און

מען פילט זיך ווי פריש געבאָרן. ד ווערסט אַ נייער מענטש! מען וואַרפט אַראָפּ פון זיך דעם עול פון פרנסה, די אַלע פּראָבלעמען פון ציווילן לעבן, און מען ווערט אַ מענטש אָן דאגות. איך טראַכט, אַז עס איז אָפּטמאָל אין לעבן גאַנץ גוט צו קריגן די געלעגנהייט אַרויסצוגיין פון אַלע טעגלעכע דאגות און ווערן אַ מענטש, וואָס וואַרט צו קריגן דעם באַפעל און אויס־פילן די סאָלדאַטן־פליכטן. בפרט, ווען מען האָט נאָך אַן אידעאַל דערביי אויך.

די יונגוואַרג איז פריילעך, מען וויצלט זיך, מען כאַפּט אַ קיבעץ איי־נער מיט דעם אַנדערן. אָט האָט איינער אַן אוניפאָרם גאָרניט צוגעפּאַסט צו זיין מאָס. אַליין האָט ער אויך ניט קיין אויסזען פון קיין סאָלדאַט. דערכאַפּט עס חברה און מען נעמט אים אויפן צימבל. הכלל די זעלבע דערשיינונגען ווי אין אַנדערע ניט אידישע אַרמייען.

פילע יונגע מאָביליזירטע, אין זעלנער קליידער, גייען פאַרביי. חברה מאַכן קאָמפּלימענטן. מען זאָגט אַ גוט וואָרט אַ בחורה. איינער וויצלט זיך און זאָגט אַז דאָס הארץ זאָגט אים נביאות, אַז גראַד דורך דעם מי־ליטער וועט ער האָבן אַ געלעגנהייט אויסזוכן זיך אַ כלה. און אַזוי ווי ער איז אַן אונטער אָפיצער פון די אַרמייען, וואו ער האָט געדינט, וועט ער אויך געוויס אין דער אידישער אַרמיי קריגן עטלעכע בענדלעך, און אַלס אונטער אָפיצער וועט ער האָבן שאַנסן דערצו...

דער טרומפּייט שאַלט אויס דעם אָנזאָג צו גיין צום עסן. אויסגעשטאַטע זעלנער זעצן זיך אויס ביי לאַנגע טישן און מ'וואַרט אויף דעם עסן. איך בליק אַרום זיך און טראַכט: שוין וויפל מאָל געזעסן ביי סאָלדאַטן טישן, אָבער מען פילט זיך עפּעס דאָ היינט אַנדערש. טאָקע צווישן זעלנער, אָבער ניטאָ קיין זעלנער גייסט.

די לידער וועלכע מען זינגט, זאָגן ניט וועגן קיין קאַזאַרמע לעבן. מען זינגט וועגן עמק, וועגן גליל, וועגן כנרת און „זאָג ניט קיינמאָל אַז דו גייסט דעם לעצטן וועג".

איך בליק אויף די פּנים'ער. ניט קיין סאָלדאַטן פּנים'ער, די אויגן — ניט קיין חיה'שע סאָלדאַטן אויגן, ווי ס'פּאַסירט געוויינלעך. איך בליק צו די טישן פון די בנות „חן", די פרויען סאָלדאַטן. ניט קיין אויסזען פון קיין זעלנערקעס. איך וואָלט גיכער געזאָגט ענלעך צו קראַנקן שוועסטערס, נאָר ניט אין ווייסן אָנטועכץ. זיי חנ'דלען זיך און כאַפּן בליקן צו די טישן פון דער חברה. איך זע פאַר מיינע אויגן אַ נייע אַרמיי, פון ניט קיין פּראָפע־

סיאָנעלע זעלנער טיפּן, נאָר פון זעלנער חלוצים; אַ נייער טיפּ מענטש אין אוניפאָרם פון זעלנער. איך האָב דערפילט די ספּעציעלע אייגנאַרטיקייט פון דער אַרמיי, איר העכערקייט איבער די אַלע איבעריקע אַרמייען און די ליפּן האָבן געשעפּטשעט אַ תפילה צום אַלמעכטיקן: זאָל זי, די אַרמיי אונדזערע, אויספילן אירע פליכטן אין דעם זעלבן גייסט, וואָס מען פילט איצט ביי איר גרינדונג.

דער מאַלצייט איז געענדיקט. דער טרומפּייט רופט צום פּאַראַדן מאַרש. די זעלבע חלוצים אַרמיי, ווערט פאַרוואַנדלט אין מאָמענט אין עכטע זעלנער. גלייכע שורות, הענט און אַקסלען שטייף אויסגעצויגן. באַפעלן אַרמייאישע: רעכטס קער! לינקס קער! אויסגלייכן די שורות! איבערציילן זיך! עס פאַלן די באַפעלן שטרענג חבריש. עס ציילן די שטימען הויך זעלנעריש. עס מאַרשירן די זעלנער גלייך און ריטמיש. די חלוצים אַרמיי נעמט אָן דעם אויסזען פון אַ וועלט אַרמיי. עס מישט זיך אוים דיסציפּלין, זעלנערישקייט, מיט חבר'ישקייט צוזאַמען.

טויזנטער, טויזנטער פלעגן יעדן טאָג אַדורכגיין די פּראָצעדור פון צושטעלן זיך צום מיליטער. די קאָמיסיעס האָבן געאַרבעט טאָג און נאַכט. ניטאָ קיין צייט, דאָס לאַנד איז אין געפאַר. און ווען עס פלעגט צופאַלן די נאַכט, פלעגט אַלץ אַרום אויסגעלאָשן ווערן, קיין פייערן פלעגן ניט אָנגעצונדן ווערן ווי אַ פאַרהיטונג קעגן באָמבאַרדירונגען. נאָר וואו ניט וואו פלעגט מען דערבליקן אַ ליכט פון אַ נאַכט פאַנאַר. אין די געצעלטן פלעגן חברה שליסן באַקאַנטשאַפט צווישן זיך און שעפּטשערייען פלעגן זיך הערן אין דער שטיל.

עס פֿאָרמירט זיך די אידישע אַרמיי —
די „צבא הגנה לישראל״

אין מאָביליזיר לאַגער פון בית־ליד גייט אָן אַן אינטענסיווע אַרבעט. טויזנטער, טויזנטער ווערן יעדן טאָג איינגעגלידערט אין די רייען פון צבא ההגנה לישראל.

עס קומען אָן אידישע בחורים פון דייטשלאַנד, איטאַליע, עסטרייך און פראַנקרייך. זיי קומען פרייוויליקע פון די לאַגערן פון דער שארית הפליטה. מען קומט אויך פון דעם אַמעריקאַנער קאָנטינענט, פון אַפריקע און אפילו פון ווייטן אינדיע ביז די סקאַנדינאַווישע לענדער. זיי ווערן פון שיף אויף אויטאָבוסן טראַנספּאָרטירט אין די מיליטער לאַגערן.

צווישן די מאַרשירנדע נייע מאָביליזירטע זעלנער, באַגעגן איך אַמאָ־ליקע חברים פון מיין לאַגער אין דייטשלאַנד. אָט באַגעגן איך אויך דעם פאָרזיצנדער פון אידישן קאָמיטעט אין דעם קינדער־לאַגער וואו כ׳בין גע־ווען. מיר שמועסן זיך פאַנאַנדער. ער וויל דוקא איך זאָל אים דערציילן וועגן לעבן אין קובאַ און וועגן די אַקטיוויטעטן פון דער אידישער קאָלאָניע. איך לייג עס אָפּ אויף שפּעטער. איך דערצייל אים אין קורצן, אַז פאַרן קובאַנער אידישן ישוב, זענען ביי מיר פאַרבליבן וואַרעמע סענטימענטן. איך דערצייל פון דער שיינער נאַטור אין קובאַ, און פון דער גוטהאַרציקייט פונם קובאַנער פאָלק.

די אַרבעט אין מאָביליזיר־לאַגער שטעלט זיך ניט אָפּ אויף קיין רגע. עס ציען זיך שורות זעלנער; אַ טייל צום רעגיסטרירן זיך, און אַ טייל צו באַקומען זאַכן, און איינקוואַרטירן זיך. אין קאַנטינע כאַפּט מען אַ טרונק, אַ שמועס. יעדערער איז קאָנצענטרירט אין דערוואַרטונג און מען ריכט זיך יעדע שעה אויף נייע באַפעלן.

אַלץ אַרום איז ניי פאַר די נאָר וואָס מאָביליזירטע, אַקאָרשט געקומענע. די גאַנצע זאַך פון איינגלידערן אין דער אַרמיי, ווי די אָרגאַניזירונג פון דער אַרמיי בכלל, איז ניי אפילו פאַר די אַלט געזעסענע פון ישראל. אַ ניי

אויפגעקומענע מדינה, א נײַ אויסגעוואַקסענע אָרגאַניזירטע אַרמיי. אפשר איז דאָס אַלץ ניט אַזוי נײַ... עס איז בלויז די אויפוואַכונג און אויפלעבונג פון דאָס איבערגעריסענע אין משך פון צוויי טויזנט יאָר גלות, בײַ דעם אַלטן פאָלק ישראל...

אַרום בית־ליד לאַגער ציען זיך פאַרזייטע פעלדער מיט ציטריקע גרינסן. חברה זעלנער לאַנגווײַליקן זיך, כאַפּט מען זיך אַדורך די דראָטן פון די אָפּצאַמונגען אין די גערטנער און מען רײַסט אַרויס אַ מער אָדער אַ ברושקע. דערזעעט עס אַ קצין, זידלט ער גוט אָן. דער זעלנער וואָס האָט עס געטאָן, איז אַ גאַנץ אָנשטענדיקער בחור, אָבער די אַרמיי מאַכט שוין דעם מענטשן אַביסל הפקרדיק. איך האָב צוגעזען אַזעלכע סצענקעס בײַ פיל זעלנער פון אַנדערע אַרמייען און עס האָט פאַראינטריגירט צו זען די זעלבע דערשײַנונג, אויך מיט אַ אידישן סאָלדאַט, אויף אַ אידישן פעלד און אויסגעמוסרט פון אַ אידישן קצין. הכלל, איך זע, אַז די נײַע אַרמיי פאָרמירט זיך...

נאָכן ערליידיקן אַלע פאָראַליטעטן, פלעגט דער זעלנער קריגן אַ ביכל מיט אַ נומער און דאָן איז געבליבן צו וואַרטן אויף דער באַשטימונג אין וועלכן פּלאַץ טראַנספּאָרטירט צו ווערן.

דורך דעם טאָג פלעגן טראַנספּאָרטירט ווערן פיל גרופּן. פון בית־ליד בין איך אָנגעקומען אין גרויסן דורכגאַנגס לאַגער פון קרית מאיר, לעבן תל אביב.

אין גרויסן טראַנזיט לאַגער פון קרית-מאיר

קרית מאיר איז אַ פאָרשטאָט פון תל אביב. אויף אַ גרויסן פּלאַץ זע־נען אויפגעשטעלט געוואָרן טויזנטער פּאַלאַטקעס אין מיליטערישער אָרדענונג.

דער פּלאַץ איז ארומגערינגלט מיט שטעכל־דראָט. דער טויער באַוואכט פון פּאַטרולן. ניט אריין, ניט ארויס.

דאָ פלעגן די זעלנער באַקומען זייער אויסשטאַטונג, און אדורכמאַכן די צערעמאָניע פון אָפּגעבן די שבועה. פון דאַנען פלעגט יעדערער אָפּגעשיקט ווערן, לויט זיין ספּעציאַליטעט און מיליטער קענטעניש, צו דער פאָרמאַציע וואָס איז פאַר אים באַשטימט.

יעדן אינדערפרי פלעגט פאָרקומען אַ פרימאָרגן מסדר. און ווען עס פלעגן קומען פאָרשטייער פון פאַרשיידענע מיליטערישע פאָרמאַציעס צו פאָדערן זעלנער פאַר זייערע גרופּן, פלעגן אויף אַזעלכע מסדרים אויסגע־רופן ווערן די נעמען פון די וועלכע זענען באַשטימט געוואָרן וואוהין צו גיין און זיי פלעגן גלייך אָפּגעשיקט ווערן.

דורך דעם קרית מאיר לאַגער זענען דורכגעגאַנגען צענדליקער, צענדלי־קער טויזנטער זעלנער.

קרית־מאיר געפינט זיך לעבן דער קאָלאָניע שרונה, וואָס איז פריער געווען אַ דייטשישע קאָלאָניע פון וועלכער די אידן אין ארץ ישראל האָבן קיין נחת ניט געהאַט. שרונה איז געבויט לויטן דייטשישן סטיל, סימעט־ריש, פונדאַמענטאַל און גוט איינגעאָרדנט. זי איז גוט צונוץ געקומען דער צייטווייליקער ישראל רעגירונג.

פון קרית־מאיר זעט זיך תל אביב, וועמענס געביידעס הויבן זיך אָן כמעט באַלד נאָענט פון לאַגער. דאָס איז דער אָנהויב פון שטאָט און פון דאַנען קענסטו אריינגיין גלייך טיפער און טיפער אין הארץ פון תל אביב. די מענטשן פון די באַלקאָנען בליקן אָפּט אַראָפּ צום מיליטער לאַגער און עס

זעט אויס ווי קרית־מאיר מיט אנדערע אזעלכע לאגערן זענען ווי די באזן, וואו עס פארמירן זיך די פארטיידיקונגס קאדרען פון לאנד.

קרית־מאיר איז ארומגערינגלט מיט שטעכל דראט. לעבן וועלכע עס ציען זיך שורות טראנשייען אין פאל פון אן אטאקע. טאקע אפט פלעגן די אלארם סיגנאלן װארענען דעם לאגער פאר די אנקומענדע לופט אנגריפן פון פיינטלעכע עראפלאנען. דאן פלעגן די טראנשייען פארפולט ווערן מיט זעלנער. די פיינטלעכע עראפלאנען זענען געפלויגן גאנץ הויך און פלעגן אראפווארפן זייער מלחמה לאדונג אויף תל אביב און אומגעגנט.

אין דעם גרויסן מיליטער לאגער פון קרית־מאיר, האב איך געזען די אנטשטייאונג פון דער אידישער ארמיי, איך האב געזען די „צבא הגנה לישראל" אין איר ווערן... דורך שטעכל־דראט, וועלכע האבן אפגעצאמט דעם לאגער פון דרויסן, פלעגן קומען פרויען אפזוכן זייערע מענער סאלדאטן, זיי פלעגן ברענגען שפייז זייערע מענער, און דערביי אויפהויבן הויך, זייערע קינדער, כדי די טאטעס זאלן זיי קענען זען און זאגן צו זיי „שלום". איך קוק אויף די אידישע פרויען די „סאלדאטיכעס", ווי מ'פלעגט רופן אין רוסלאנד די פרויען וועמענס מענער זענען געווען אין קריג אין צייט פון דער מלחמה. און אט זע איך אידישע „סאלדאטיכעס", שטייען הינ־טערן שטעכל־דראט, צו כאפן א שמועס מיט זייערע מענער, די וואס גע־פינען זיך אין דער ארמיי צו דערפילן די פליכטן פארן פאטערלאנד.

אט שטייט א יונגע פרוי, וואס האט זיך שוין אייניקע מאל אפגע־זעגנט מיט איר מאן און יעדן מאל אנגעהויבן דעם שמועס פון דאס נײַ. אירע אויגן באגלייטן מיט ליבע און אומרו איר מאן. ס'דוכט זיך, אז די בענקשאפט פון אירע אויגן וועלן צעשניידן די דראטן. אבער זי לאזט באלד אפ. איר פארשטאנד איז גובר אירע געפילן, זי לאזט איר מאן גיין טאן זיינע פליכטן. זי ווייס, אז ער מוז גיין אויסקעמפן פרייהייט פאר איר קינד, וואס שטייט דערלעבן.

אין א לאנגער ריי שטייען אויסגעשטעלט זעלנער צו באקומען מיטאג ביים פאנאנדערטיילן דאס עסן. ביים קעסל שטייט א איד מיט א קורץ בערדל. ער איז א פרומער איד, און ער טיילט דאס עסן שנעל און פלייסיק. די ארבל פון סאלדאטן העמד פארקאטשעט און אויפן קאפ א יארמלקע. אט פאר אים, פאר דעם טיף רעליגיעזן ישראל'דיקן איד, האב איך געהאט גרויס דרך ארץ.

אין דעם לאגער האָבן זיך אויסגעמישט פאַרשיידענע שיכטן, צוזאַמען מיט די פון לאַנד און געקומענע פון אויסלאַנד. אידן אין באָרד און פּיאות, פריי דענקער, מיידלעך פון קיבוץ, ביורא און וואַרשטאַט און אידן פון רוס־לאַנד און פון פּוילן, פון ליטע און רומעניע, פון דייטשלאַנד און אונגאַרן.

אָוונט אין קרית־מאיר.

עס לעשן זיך אויס די פייערן אין לאַגער, ווי אַ פאַרהיטונג קעגן לופט אַטאַקעס.

עס פייפן די סירענעס. סיגנאַלן זאָגן אָן אַ לופט אָנגריף. איבער די הימלען פון תל אביב קרייזן פיינטלעכע עראָפּלאַנען און די טראַנשייען ווערן אָנגעפילט מיט זעלנער.

קרייזן די פיינטלעכע עראָפּלאַנען, פליען און פאַרלירן זיך אין די גרויסע ישראל הימלען. תל אביב ציט זיך קילאָמעטערס לאַנג און זיי פליען איינצלנע און געשווינד...

מיר פילן אָבער אַז מיר וועלן ש נ ע ל איבערשטייגן דעם פיינט און ניט לאַנג וועט נעמען ווי קעגן דעם איינצל פליענדן עראָפּלאַן, וועלן זיך אויפהויבן אייניקע אונזערע. אָבער דערווייל וואַרפן זיי באָמבעס און גע־ווים זענען שוין דאָ קרבנות...

טונקל אין לאַגער.

נ אַ כ ט .

אין די געצעלטן אויף די שטרויענע מאַטראַצן ליגן הונדערטער סאָל־דאַטן, פאַרזונקען אין געדאַנקען. אַ טייל כאַפּט אַ דרימל.

איבער די אָרומיקע פעלדער גייט אויף אַ זשאַלקנדיקער טוי, ער וויקלט זיך אין כוואַליעס, ווי ער וואָלט זיך ערגעץ געצויגן. די לייוונטן פון די געצעלטן ווערן באַדעקט פון טוי.

עס בלאַנקען פייערלעך אין פאַרשיידענע עקן פון לאַגערן.

דאָס לעבן קען ניט אויסגעלאָשן ווערן אינגאַנצן. אין קיך גרייט מען צו דאָס עסן. אין אַ צעלט ביי דעם פייער זיצט דער אָרדנער און קוקט אריין, ביים שיין פון טונקעלן פאַנאַר, אין פאַרשיידענע פאַפּירן. אין שטאַב זיצט דער פאַראַנטוואָרטלעכער, אריבערגעוואָרפן דעם שינעל איבער די אַקס־לען. קאָנצענטרירט אין דער שטילקייט פון דער נאַכט, וואַכט ער אויפ־מערקזאַם.

די נאַכט ציט זיך שעה'נווייז און ברענגט דעם פרימאָרגן. עס גייט אויף דער טאָג אין ישראל.

די לופט איז קיל און נעמט אדורך אין די פריסטע פרימארגן שעה'ן. אויפשטיין!

אין געציילטע מינוטן איז דער לאגער אויף.

אין לאנגע שורות לויפן די זעלנער, האלב נאקעט און מאכן זייערע פרימארגן איבונגען.

פרישטיק. דערנאך שטייען אלע שטייף אויסגעצויגן. דער טרומפייט שפילט דעם סיגנאל פון ארויפציען די ווייס בלויע פאן. דער טרומפייט איז ארומגערינגלט מיט ווייס בלויע שנורן, דער שפילער האלט עם פאררייסן הויך, ער קוקט ארויף צום הימל און שפילט אויס דעם יובל מארש פון פאלק.

די פאן ווערט ארויפגעצויגן העכער, העכער און ווען זי דערגרייכט צום שפיץ, שפרייט זי זיך אויס אין איר גאנצער ברייט. דער ווינט האט איר געקירעוועט צו דער געוועזענער דייטשישער שרונה קאלאניע.

ס'דוכט זיך ווי די פאן ווערט פארביטן אין א לעבעדיקן וועזן און פירט אן מיט דער גאנצער באוועגונג פון טאג לעבן אין לאגער.

די אידישע ווייס-בלויע פאן פלאטערט פריי, דער ענטגילטיקער נצחון קומט אן.

טאָג טעגלעכע פּראָבלעמען פון דער ישראל אַרמיי

ווי האָט אויסגעזען די באַשפּייזונג, באַקליידונג, די מעדיצינישע, סאַניטאַרע און קולטורעלע באַדינונג פאַר די מאָביליזירטע זעלנער?

איך בין געווען אין אייניקע אַרמייען. איך האָב אויך פון דער נאָענט זיך צוגעקוקט צום לעבן פון אַמעריקאַנער זעלנער אין דער אַמעריקאַנער אַרמיי בעת זיי זענען געווען אין דער אָקופּירטער דייטשלאַנד. מיט שטאָלץ קען מען זאָגן, אַז די אידישע אַרמיי, אין אַלע פּרטים, שטייט ניט אָפּ, איז ניט הינטערשטעליק לגבי אַנדערע אַרמייען אין דער וועלט. פאַרקערט, אין פיל הינזיכטן שטייט די אידישע אַרמיי העכער. באַזונדערס מיט איר מאָראַל און עטישן באַנעם.

דריי מאָל אין טאָג קריגט מען גוטע שפּייז, צוגעפּאַסט צו די קלימאַטישע באַדינגונגען פון לאַנד. אין דער צייט ווען פלייש איז שוין געווען פאַר דער ציווילער באַפעלקערונג אויף קאַרטן, האָט דער אידישער זעלנער באַקומען 3 מאָל טעגלעך פלייש. 3 מאָלצייטן פלעגן באַשטיין פון אַזוי פיל מינים, אַז דער זעלנער האָט זיי ניט געקענט אויפעסן.

האָט זיך טאַקע געלאָזט מערקן, ווי די זעלנער האָבן געקראָגן אויסגעפילטע באַקן. ציגאַרעטן, פון גוטן קוואַליטעט, פלעגט קריגן יעדער זעלנער. אויך אַ צוגאָב פון אייניקע פונט געהאַלט. אין ספּעציעלע קאַנטינעס, לעבן יעדן זעלנער־פּונקט, פלעגן די זעלנער קריגן פון וואָס נאָר זייער האַרץ גלוסט, צו ביליקערע פּרייזן. די זעלנער, וועלכע האָבן געהאַט פאַמיליעס, פלעגן אין זייער אורלויב־צייט אהיימברענגען גאַנצע פּעק מיט שפּייז.

די באַקליידונג איז געווען ניי, ריין, תמיד געוואַשן אין די זעלנער וועשעריייען. די סאַניטאַרע באַדינונג איז געווען פון אַ הויכער מדרגה.

די מיליטעריש־מעדיצינישע אָפּטיילונג איז געווען אַזוי גוט־איינגעאָרדנט אַז זי האָט זיך געקענט פאַרגלייכן מיט אַנדערע, שוין פון צענדליקער יאָרן איינגעאָרדנטע מעדיצין באַדינונגען. געווען דאָקטוירים ספּעציאַליסטן וואָס זענען פרייוויליק געקומען פון אויסלאַנד. געווען אָפּרו און ערהאָ־

לונגס הייזער פאַר אַפּגעשוואַכטע. דאָ האָט ארויסגעוויזן איר גרויס הילף די קופּת חולים פון דער „הסתדרות", וועלכע האָט געשטעלט איר גאַנצע רייכע דערפאַרונג און טעכניק צום דינסט פון דער אַרמיי.

די קולטורעלע באַדינונג האָט דערהויבן דעם זעלנער צו באַגרייפן דעם מהות פון דער נייער ישראל אַרמיי. די קולטורעלע אַרבעט איז געגאַנגען אין דער ריכטונג פון דערלערנען אויף שנעל, די ניי אָנגעקומענע עולים אין דער אַרמיי, העברעאישע שפּראַך, אַביסל געשיכטע פון לאַנד אויפבוי, און אין אַלגעמיין געבן די זעלנער אין הינטערלאַנד און אויפן פראָנט, אַפּטע קינסטלערישע פאַרוויילונגען צו אַפּפרישן און אויפמונטערן זייערע געמיטער.

עס זענען אָרגאַניזירט געוואָרן זעלנער כאָרן, זעלנער אָרקעסטער'ס. עס זענען אויסגעזוכט געוואָרן די זעלנערישע אַרטיסטישע כוחות און זיי זע־נען אָרגאַניזירט געוואָרן אין יעדער אָפּטיילונג.

אַ חוץ דעם פלעגן די בעסטע אַרטיסטישע כוחות פון לאַנד, פון די עק־זיסטירנדע טעאַטערן און קיבוצים באַזוכן אָפט די מיליטער לאַגערן און דעם פראָנט.

עס איז ארויסגעגעבן געוואָרן דורך דער „מחלקה לתרבות" אַן אַ שיעור באַלערנדע מאַטעריאַלן אין פאַרשיידענע שפּראַכן, לויט די שפּראַכן אויף וועלכע די זעלנער האָבן גערעדט. אין יעדן לאַגער איז געווען אַ לייען־זאַל פון אַלע צייטונגען און זשורנאַלן, פון לאַנד און פון אויסלאַנד.

אין די גרעסטע שטעט און קאָלאָניעס זענען אָרגאַניזירט געוואָרן זעל־נער־קלובן מיט ביבליאָטעקן אין וועלכע עס זענען געווען הונדערטער בי־כער און צייטונגען, זשורנאַלן פון לאַנד און וואו עס פלעגן פאָרקומען אָפטע מוזיקאַלישע און אַרטיסטישע אָוונטן. ביי שיינע טישלעך, אין אַן אַט־מאָספער פון רו און זיכערקייט, אין אַ גייסטיקער סביבה, פלעגן די זעלנער פאַרברענגען זייערע שעה'ן פון אורלויב. דאָרט פלעגן אויך אָפט געמאַכט ווערן באַקאַנטשאַפטן מיט חברות זעלנערקעס. אין יעדער זעלנער קלוב, איז אויך געווען אַ קאַנטינע, וואו דער זעלנער האָט געקענט קויפן פאַר ווינציק געלט אַלץ וואָס ער האָט געוואָלט.

פאַר די זעלנער פון מח"ל געקומענע פון אויסלאַנד, האָט עקזיסטירט אַ באַזונדער צענטראַלער קלוב, וואו עס איז געפירט געוואָרן אַ פאַרצווייגטע קולטורעלע אַרבעט.

די באדינונג אין די זעלנער קלובן, פלעגט אויסגעפירט ווערן דורך דיזשורן פון פרויען — מערסטנס ארגאניזירט דורך דער „וויצא". פרויען אין ווייסע כאלאטן פלעגן באדינען דעם זעלנער ווי אין א רעסטאראן.

אפט פלעגט טרעפן, אז די זעלנער ניט ווייסנדיק, אז זיי ווערן באדינט דורך פרויען פון פיינע היימען, אפטמאל אויך אינטעלעקטואלן און פון אינטעליגענטע פראפעסיעס, פלעגן זיך בייזערן הלמאי מען דערלאנגט ניט אזוי שנעל דאס באשטעלטע. די פרויען פלעגן זיך איבערקוקן, שמייכלען, אבער קיינמאל ניט געענטפערט זיי אויף זייער כעס'ן זיך.

אפט פלעגט א חבר וואס איז געזעסן לעבן א כעס'ן, אים, דעם בעל־דבר, אריינרוימען אין אויער און אויפקלערן אים ווער די „קעלנערקעס" זענען, פלעגט דער זעלנער זיך צשמייכלען און פארשעמט כאפן א בליק צו דער „קעלנערקע", וואס פלעגט אים אפענטפערן מיט א שמייכל.

א קולטורעלע ארבעט איז אויך געפירט געווארן אין די שפיטעלער און אפרו הייזער פאר די זעלנער.

דאס זארגן פאר די משפחות פון די זעלנער, איז געווען ארגאניזירט מוסטערהאפט.

די משפחה פלעגט קריגן א מאנאטלעך געהאלט לויט דער גרויס פון איר צאל נפשות. די אונטערשטיצונג איז געווען פון א באדייטנדע סומע, א חוץ דעם פלעגט פאר די משפחות פון די זעלנער אויסגעטיילט ווערן קליי־דונג און שפייזן.

געווען פאלן ווען תימנ'ער משפחות, פון פיל נפשות, פלעגן קריגן מער שפייז און געלט ווי די פארדינסטן פון זייערע מענער, בעת זיי זענען קיין זעלנער נאך ניט געווען.

אין קרית־מאיר בין איך אפט בייגעווען ביי קינסטלערישע ארויס־טרעטונגען פאר די סאלדאטן.

עס גערעדנקט זיך מיר איין פארנאכט.

אין לאגער איז טונקל. אויף א פראוויזאריש אויפגעשטעלטע בינע דערשיינט דער כאר און ארקעסטער פון דער זעלנער אפטיילונג. עס טרעטן אויף ארטיסטן. די זעלנער זיצן צונויפגעפרעסט אין שורות, אויף אויסגע־שטעלטע בענק. לעבן זיי געפינען זיך אייניקע פון זייערע משפחות, וועלכע וואוינען נאענט און וואס זענען ספעציעל געקומען צום קינסטלערישן אוונט.

די פראגראמען פון די „אוונטן", פון די „נשפים", זענען א געמיש פון היימישן כאראקטער נאענט צום געשמאק פון די נייע עולים צוזאמען מיט נייע נומערן וואס פארמאגן אין זיך שוין דעם עכט־ישראלדיקן קאלאריט.

עס זינגט א חברה פון קיבוץ א פארבענקט ליד וועגן כנרת, א צווייטע — א ליד וועגן דער ישראל נאטור, איר פאטערלאנד, איר מולדת.

און עס פלעכט זיך אדורך א ליד פון רוסישן פראנט פון א זעלנער וואס האט דורכגעמאכט די לעצטע מלחמה קעגן היטלערן.

אן אונגאריש אידיש מיידל זינגט א ליד אין אונגאריש. א מיידל פון רומעניע שפילט אויס, אויף איר מיטגעבראכטן אקארדעאן, א רומעניש סענטימענטאל ליד.

און טראץ דער פארשידנארטיקייט פילסטו שוין ווי עס שיילט זיך אויס דער נייער קולטור גייסט פון דער אידישער מדינה.

ישראל — איין גרויסער מיליטערישער לאַגער

די לאַגע אין ישראל איז געווען אַן אַנגעשטרענגטע. דאָך איז דאָס ערגסטע, וואָס מען האָט געקענט דערוואַרטן, שוין אַריבער. די אַראַבישע אַרמייען האָבן קיין באַדייטנדע דערגרייכונגען ניט פאַרצייכנט אין זייער ערשטן אַזוי „טריאומפירנדן״ מאַרש אויף ישראל. דעם אַראַבישן לעגיאָן איז געלונגען איינצונעמען אַלט ירושלים און אַרומרינגלען נײַ ירושלים. און אַזוי איז נײַ־ירושלים אָפּגעשניטן געוואָרן פון איבעריקן טייל ישוב.

די פונקטן וואָס דעם שונא איז געלונגען צו פאַרנעמען, זענען געלעגן אין דער טעריטאָריע, וואָס האָט, לויט דעם חלוקה פּלאַן פון דער „אָנו״, געהערט צו די אַראַבער.

דער שטילשטאַנד, האָט אָנגעהאַלטן נאָך אייניקע וואָכן. גאַנץ ישראל איז פאַרוואַנדלט געוואָרן דורך דער צייט אין איין גרויסן מיליטער לאַגער. די „הגנה״, האָט זיך אָנגעהויבן איבערפאָרמירן און אָרגאַניזירן אין אַ רעגו־לערער אַרמיי.

איבעראַל זענען געשאַפן געוואָרן גרויסע מיליטער דורכגאַנגס לאַגערן, דורך וועלכע ס׳פלעגן דורכגיין אין מאָביליזאַציע, טויזנטער, טויזנטער יונגעלייט. אַן אויפהער האָבן געשטראָמט יונגע וואָלונטירן פון גאָר דער וועלט, דערהויפּט פון די לאַגערן פון דייטשלאַנד, עסטרייך און איטאַליע.

אויך פיל זענען געקומען פון אַמעריקאַנעם קאָנטינענט. די פאַרייניק־טע שטאַטן האָבן געגעבן גוטע ספּעציאַליסטן, ווי פּליער, ראַדיסטן, דאָק־טוירים. די אַרמיי האָט זיך אָנגעהויבן קאָמפּלעטירן אין פּאָלקן און ברי־גאַדעס. געניטע אָפיצערן פון דער „הגנה״, פון דער בריגאַדע, געוועזענע אָפיצערן פון דעם צווייטן וועלט קריג, וואָס האָבן געקעמפט אויף די אײַ־ראָפּייאישע שלאַכט פעלדער, האָבן איבערגענומען די אָנפירערשאַפט און די אויפגאַבע פון רעאָרגאַניזירן די אַרמיי.

דער ארגון צבאי לאומי האט עקזיסטירט ווי א באזונדער מיליטער גרופע און אנגעגאנגען זעלבסטשטעדיק אלס א טעריטאריעלע מיליטער פארמאציע. דאס זעלבע — די לח"י גרופן. שפעטער, נאך דער טראגישער געשעעניש מיט דער „אלטאלענא", האבן ביידע פארמאציעס אויפן באפעל פון דער הויפט קאמאנדע פון דער צבא ההגנה לישראל זיך צונויפגעגאסן אין איין ארמיי. און דאס איז געווען א נויטווענדיקייט פון דער שעה. ווייל עס קענען ניט עקזיסטירן אין איין לאנד עטלעכע ארמייען, פונקט ווי עס קענען ניט עקזיסטירן קיין צוויי פארלאמענטן. ווען ישראל איז געווען אונטער דעם ענגלישן יאך, האבן געקעמפט פארשיידענע גרופן באזונדער, אבער ווען עס האט זיך שוין אויסגעקריסטאליזירט די אידישע מדינה, האט געמוזט צונויפגעשטעלט ווערן איין רעגירונג, איין ארמיי און איין פארלאמענט. קלאר און פארשטענדלעך!

א טייל אמוניציע איז פראדוצירט געווארן אין לאנד גופא. דער אזוי גערופענער „סטען", פראדוצירט אין לאנד, האט באצירט די אקסלען פון יעדן זעלנער.

פיל געווער איז געבראכט געווארן דורך די פארטן פון אייראפע, איבער די וואסערן פון מיטלענדישן ים, צו די ברעגן פון ישראל. די פארטן פון פראנקרייך און איטאליע, האבן געדינט ווי דורכגאנגס באזעס פאר דער גרויסער הילף צו ישראל.

יעדער איינער, וועלכער איז געווען פייאיק צו טראגן געווער איז געווארן מאביליזירט. איר האט געקענט זען אין די רייען פון דער ארמיי אידן מיט בערד און פאות, יוגנטלעכע פון קיבוץ, פון שטאט און דארף. יונגע מיידעלעך, זענען אויך ארגאניזירט געווארן אין ספעציעלע אפטיילונגען, ווי די פלוגות „חן".

די פריוואטע שפיטעלער און די פון דער „הסתדרות", די „קופת חולים", זענען רעקווירירט געווארן פארן מיליטער.

די בעסטע פראדוקטן, ווי: פלייש, מילך און אייער, וואס זענען פאר דער ציווילער באפעלקערונג ראציאנירט געווארן, זענען געגאנגען פאר דעם זעלנער, פאר די שפיטעלער און אפרו הייזער.

עס זענען ארגאניזירט געווארן די ערשטע קורסן פאר אויסשולן אויף שנעל יונגע קאמאנדירן, אונטער אפיצערן און אפיצערן.

עס איז אויסגעשולט געווארן די ערשטע גרויסע גרופע פון מיליטער פאליציי, וועלכע האבן געטראגן אויף די ארעמס רויטע בענדער מיט אן אויפשריפט מ. צ. — משטרה צבאית, דאס הייסט מיליטער פאליציי.

די פּאָליציי איז באַשטאַנען פון אַ גוט צוגעקליבענער חברה. שיין אָנגעטאָן, גוט באַוואָפנט, האָבן זיי געמאַכט דעם איינדרוק ווי שוין פון לאַנג געשולטע זעלנער. די וועלכע זענען ניט געווען פּייאיק צום אַקטיוון מיליטער דינסט, זענען איבערגעטראַנספּאָרטירט געוואָרן אין דער בירגערלעכער פּאָליציי, אָדער אויף אַרבעט אין פּלעצער וואו עס זענען אויסגעפירט געוואָרן פּראָיעקטן פון מיליטערישער באַדייטונג.

עס זענען געגראָבן געוואָרן שוץ פּאָזיציעס. עס זענען געמאַכט געוואָרן פאַרהיטונגען קעגן לופט אָנגריפן.

די אָרדענונג אין די שטעט און קאָלאָניעס בעת לופט אָנגריפן פלעגט היטן דער משמר אזרחי, רעקרוטירט פון די, וועלכע האָבן צוליב עלטער אָדער געזונטהייט׳ס סיבות, ניט געקענט נעמען אנטייל אין אַקטיוון אָדער פּאַסיוון מיליטער דינסט. די רעגירונג פון לאַנד איז איבערגעגאַנגען אין די הענט פון דער מיליטער מאַכט, בראש פון וועלכער עס איז געשטאַנען דער אַלטער אויסגעפּרואווטער אַרבעטער פירער, שפּעטערדיקער פּרעמיער און קריגס־מיניסטער, דוד בן גוריון.

עס איז איינגעפירט געוואָרן אַ מיליטער צענזור איבער דער פּאָסט און צייטונגס וועזן.

עס איז איינגעפירט געוואָרן אַ שטרענגע קאָנטראָל איבער דער פּראָדוקטן פאַרטיילונג און פּראָדוקטן אויסאַרבעטונג אין די ווירטשאַפטן, סיי קאָלעקטיווע, סיי פּריוואַטע.

פון טאָג צו טאָג, פון שעה צו שעה, האָט די יונגע אידישע מלוכה אָנגענומען אַלץ מער דעם אויסזען פון אַן אמתע מלוכה, וואו אַלץ קלאַפּט ווי עס באַדאַרפט צו זיין.

דאָס דאַרף מען פאַרדאַנקען נאָר די גאונות פון אידישער פּייאיקייט און אָרגאַניזירטקייט פון ישוב. איבער נאַכט איז גאָרניט אויסגעוואָקסן. וואָלט מען דאָס אַלץ ניט צוגעגרייט, וואָלט ניט מעגלעך געווען צו מאַכן עס אין אַזאַ קורצער צייט און אין באַדינגונגען פון מלחמה צושטאַנד.

אין די גרעסערע און קלענערע שטעט זענען געעפנט געוואָרן שטאָטישע מיליטערישע קאָמענדאַטורן.

דער זעלנער איז ניט פאַררעכנט געוואָרן צווישן דער ציווילער באַפעלקערונג ווי אַ סאָלדאַט, נאָר ווי אַ זון, ברודער און פריינט.

פלעגט מען טאַקע זען די נייע אידישע זעלנער אין חבר׳ישער סביבה פון פאַמיליעס, יונגע מיידלעך און פריינט.

ספּעציעלע קאָמיסיעס פון דעם „ועד למען החייל", קאָמיטעט פאַר דעם זעלנער, האָבן געזאָרגט פאַרן גוט פילן פון די פרייוויליק געקומענע.

לויט זייער שפּראַך אויף וועלכער זיי האָבן גערעדט, האָט מען זיי אויסגעזוכט פאַמיליעס, וואו זיי האָבן פאַרבראַכט זייער פרייע צייט, אין יום טוב טעג און צו פּסח סדרים. ווען אַ זעלנער האָט אין צייט פון זיין דינסט געהייראַט, איז די חתונה געפּראַוועט געוואָרן דורך דעם מיליטער.

זענען טאַקע געווען פיל פאַלן, ווען אונטערן פּרוכת צוגעטשעפּעט צו 4 באַגנעטן אויף ביקסן פּעלגט דע חתן אַ זעלנער מקדש זיין זיין כלה אַ זעלנערקע.

אין פרייער צייט פלעגן זעלנער געפירט ווערן אויף מיליטערישע לאַסט אויטאָס אין די קינאָס. די אָפיצערן פלעגן האָבן צו זייער דיספּאָזיציע לייכטע מאַשינען, מיט וועלכע זיי פלעגן אָפט אין די פרייע אָוונט שעה'ן האָבן די מעגלעכקייט צו אַרויספאָרן פריי איבער די ישראל'דיקע שאָסייען, צו שפּאַצירן מיט די ישראל'דיקע טעכטער. און ישראל'דיקע בנות־טעכטער זענען אַזוי חנ'עוודיק, אַז מיט זייער חן און עלעגאַנטקייט לאָזן זיי זיך ניט פאַרגעסן. ישראל האָט צוריק געגעבן אַ מעגלעכקייט צו זען פאַר זיך די נאַציאָנאַלע אידישע טעכטער טיפּן פון די רבקה'ס און רחל'ס, אסתר'ס און צפורה'ס. אין גלות פלעגן זיי ווי זיך אויסמישן מיט זייער נאַציאָנאַ־לער שיינקייט, וועלכע פלעגט פאַרלאָרן גיין. ישראל האָט אויך דעם שיינעם מאָמענט אויפגעלעבט.

די ניי געשולטע אידישע אָפיצערן, ועמען מען האָט אָנגעטאָן די בכבוד'יקע שליפן, וואָס האָט זיי אַריינגעגעבן מוט און דערהויבנקייט — פלעגן זיך מיט קוראַזש לאָזן איבער די שאָסייען פון ישראל, צו איז עס זיי־ענדיק אין דינסט, אָדער ווען אויף אַ שפּאַציר. האָבן זיך אָנגעהויבן מערן די פאַלן פון אויטאָ קאַטאַסטראָפעס אויף די וועגן, מיט מענטשלעכע קרבנות. די זאַך איז דערגאַנגען צום רעווידירן און עס זענען אָנגענומען געוואָרן מיטלען ביז איינזעצן אין טורמע, פאַר ניט היטן די פאַרשריפטן פון וועג פאַרקער.

איך דערמאָן עס, ווייל ס'זענען געווען צייטן ווען אויף יעדער קרייץ־וועג, איז געלעגן אַן איבערגעקערטער דזשיפּ מיטן אויפשריפט: דאָ איז פאַר־געקומען אַ וועג קאַטאַסטראָפע און קרבנות אַזוי פיל און אַזוי פיל, מיט אַ צו־גאָב צושריפט: „היט זיך פאַרן טויט"!

פלמ״ח און צבא ההגנה לישראל

דער יסוד פון דער אידישער ארמיי איז געווען דער פלמ״ח. די פלמ״ח־סאָלדאַטן זענען געווען די „קאָמאַנדאָס" פון דער אידישער אַרמיי. דאָס זענען געווען אַמאָליקע הגנה־קעמפער וואָס ציען זייער יחוס פון די, וואָס האָבן געבויט דעם ישוב און אים פאַרטיידיקט נאָך אין דער צייט, ווען מען האָט ניט געוואוסט, ווען ס'וועט קומען די פאַרווירקלעכונג פון טרוים פון מלכות ישראל. אין דעם פלמ״ח האָט געהערשט אַ חברישע דיסציפּלין, געבויט אויף פאַרשטעדיקונג, איבערגעגעבנקייט פון חבר צו חבר און קאָלעקטיווע אחריות. דער פלמ״ח איז געווען דער שטאָלץ פון ישוב. די גרעסטע אַקציעס האָט ער אַדורכגעפירט. די גרעסטע זיגרייכע אַטאַקעס אויף דעם שונא, האָט דער פלמ״ח אויסגעפירט.

די חברים זעלבער פון פלמ״ח זענען געווען זעליש באַהעפט מיט זייערע מיליטער אָפּטיילונגען. זיי האָבן ספּעציעל שטאָלצירט מיט זייער אָנגעהעריקייט צום פלמ״ח און מיט יראת הכבוד געטראָגן זייערע אָפּצייכענונגען.

דער פלמ״ח האָט זיך רעקרוטירט מערסטנטייל פון די חברים פון דער חלוצישער מחנה, וועלכע זענען ענג פאַרבונדן מיטן אויפבוי און היסטאָריע פון ישוב. דאָס זענען געווען מערסטנטייל חברים פון דער קיבוצישער באַוועגונג. חברים פון די חלוצישע אָרגאַניזאַציעס און פון די ניי־צוגעקומענע, וואָס האָבן געבלוטיקט אויף די שלאַכט פעלדער, פון דעם לעצטן קריג, אויף דעם אייראָפּייאישן קאָנטינענט. די אָנפירער פון פלמ״ח זענען געווען די חלוצישע וועטעראַנען, וועלכע האָבן ישראל אויסגע'חלומ'ט דורך מעשים. זיך געבראָטן אויף דער זון, אין די הייסטע טעג, ביי שווערסטע אַרבעט און געציטערט פון קעלט, אין די קילע נעכט, אין זייערע פּאַלאַטקעס. זייער מיליטער סטאַזש האָבן זיי דערוואָרבן, אָנפירנדיק מיט די הגנה אָפּטיילונגען, מיט די „השומר" אָפּטיילונגען און אין די אומאויפהערלעכע קאַמפן, וואָס דער ישוב האָט געפירט אין דער צייט פון זיין בויען זיך — מיט די אַראַבישע אָנפאַלער. די פלמ״ח־סאָלדאַטן, וואָס האָבן פריער אין זייער טאָג טעגלעכן לעבן געהאַט זייער אויפפאַסונג וועגן דעם עקאָנאָמישן און געזעלשאַפטלעכן לעבן, האָבן אויך דעם זעלבן גייסט איצט אריינגעבראַכט אין דער נייער אידישער אַרמיי.

און כאָטש דער פלמ״ח איז דערנאָך ליקווידירט געוואָרן אַלס אַ זעלבסטשטענדיקע מיליטערישע קערפּערשאַפט, זענען זיי אָבער געבליבן געטריי זייער אידעאַל.

דאָס לאַנד האָט געאָטעמט מיט מלחמה. די נייע העברעאישע דיכ־טונג אין ארץ ישראל האָט געפּאַרעמט דעם גייסט פון אידישער גבורה ביי דער ישראל יוגנט. די דיכטער האָבן באַזונגען די העלדישקייט פון די אי־דישע קעמפער. עס האָט זיך געמערקט די מלחמה ליטעראַטור, וואו עס איז אָפּגעשפּיגלט געוואָרן דער קאַמף פון ישראל פאַר איר פרייהייט. די נייע העברעאישע פּראָזע־שרייבער, האָבן געשילדערט דעם נייעם טיפּ אידישן סאָלדאַט, ווי ער איז ממשיך אין זיך דעם אידעאַליסטישן חלוצישן גייסט.

זעלנער! — איבער גאָר דער וועלט איז אַ זעלנער דער וואָס גייט אַרויס פון דער געזעלשאַפטלעכער נאָרמאַלער לעבנ׳ס אַטמאָספער און גייט אַריבער אין אַ קאַזאַרמע לעבן, פון באַפעלן, און אָפטמאָל אויך פון אויס־שטיין דערנידעריקונג.

אין ישראל אָבער איז אַזוינס ניט געווען. אין ישראל האָט ניט געקענט אויפשטיין אַ סאָלדאַטן מחנה, מיט אַ סאָלדאַטן־מאָראַל און סאָלדאַטן־לערע. דער גייסט פון עם ישראל, דער גייסט פון חלוצישן אויפבוי אין ישראל, דער גייסט פון אונזערע עטישע, גייסטיקע און קולטורעלע ווערטן האָבן געלייגט זייער חותם אויף דער אידישער אַרמיי.

אַנשטאָט אַ סאָלדאַטן־מחנה, איז אויפגעשטאַנען אַ גרויסע מחנה פון אָרגאַניזירטע חלוצים, וואָס האָבן געמוזט נעמען וואָפן אין די הענט, כדי נקמה צו נעמען פאַר די אויטאָ־דע־פעס אין שפּאַניע, פאַר טרעבלינקע, אַשוויענטשים און מאַידאַנעק. עס איז אויפגעשטאַנען אַ חלוצישע מחנה מיט וואָפן אין די הענט וואָס האָט געדאַרפט דערמאָנען דער וועלט, די פאַר־כליניעטע אין דאָרשט נאָך רויב און מאָרדה, אַז ווייטער אַזוי וועט עס ניט גיין! וואָרום די וועלט האָט דאָך נאָך דער צווייטער וועלט מלחמה, אפילו ניט געפּרואווט מאַכן דעם מינדסטן פּרוואו צו פאַרריכטן איר אָפּגעטאַענע רציחה. האָט דעריבער איצט די אידישע, אויפגעשטאַנענע, חלוצישע אַר־מיי — געשליידערט איר באַשולדיקונג דער רויבערישער וועלט אין פּנים אַריין, און הויך און מוטיק אויסגעשריען: גענוג! מער וועט איר אונז ניט אויסשעכטן ווי די שאָף!...

די ישראל אַרמיי האָט דאָס צו ערשט געוואָרנט דער בריטישער אימ־פּעריע: אויב זיי, די ענגלענדער, זענען טאַקע דאָס ביבל־פאָלק ווי זיי רופן זיך, זאָלן זיי אויף אַן אמת זיך האַלטן אָן די עטישע לערעס פון יושר און גערעכטיקייט, ווי די ביבל לערנט אַלעמען...

די ישראל אַרמיי האָט אָנגעהויבן אַ נייע ערא אין דער געשיכטע פון אידישן פאָלק, און פון די פעלקער אין מיטעלן מזרח.

אין דער אויסגעליידיקטער יפו

פון קרית מאיר בין איך אַנגעקומען קיין יפו. אונזער מיליטער אָפּ־טיילונג, צו וועלכער איך בין אַנגעשלאָסן געוואָרן האָט געקראָגן די אויפגאַבע צו באַוואַכן פאַרשיידענע פלעצער אין די אקאָרשט באַפרייטע אַראַבישע שטעט. אין אַן אויסגעליידיקט, גרויס, אַראַביש הויז, האָט זיך איינגע־קוואַרטירט אונזער שטאַב.

יפו איז געווען בוכשטעבלעך פוסט. פאַרצווימונגען האָבן אָפּגעצאַמט יפו פון תל אביב. די צוויי שטעט גיסן זיך פאַקטיש צוזאַמען. אויף יעדער גאַס, אויף יעדער געביידע דראָט און דראָט אָפּצוימונגען. יפו מיט איר אויסזען, סטיל און פאַרנעם איז אַן אמת'ע אָריענטאַלישע שטאָט. די „בוסטרוס" גאַס, די הויפּט גאַס, מאַכט זייער אַ שיינעם איינדרוק. אַ בוימער אַלייע שניידט דורך דעם צענטער פון שטאָט. אַ סך שיינע הייזער אין לוקסוס איינגעריכטעט געפינען זיך דאָ. אין יפו האָט געוואוינט די אַראַבישע בורזשואַזיע. דאָ האָבן געוואוינט פיל רייכע אַראַבער. יפו איז געווען די שטאָט פון אַראַבישן פעאָדאַלן סיסטעם און דער פּלאַץ פון לאָזן זיך וואוילגיין און לעבן אַ גוטן טאָג.

פון דער הויפּט גאַס נידערן אַראָפּ גאַסן, וועלכע פירן אין דער טיף פון שטאָט. פון פיל עקן נידערן זיי אַראָפּ ביז צום ים. דער ים שווענקט די ברעגן פון יפו, וואָס גרעניצט זיך פון איין זייט מיט תל אביב און פון דער צווייטער זייט מיט בת ים און חולון. יפו איז געווען אַ נעסט פון אַראַבישע רציחות און וואַנדאַלישע אַקטן. פון דאַנען איז תל אביב אָפט באַשאָסן געוואָרן.

איצט איז פאַרטריבן געוואָרן דער בייזער גייסט — בעסער געזאָגט, ער איז אַליין אַוועק.

די אַראַבער זענען אַנטלאָפן אין בהלה, איבערלאָזנדיק דאָס עסן זיך קאָכנדיק אויף די פּרימוס מאַשינקעס. אַ קליינער, גאָר קליינער טייל פון אָרעמען קלאַס איז פאַרבליבן. און זיי האָבן גאָרניט דערלייגט צו דעם.

מיר האָבן זיך איינגעקוואַרטירט אין דער פּוסטער יפו, וואָס האָט סימ־באָליזירט דעם פאַרשפּילטן מלחמה מאַרש פון די אַראַבישע אַרמייען.

די אידן האָבן קיינמאָל ניט געפּלאַנט אַרויסצוטרייבן די אַראַבער. זאָלן זיי עס פאַרדאַנקען זייערע בלוט זייגערישע עקספּלאַטאַטאָרישע פירער, וואָס האָבן פאַרכאַפּט קאַפּיטאַלן און וואוינען איצט אין די שכנות'דיקע אַראַבישע לענדער.

אימה'דיק קוקן איצט אויס די אַלטע און נייע, שיין מאָדערנע הייזער אין יפו.

דאָס איז די פרוכט פון אייער אַרבעט: איר האָט ווינט פאַרזייט, און שטורעם געשניטן!

אין קאַלטע נעכט, שטייענדיק אין יפו אויף שמירה, פלעג איך זיך צו־הערן צום רוישן פון ים און צום ווינט וואָס די כוואַליעס האָבן אַנגעטראָגן. עס האָט זיך געדוכט ווי דער ווינט דערטראָגט דאָס קול פון אַראַבישן יפו, וואָס איז פאַרשוואונדן אויף אייביק שוין פון שטאָט.

אויפרייסן פון איבערגעלאָזטע מיגעס, פלעגן אויפטרייסלען די שטיל־קייט פון דער נאַכט. עס פלעגן פונאַנדערפאַלן אָפּגעריסענע ווענט פון הייזער. די חורבות אין יפו פלעגן זיך פאַרמערן. אין דער פּוסטער יפו, האָבן זיך אָנגעהויבן איינקוואַרטירן פאַרשיידענע מיליטערישע אינסטאַנצן. דער פאַרפאַסטן פאַר דער אויפלעבונג פון שטאָט, האָט שוין אַריינגעמאַרשירט, דאָס איז די אַרמיי. שפּעטער איז אויך געקומען די ציווילע באַפעלקערונג.

פּאַראַלעל מיט די אַנשטרענגונגען פון ישוב צו מאָביליזירן און שולן אַ מאָדערנע אַרמיי, פּאַראַלעל מיט דעם הייסן באַגער צו דעראָבערן די גרע־נעצן פון מדינת ישראל אויף אייביק, איז אָנגעגאַנגען אַן אַנשטרענגונג אין אַ צווייטער ריכטונג, וואָס איז געווען ניט ווייניקער וויכטיק. דאָס איז דאָס אַריינברענגען אין לאַנד הונדערטער טויזנטער נייע עמיגראַנטן בעת דער מלחמה צייט. דאָס איז געווען נויטיק, כדי גלייך צו קענען באַזעצן די אויסגעליידיקטע שטעט און דערפער פון די אַנטלאָפענע אַראַבער און אַזוי אַרום פאַרגרעסערן דעם פּאָטענציעלן כוח פון ישוב און שאַפן קאַדרען פאַר דער אידישער אַרמיי. אויך אויף דעם געביט איז אָנגעגאַנגען אַ ריזיקע אָנגעשטרענגטע אונטערנעמונגס אַרבעט. איבער די ימ'ען האָבן זיך גע־טראָגן שיפן וואָס האָבן געבראַכט אין לאַנד הונדערטער טויזנטער עולים. דורך דעם שונא'ס בלאָקאַדע, דורך כלערליי שוועריקייטן, זענען די נייע עולים אָנגעקומען אין לאַנד און ווי אַ שפּאַרנדער שטראָם האָבן זיי פאַר־

פולט די אויסגעלייזדיקטע אראבישע שטעט און דערפער. הונדערט טויזנט סערטיפיקאטן האבן מיר געמאנט און געבעטן פון דער וועלט, פאר די אויסגעוואָרצלטע אידן, פאר די נאַצי קרבנות. די וועלט האט אפילו אזא פאר־גיטיקונג אונז ניט געוואָלט געבן און דאס איז געווען פאר אונז צו גונסטן. מיר האבן געזען, אז מיר האבן זיך ניט אויף וועמען צו פארלאזן.

פאר מיינע אויגן איז יפו פארפולט געוואָרן מיט די אנקומענדיקע אידן. פון טאג צו טאג, פון שעה צו שעה, האבן טויזנטער און טיזנטער אידן פאר־פולט די פוסטע הרובע גאסן פון יפו. שנעל זענען רעמאָנטירט געוואָרן די הייזער. שנעל איז אנגעגאנגען די ארבעט אנצופילן מיט לעבן די פוסטע יפו. איבערנאכט, פלעגן פארפולט ווערן די גאסן. די הייזער פלעגן אויפ־לעבן. די גאסן זענען באצייכנט געוואָרן מיט נעמען.

די עולים האבן געגאסן פון דער מעגלעכקייט צו קענען שנעל זיך איינ־אָרדענען. זיי האבן באקומען וואוינונגען און ארבעט. דערנאך געשעפטן און ווארשטאטן. די געליטענע האבן געקראגן, ווי א געוויסע קאמפענסאציע פאר זייערע ליידן, א מעגלעכקייט פון קענען זיך שנעל איינאָרדענען.

און עס איז פאר מיר נאך אמאל קלאר געוואָרן די ווייט זעעוודיקע פאָ־ליטיק פון דער אלוועלטלעכער ציוניסטישער אָרגאניזאציע, וואס האט אָר־גאניזירט די אזוי גערופענע „יציאת אייראָפּע”. די אידן, אויסגעמאטערטע פון אזויפיל ליידן און וואָגלענישן, וואָלטן אין אנדער פאל פארבליבן אויף זייערע פלעצער.

עס וואָלט ניט אויפגעקומען קיין ציפערן. עס וואָלט ניט געווען וואו צו נעמען די קאדרען פאר שטורעמען די ברעגן פון ישראל און א נ צ ו פ י ל ן ד ע ר א י ד י ש ע ר א ר מ י י אין איר אנשטייאונגס פראצעס, און ווייטער ביים באזעצן די אויסגעלייזדיקטע פארלאָזטע פלעצער אין ישראל. עס ווילט זיך דערביי דערמאָנענ: מיר זינדיקן — פשוט געזאגט, גאנץ אָפט, מיט דער שטוביקער פאָליטיק־מאכעריי, און ניט נוצלעכע דיסקוסיעס איבער ישראל פראָבלעמען, בעת אונזערע אנפירער, האבן ווייט זעעוודיקע בליקן. אזוי איז עס געווען מיטן צוגרייטן „יציאת אייראָפּע” און אזוי איז עס איצט, מיטן אָרגאניזירן דעם גרויסן שטראם פון אימיגראציע קיין ישראל.

אונזערע פירער זעען פארויס, אז די צוקונפט איז גאר ניט אזוי רואיק פאר דער וועלט בכלל און פארן אידישן פאלק בפרט. אונז שטייען נאך פאר אין דער צוקונפט גרויסע געשעענישן און דעריבער טראַץ דער עקאָנאָמישער

שווערער לאגע אין ישראל, גייט אהין א שטראָם פון הונדערטער טויזנטער נייע עולים. דאָס זענען קאַדרען פאַר דעם לאַנד, קאַדרען פאַר דער אַרמיי, קאַדרען פאַר התישבות, קאַדרען פאַר יעדער עווענטועלער געשעעניש...

און דער גלות דיסקוטירט וועגן ישראל, רעדט ווי וועגן שוין אן אָפּגעטאָענע זאַך. פאָרן אידן נאָך ישראל אַלס טוריסטן און דערציילן וועגן אַלע מעגלעכע קליינלעכקייטן, דערציילן וועגן דעוויזן און וואַלוטע, וועגן פּראָפּיטן און הכנסה מעגלעכקייטן און וועגן וואָס איר ווילט נאָר. וועגן איין זאַך פאַרגעסט מען צו דערציילן: אז אין ישראל גייט אָן ווייטער א מלחמה, א מלחמה פאַר אָפּשלאָגן די געפאַרן, א מלחמה פאַר פאַרפעסטיקן אָן ערשט געוואונענעם נצחון; א מלחמה פאַר אויפשטעלן אונזערע פאַרלאָרענע פּאָזיציעס זייט צוויי טויזנט יאָר, א מלחמה, — אָן א גוזמא, — אויף טויט און אויף לעבן!

מיט דעם בורמאַ וועג קיין ירושלים

איך בין אַ ישראל זעלנער אין פּולן זין פון וואָרט. כאַקי הויזן און אַ כאַקי העמד, שטאַרק געבויטע שיך, וואָלענע זאָקן, אַ גרינער רוק־זאַק, אין וועלכן עס געפינט זיך אַ פּאָר לאַנגע כאַקי הויזן, וועש צום בייטן און אַנדערע סאָלדאַטן קליניקייטן. דער נומערירטער סטען איז פאַרשריבן אויף מיין נאָמען. איך בין אַ „בעל הבית" פון אַ סאָלדאַטן ווירטשאַפט. אין קעשענע טראָג איך מיין נומערירטן סאָלדאַטן ביכל.

איבער דעם גאַנצן לאַנד זענען איינגעאָרדנט געוואָרן מיליטער קאָנטראָלן.

גרויסע מילטער אָפּטיילונגען פלעגן אָפּשליסן גאַנצע קוואַרטאַלן פון שטעט און קאָלאָניעס, דורכקאָנטראָלירן יעדן איינעם כדי פעסטצושטעלן צו איז ער אין אָרדענונג מיט זיינע פליכטן צום צושטעלן זיך צום מיליטער דינסט.

אין תל אביב, אין דער גרויסער אידישער שטאָט פון קרוב אַ פערטל מיליאָן אידן איז איינגעשטעלט געוואָרן „עוצר". פילע מיליטער אָפּטיילונגען האָבן פאַרשפּאַרט תל אביב אין אירע אַלע וועגן און ארויסגאַנגען און האָבן דורכגעקוקט יעדע הויז, יעדע גאַס און געסל. ישראל קאָנטראָלירט אירע איינוואוינער, אירע קינדער. מען צערעמאָניעט זיך ניט, מען האַלט ביי פּרשה „פּקודים".

דער שטילשטאַנד האָט זיך געענדיקט און די אידישע אַרמיי איז אײַבערגעגאַנגען אין אָפענסיווע. דאָס גאַנצע לאַנד האָט געאָטעמט מיטן ריטם פון מלחמה און באַגער נאָך נצחון.

דער גורל פון אידישן פאָלק איבער גאָר דער וועלט, האָט זיך געלייגט אויפן וואָגשאָל פון מלחמה. איך וויים ניט צי האָבן עס געפילט די אידישע ישובים איבער גאָר דער וועלט, צי האָבן זיי באַגריפן דעם פולן פאַרנעם, די ערנסטקייט און גורל'דיקייט, פון דער דעמאָלטדיקער סיטואַציע אין ישראל. דאָס איז געווען דער דעצידירנסטער און אַנטשיידנסטער קאַמף, וואָס אידן

האָבן געפּירט אין דער גאַנצער צייט פון זייער צוויי טויזנט יעריקן גלות.

דער ישוב האָט עס באַגריפן. דאָס גאַנצע לאַנד איז פאַרוואַנדלט גע־וואָרן אין איין געאייניקטער געמיינדע. ניט געווען קיין הויז וואו איינער פון דער משפּחה זאָל ניט זיין אין דער אַרמיי. ביי וועמען אַ זון, ביי וועמען אַ ברודער, אַ שוועסטער, צי אַ מאַן, אַ פאָטער פון קליינע קינדער, אָדער חתן און פריינט. די איבערגעבליבענע פרויען אין דער היים, פלעגן אין די פרייע שעה׳ן העלפן אויספאַרטיקן קליידער פאַר זעלנער.

ביינאַכט איבער דעם וויגל פון אַ קליין קינד, פלעגט אַ פרוי ביים פאַרוויגן איר עופה׳לע זינגען אין דער שטיל אַ ליד פול מיט בענקשאַפט נאָך איר מאַן, פאַר זיין גורל און פאַרן גורל פון גאַנצן לאַנד.

טרויעריקע ידיעות פלעגן, פון צייט צו צייט, אָנזאָגן וועמען עס איז, וועגן טויט פון זייער נאָענטן אין דער משפּחה. מען האָט אָבער ניט געוויינט אויפן טויט פון אַן אייגענעם ווי אַמאָל אין דער היים אין די קליינע שטעט־לעך. מען האָט ניט געיאָמערט. עס פלעגן טרערן אין דער שטיל אַראָפּגע־שלונגען ווערן. דער ווייטאָג פלעגט זיך אריינרייסן טיף אין נשמה, אָן ווערטער.

עס זענען געפאַלן קרבנות פון אידישן צד, אָבער די אַרמיי האָט דערוויי־ל זיך פאַרפעסטיקט און געוואָקסן אין כח, אָרגאַניזאַציע און מיליטערישער אויסשולונג און אויסשטאַטונג.

ס׳איז אויסגעוואָקסן אַ מיליטערישער לופט פלאָט, וועלכער האָט אין זיינע ערשטע אַקציעס באַוויזן צו באָמבאַרדירן אַמאַן, די הויפּט־שטאָט פון עבר־הירדן, און קאַירא־עגיפּטן. עס זענען פאַראיבער די ערשטע מלחמה־טעג ווען מען האָט פון איין עראָפּלאַן באַשאָסן די אַראַבישע פּאָזיציעס, און ווען מען האָט פון אַן עראָפּלאַן אַראָפּגעוואָרפן אויף די אַראַבישע פּאָזיציעס אַ פעסל מיט אויפרייס מאַטעריאַל אַנשטאָט אַ באָמבע. אָדער, ווען דער קריגס מיניסטער האָט פאַראָרדנט צו שיקן די געציילטע שווערע אַרטילע־ריע, נאָכן באַשיסן איין פּאָזיציע, צו אַ צווייטע פּאָזיציע, בכדי צו ווייזן די אַראַבער, אַז די אידן האָבן אַרטילעריע אויף אַלע פראָנטן... דער מיליטער־רישער כח פון דער אידישער אַרמיי האָט זיך געשטאַרקט און איז געוואָקסן. עס איז געלייגט געוואָרן אין דער שטיל דער היסטאָרישער בורמאַ וועג, בכדי צוצוקומען קיין ירושלים.

אַ באַזונדער העראָאיש קאַפּיטל פאַרנעמט דער אויסדויער פון די ירושלימער אידן. וואָכן און מאָנאַטן אָן וואַסער און אָן ברויט האָבן זיי אויסגעהאַלטן. דער בורמאַ וועג איז געלייגט געוואָרן לויט דעם פּלאַן פון

אומגעקומענעם גענעראל מארקוס. אונטערן האגל פון קוילן איז געטאן גע־וואָרן די אַרבעט, בייטאָג און ביינאַכט.

איך בין געווען פון די ערשטע צו פאָרן אויף דעם בורמאַ וועג קיין ירושלים. אַ וואונדערבאַרע קאָמבינאַציע פון הערואישקייט און טעכניק איז געוויזן געוואָרן ביים בויען דעם וועג. דורך בערג און טאָלן, משופּע׳־דיקע, שלענגלט זיך דער וועג. נאָר ספּעציאַליסטן שאָפערן האָבן געקענט אויף אַזאַ וועג פאָרן. לאַנגע קאַראַוואַנען פון עסנוואַרג, מעדיקאַמענטן, א. א. וו. פלעגן זיך ציען פאַר דער אויסגעמאַטערטער ירושלים. כ׳וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסן מיין באַזוך אין ירושלים. וואָס פאַראַ צויבערנדיקן איינדרוק עס מאַכט די שטאָט פון אונזער עבר און צוקונפט. העל און דורכ־זיכטיק איז די לופט דאָרט. אַ שטילקייט רוט אין אירע שמאָלע גאַסן און אויף די שפּאַצירנדע. אַ ירושלימער איד אונטערשיידט זיך אין זיין באַ־נעמונג, רעדן און אַרט לעבן פון אַ אידן פון אַן אַנדער טייל ישראל. עס זעט אויס ווי ער וואָלט זיך צוגעפּאַסט צום אָרט וואו ער וואוינט, צו זיין ראוי צו טראָגן דעם נאָמען — ירושלימער.

ירושלים איז געווען דאָרשטיק נאָך וואַסער און אויסגעהונגערט נאָך ברויט. אין אַ ריי פלעגן ירושלימער שטיין מיט קרוגן אין די הענט צו באַ־קומען אויסגעטיילט וואַסער פון עטלעכע צענדליק ליטער, וואָס האָט גע־דאַרפט קלעקן צום טרינקען, וואַשן זיך און קאָכן.

ירושלים! דער סימבאָל פון הערואישקייט און אָפּפערוויליקייט, קיינ־מאָל וועסטו ניט זיין אָפּגעטיילט פון מדינת ישראל!

אין דער קאַוואַלעריע פון דער ישראל אַרמיי

די לאַגע אויף די פראָנטן האָט זיך אין גאַנצן געביטן. די אידישע אַרמיי איז אויסגעוואָקסן צו אַ דעציִדירנדיקן כוח. די אַראַבער האָבן שוין מער ניט געקלערט וועגן נייע אָפענסיוועס. זיי האָבן זיך פּאַרפּעסטיקט אויף די ערטער, וואו זיי זענען געשטאַנען. זייער אַוויאַציע איז מער ניט געפלויגן פריי איבער די ישראל הימלען, ווייל זיי צו באַגעגענען איז גע־שטאַנען שטענדיק גרייט אַ מעכטיק אויסגעוואָקסענער ישראל לופט פלאָט, וואָס האָט באַהערשט די ישראל הימלען. ס'איז אויסגעוואָקסן אַ ים פלאָט, וואָס האָט באַוואַכט די וואַסערן פון ישראל, און אַ יבשה אַרמיי, וואָס האָט געמאַכט פּלענער צו געבן דעם ענטגילטיקן קלאַפּ דעם שונא.

אַ דאַנק דער שתדלנות פון הויפּט שטאַב פון פּלמ"ח, וואָס האָט גע־שריבן אַ ספּעציעלע ביטע אין הויפּט קוואַרטיר פון דער אַרמיי בין איך איבערגעפירט געוואָרן אין פּלמ"ח.

פאַרן אַוועקגיין פון מיין אָפּטיילונג, האָב איך זיך געזעגנט מיט מיין קאָמאַנדיר, אַן אונטער אָפיצער, אַ בולגאַרישער איד, מיט שוואַרצע גרויסע וואָנצן. ער האָט מיר געדריקט די האַנט און געזאָגט: זאָל מען זיין דאָרט, וואוהין דו גייסט אַריבער, אזוי מפסד פון דיר (צופרידן הייסט עס), ווי מפסד מיר זענען געווען פון דיר. זיינע ווערטער האָבן מיך געפרייט.

אזוי ווי איך האָב נאָך אין פּוילן געדינט צוויי יאָר אַקטיוון מיליטער דינסט אין קאַוואַלעריע אָפּטיילונגען, האָב איך פאַרלאַנגט אַריבערגעפירט צו ווערן אין אַ קאַוואַלעריע אָפּטיילונג. די אידישע קאַוואַלעריע האָט זיך ערשט אָנגעהויבן צו אָרגאַניזירן. אויפן צווייטן טאָג נאָך מיין אָנקום אין פּלמ"ח בין איך אָנגעשלאָסן געוואָרן אין אַ קאַוואַלעריע אָפּטיילונג. אַראַ־בישע פערד, היים בלוטיקע, זאָטלען פון נייעם לעדער און די גאַנצע אויס־שטאַטונג, וועלכע אַ קאַוואַלעריסט דאַרף האָבן פאַרמירט דעם אָנהויב פון די אידישע קאַוואַלעריע אָפּטיילונגען. די אָנפירער זענען געווען געאיבטע אין ענין רייטן נאָך פון די יאָרן פון „השומר", אַ טייל אָנפירער דורך דינען אין די זעלבע אָפּטיילונגען אין אויסלענדישע אַרמייען.

איך האָב זיך איצט דערמאָנט די יאָרן פון מיין דינען אין פוילישן קאַוואַלעריע פּאָלק, אין דער שטאָט אסטראָלענקע, פופציק קילאָמעטער לעבן דער דייטשער מזרח־פּרייסישער גרענעץ.

איך בין אין פּוילן גערופן געוואָרן, אַלס פּוילישער בירגער, צום אַקטיוון מיליטער דינסט. ווייט פון דער היים, פון פאַמיליע, אין אַ געגנט צווישן פרעמדע מענטשן. איך האָב אָבער דאָן אַלס מענטש מיט דיסציפּלין און ווילן צוצופּאַסן זיך צו פאַרשיידענע באַדינגונגען אין לעבן, געוואָלט מיטן גאַנצן האַרצן און יוגנט ברען דערפילן טריי מיינע פליכטן. די אַטמאָספער אָבער אין פּוילישן מיליטער איז געווען אַ זעלנערישע אין פּוילן זין פון וואָרט. די טאַקטיק פון דער פּוילישער אַרמיי איז געווען, צו פאַרבייטן, פאַר די צוויי יאָר צייט, דעם ציווילן אין אַ זעלנער, וואָס זאָל טראַכטן און פילן ווי אַ סאָלדאַט און פאַרגעסן דערביי אָן זיין גאַנצן מענטשלעכן וועזן. און אויב זיי האָבן עס געטאָן צו די פּוילישע ציווילע האָבן זיי ספּעציעל עס געטאָן צו די אידן. די דערנידעריקונגען און סאַדיסטישע רדיפות, וואָס די אידישע זעלנער זענען זיך אויסגעשטאַנען, איז ניט צו באַשרייבן. „זשיד", האָסטו געהערט אויף יעדן שריט און טריט. אַלע שמוציקע אַרבעטן, האָבן די אידן געדראַפּט אויספירן. אַ יונגער אָפיצער האָט מיר איינמאָל געזאָגט, בשעת אַדורכמאַכן איבונגען, אָנווייזנדיק אויף אַ אידישן זעלנער, וואָס האָט ניט אזוי גיך באַהערשט די איבונגען: „ווען אידן וועלן האָבן אין „פּאַלעסטינע" אָן אייגענע מלוכה, וועלן זיי מאַכן אזוי די איבונגען, ווי ער מאַכט עס איצט, אָבער איר זייט פּוילישע זעלנער און אַלס אַזעלכע מוזט איר די זאַך מאַכן בעסער". אַליין איז דער דאָזיקער אַנטיסעמיטישער אָפיציר געווען דערביי באַזויפן און באַטרונקען. דאָס וואָס עס איז אויסגעקומען דאָן אויסצושטיין פאַר די צוויי יאָר מיליטער דינסט איז ניט צום באַשרייבן.

אין יאָר 1939 ווען דער דייטש־פּוילישער קריג האָט זיך אָנגעהויבן האָב איך צוגעזען מיט מיינע אויגן דעם פאַנאַנדערפאַל פון דער דעמאָלסטדיקער פּוילישער אַרמיי. איך האָב געזען דעם זעלבן אָפיציר, וועלכער האָט אזוי גערעדט מיט שוים אויף די ליפּן וועגן „זשידאָווסטוואָ", ווי נעבעכדיק עס איז געווען זיין אויסזען. און אַט איז טאַקע אויפגעשטאַנען אַ אידישע אַרמיי און עס איז דאָ אידישע קאַוואַלעריע. ווייס איך ניט ווי וואָלט אויסגעזען אין די אויגן פון דעם אַנטיסעמיטישן אָפיציר, דער אופן פון איבונגען, וועלכע עס פירן אַדורך די אידישע קאַ־

וואלעריע אפטיילונגען, א ב ע ר איך וויים, אז ער איז אונטערגעגאנגען מיט חרפה, אן קאמף. און די „זשידאוועסקע" ארמיי האט באזיגט די אר־מייען פון זעקס אראבישע פעלקער...

איז אט, נאך יארן פון אזוי פיל וואנדערונגען און פיין, ווען אידישע שטעט זענען אפגעמעקט געווארן און די שוידער־לעכסטע פאסירונגען זענען פארלאפן דעם וועג איינע די אנדערע, — שטייסטו איצט אין ישראל, אין באר יעקב, ביים פלומפ, און האלטסט ביים צוים א פערד וואס טרינקט פריש וואסער. לעבן דיר נאך פיל אידישע סאלדאטן, אידישע קאוואלעריסטן פון דער אידישער ארמיי. ארום ליגן צע־לייגט קיבוצים און עס ציען זיך פעלדער, פרדסים באלאדענע מיט צייטיקע אפעלסינען, א י ד י ש ע מיידלעך אין סאלדאטן קליידער דרייען זיך ארום דערנעבן, אויספילנדיק פארשיידענע מיליטערישע פונקציעס אין לאגער. ווערסטו ממש פארכישופט פון דעם אלעם, ווי פון גוטן ווייז. ווילסט אויס־שרייען הויך דעם אויסגעשריי פון נצחון, פון טריאומף, פון באזיגן דעם טויט!

דער ענטגילטיקער נצחון

ווי מיר האָבן דערמאָנט, איז די ישׂראל אַרמיי איבערגעגאַנגען אין אָפענסיווע. באַפרייט דאָן רמלה, לוד מיט דעם פלי פּלאַץ. עס איז פריי געוואָרן דער וועג צום נגב, און אויך ירושלים האָט אויסגעברייטערט איר צוטריט צו די אַרומיקע אידישע קאָלאָניעס.

די לאַגע אויף די פראָנטן האָט זיך אין גאַנצן געביטן. די אידישע אַרמיי איז אויסגעוואַקסן צו אַ דעצידירנדיקן כוח. די אַראַבער האָבן שוין מער ניט געקלערט וועגן נייע אָפענסיוועס. זיי האָבן זיך פאַרפעסטיקט אויף די ערטער, וואו זיי זענען געשטאַנען. זייער אַוויאַציע איז מער ניט געפלויגן פריי איבער די ישׂראל הימלען, ווייל עס איז געשטאַנען שוין גרייט אַן אויסגעוואַקסענער ישׂראל־לופט־פלאָט, און אידישע לופט־פליער, וואָס האָבן געהערשט איבער די הימלען פון ישׂראל.

דאַן קומט דער צווייטער שלום־איבעררייס, און ווידער הויבן זיך אָן אַקציעס פון באַפרייען שטיקער אידישע טעריטאָריע. שפּעטער קומט די אַקציע פון באַפרייען דעם נגב און די אידישע אַרמיי דרינגט אַריין אויף דער עגיפּטישער טעריטאָריע. דאַן אײַלט זיך שוין די „אָנו" אויסגלייכן די צדדים. און ווען זיי טוען ניט די געפעליקייט, וואָלט די אידישע העלדישע אַרמיי דערגאַנגען ביז די הויפּט־שטעט פון די אַראַבישע לענדער, וואו עס הערשט רויב און קאָרופּציע, אונטערדריקונג און אויסנוצעריי. די אי־דישע אַרמיי וואָלט אַריינגעטראָגן אַהין ליכט און קולטור. און עס וואָלט אפשר כדאי געווען עס צו טאָן, אָבער די פאַרמיטלער זענען רירעוודיק איצט. מען פאַרמיטלט, מען גלייכט אויס די צדדים.

עס איז שטיל געוואָרן אויף די פראָנטן, די האַרמאַטן און ביקסן קאַנאָנאַדע האָט אויפגעהערט. אָבער עס באַוואַכן די פאַלקן און בריגאַדעס טאָג און נאַכט די פּאָזיציעס. עס איז נאָך ניט געקומען די צייט פון פולשטענדיקער זיכערקייט. בענקען

כ ל ו ת נאָך זייערע באַשערטע, וועלכע טראָגן נאָך דעם זעלנער שינעל. קוקן מאַמעס אוים זייערע זין און טעכטער, וועלכע געפינען זיך אויף די פראָנטן און ווענען מען לאָזט נאָך ניט אַהיימקומען.

און פאַראַן מאַמעס און שוועסטער, ברידער און כלות וועלכע וועלן שוין קיינמאָל ניט זען זייערע אויסדערוויילטע. זיי זענען געפאַלן אויף די שלאַכט פעלדער, אויף דעם מזבח פון באַפרייאונגס קאַמף פאַר דער אידי־שער זעלבסטשטענדיקייט. ניט נאָר פאַר דער ישראל מדינה זענען זיי גע־פאַלן, נאָר פאַר דער שטאָלץ און פרייהייט פון אידישן פאָלק איבער דער גאָרער וועלט, פאַר מיר און פאַר דיר, פאַר אונז און פאַר אייך אַלעמען. לאָמיר מיט אַ הייליקן ציטער דערמאָנען זייערע נעמען.

בשעת דער מלחמה האָט אויף קיין איין מינוט ניט אויפגעהערט דאָס אויפבוי אַרבעט אין דער אידישער מדינה. עס האָבן געדונערט די האַרמאַטן אויף די פראָנטן און איבער די ים'ען האָבן זיך געטראָגן שיפן מיט עולים. אין די הונדערטער טויזנטער זענען זיי אָנגעקומען אין צייט פון קריג. עס ווייס נאָך קיין לאַנד ניט פון אַזאַ ביישפיל, אַז אין צייט פון איר באַפרייאונגס קאַמף פאַר ז ע ל ב ס ט ש ט ע נ ד י ק י י ט ז א ל זי אויך פירן דעם קאַמף אין דער ריכטונג, פון פאַרגרעסערן כמעט נאָך אַמאָל אַזוי פיל איר צאָל מענטשן אין איר מדינה, פון אויפשטעלן נייע ישובים, פון בויען נייע בנינים, פון אויסברייטערן און פאַרגרעסערן איר פאַרנעם אין באָדן, די צאָל ישובים און מענטשן כח. און אפשר איז אין דעם באַשטאַנען דער כוח פון אונזער נצחון. דער דרוק און אימפעט, פון שפּאַרן אויף די ברעגן פון לאַנד, האָבן געשטופּט צום מאַרשירן פאָרויס, פריי צו מאַכן דעם וועג פאַר די ניי־אָנקומענדיקע. מיט דעם פאַרענדיקן זיגרייך די באַפרייאונגס־מלחמה, האָט, אין אַ קורצע צייט ארום, דער ישוב געפייערט זיין ערשטן מיליאָן איינוואוינער אין מדינת ישראל.

זאָרג פאַר די דעמאָביליזירטע אידישע סאָלדאַטן

ווי איך האָב דערמאָנט פריער איז געשלאָסן געוואָרן א ציטווייליקער וואפנשטילשטאַנד און ישראל האָט גלייכצייטיק געפייערט זיין ערשטן מיליאָן איינוואוינער. טיילן פון דער אַרמיי זענען דעמאָביליזירט געוואָרן. עס איז אָרגאַניזירט געוואָרן אַן אָפּטיילונג וואָס האָט געזאָרגט פאַר דער איינאָרדענונג פון די דעמאָביליזירטע סאָלדאַטן. אַמשווערסטן איז געווען די זאָרג פאַר די ישראל סאָלדאַטן וואָס זענען תיכּף נאָכן אָנקום אין לאַנד מאָביליזירט געוואָרן פאַר דער ישראל אַרמיי. דאָס זעלבע מיט די פרייוויליקע געקומענע פון אויסלאַנד. זיי האָט מען געמוזט געבן גלייך באַלדיקע דירות און אין דעם האָט זיך געפילט אַ מאַנגל, ווייל אַלע פוסטע דירות פון די אַראַביש פאַרלאָזטע שטעט זענען פאַרנומען געוואָרן דורך די נייע עולים. דער פּראָבלעם פון זאָרג פאַר די דעמאָביליזירטע זעלנער איז אָוועקגעשטעלט געוואָרן אין זיין גאַנצער שאַרפקייט. די ישראל רעגירונג האָט דאָס אויפגענומען אין דער גאַנצער ערנסטקייט און האָט ליידער זיך אָנגעטראָפן מיט אומנאַטירלעכע שוועריקייטן ווייל עס זענען אויפגעשוואומען פיל אַנדערע נויטן אַחוץ דאָס איינאָרדענען די דעמאָביליזירטע זעלנער. פּאַראַלעל מיט דעם באַפרייאונגס קאַמף, האָבן אויך געשטראָמט הונדערטער טויזנטער נייע עולים, פאַר וועלכע מען האָט אויך געדאַרפט זאָרגן וועגן דירות און אַרבעט.

האָט זיך אָנגעהויבן מערן די צאָל פון אומצופרידענע, האָט מען געהערט פּראָטעסטן און טענות, ווי למשל: „איך האָב געקעמפט פאַר דער אומאָפּהענגיקייט פון מיין לאַנד און איצט בין איך אָן אַ וואוינונג און אָן אַרבעט", און ענלעכע רייד. אָבער עס איז קיין שולדיקער אין דעם ניט געווען. די פּראָבלעמען פאַר דער ניי אַנטשטאַנענער יונגער מלוכה, האָבן איבערגעוואַקסן אירע מעגלעכקייטן, איבערגעוואַקסן דעם נאַטירלעכן לעבנ'ס גאַנג, פון יעטווידער מלוכה, אפילו די רייכסטע.

עס האָט זיך געענדיקט די מלחמה אויף די פראָנטן אָבער זי איז פאַרגעזעצט געוואָרן אויפן עקאָנאָמישן געביט. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ נייע מלחמה פאַר דורכברעכן די שוועריקייטן, וואָס זענען אַנטשטאַנען זינט דעם זיג איבער די שונאים און זינט די מלוכה איז געשאַפן געוואָרן.

די זאָרג פאַר די באַפרייטע דעמאָביליזירטע סאָלדאַטן איז אָנגעגאַנגען אין פולן זינען פון וואָרט. דער זעלנער האָט בעת דער דעמאָביליזירונג געקראָגן די ערשטע געלט פאַרזאָרגונג; ער האָט נאָך אַ ריי מאָנאַטן געקענט

געניסן פון די מעדיצינישע פאַרזאָרגונגען פון דער אַרמיי; די אַרבעט'ס ביוראָ האָט געגעבן פאַרצוג אין אַרבעט פאַר די באַפרייטע זעלנער; דער וואוינונגס דעפּאַרטאַמענט האָט געגעבן די באַפרייטע זעלנער פאַרצוג אין באַקומען וואוינונגען. אויב דער דעמאָביליזירטער זעלנער איז נאָך אַ ריי מאָנאַטן געווען אָן אַרבעט, האָט זיין משפחה געקענט באַקומען די אונטער־שטיצונג וואָס זי האָט באַקומען בעת ער איז געווען אין דער אַרמיי.

פאַר די באַפרייטע זעלנער פון אויסלאַנד האָט געזאָרגט דער שטאַב פון מח"ל, (מטה כללי מתנדבי חוץ לארץ).

די פּראָבלעמען מיט די פרייוויליקע געקומענע זענען געווען גאַנץ שווערע. פיל פון זיי געקומענע בלויז צו העלפן אין דער מלחמה, האָבן זיך געדאַרפט אומקערן צו זייערע פאַמיליעס. פילע האָבן געוואָלט אויף אַ קורצער צייט אָפּפאָרן, בכדי צו ליקווידירן זייערע אינטערעסן אין די היי־מען און זיך אומקערן דערנאָך צוריק. פיל האָבן געוואָלט בלייבן און ניט געקענט קריגן קיין אַרבעט און וואוינונג; פיל האָבן ניט געקענט זיך צופּאַסן צו די נייע באַדינגונגען פון שווערן ישראל לעבן. עס זענען געווען נאָך פילע ספּעציפישע פאַלן. און דאָס אַלץ איז אויפגענומען געוואָרן דורך דעם מטה כללי פון מח"ל.

בראש פון מח"ל איז געשטאַנען דער מאיר עקיבא סקידל. אַ חבר פון אַ קיבוץ, אַ לאַנג יעריקער חלוץ, געקומען פון די פאַרייניקטע שטאַטן נאָך ישראל מיט אַ צייט צוריק. זיין געהילף איז געווען דער קאַפּיטאַן גדעון ברץ, אַ זון פון דעם מיטגרינדער פון דער קבוצה דגניה ב', יוסף ברץ.

פיל דעמאָביליזירטע מח"ל'ניקעס פון פאַרשיידענע לענדער זענען אַוועק אויף התישבות, געגרינדעט נייע מושבים און קיבוצים, פיל האָבן זיך אָר־גאַניזירט אין קאָאָפּעראַטיוון. געווען פאַלן ווען זיי האָבן זיך באַקענט מיט די אידישע טעכטער געבוירענע אין ארץ ישראל, וואָס האָבן צוגעבונדן צו זיך די ניי געקומענע אידישע סאָלדאַטן, אין אַן אייביקן משפחה בונד און זיי זענען פאַרבליבן אין ישראל.

דאָס לאַנד האָט אָפּגעאָטעמט פון דעם מלחמה צושטאַנד, אָבער קיין אמתע רו איז ניט געקומען. דער ישוב איז געוואַקסן, עס איז אויפגעשטאַנען אַ נייע אַרמיי, וועלכע האָט געדאַרפט פון טאָג צו טאָג פאַרפולקאָמט ווערן אין טעכנישער אויסשטאַטונג. די עליה איז אָנגעגאַנגען אין איר פולן טעמפּאָ, די אַראַבישע לענדער האָבן ניט אויפגעגעבן זייער נקמה וואונטש און דער צושטאַנד האָט איבערגעלאָזן ישראל אין אַ געשפּאַנטער לאַגע, וואָס האַלט נאָך אָן ביז היינטיקן טאָג.

נצחון פאַראַד פון דער ישראל אַרמיי

איך וועל איצט דערמאָנען דעם היסטאָרישן מאָמענט ווען די ערשטע אויסלענדישע דיפּלאָמאַטן זענען אָנגעקומען קיין מדינת ישראל. דער ערשטער איז געווען דער סאָוועטישער אַמבאַסאַדאָר פּאַוועל יערשאָוו. איך בין געווען צווישן דעם עולם וואָס האָט געזען, ווי פּאַוועל יערשאָוו מיט זיין סוויטע זענען אין טעקסים צוגעפאָרן צום האָטעל רמת־גן, אויף דער הירקון גאַס, אין תל אביב. טויזנטער מענטשן האָבן זיך פאַרזאַמלט אים צו באַגעגענען און מיט הייסע שטאַרקע אַפּלאָדיסמענטן האָבן זיי וואַרעם אויפגענומען די דעלעגאַציע. מיר זענען נאָך געווען פאַראייניזאַמט אין אונזער קאַמף און יעדע אויפריכטיקע פריינטשאַפט צו ישראל איז אויפגענומען געוואָרן מיט אָנערקענונג.

יערשאָוו האָט געצויגן זיין צילינדער און עס האָט אויסגעזען ווי דאָס גרויסע רוסישע לאַנד האָט נאָך אַמאָל געגעבן איר אָנערקענונג דער ניי געשאַפענער אידישער מדינה.

דערנאָך איז אָנגעקומען דער אַמעריקאַנער פאָרשטייער דער אידן פריינט מאַקדאָנאַלד. ער איז אויפגענומען געוואָרן מיט גרויס כבוד און פרייד דורך אַלע אידן אין ישראל און דער ישראל־רעגירונג בפרט.

די גרויסע מעכטיקע אַמעריקע האָט ענדלעך אָנערקענט דעם אידנשטאַט.

כ׳ תמוז האָב איך צוגעזען דעם גרויסן נצחון פאַראַד פון דער אידישער אַרמיי, אויף די גאַסן פון תל אביב. טויזנטער, טויזנטער אויף די טראָטואַרן און דעכער, אויף באַלקאָנען האָבן נייגעריק צוגעקוקט צום פאַראַדן מאַרש. אָט גייען זיי! צו ערשט ווערט געטראָגן די פאָן פון ישראל, דערנאָך די פענער פון יעדער בריגאַדע און פּאָלק באַזונדער, דאַן די באַזונדערע פאָרמאַציעס.

צו ערשט גייען די פוסגייער סאָלדאַטן, אויסגעווייקט אין שוויים פון לאַנגן מאַרש, מיט ביקסן אויף די אַקסלען פון וועלכע עס בלישטשען באַגנעטן. עס מאַרשירן די פּלמ״ח אָפּטיילונגען, אויף וועמענס קאַסקעס

עס זעען זיך געפלאָכטענע סעטקעס. עס קומען אָן די מאָטאָריזירטע אָפּ־טיילונגען, אַרטילעריע, שווערע האַרמאַטן, טאַנקען, רייטער און ווידער פוס גייער. עס גייען טאַנקען: לייכטע און פון שווערסטן קאַליבער. עס ציטערט די גאַס. עס ציטערן די שויבן פון די פענצטער. עס גייען אָפּטיילונגען פון די פּלוגות ח"ן, פרויען אין כאַקי קליידער; לאַנגע שורות פון סאַניטאַרער אָפּטיילונג, אין ווייסע כאַלאַטן. עס גאַלאָפּירן אָפּטיילונגען קאַוואַלעריע, אָפּטיילונגען מיט אויסשפּיר הינט, אָפּטיילונגען מיט געאיבטע מיליטער טויבן, אָפּטיילונגען מיט מויל־אייזלען פאַר מלחמה אין די בערג, אָפּטיילונגען פון מיליטער פּאָליציי, אָפּטיילונגען פון ציוויל פּאָליציי און ווייטער אָפּטיילונגען מאַטראָזן, דאַן אָפּטיילונגען פון די אַראַבישע דרוזן, וועלכע האָבן געקעמפט אויף דער זייט פון ישראל'ס אַרמיי און איבער די קעפּ פליען עסקאַדראָנען עראָפּלאַנען.

מאַמעס הויבן אונטער די קינדער: זעט, קוקט זיך צו, דאָס איז אונזער אַרמיי. זיי וועלן אייך פאַרטיידיקן, זיי וועלן אייך ניט לאָזן מער טשעפּען, איר זייט פון היינט אָן ניט הפקר. שעה'ן האָט זיך געצויגן דאָס אימפּאָזאַנטע בילד און עס האָבן געפּרעגט די ישראל איינוואוינער: יע, מיר האָבן געוואוסט, אַז מיר זענען שוין זעלבסטשטענדיק, מיר האָבן געוואוסט, אַז מיר פאַרמאָגן שוין פיל, אָבער אַזוי פיל... פון וואַנען נעמט זיך עס? און עס האָבן די סקעפּטיקער געטראַכט; אפשר איז טאַקע אַ נס געשען?...

אָבער עס זענען קיין ניסים ניט געשען. ווער עס האָט געזען דעם ישראל ישוב מיט די אויגן, ווער עס האָט באַזוכט די קיבוצים און די קאָלאָניעס, ווער עס האָט געזען ווי אַזוי זיי וואָרצלען זיך איין אין לאַנד, ווער עס האָט געזען דעם פּאַטריאָטיזם פון דעם „סאַבראַ" און ישראל מענטש, ווער עס האָט געזען די אַלטע אויסגעפּרואווטע ישראל אַנפירער וועמענס האָר זילבערן זיך פון אַרבעט און קאַמף — יענער ווייס, אַז קיין ניסים זענען ניט געשען.

מיט געלט און אָנשטרענגונג פון גאַנצן פאָלק איז געמאַכט געוואָרן די וואונדער זאַך. אָבער די פאַרווירקלעכער זענען געווען די שורות חלוצים, וואָס האָבן געשאַפן די קאָלאָניעס און שטעט, די דערפער און די קיבוצים, די בליענדע ישובים, וואו שפּעטער האָבן זיך געקענט אַנטוויקלען די קאַמפן פאַר פרייהייט. אָן אויפבויען צו ערשט דאָס ריזן ווערק, וואָלט ניט מעגלעך געווען צו פירן דערנאָך דעם פרייהייט'ס קאַמף, ווייל עס וואָלט ניט געווען פשוט וואו צו פירן אים. דאָס זענען די דורות חלוצים, די שטילע הונדער־

טער טויזנטער חלוצים, וועלכע האָבן אויסגעביטן זייערע רייכע רואיקע היימען אויף געצעלטן. זייער אידעאַליזם און קרבנות־גרייטקייט וואָס זיי האָבן אהער געבראַכט אין דעם פוסטן לאַנד, האָבן אונז געגעבן די אידישע מלוכה.

:: :: ::

איך בין געווען ביי אַ זיצונג פון דער „כנסת". פון ערשטן אידישן פּאַרלאַמענט אין ישראל. עס זיצן אויסגעזעצט פאַרשיידענע פראַקציעס. ביים פּרעזידיום טיש, — דער פאָרזיצער וואָס האַלט דעם פּרעזידענטן האַ־מער אין האַנט. מען באַהאַנדלט פאַרשיידענע פּראָבלעמען פון לאַנד. איך האָב זיך צוגעקוקט און אין האַרצן תפילה געטאָן: זאָל די „כנסת" זיין דער טעמפּל פאַר דער וועלט. פון וואַנען געזעצן פון ערלעכקייט און יושר זאָלן פליסן. זאָל דאָ געשמידט און געשאַפן ווערן אַ געזעץ סיסטעם, וואָס זאָל זיין אָריגינעל אין זיין אויפפאַסונג פון יושר און גערעכטיקייט; פון ניט דערלאָזן, אַז אין אונזער לאַנד זאָל זיך געפינען אַ באַ'עוולה'טער און אַן אומרעכט זאָל אימיצן געטאָן ווערן. מיר, דאָס פאָלק, וואָס האָט געגעבן דער וועלט די געזעצן פון יושר און גערעכטיקייט, מיר, וואָס האָבן אַזויפיל געליטן פון אומרעכט און עוולות, טאָרן ניט דערלאָזן ס'זאָל עמיצער ביי אונז באַ'עוולה'ט ווערן, עס זאָל ביי אונז זיין אַ מענטש אָן אַ דאַך איבערן קאָפּ און אָן אַ שטיקל ברויט. מיר דאַרפן שטרעבן, אַז די מלוכה זאָל דינען ווי אַ מוסטער פאַר דער גאַנצער וועלט, פאַר וועלכער יעדער באַזוכער זאָל בויגן זיין קאָפּ און זאָל זאָגן: אָט דאָס איז דער שטאַט פון ישראל!

שווערי קייטן אין דעם נאָך מלחמה פעריאָד

איך וועל פּרואוון מאַכן אַן אויספיר איבער די דריי פראַגן:

1. צו זענען די שוועריקייטן אין ישראל אַ נאַטירלעכע דערשיינונג, אָדער אַ פּראָדוקט פון ניט ריכטיקן אָרדענונג און פאַרוואַלטונג׳ס סיסטעם?

2. וואָס שטעלט מיט זיך פאַר ישראל אין אַלגעמיין און ספּעציעל פאַר דעם אידישן פאָלק?

3. וואָס זענען די פליכטן פון פאָלק ישראל צו מדינת ישראל?

ענטפער צו דער פראַגע נומער 1.

עס ווייסן קינד און קייט, אַז אין ישראל זענען פאַראַן גרויסע שוועריקייטן. עס דערציילן וועגן דעם בריוו וועלכע קומען אַן פון דאָרט. עס שרייבן וועגן דעם די צייטונגען, אידישע און ניט אידישע, עס דערציילן וועגן דעם שליחים וועלכע קומען פון ישראל. די זאַך איז דערגאַנגען צו אַ טראַגישער ווירקלעכקייט, ווייל אין ישראל איז די לאַגע דערגאַנגען צו גרויסע שוועריקייטן, צוגלייך כמעט מיט דעם מאָמענט, ווען מיר האָבן דערוואָרבן אונזער פרייהייט. און דער טראַגישער גורל וואָס באַגלייט דאָס אידישע פאָלק אויף זיין גאַנצן לעבנ׳ס וועג, האָט אויך זיין ביטערן חלק צוגעטראָגן אין דעם פייערלעכן מאָמענט בעתן דערווערבן אונזער פרייהייט.

מען זאָגט, אַ איד קען קיינמאָל ניט טרינקען ביז שכור ווערן, אַז אין אַ אידישער פרייד, איז שטענדיק דאָ אַ שמץ טרויער און דאָס איז אויך געשען ביי דער גרויסער שמחה פון צוריק דערוועררבן אונזער פרייהייט. שנעל האָבן מיר געמוזט אויסטאָן אונזערע יום טוב׳דיקע קליידער און אָנטאָן די וואָכעדיקע. די פרייד פן דערווערבן אונזער פרייהייט נאָך דעם צוויי טויזנט יעריקן גלות, האָט זיך אויסגעמישט מיט זאָרג פון די גרויסע שוועריקייטן וואָס ישראל האָט אויף זיך גענומען נאָכן דערווערבן איר זעלבסט־שטענדיקייט. און עס פרעגט זיך פון וואַנען די שוועריקייטן און צו זענען זיי באַגרינדעט? פאַרשטייט זיך, אַז מען דאַרף זיין אַ עקאָנאָמיסט בכדי מען זאָל אויף דער פראַגע געבן אַ ווירטשאַפטלעכע עקאָנאָמישע באַגרינדונג, אויסגערעכנט מיט ציפערן אין דיאַגראַמען. אָבער איך גלויב, אַז אפילו ניט קיין עקאָנאָמיסט קען אויך דאָס פּראָבלעם באַלויכטן.

ווער עס האָט דורכגעמאַכט דעם שווערן וועג פון אויסוואָרצלונג פון דער שארית הפליטה, ווער עס איז געווען אין ישראל בעת דער פרייהייט׳ס מלחמה און דורכגעמאַכט דעם וועג פון וואַנדערונגען איבער אייראָפּע, בכדי צו דורכמאַכן די אַלע עטאַפּן פון וואַגלעניש, בכדי צו אָנקומען נאָך ישראל, ווייס מיט וואָס די אַלע ריזיקע אויפגאַבן זענען געווען פאַרבונדן. וויפל קאָסט אָפּ די אָרגאַניזירונג פון דער ארמיי? וויפל האָט אָפּגעקאָסט די עליה ביז איצט און איצט ווען מען פּירט ארויס אידן פון לענדער אויף עראָפּלאַנען? וויפל קאָסטן אָפּ זאַכן וועגן וועלכע מען רעדט ניט און מען שרייבט ניט?...

איך מיין, אַז פּונקט ווי דאָס איז דאָס ערשטע מאָל אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט, אַז אַ פאָלק זאָל נאָך צוויי טויזנט יאָר גלות, צוריק דערוועדבן זיין פרייהייט, אזוי איז דאָס ערשטע מאָל אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט, אַז אַ פאָלק זאָל נעמען אויף זיך אַזעלכע אויפגאַבן. אָבער מיר האָבן זיי גענומען, ווייל זיי זענען ארויסגעוואַקסן פון דעם נס: מדינת ישראל.

צו זענען פאַראַן ניט קיין געשולטע פאַרוואַלטער אין ישראל? שווער צו ענטפערן אויף דער פראַגע. דאָס איז אַ ענין פון איינעמס שטאַנדפּונקט און קוק אויף דעם געבוי פון אַ נייער מלוכה. אָבער אויב עס זענען דאָ לענ־דער וואו עס האָבן אַן אָרט פאַרשיידענע אידייען און ריכטונגען אין לעבן, און פּראָפּאַגאַנדיסטן וואָס פּרעדיקן די אידייען, איז ישראל די, וואָס גיט, אין איר טאָג טעגלעכן לעבן, קאָנקרעט אַ מעגלעכקייט ניט נאָר צו פּראָפּאַ־גאַנדירן די פאַרשיידענע אָנשויאונגען נאָר צו בויען ממשות׳דיק דעם לעבנ׳ס שטייגער לויט די אנשויאונגען. אָט זעט איר אַ קיבוץ פון אַ הונדערט פּראָצענטיקער קאָלעקטיווער ווירטשאַפט׳ס סיסטעם און אָט איז אַ מושב עוב־דים פון קאָאָפּעראַטיווער ווירטשאַפט. און אָט האָט איר, אַ שטאָט מיט אַ דורכאויס פּריוואַטער ווירטשאַפט. אין איר לעבן זענען איינגעפלאָכטן די סיסטעמען פון אַ גרויסער אָרגאַניזירטער ארבעטער אָרגאַניזאַציע מיט איר קולטור - טעטיקייט וואָס פאַרמאָגט גלייכצייטיק אַ שפּרודלדיקע איבערגע־געבנקייט צום לאַנד.

אָט איז די פּריוואַטע איניציאַטיווע, מיט אירע גרויסע אויפטוען. און דערנעבן די אָרגאַניזירטע אידישע אַרבעטערשאַפט. איך ווייס ניט, צי וואָלט געקענט ישראל זיך אויפבויען אָן דעם קאָלירפולן געמיש פון אירע ווירטשאַפט׳ס סיסטעמען. דער קיבוץ, די קבוצה זענען ווי אַ נויטווענדיקייט פאַר דעם געבוי פון לאַנד. דער מושב עובדים — דאָס זעלבע. די דער־גרייכונגען פון דער הסתדרות העובדים, זענען ניט קיין צופעליקע. דאָס

איז דער רענענסאַנס פון אַרבעט, צוגעפּאַסט צו דעם סטאַנדאַרט פון לעבן פון אידן בכלל. צו קען ביי אונז געמאָלט זיין אַן אַרבעטערשאַפט, וואָס זאָל ניט געניסן אַן אָנשטענדיק לעבן? צי דען וועט ישראל איצט די אידן פון תימן און איראַק לאָזן לאַנג ביי זייערע באַגרענעצטע לעבנ׳ס סטאַנדאַרטן?

אַ דאַנק דער קאַלירפולקייט פון ווירטשאַפט׳ס סיסטעם פון ישראל, האָט דאָס יונגע לאַנד געוויס אויסגעמיטן אומזיסטע רייבונגען אויפן סאָציאַלן און ווירטשאַפטלעכן געביט, וואָס וואָלט איר אויסגעקומען צו פירן ווען עס וואָלט ביי איר אַנדערש געווען.

:: :: ::

ענטפער צו דער פראַגע נומער צוויי:

מדינת ישראל איז היסטאָריש דאָס לאַנד פון אידישן פאָלק. זי איז אייך היסטאָריש פאַר דער גאַנצער וועלט. אַ פאַקט, אַז די וועלט־רעליגעס האָבן געהאַט דאָ זייער געבורט, און זיי אָנערקענען די אידישע רעליגיע ווי דעם אָנהויב פון דעם מאָנאָטעאיזם. אַ חוץ דעם, האָט ישראל אויך געגעבן דער וועלט דעם איין און איינציקןביישפּיל: אומבאַגרענעצטע צוגעבונדנקייט פון אַ פאָלק צו זיין לאַנד, וואָס איז נאָך צוויי טויזנט יאָר גלות, צוריק דערוואָרבן געוואָרן.

ישראל איז אויך פאַר דער וועלט דאָס לאַנד פון נייע עקספּערימענטן, ווירטשאַפטלעכע, סאָציאַלע און קולטורעלע; ישראל האָט אויך באַוויזן פאַר דער וועלט, אַז ניט נאָר כוח און מאַכט איז דער עיקר, נאָר אַז הויכע אידעאַלן באַגרינדעט מיט שטאַרקן ווילן און גערעכטיקייט קענען באַזיגן די שטאַרקסטע מאַכט. איין מלוכה׳לע — קעגן זיבן.

דער פאַקט וואָס אַ נאָר־וואָס אויפגעקומענע מדינה האָט זיך געשטעלט אַלס ציל דאָס צונויפזאַמלען די רעשטלעך פון די איבערגעבליבענע פון די נאַצי קרבנות, איז אַן אומפאַרגלייכלעכער ביישפּיל פון העראָאיזם.

און אויב זיך אָפּשטעלן אויף דער באַדייטונג פון אידנשטאַט פאַר די שכנות׳דיקע אַראַבישע מלוכות, איז דאָך דאָס ספּעציעל פאַר זיי ווי אַ נייער וועג־ווייזער אויף זייער אָפּגעשטאַנענעם לעבנ׳ס וועג, וועלכער וועט זיי לערנען ווי אַזוי צו לעבן אַנדערש.

און פאַר דעם אידישן פאָלק איז מדינת ישראל אַלץ. אָן ישראל בלייבט אונז גאָרניט.

איך ווייס און וויל ניט פאַרמינערן די עקזיסטענץ פון אידישע ישובים אין גאָר דער וועלט, אָבער וואָלטן מיר ישראל ניט געהאַט נאָך אונזער

גרויסן אומגליק, ווייס איך ניט וואס וואלטן מיר שוין יא געהאט און אויף וואס וואלטן מיר געקענט האפן צו האבן?

ענטפער אויף דער פראגע נומער דריי:

עס איז א פראגע ווי איינער פילט, וואו איינער לעבט און אין וואס פארא סביבה ער פארקערט. ווייל פון דאנען שאפן זיך זיינע באציאונגען און פאר־דערונגען צום אידנשטאט. מען קען אבער זאגן, אז צוליב דעם וואס מיט אונז האט געטראפן אזא גרויסער אומגליק, דער גרעסטער אין אונזער גע־שיכטע, האבן אלע אידן א ווענד געטאן זייערע אויגן צו מדינת ישראל!

דער אויפקום פון מדינת ישראל, האט א ווארעם געטאן די הערצער און געפילן אפילו ביי די פארשיידענע „איסטן", וואס זענען געשטאנען ווייט פון געדאנק פון מלכות ישראל.

דער פייערלעכער מאמענט איז אריבער און אט שוין זעקס יאר ווי די אידישע מלוכה עקזיסטירט, און ווידער ווערט אויפגעהויבן די דיסקוסיע: וואס דארף זיין די באציאונג פון פאלק ישראל צו מדינת ישראל?

זיך ניט אריינלאזנדיק צו טיף אין דער פראגע, קען מען ענטפערן מיט איין ווארט: יעדער איד, וואו ער זאל ניט זיין, וואס ער זאל ניט דענקען, דארף און מוז שטיצן מדינת ישראל, טאג טעגלעך און וויפל ער איז נאר ביכולת.

פארוואס? ווייל די געשיכטע אונזערע פאר די לעצטע צוויי טויזנט יאר איז פול מיט בלוט פלעקן. ניטא קיין לאנד, ניטא קיין פלאץ וואו אידן זאלן ניט האבן געוועזן אויסגעשטאנען דערנידעריקנדע רדיפות, ספעציעל אלס אידן. דאס האט געפילט יעדער איד. דער קלאפ איז געוועזן פארשיידנ־ארטיק יעדעס מאל, ווען ער האט אים באקומען — אבער אלעמאל איז ער געווען געווענדעט צו אים אלס איד און קודם כל דערפאר ווייל ער איז גע־ווען הפקרדיק, באדנלאז און שטאטנלאז. און אט איז אויפגעקומען מדינת ישראל און מיר האבן אן אייגענעם שטאט. איז לאמיר מסכים זיין, אז קיין פולשטענדיקע ליקווידאציע פון די גלות'ן וועט ניט זיין, אידן וועלן אויך בלייבן וואוינען אין פארשיידענע לענדער. אבער בכדי צו פארזיכערן די עקזיסטענץ פון דער אידישער מלוכה, מוזן מיר דארט האבן מינימום דריי ביז פינף מיליאן אידן. מוז דערפאר אנגיין אן עמיגרא־ציע. אידן וועלן האפנטלעך אויך ווייטער עמיגרירן פון פוילן, רומעניע, אונ־גארן, מאראקא און די אראבישע לענדער. און אויב א גרויסע עמיגראציע, וועלן זיך שאפן במילא עקאנאמישע פראבלעמען פארן שטאט ישראל, וואס זי

וועט ניט קענען אַליין ווירטשאַפטלעך לייזן, ווייל זיי איבערשטייגן יעדע ווירטשאַפטלעכע פּלאַנירונג פון וועלכן עס איז לאַנד, מוזן דערפאַר די אידן וואו זיי זאָלן ניט זיין, נעמען אויף זיך די לאַסט.

פשוט גערעדט, זאָלן די אידן אומעטום שאַפן די גרויסע מעגלעכקייטן פאַר דעם וואוקס פון ישראל זי זאָל זיך קענען אויסלעבן עקאָנאָמיש, ווירטשאַפטלעך און גייסטיק.

אָבער ביז דאַן, ביז דאַן?...

עס וועט פאַר דעם אידישן פאָלק פאַר אַ ריי יאָרן נאָך שטיין דאָס פּראָבלעם פון זיך מאָביליזירן פאַר ישראל. אידן פון גאַר דער וועלט וועלן מוזן שענקען זייער געלט, און זייער ליבשאַפט צו מדינת ישראל, און אַלץ גאָן וואָס ישראל נויטיקט זיך! אויב זיי דאַרטן האָבן איינגעפירט „צנע”, וועט מוזן דאָס וועלט אידנטום עטוואָס „אָפּשפּאָרן” בכדי צו שאַפן פאַר ישראל, דאָס אין וואָס זי נויטיקט זיך. עס טאָר ניט אָנגעהאַלטן ווערן אַ גלייכגילטיקע שטעלונג צום איצטיקן צושטאַנד אין ישראל. איך זאָג גלייכגילטיקע, ווייל אויב אין ישראל גייט אָן אַן עקאָנאָמישע מלחמה, אין פולן זינען פון דעם וואָרט, וועלן אידן זיך מוזן מאָביליזירן, כדי צו העלפן ישראל געווינען די עקאָנאָמישע מלחמה.

אידן אין אַמעריקע וועלן מוזן אויסבאַרגן זייערע קינדער־ספּעציאַליסטן אין וועלכע ישראל נויטיקט זיך, בכדי אויפצובויען דאָרט די אַלע אונטערנעמונגען, וואָס זענען אַ נויטווענדיקייט. עס וועלן מוזן אידישע קאַפּיטאַליסטן אינוועסטירן אין ישראל אַ טייל פון זייער קאַפּיטאַל, מעג עס זיין אויף קלענערע פּראָפיט באַדינגונגען, ווי אין אַנדערע לענדער... עס וועלן מוזן מאָביליזירט ווערן מחנות חלוצים פון אַלע לענדער פאַר ישראל; דאָס וועלט אידנטום וועט זיך מוזן מאָביליזירן בכדי צו שאַפן אין ישראל דעם אידנשטאַט פון 5־3 מיליאָן בירגער, מיט אַ זעלבסטשטענדיקער ווירטשאַפט. און נאָך דעם, וועלן מיר פיליכט קענען אָנהויבן די דיסקוסיע: וועלכע דאַרפן זיין די פליכטן און באַציאונגען פון פאָלק ישראל צו מדינת ישראל און פון מדינת ישראל צו פאָלק ישראל.

אידן דאַרפן איצט אָפּלייגן די דיסקוסיע אויף אַ שטיקל צייט, און מיט ענטוזיאַזם און איבערגעגעבנקייט, זיך מאָביליזירן אויף עטלעכע יאָר צו פאַרפעסטיקן אַן אָפּגעהאַלטענעם זיג, וואָס קומט ניט יעדן מאָל אין לעבן פון אַ פאָלק.

ציוניסטישע טעמעם

(די ראָל פון ציוניזם האָט זיך נאָך ניט געענדיקט)

טרוים, וויזיע און ווירקלעכקייט

... די בענקשאַפט שאַפט דעם משיח. ניט דער יחיד, נאָר די אויפוואַכנ־דיקע פּערזענלעכקייט פון דעם פאָלק, זי וועט צוגרייטן דאָס גאולה ווערק.

... אין דעם אידישן לאַנד וועלן מיר אָנווענדן אַלע נייע עקספּערימענטן און זיין אַ ביישפּיל פאַר אַנדערע. מיר וועלן פּרעזענטירן דאָס נייע לאַנד אַלס מוסטערהאַפטע לאַנד.

... אונזער פאָן וועט זיין אַ ווייס בלויע מיט 7 שטערנ׳ס וועלכע וועלן באַצייכענען דעם 7 שעה׳דיקן ארבעטס טאָג, ווייל דורך ארבעט וועט זיך דאָס אידישע פאָלק אומקערן נאָך ציון.

... אויב מיר וועלן אויפשטעלן בנינים, ווילן מיר ניט בויען קיין נעבעכ־דיקע געביידעס, נאָר ווי מען בויט איצט און אין אַ פיל דרייסטערער און שע־נערער פאָרם.

(אזוי האָט הערצל געזאָגט)

:: :: ::

צו ערשט איז געווען דער געדאַנק און דערנאָך די מעשים, בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. צו אַלעם ערשטן האָט גאָט באַשאַפן דעם הימל. דער הימל, דאָס אַבסטראַקטע איבער אונז, וואו עס געפינט זיך ניט קיין לעבן, נאָר די געטלעכקייט, דאָס איבערמענטשלעכע, דער סימבאָל פון גייסט. אַלזאָ צו אַלעם ערשטן קומט דער געדאַנק, דער טרוים וועלכער קען פאַרוואַנדלט ווערן אין וויזיע און דערנאָך אין רעאַלער ווירקלעכקייט.

געדאַנק, טרוים און וויזיע קענען אָבער פאַרוואַנדלט ווערן אין ווירקלעכ־קייט ווען זיי אַנטהאַלטן קודם כל אין זייער עיקר געדאַנקען וועלכע האָבן אַ אָנשפּאַר אויף זאכן וועלכע זענען געווען, וואָלטן געקענט זיין, אָדער ליגן טיף פאַרבאַהאַלטן אין די פאַרבאָרגענישן פון דעם ארומרינגלענדן אונז לעבן און וועלכע דעם מענטשנ׳ס שכל האָט נאָך ניט אויסגעפונען.

אזוי ווי אין לעבן פון יחיד, אזוי אויך אין לעבן פון אַ פאָלק, זענען דאָ טרוימען, וויזיעס און ווירקלעכקייט.

זיי ווערן ארויסגעבראכט דורך יחידים, וועלכע הויבן זיך ארויס מיט זייער געניאַליטעט און פורעמען אויס די באַגערן, ווילנ׳ס, דראַנגען און טרוימען פון אַ פאָלק. זיי פאָרמולירן עס אין געדאַנקען, אָפּהאַנדלונגען און שריפטן. צינדן אָן און שלעפּן מיט נאָך זיך די מאַסן וועלכע פאַרווירקלעכן עס דורך די פּראַקטישע אויספירער.

דאָס אידישע פאָלק האָט געטרוימט, און וויזיאָנירט איבער זיין מהות ווי אַ פאָלק, איבער זיין זעלבסטשטענדיקייט זייט דער צייט ווען ער האָט איר פאַרלאָרן.

דער רעליגיעזער טייל אידנטום האָט אָפּגעגרעניצט פאַר דעם צוועק דאָס פאָלק פון דער דרויסנדיקער וועלט דורך ספּעציעלע קליידונג, מנהגים, זיטן, תפילות דורך וועלכע עס איז געקומען צום אויסדרוק די בענקשאַפט און טרוים פון שיבת ציון.

אַנדערע קרייזן האָבן עס פּרובירט טאָן דורך אַנדערע מיטלען און וועגן. אָבער ווי עס זאָל ניט זיין, איז דער געדאַנק און טרוים פון שיבת ציון קיינמאָל ניט אָפּגעטאָן געוואָרן פון פאָלק.

דר. טעאָדאָר הערצל. — אין וואָס אייגנטלעך באַשטייט זיין כוח, וואָס האָט ער אַנטפּלעקט פאַר אַ נייעס פאַר דעם אידישן פאָלק און וועלכע זענען די רעזולטאַטן?

דר. טעאָדאָר הערצל האָט ניט געשאַפן דאָס אידישע פאָלק, דר. טעאָ־דאָר הערצל האָט אפילו ניט געשאַפן דעם געדאַנק פון אומקער פון ישראל נאָך ציון, ווייל וואָלט ער געדאַרפט זיין אין זיינער צייט דער וועלכער זאָל עס פון דאָס ניי באַשאַפן, איז ווער ווייס, ווי וואָלטן געוועז זיך אַנטוויקלט די געשעענישן.

און דאָך, אין וואָס איז באַשטאַנען זיין כוח?

זיין כוח איז באַשטאַנען אין דעם וואָס ער ווי איינער פון די הונדער־טער וועלכע האָבן געטרוימט וועגן אַ זעלבסטשטענדיקן פרייען אידישן פאָלק אויף זיין ערד האָט באַהאָפטן זיינע געדאַנקען, אָדער בעסער געזאָגט, די געדאַנקען וועלכע האָבן באַוואוסטזיניק און אומבאַוואוסטזיניק געטליעט אין די הערצער און מוחות פון אידישן פאָלק, אין אַ פּראַקטישער אויספאָר־מירונג פון אַ פּלאַן און קאָנקרעטע וועגן אויף וועלכע מ׳דאַרף גיין פאַר צוריקקריגן די פרייהייט.

וואָלט דאָס אידישע פאָלק געזעסן אויף זיין אייגענער ערד און דאָרט געדאַרפט צוריקקריגן זיין אוועקגערויבטע פרייהייט, וואָלט הערצל געדאַרפט

זיין דער, וואָס זאָל אָרגאַניזירן דעם אונטערערדישן און דערנאָך אָפּענעם קאַמף פאַר דעראָבערן די פרייהייט. אזוי ווי דער אידישער פאָלק איז געווען ווייט פון זיין היימלאַנד, צעזייט און צעשפּרייט איבער אַלע עקן וועלט, האָט הערצל עס געטאָן אויף אַ אַנדער וועג, וועלכער איז געווען דער נאַטירלעכער פאַר דער לאַגע. ער האָט אָנגעצייכנט דעם סקיץ און די פּלענער פאַר אַ אידישער מלוכה אין שריפטלעכער פאָרמולירונג מיט אַלע איינצלהייטן פאַר דער צוקונפטיקער אויספאָרמירונג פון דער זאַך.

און ווי זאָגט הערצל: „די בענקשאַפט שאַפט דעם משיח. ניט דער יחיד, נאָר די אויפוואַכנדיקע פערזענלעכקייט פון דעם פאָלק, זי וועט צוגרייטן דאָס גאולה ווערק". און ער אַליין הערצל איז געווען דער משיח געשאַפן דורך דער בענקשאַפט פון אידישן פאָלק נאָך ציון. ער האָט אָבער פאַרשטאַ־נען אַז די גאולה ווערק וועט צוגרייטן ניט דער יחיד, נאָר די אויפוואַכנדיקע פערזענלעכקייט פון דעם פאָלק.

און ער האָט געבראַכט צו דער אויפוואַכנדער פערזענלעכקייט פון פאָלק.

ער האָט פאָרמולירט דעם טרוים אין אַ וויזיע און די וויזיע פאָרמולירט אין אַ פּראַקטישער שריפטלעכער באַגרינדונג ווי דער „אידנשטאַט", וואו עס זענען געווען די פּלענער פאַר דער צוקונפטיקער אידישער מלוכה.

דאָרט רעדט ער איבער די אַלע פאָרמולירונגען און פּראַקטישע אָנווענ־דונגען, וועלכע דאַרפן געמאַכט ווערן אין דער צוקונפט פאַר דער גרינדונג פון דער אידישער מלוכה. ער רעדט וועגן ערד, דערפער און שטעט. וועגן דער פאָן, מלוכה פאַרוואַלטונג און אַרבעט'ס טעג פון אידישן אַרבעטער, איבער פאָנדן און אַרמיי. מיט איין וואָרט, איבער די אַלע עלעמענטן וועלכע זענען נויטיק פאַר אַ אידנשטאַט.

הערצל האָט אויפגעבויט די אידישע מלוכה צו ערשט אין דעם ערשטן עטאַפּ פון ווירקלעכקייט דורך זיין „אידנשטאַט". ער האָט איינגעשפּאַנט דעם געדאַנקען גאַנג, די טרוימען און וויזיעס פון פאָלק, צו דענקען אין די פּראַקטישע טערמינען פון פאָלק, היימלאַנד, רעגירונג, באָדן און אַלע אַנ־דערע עלעמענטן וועלכע פאָרמירן אַ אייגן לאַנד און פרייען פאָלק. ער האָט איבערגעפירט דעם אַבסטראַקטן געדאַנקען־גאַנג וועגן אידישער מלוכה אויף פּראַקטישן געדאַנקען־גאַנג פון דענקען אין מלוכה טערמינען. די נייע באַ־וועגונג וועלכע שאַפט זיך און שפּרייט זיך אויס גייט ניט מער אויפ'ן וועג פון טרוים און וויזיע. די באַוועגונג רעדט דירעקט און הויבט אָן שאַפן דאָס נויטיקע פאַר דעם צוקונפטיקן אידנשטאַט.

דאָס גיין שתדלנות בעטן ביי סולטאַנס, קעניגן, פּראָטעקציע פאַר ערד קויפן, דערלויבעניש פאַר עמיגראַציע נאָך ישראל, איז שוין דער אָנהויב פאַר דער פּראַקטישער רעאַליזירונג פון דעם טרוים און וויזיע.

דאָס גיין בעטן ביי אידישע גבירים געלט נויטיקע פאַר דער פאַרווירקלעכונג פון די פּלענער איז דער וועג דערצו. עס פאַרפּלאַנצט זיך דער נייער וועגווייז פון הערצל׳ס תורה. ער דערוועקט די אַלע געדאַנקען, זעלישע און ראַציאָנעלע פאַקטאָרן, וועלכע רופן ארויס די מעכטיקע דערוואַכונג פון פאָלק פאַר פּראַקטישן געדאַנקען־גאַנג און פּראַקטישע מעשים.

גרויסע טיילן פון פאָלק הויבן אָן דענקען און טאָן אין דעם גייסט.

עס וואַקסן אוים די מנהיגים, וועלכע פּאָפּולאַריזירן, באַגרינדן און קלערן אויף פאַר די ברייטע מאַסן דעם נייעם וועג אויף וועלכן מיר דאַרפן גיין און דאָס איז דער וועג פון „אידנשטאַט“.

זאַמלען פאָנדן, אויסלייזן ערד, באַארבעטן איר, שאַפן ישובים, שאַפן די אונטערערדישע הגנה, שאַפן קאַדרען חלוצים, ווי עטאַפּן און עלעמענטן פאַר שאַפן די מדינה.

הערצל זאָגט: „דער טרוים איז נישט אזוי פאַרשיידן פון דעם טאַט — ווי א סך מיינען“ און מען קען צוגעבן: דער טאַט איז דער פּועל יוצא פון דעם טרוים, אויב עס געפינען זיך די וועלכע ווילן פאַרווירקלעכן דעם טרוים.

הערצל האָט זיין טרוים פאַרגעלייגט אין טאַט. און דורך טאַט האָט די גרויסע פאָלקס באַוועגונג, ווי ציוניזם, פאַרווירקלעכט דעם אָנהויב טאַט פון הערצלען און אַלס פּועל יוצא איז אויפגעקומען די פרייע מדינת ישראל.

תל אביב נעמט אויף פרעזידענט חיים ווייצמאַן ז״ל

איך האָב אים געזען אין ישראל!

איך האָב אים געזען, דעם גרויסן איד, דעם גרויסן ציוניסטישן פירער, דעם גרויסן אידישן מנהיג, דעם ערשטן פרעזידענט פון מדינת ישראל חיים ווייצמאַן ז״ל. דאָס איז געווען אַ מיטן וואָכעדיקער טאָג, ווען אויף די גאַסן פון דער רוישיקער שטאָט פון ישראל, אין דער שיינער תל אביב, האָבן זיך פאַרזאַמלט די איינוואוינער צו באַגריסן דעם ערשטן פרעזידענט פון ישראל.

תל אביב האָט זיך אויסגעשפּאַנט פון איר הור־הא. תל אביב האָט אויף אַ ווײַלע פאַרגעסן איר וואָכעדיקייט. לאָדנס פון געשעפטן האָבן זיך צוגעמאַכט; וואַרשטאַטן האָבן אויפגעהערט צו אַרבעטן; ביוראָס האָבן זיך געשלאָסן; הייזער זענען אויסגעליידיקט געוואָרן. די גאַסן זענען פאַרפלייצט געוואָרן מיט מאַסן שטראָמנדיקע. אַלט און יונג, קינד און קייט, האָבן זיך אויסגעשטעלט אויף די טראָטוארן, כדי אים צו זען פאַרבייפאָרן.

איז וואָס האָט היינט פּאַסירט? וואָס האָט די מענטשן צונויפגעפּרעסט צו שטיין אונטער די שטראַלן פון דער ברענענדער הייסער ישראל זון און וואַרטן?

אַט זענען דאָך אפילו קליינע קינדער אַרויסגעפירט געוואָרן. די באַלקאָנען זענען באַלאָדן. די דעכער זענען איבערפולט. די פּאָליציי טראָגט ווייסע הענטשקעס. איבעראַל הענגען ווייס בלויע פאָנען. רעגימענטן מיליטער אין פּאַראַד באַוואָפענונג שטייען גרייט צום באַגעגענען. איז וואָס זשע דאַרף פאַרקומען?

תל אביב לעבט איבער היינט אַ גרויסן יום טוב. דער ערשטער פּרעזידענט פון מדינת ישראל, דר. חיים ווייצמאַן, באַערט היינט דער אידישער שטאָט מיט אַ וויזיט.

די מענטשן וואַרטן מיט אומגעדולד. און אַט קומט דער מאָמענט ווען ער באַווייזט זיך אויף דער גאַס. עס ווערט שטיל. מענטשן הויבן זיך אונטער אויף די שפּיץ פינגער, צו גרייכן מיט זייערע בליקן צום פּונקט, וואו עס באַווייזט זיך דער פּרעזידענט.

אין אָנהויב פון דער שורה זיצט ער. ער איז אין גאַנצן גרוי. זיין האַנט האַלט דעם האַרטן שוואַרצן צילינדער אויפגעהויבן צום באַגריסן זיינע בירגער. עס פליאַסקען הענט אין א הילכיקער פאַטשעריי. די בירגער פון תל אביב באַגעגענען פריידיק, מיט כבוד און ליבע דעם ערשטן פרעזידענט פון ישראל.

צוויי טויזנט יאָר זענען מיר געווען אָפּגעריסן פון דער אייגענער ערד, אייגענער רעגירונג און אייגענעם פרעזידענט. אָבער דורך די צוויי טויזנט יאָר, האָט דאָס אידישע פאָלק ניט אויפגעגעבן זיין ווילן, כדי דעם דאָזיקן חלום צו פאַרווירקלעכן.

און אָט איז דער חלום מקוים געוואָרן! ווייצמאַן איז פרעזידענט ניט פון היינט, ניט פון נעכטן. ער איז פרעזידענט שוין לאַנגע יאָרן. ער איז פרעזידענט פון די לעצטע ציוניסטישע קאָנגרעסן. און די ציוניסטישע קאָנגרעסן זענען דאָך געווען אונזער פאַרלאַמענט, די דעלעגאַטן — אונזערע דעפּוטאַטן, די אַגענטור מיטגלידער — אונזערע מיניסטאָרן און ער — דער פרעזידענט פון דער נאָך ניט עקזיסטירנדער מלוכה; די מלוכה אונטערוועגנס.

ווייצמאַן איז ניט נייַ אויף זיין פרעזידענטן־שטול. ער פירט די פרעזידענטשאַפט שוין פון לאַנג. און ווי צוגעפּאַסט און ראוי ער איז צו דעם. די טאָג טעגלעכע אַרבעט פירן די אינגערע. די שווערע דיסקוסיעס און קאַבינעט באַראַטונגען פירן די מיניסטאָרן. ווייצמאַן באַשיינט און באַדעקט מיט דעם אַרעאָל פון זיין גרויסער פערזענלעכקייט דעם מיניסטאָרן קאַבינעט, דעם פאַרלאַמענט, דאָס פאָלק, דאָס לאַנד.

ווייצמאַן איז א גרויסער איד, א גרויסער געלערנטער, א מענטש פון דער אזוי געדופענער ציוניסטישער אַלטער גוואַרדיע, וועלכע גלויבן אין די הומאַניטאַרע, גרויסע פאָלקס אידעאַלן פון שלום, דעמאָקראַטיע, מענטשן־ליבע און פריינטלעכקייט. ווייצמאַן גלויבט אַז נצח ישראל לא ישקר. ער ציט זיין יניקה פון דער קליין שטעטעלע מאָטעלע, ביי פינסק. ווייצמאַן האָט ניט אויפגעגעבן זיין יניקה אפילו זייענדיק אין די הויכע ספערן פון די ענגלישע געלערנטע קרייזן, וועלכע האָבן אים, א דאַנק זיינע גרויסע עקספּערימענטן און ערפינדונגען, געשטעלט אין די רייען פון דער ענגלישער אַריסטאָקראַטיע און געלערנטע. פאַר אים עפענען זיך ברייט די טירן אריינצוגיין אין דער גוישער וועלט. ער זאָגט זיך ניט אָפּ עס צו טאָן. ער בלייבט אָבער דערביי א איד, א איד אין אויסזען, א איד אין רעדן, א איד

אין גלויבן. נאָך מער, ער טיילט זיין רעפּוטאַציע, זיין רום צום קאַמף וואָס דאָס אידישע פאָלק פירט פאַר זיין רענעסאַנס.

ער איז אַ גרויסער איד, אַ גרויסער אידישער געלערנטער און אַ גרויסער ציוניסט. און דאָס אַלץ צוזאַמען שאַפט אין אים די גרויסע פּערזענלעכקייט. ער רייסט זיך ניט אָפּ פון שורש. ער מאַכט אַ סינטעז פון אידישקייט, וועלט־לעכקייט און קאַמף פאַר אויסלייזונג.

דר. ווייצמאַן איז געבליבן צוזאַמענגעוואַקסן מיט דעם אידישן פאָלק, מיט זיין שטעטעלע מאָטעלע און מיט דעם תנ"ך און ארץ ישראל. האָט ער דעריבער זוכה געווען צו דעם גרויסן, גרויסן כבוד צו זיין דער מאָדערנער מלך פונעם יונגן ישראל.

תל אביב האָט אָפּגעגעבן כבוד דעם ערשטן פּרעזידענט פון ישראל. מאַמעס האָבן אונטערגעהויבן זייערע קינדער אויף די הענט, זיי זאָלן אים זען. אַלע, אַלע האָבן אים געזען און ער האָט אַלעמען געזען.

לאַנגזאַם האָט זיך געגליטשט די שורה פון לומיזינעס. לאַנגזאַם, לאַנג־זאַם האָט דער ערשטער פּרעזידענט פון ישראל באַגריסט מיט זיין הוט דעם עולם, די אידישע בירגער פון זיין לאַנד. לאַנגזאַם האָבן טויזנטער אויגן אים באַגלייט. לאַנגזאַם, לאַנגזאַם האָבן זיך געשפּונען די געדאַנקען ביי די פאַרזאַמלטע: צעזייט און צעשפּרייט, צעטראָטן און דערנידעריקט במשך פון טויזנטער יאָרן, האָבן מיר זוכה געווען צום גרויסן טאָג פון זען אונזער ערשטן פּרעזידענט. ער האָט ניט קיין גיטער און קיין קנעכט, קיין רייכטום און קיין לוסט נאָך דעם. ער איז אַ איד פון מאָטעלע, אַ גרויסער געלערנ־טער פון לאָנדאָן, אַ גרויסער וועלט ערפינדער און דאָך — פאַרבלייבט ער אַלץ דער גרויסער איד.

דר. חיים ווייצמאַן ז"ל, איז געווען גאָר אַנדערש פון אַנדערע פּרעזי־דענטן. און דעריבער האָבן מיר זיך געגרויסט אזוי שטאַרק מיט אים און זיין אָנדענק וועט בלייבן אייביק אין געדעכעניש פון פאָלק.

חיים — דער אייביקער קוואַל פון לעבן

גלייך נאָך דר. חיים וויצמאַנ'ס פּטירה, האָט פּרעמיער דוד בן גוריון דערקלערט:

„זינט דר. הערצל'ן האָבן מיר ניט געהאַט זיינס גלייכן. וויצמאַן האָט געטראָגן אויף זיך צוויי קרוינען: כתר תורה און כתר מלכות. די צוויי גע־ביטן זענען ניט געווען אָפּגעשיידט אין דר. וויצמאַנ'ס אַקטיוויטעטן".

די רבנות הראשית האָט ארויסגעגעבן אַ פאַראָרדענונג, אַז אין דעם אל מלא רחמים פאַר וויצמאַנ'ס נשמה זאָל מען צוגעבן „אשר מסר נפשו על תקומת העם והמדינה" (ער האָט מקריב געווען זיין נפש פאַר דער אויפלע־בונג פון זיין פאָלק און לאַנד). דער אל מלא רחמים ענדיקט זיך מיט די ווערטער: „יצרור בצרור החיים את נשמתו עם נשמות מלכי בית דוד ונשיאי ישראל".

רב אלוף יאדין, דער הויפּט פון מיליטערישן שטאַב, האָט ארויסגעגעבן אַ באַזונדערן טאָג אָרדענונג (פּקודת יום). אין דעם טאָג אָרדענונג זאָגט דער הויפּט פון גענעראַל שטאַב: „די אַרמיי פון ישראל שטייט אין סאַלוט. די פאָנען פון דער אַרמיי'ס אָפּטיילונג און בריגאַדעס זענען ארונטערגעצויגן. ישראל'ס אַרמיי סאַלוטירט אין אַ הייליקן ציטער אין אָנדענק פון דעם פּרעזידענט".

אין די זיבן טעג פון טרויער, זענען די פאָנען אין אַלע מיליטער קעמפּס געווען אַראָפּגעלאָזן. לעבן זיי האָט געברענט אַ גרויסער נר תמיד. אַן ערן וואַך פון סאָלדאַטן האָט געהיט די ערטער.

אַ פערטל מיליאָן איינוואוינער פון ישראל, אידן, מוסולמענער, קריסטן און דרוזן זענען ארומגעגאַנגען אַרום ארון אַן האָבן אָפּגעגעבן דעם לעצטן כבוד צום פאַרשטאָרבענעם מנהיג פון אידישן פאָלק, דעם פּרע־זידענט פון דער אידישער מדינה.

נאָך דעם ווי דער מיליטערישער חזן, האָט געזאָגט דעם ספּעציעלן אל מלא רחמים און נאָכן קדיש פון הרב הראשי עוזיאל האָבן זעקס סגני אלופים פון דער ישראל אַרמיי און צוויי הויכע אָפיציערן פון דער ישראל פּאָליציי אויפגעהויבן דעם ארון אויף זייערע אַקסלען און די לויה, — באַגלייט פון אַן ערן־וואַך פון אַכט אלופים פון דער ישראל אַרמיי, — האָט זיך גענומען רוקן צום אָרט פון דער קבורה. פון שטוב ביז'ן קבר זענען געשטאַנען אויסגע־שטעלט אין טאָפּלטע שורות סאָלדאַטן פון אַלע ישראל אַרמיי פאָרמאַציעס.

בשעת דער קערפּער איז ארונטערגעלאָזן געוואָרן אין קבר, האָבן 21 קאַנאָנען אויסגעשאָסן צום אָנדענק פון פאַרשטאָרבענעם פּרעזידענט.

דר. ווייצמאַנ׳ס טויט האָט טיף אויפגערודערט אַלע אידישע קהילות איבער דער גאַנצער וועלט. אַלע אידישע אָרגאַניזאַציעס, פּאָליטישע, סאָציאַלע, קולטורעלע האָבן ארויסגעגעבן טרויער פּראָקלאַמאַציעס.

גלייך ווי די ידיעה וועגן דר. ווייצמאַנ׳ס טויט איז באַקאַנט געוואָרן, האָט דער גענעראַל סעקרעטאַר פון די פאַרייניקטע פעלקער מר. טריגווי לי געשיקט אַן אויסדרוק פון טרויער צו ישראל׳ס אויסערן מיניסטער משה שרת.

מאָנטיק אין דער פרי, ווען די פּאָליטישע קאָמיסיע פון דער זיבעטער אַסעמבלי, האָט געעפנט איר זיצונג, האָט דער פּאָרזיצער קאַרלאָס מוניץ, דער אַמבאַסאַדאָר פון בראַזיל, אויסגעדריקט טרויער מיטגעפיל צו דער ישראל דעלעגאַציע.

מאָנטיק נאָכמיטאָג ווען די גענעראַל אַסעמבלי, איז זיך צונויפגעקומען האָט דער פּרעזידענט פון דער אַסעמבלי לעסטער פּירסאָן, געבעטן אַלע מיטגלידער פון דער אַסעמבלי זיך אויפצושטעלן ווי אַן אויסדרוק פון רעספּעקט אין אָנדענק פון דר. חיים ווייצמאַן. מר. פּירסאָן האָט אויסגעדריקט די סימפּאַטיע פון די פאַרייניקטע פעלקער אויפן טויט פון דר. ווייצמאַן.

דינסטיק, דער טאָג, פון דר. ווייצמאַנ׳ס לויה, זענען די פאָנען פון אַלע פעלקער ביים אריינגאַנג צו דער גרויסער געביידע פון די פאַרייניקטע פעלקער, ניט אויפגעהאַנגען געוואָרן. עס איז געהאַנגען בלויז איין איינציקע פאָן, פון די יונייטעד ניישאָנס, אַראָפּגעלאָזט אויף האַלבן מאַסט.

פאַר אַ געפאַקטן זאַל און אין אַבסאָלוטער שטילקייט האָט אַמבאַסאַדאָר איבען געדאַנקט מר. פּירסאָן פאַר זיינע רייד מיט אַ טאָג פריער.

פּרעזידענט טרומאַן שרייבט אין זיין טרויער אויסדרוק: „די מענטשהייט האָט פאַרלאָרן אַ גרויסן פירער“.

דער קומענדיקער פּרעזידענט אייזנהאָוער שרייבט אין זיין טרויער אויסדרוק:

„די פרייע רעפּובליק פון ישראל האָט געליטן אַן אומפאַרגלייכלעכן פאַרלוסט אין דעם טויט פון איר ערשטן בירגער דר. חיים ווייצמאַן. צוזאַמען מיט אַלע אַמעריקאַנער און אַלע פעלקער פון גוטן ווילן איבער דער גאַנצער וועלט, טרויער איך אויף זיין טויט.“

ווינסטאָן טשווירטשיל שרייבט אין זיין טרויער אויסדרוק: „די וועלט האָט פאַרלאָרן אַן אויסערגעוויינלעכן בירגער און ישראל האָט פאַרלאָרן אַן איבערגעגעבענעם זון“.

דער אל מלא רחמים נאָך דר. ווייצמאַן ענדיקט זיך מיט די ווערטער: „זאָל זיין נשמה זיין פאַרבונדן מיט די נשמות פון די מלכים פון בית דוד און די האַרן פון ישראל.“

נאָך צוויי טויזנט יאָר גלות, איז געשטאָרבן דער ערשטער נייער מלך פון ישראל — דער מאָדערנער מלך, דער מאָדערנער פּרעזידענט — דר. חיים ווייצמאַן.

דר. חיים ווייצמאַן האָט פאַרבונדן זיין לעבן מיט דער אויפלעבונג פון מלכות ישראל און האָט דעריבער זוכה געווען מיט זיין טויט צו ברענגען צום העכסטן אויסדרוק די דערגרייכטע אויפלעבונג פון מדינת ישראל.

אין טעג פון טרויער, האָט דאָס לעבן זיך געריסן פון אַלע ווינקלען. דער אייביקער בטחון אין דער אומשטערבלעכקייט פון אידישן פאָלק און אין מלכות ישראל איז נאָך קיין מאָל אזוי שטאַרק ניט געווען. יעדער קרעכץ, יעדער טרער, יעדער אויסדרוק פון טרויער, יעדער מיטגעפיל אויסדרוק פון אידן און ניט אידן, האָבן געמאָלן בילדער פון אויפגעוואַכטן לעבן פון דער אידישער מלוכה.

— חיים — דער אייביקער קוואַל פון לעבן.

יעדע אַראָפּגעלאָזטע פאָן פון ישראל און חוץ לארץ — האָט געפינקלט מיט דעם גרויסן גלאַנץ פון אייביקן שפּרודלדיקן קוואַל פון לעבן.

דער גרויסער פּרעזידענט האָט בלויז צוגעמאַכט זיינע אויגן — זיך אונטערגעבנדיק דעם אייביקן געזעץ פון איבעררייסן מיט דער טאָג טעגלעכ־קייט — פון דעם ערדישן לעבן. ער האָט אָבער אָנגעצונדן נאָך זיין טויט דעם פאַקל אין דעם ווייטערדיקן מאַרש פאָרויס אין לעבן פון אונזער פאָלק.

ווייצמאַן האָט מיט זיין טויט באַוויזן, אַז די אידישע מדינה זאָל נאָך אַמאָל איבערלעבן און ברענגען צום אויסדרוק דעם גרויסן מאָמענט פון איר פרייהייט און עקזיסטענץ. דורך זיין טויט האָט ישראל ווידער דערפילט דעם שטאָלץ פון זיין נאַציאָנאַלן ווידערגעבורט.

ווייצמאַן האָט מיט זיין טויט באַוויזן, אַז די גאַנצע וועלט זאָל נאָך אַמאָל דערזען פאַר זיך די שיין פון דער אויפגעקומענער מלכות ישראל און זאָל געדענקען, אַז ישראל האָט אויפגעוואַכט צום לעבן.

געשטאָרבן איז דר. חיים ווייצמאַן אין גוף בלויז, זיין נשמה אָבער לעבט אייביק! און זיין ליכטיקער נאָמען וועט ווייטער זיין אַ טרייסט און אַ דערמאָנונג טריי צו בלייבן אונזער הייליקן אידעאַל דאָס נײַ־אַלטע — מלכות ישראל!

ירושלים — די אייביקע הויפטשטאָט פון ישראל

ירושלים איז באַלאַגערט! ירושלים איז דאָרשטיק! ירושלים הונ־גערט! אַזעלכע זענען געווען די טאָג־טעגלעכע ידיעות, וואָס זענען אָנגעקו־מען פון דער הייליקער שטאָט. די הערצער פון ישוב האָבן געקלאַפּט מיט די הערצער פון די באַלאַגערטע אידן פון ירושלים.

אַלע האָבן שטאַרק געגלויבט, אַז ירושלים וועט זיך ניט אונטערגעבן, ירושלים וועט ניט פאַלן.

דער גלויבן איז געפלאָסן פון דער זיכערקייט, אַז ירושלימער אידן וועלן זיך ניט אונטערגעבן.

ווי נאָר עס איז אויפגעבויט געוואָרן דער נייער וועג נאָך ירושלים, דער בורמאַ וועג — ווי מען האָט דעם הויפּט־וועג, אַ נאָמען געגעבן — האָב איך זיך געווענדעט צו דער מיליטער מאַכט אין תל אביב וועגן אַ דערלוי־בעניש אַריינצופאָרן נאָך ירושלים. שווער געווען צו קריגן אַזאַ דערלויבעניש, נאָר פאַר אויסדערוויילטע גיט מען אַזעלכע.

איך דערצייל אַז איך קום פון קובאַ און דאָס האָט געהאָלפן. איך באַקום די דערלויבעניש, אַ פּלאַץ אין אַן אויטאָבוס, און איך פאָר קיין ירושלים. איך קוק זיך אַרום. ווער זענען די מיט־פאָרער? דאָס זענען ירושלימער אידן, וואָס זענען אַרויסגעפירט געוואָרן אין צייט פון באַלאַגערונגס צו־שטאַנד; מאַמעס און קינדער, קראַנקע און ד. גל. ביי דער ערשטער געלעגנ־הייט קערן זיי זיך אום צוריק. די לאַגע איז טאַקע דאָרטן נאָך ניט נאָר־מאַליזירט, אָבער אַ ירושלים׳ער קען ניט וואוינען ערגעץ אַנדערש וואו.

דער שאָפער, אין קורצע כאַקי הייזלעך, מאָביליזירט ביי דער צבא ההגנה לישראל, מאַכט אָרדענונג אין אויטאָבוס, צעלייגט די פּעקלעך וואָס יעדערער פירט מיט. יעדער פּאַסאַזשיר האָט אַ פּעקעלע מיט שפּייז, גרינסן פאַר די ירושלימער פריינט זיינע. אין ירושלים פעלט נאָך עסן, גרינסן און אַנדערע עלעמענטאַרע זאַכן פאַר דעם טאָג טעגלעכן געברויך.

איך פיר אויך מיט א פעקעלע שפּייז. דוכט זיך עס איז ניט צו פריי־לעך. אָבער דאָך איז דאָ עפּעס פריידיקס אין דעם פאַקט: מ׳פירט שפּייז פאַר דער אויסגעהונגערטער שטאָט, אָבער ניט פאַר דערהאַלטן דאָס לעבן פון באַזיגטע. שפּייז פאַר דער הערצאישער אידישער שטאָט. און אויב עס האָט זיך שוין אזוי געמאַכט, איז אשרי שזכינו לכך!

אונזער אויטאָבוס קרייזט לאַנגזאַם איבער דעם פּראָוויזאָריש געלייגטן וועג.

אין פילע פאַלן דערגרייכט דער אויטאָבוס צו משופּע׳דיקע הויכן. בשעת׳ן פאָרן דוכט זיך דיך, אַז דער אויטאָבוס פאַלט באַלד אַראָפּ. דער שטויב דערהויבט זיך הויך און באַדעקט דעם אויטאָבוס, די פּאַסאַזשירן, די שפּייז פּעקלעך, אַלץ ארום. עס ציען זיך קאַראַוואַנען מיט אויטאָבוסן, וועלכע פירן עסנוואַרג, וואַסער, נאַפט פאַר ירושלים. אָט בלייבט שטיין אַן אויטאָבוס אין וועג, גלייך רינגלען אים ארום די שאָפערן און פּאַסאַזשירן פון די איבעריקע אויטאָבוסן און טראָגן אים כמעט ווי אויף די הענט.

די זון נייגט זיך צום אונטערגאַנג. ירושלים איז ארומגערינגלט מיט בערג. די בערג ארום ברענגען ארויס בולטער די היסטאָרישע שיינקייט פון דער שטאָט. מיר דערנענטערן זיך צו ירושלים. עס איז שוין טונקל. מיר ווערן אָפּט אָפּגעשטעלט פון דער קאָנטראָל פּאָליציי וואָס רעווידירט אַלץ. דער אריינפאָר קיין ירושלים ווערט שטרענג קאָנטראָלירט.

עס בלאַנקען קליינע פינקלדיקע פייערלעך אין די פענצטער פון די היי־זער פון ירושלים׳ער איינוואוינער.

איך בין אין ירושלים!

מיד און פאַרשטויבט פון וועג. דערפרישט די ירושלים׳ער קילקייט. די לופט דאָ איז קיל און דורכזיכטיק. איך האָב גענעכטיקט אין מיין ברוּ־דער׳ס הויז, וועלכן איך האָב ניט געזען 15 יאָר.

פון א באַלקאָן פון פינפטן שטאָק, האָב איך אַראָפּגעקוקט צו דער שטאָט, וואָס איז איינגעהילט אין בלויקייט. עס זעען זיך די שפּיצן פון קלויסטער׳ס. וואָס געפינען זיך א סך אין ירושלים.

איך גיי איבער ירושלים׳ער גאַסן. זיי ציען זיך אָפּטמאָל באַרג ארויף און באַרג אַראָפּ. איך זע אידן מיט בערד און פּאות אויף די גאַסן. אָט זיצט אויף א ראָג א ירושלמי, אין באָרד און פּאות, פאַר׳דבקה׳ט און איז מתפּלל, זיינע ליפּן באַוועגן זיך, מיט האַלב פאַרמאַכטע אויגן שאָקלט ער זיך און זיינע ליפּן מורמלען. איך קוק אויף דעם דאָזיקן זקן און מיר דוכט זיך, אַז ער פאַרקערפּערט די הייליקייט פון ירושלים. ער זיצט דאָ ווי א

לעבעדיקער סימבאָל אירער... אויף די גאַסן גייט אָן אַ שטאָטישער הו־הא. איך שטיי שפּעטער מיט מיין ברודער אין אַ ריי נאָך וואַסער. ירושלים׳ער אידן מיט קרוגן אין די הענט, שטייען אין ריי צו באַקומען די פּאַרציע וואַסער. עס שטייט ביים פּלומפּ אַ הדרת פּנים׳דיקער איד, וואָס באַגריסט זיך מיט יעדן איינעם און שמייכלט האַרציק. לכבוד דעם גאַסט טיילט ער אויס מיין ברודער, נאָך אַ פּאַרציע וואַסער... ירושלים איז גאַסטפריינט־לעך אפילו אין צייט פון דאָרשט...

מיין ברודער ווייזט מיר די בן־יהודה גאַס, וואו די ענגלענדער האָבן דורכגעפירט דעם טייוולאָנישן אויפרייס פּלאַן. זי איז זייער צעשטערט. די פענצטער פון די הויפּט־געשעפטן פאַרמויערט.

די שפּורן פון מלחמה מערקן זיך אויף יעדן שריט און טריט. צע־שמעטערונגען, אָפּצוימונגען פון דראָט, באַריקאַדן, סקעלעטן פון פאַרברענ־טע מויערן, איינגעפאַלענע הייזער, גריבער פון באָמבעס.

איבער די גאַסן ווייזן זיך פּאָליציי און מיליטער פּאַטרולן. עס קלינ־גען אָפּ די פעסטע טריט פון די שומרי־ירושלים.

ירושלים זעט אויס ווי נאָך אַ שווערן קריג. זי זעט אויס אָפּגעמאַ־טערט. דאָס מערקט זיך אויף די פּנים׳ער פון ירושלים׳ער. שטיל איז ארום. אַ מאָדנע רואיקייט באַהערשט דיר ווען דו קומסט אָן אין דער הייליקער שטאָט. פון די שפּורן פון מלחמה חורבן, שפּרודלט ארויס דער הייליקער גייסט פון נצחון.

ירושלים, דו ביסט הייליק! איך פיל עס אויף יעדן טראָט.

דאָס בלויע ליכט פון די רעקלאַמעס שיינט דאָ אַנדערש ווי אין וועל־כער עס איז שטאָט. די ירושלים׳ער, זעען אויס מאַיעסטעטיש ווען זיי באַוועגן זיך אין גאַס.

איז דאָס פאַנטאַזיע? אָ, ניין! דאָס איז רעאַלע ווירקלעכקייט. פילסט די הייליקייט פון ירושלים אויף יעדן שריט און טריט.

ירושלים, ביזט איינגעקריצט אין זכרון פון יעדן איד און ספּעציעל ביי די וואָס האָבן דיך מיט די אויגן געזען.

דו ביסט הייליק ירושלים! אייביקע הויפּט שטאָט פון ישראל!

ציוניזם, מדינת ישראל און דער „קרן היסוד" — ישראל קאמפיין

ווען מענטשן זאָלן זיין קאָנסעקווענט אין לעבן און מאַכן לאָגישע אויספירן פון געשעענישן, און לערנען פו היסטאָרישע פאַקטן, וואָלטן פיל פראָבלעמען געלייזט געוואָרן אויף זייער ריכטיקן אופן. פיל איבעריקע דיס־קוסיעס, סתם ריידעריי און איבעריקע טינט, וואָלטן איינגעשפּאָרט געוואָרן.

און ספּעציעל וואָלט געדאַרפט די דערשיינונג זיין אָנגענומען, ווי אַן אַקסיאָמע, אויף דער אידישער גאַס, ווייל ווער־ווער, נאָר מיר האָבן געווים געדאַרפט לערנען פון געשעענישן און פון אונזער בלוטיקן עבר.

געוועזן צייטן, — און מיר אַלע געדענקען זיי, ווען דאָס אידישע פאָלק האָט איבערגעלעבט היימלאָזיקייט, באָדנלאָזיקייט און איז געווען אויסגע־שטעלט אויף הפקר. זייט דאָס אידישע פאָלק האָט פאַרלאָרן זיין אומאָפּ־העגניקייט, האָבן זיך אָנגעהויבן פאַר אים יאָרן פון פּיין און בלוט. ווען מען זאָל וועלן ציען אַן אַנאַלאָגיע פון די צייטן פון אונזער חורבן ביים פאַרלירן די אומאָפּהענגיקייט, וועט זיך, ווי אַ רויטער שנור, דורכציען די ליידן, רדיפות, פּאָגראָמען, דיסקרימינאַציעס, פּאָליטישע און גייסטיקע פאַרפאָלגונגען קעגן אידישן פאָלק.

אונזער קונסט און ליטעראַטור איז ווי אַן אָפּשפּיגלונג פון דעם אַלעם, פאַרפולט מיט איכה לידער, מיט קלאָגעריי, אויף אונזער אומבאַהאָלפנקייט. אונזערע שרייבער האָבן אָפּגעשפּיגלט די אומבאַהאָלפנקייט, די אומזיכער־קייט פון אונזער פאָלק. אין אונזערע תפילות האָט זיך אויסגעגאָסן דער השתפכות הנפש און בענקשאַפט נאָך ציון און דער וויי געשריי צום רבונו של עולם אויף אונזערע ליידן.

לאָמיר נעמען ווי אַ ביישפּיל די ווערק פון שלום עליכם, און מענדעלע'ן וואָס לאַכן מיט „יאַשטשערקעס" איבער דער אָפּגעשטאַנענקייט, אייגנאַרטי־קייט און אומבאַהאָלפנקייט פון אידישן פאָלק.

שפּעטער קומט דער דיכטער חיים נחמן ביאַליק און ער שרייט אויס אין איינער פון זיינע פּאָעמעס די אומבאַהאָלפנקייט פון אידישן פאָלק, וואָס לאָזט זיך פּאָגראָמירן, ניט שטעלנדיק קיין ווידערשטאַנד; ווי ער שרייבט עס אין דער פּאָעמע „בעיר ההרגה", נאָך דעם פּאָגראָם אין קישעניעוו.

דאָס זענען אָבער געווען נאָר ארויסגעבראַכטע ווײ געשרייען, וואָס האָבן אויפגעטרייסלט דאָס אידישע פאָלק, ארויסברענגענדיק זיין טראַגעדיע אין פאָרם פון ווײ געשרייען דורך אָפּשפּיגלען עס אין דער ליטעראַטור.

אַ נייע ערע קומט אויף דער אידישער גאַס מיט דעם מאָמענט פון אנטשטייאונג פון ציוניזם און פון חלוציזם, וואָס שטעלן פאַר זיך אַלס ציל אַ סוף צו מאַכן מיט דער באַדנלאָזיקייט פון אידישן פאָלק, מיט זיין אומ־באַהאָלפנקייט און מיט זיין נוצלאָזער דיסקוסיע איבער זיין גורל, ניט מאַכנ־דיק קיינע פּראַקטישע אויספירן דערביי. דער ציוניזם, דער חלוציזם זאָגט קאָנקרעט: מיר זענען הפקר, ווייל מיר זענען אַ פאָלק אָן אַ לאַנד, אַ פאָלק אָן באָדן און אָן אַ רעגירונג, אָן איינענער אַדמיניסטראַציע און אָן אייגענעם מיליטער. איז אויב דאָס איז די סיבה פון אונזער לאַגע, מוזן מיר, בכדי צו פאַרמיידן עס אויף ווייטער, זיך אָנשטרענגען צו באַשאַפן די אַלע זאַכן.

וויפל רדיפות, אידעאָלאָגישע דיסקוסיעס און אידעאָלאָגישע שטיין ווארפעריי האָבן דאַן ארייגעכאַפּט דער ציוניזם און דער חלוציזם אויף דער אידישער גאַס! איך וויל ניט באַגאַטעליזירן די דאַן ענטשטאַנענע קעגנער־שאַפט, דאָס איז געווען אַ פּועל יוצא, פון אידישן גוראַנגל, אַ פּועל יוצא פון ניט זיין פּאָליטיש רייף, און ניט האָבן די וויזיע צו קענען נאָך אַ 2 טויזנט יעריקן גלות גלויבן אין אַ אידעאַל פון ציוניזם, פון צוריק באַקומען גלייכהייט און פאָלק׳ס פרייהייט...

מ׳קען אלץ מוחל זיין די קעגנער פון ציוניזם, אָבער מען קען ניט פאַר־געסן דעם גרויסן שאָדן וואָס זיי האָבן געבראַכט דאָס אידישע פאָלק, ביז דעם מאָמענט ווען די ציוניסטישע אידייע האָט געזיגט, און די גרויסע זע־אונג פון הערצל, גורדון, אחד העם, מאַקס נאָרדוי, אוסישקין און, יבדל לחיים בן גוריון און אַנדערע, איז מקים געוואָרן. געווען אויך אין ציוניזם פאַרשיידענע אידעאָלאָגישע מיינונגס פאַרשיידנהייטן, אָבער דאָס איז שוין געווען ווי אַ ווייטערדיקער שפּרונג, פון נאָכטראַכטן וועגן דער געשטאַלטונג פון דער צוקונפטיקער אידישער מלוכה. די פירער פון ציוניזם האָבן איין ציל געהאַט פאַר זיך, אין וועלכן זיי זענען געווען איינינק, דאָס איז, אַז די מלוכה, די פרייהייט דאַרף געשאַפן ווערן. דער עצם געדאַנק פון גיין בויען,

שאפן און פארווירקלעכן דעם אידעאל פון ושבו בנים לגבולם, איז געווען רייף און אקטועל ביי יעדער גרופע.

און עס איז געווען א געזונטע דערשיינונג, וואס אין ציוניזם גופא זע־נען געווען אידעאלאגישע מיינונגס פארשידנהייטן. ווען די מלוכה איז געשאפן געווארן, האט דער אידנשטאט ניט געדארפט אנהויבן פון בראשית, ווי יעדער ניי אנטשטאנענע מלוכה דארף אנהויבן, זי איז גלייך אויף מארגן נאך דער דעראבערטער פרייהייט, געווארן א מאָ־דערנער שטאט, מיט א פייאיקן מלוכה אפאראט, מיט אידעאלאגישע פארטיי ריכטונגען און אנשויאונגען, אבער וועלכע האבן ווייטער פאר זיך נאר איין ציל: בויען, גרעסער מאכן, שטארק מאכן די אידישע מלוכה.

איך האב ספעציעל ארויסגעבראכט דעם אידייען גראנגל אויף דער ציוניסטישער גאס, בכדי צו אונטערשטרייכן דעם אונטערשייד פון די ציו־ניסטישע אידייען גרופן ביז די קעגנער גרופן פון ציוניזם.

אויב מען קען מוחל זיין די קעגנערישע פארטייען זייער קעגנערשאפט צום ציוניזם, ביז דער אנטשטייאונג פון דער אידישער מלוכה, קען מען אבער זיי ניט מוחל זיין די קאלטע באציאונג צו דער אידישער מלוכה נאך איר אנט־שטייאונג.

אנשטאט אנערקענען, אז דער ציוניזם, דער חלוציזם זענען געווען די, וואס האבן פארזייט די קערנדלעך פון די פרייהייטס־געדאנקען ביים אידישן פאלק און האבן געבראכט צום זיג דורך דעראבערן זיין פרייהייט, קומען זיי שוין איצט, נאך אזא קורצער צייט עקזיסטענץ פון מלכות ישראל, מיט נייע פארשיידענע אידעאלאגישע צוזאגנגען, אויספירונגען, א. ד. ג.

איך וויל ניט זאגן, אז ישראל, איז א זאך נאר פאר ציוניסטן. ניין, ישראל איז אן ענין פארן גאנצן אידישן פאלק, א ראיה האט איר, אז נאך ישראל פארן הונדערטער, טויזנטער אידן פון גאר דער וועלט. צווישן זיי געוועזענע בונדיסטן, אגודה'ניקעס און אנדערע באקעמפער פון ציוניזם. אבער מען מוז דאך אנערקענען, אז די ציוניסטישע אידייע איז געווען די, וואס האט פארזייט דאס קערנדל פון פרייהייט. זי האט אנגעצונדן אין די מוחות און הערצער פון פאלק ישראל דעם פראקטישן געדאנק פון לאמיר גיין און אויסלייזן אונזער פאלק דורך שאפן די אידישע מלוכה.

איז וואס איז איצט די לאגע נאך דער אנטשטייאונג פון דער אידישער מלוכה? צו איז געענדיקט די ראל פון ציוניזם, ווי עס ווילן באהויפטן די, וואס האבן שוין אפגעטאנצט אויף דער שמחה?

א, ניין, און ניין!

ערשט איצט דארף אָנגעהויבן ווערן די גרויסע אויפקלערונגס אַרבעט צווישן די אידישע מאַסן פון גאַר דער וועלט, אַז אין ישראל איז נאָר גע־שאַפן געוואָרן דער אָנהויב, און דאָס איבעריקע דארף נאָך געשאַפן ווערן. מען דארף ווייטער אָנגיין מיט דער גרויסער אויפבוי אַרבעט. עס וועלן שטראָמען הונדערטער טויזנטער נייעם עולים און אפשר מיליאָנען. (מה שיעשה הזמן לא יעשה השכל!) דאָס אַלץ וועט דארפן צוגרייטן די אַל־וועלטלעכע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע. עס בלייבט אַלזאָ דער אויספיר, אַז די אַלוועלטלעכע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע, דארף ווייטער אָנגיין, ווי זי א'ז אָנגעגאַנגען מיט איר אומדערמידלעכער אָנגעשטרענגטער אַרבעט, ווייל עס איז פשוט ניטאָ ווער עס זאָל די אַרבעט אויף ווייטער פירן.

פריינט האָבן מיר פיל, וואָס דערקלערן זיך אין ליבע צו ישראל יעדן מאָנטיק און דאָנערשטיק, אָבער די באַלדיקע אַרבעט דארף ווייטער געמאַכט ווערן דורך דער אַלוועלטלעכער ציוניסטישער מחנה, אויפקלערנדיק די אי־דישע פאָלקס־מאַסן אומעטום, אַז מיר האַלטן נאָך ביי בראשית. איך וויל ניט פ א ר מ י נ ע ר ן די הילף וואָס אידן גיבן פאַר ישראל. אָבער צו אָרגאַני־זירן די גרויסע אַרבעט און שלעפּן דעם וואָגן, איז די אויפגאַבע פון דער צי־ניסטישער מחנה. און ווער עס וויל זיך איינשפּאַנען אין איר וואָגן דארף אויפגענומען ווערן מיט אָפענע אָרעמס, מעג ער האָבן וועלכע עס איז ניט אידעאָלאָגיע פאַר זיך, אבי נאָר ער אנערקענט מלכות ישראל און איז מסכים אַז איצט איז די צייט אונזער מדינה צו באַפעסטיקן.

געוויס דארף דער ציוניזם אין אָנבליק פון דער געשאַפענער לאַגע, וואָס מיר האָבן אַן אייגענע מלוכה, פיל רעווידירן אין זיינע מעטאָדן פון דער ביז איצטיקער אַרבעט, און זיך צופּאַסן צו דער ניי געשאַפענער לאַגע.

אין ציוניזם גופא זענען דאָ פאַרשיידענע אידעאָלאָגישע גרופּן פון עקס־טרעם רעכטע ביז עקסטרעם לינקע. לינקע, וואָס האָבן די וויזיע פון אַ סאָ־ציאַליסטישער הערשאַפט אין דער ווירטשאַפט'ס סיסטעם פון אידישן לאַנד. אָבער דער הויפּט ציל איז ביי זיי דער ציוניזם, פאַר וועלכן זיי האָבן די ב ע ס ט ע כ ו ח ו ת א ו ו ע ק ג ע ג ע ב ן. אַזאַ איז דער וועג פון די, וואָס האָבן געגלויבט און גלויבן אין מלכות ישראל. און איך וויל מאַכן אַן אויס־פיר פון מיינע שורות: אויב די אויפבוי אַרבעט פון ישראל דארף אָנגיין ווײ־טער מיט איר שטאַרקער טעמפּאָ; אויב מען דארף אויפנעמען ווייטערע הונדערטער טויזנטער נייע עולים, ווייטער פאַרוואַנדלען מדבריות אין בליענדע ישובים, מוזן די קאַדרען חלוצים ווייטער אָרגאַניזירט ווערן און די נאַציאָנאַלע פאָנדן מוזן ווייטער שאַפן זייער וואונדער אין ישראל.

דער הויפּט פּאָנד אין איצטיקן אויפבוי פון ישראל, איז, ווי פריער, פאַרבליבן דער קרן היסוד — ישראל קאַמפּיין.

לויט דעם באַשלוס פון 23-טן ציוניסטישן קאָנגרעס, וועלן די ישראל קאַמפּיינען איצט הייסן קרן היסוד — המגבית המאוחדת לישראל און וועלן זיין דער פינאַנץ אינסטרומענט פון דער אידישער אַגענטור. דורך דעם פּאָנד וועט פינאַנסירט ווערן די עליה, קאָלאָניזאַציע, איינוואָרצלונג פון עליה און די התישבות.

דער פּאָנד איז אַן אומפּאַרטייאישער. דורך דעם פּאָנד וועלן אָנקומען נאָך ישראל אידן פון גאָר דער וועלט און אַלע קאָלאָניזאַציע פּלענער, גרינדונג פון קיבוצים, קבוצות, מושבי עובדים און אַנדערע וועלן דורך דעם פּאָנד פי־נאַנסירט ווערן.

אויך וועט דער פּאָנד זאָרגן פאַר דער פאַרשטאַרקונג פון דער זיכערקייט פון ישראל. ווייל די עליה און קאָלאָניזאַציע זעלבסט איז אַ דעציזירנדיקער שריט אין דער ריכטונג פון זיכערקייט פון ישראל. אָבער אויך דירעקט וועלן דורך דעם פינאַנץ־אינסטרומענט אויסגעפירט ווערן זיכערהייט'ס אַר־בעטן אין די שוין געגרינדעטע ישובים און אין די נייע צוגעקומענע. עס וועלן באַזעצט ווערן די פּלעצער ביי די גרעניצן, בכדי צו פאַרזיכערן זייער מיליטערישע זיכערהייט. עס וועט אין עקאָנאָמישן לאַנדווירטשאַפטלעכן הינזיכט געזאָרגט ווערן פאַר דער עקאָנאָמיש ווירטשאַפטלעכער אומאָפּהענ־גיקייט פון ישראל דורך גרינדן נייע לאַנדווירטשאַפטלעכע פונקטן.

דורך דעם וועלן אויך געגעבן ווערן מעגלעכקייטן פאַר דער אינדוס־טריעלער אַנטוויקלונג פון לאַנד. ווייל דאָרט וואו עס שטראָמט די עליה פון נייע עולים, און עס ווערן געשאַפן נייע קאָלאָניעס, דאָרטן מוזן אויך וואַקסן די שטעט, מיט געהעריקער פאַבריקאַציע פאַר דער אינדוסטריעלער פאַרזאָרגונג פון לאַנד.

ווי מיר זעען איז דער „קרן היסוד" — המגבית המאוחדת לישראל פּאָנד, דער פונדאַמענט פון דער אַנטוויקלונג פון אונזער לאַנד. אַזוי איז געווען אויך ביז איצט און נאָך מער וועט זיין ראָל אחריות'דיק ביים אָנצייכענען די פּלענער פאַר דער אַנטוויקלונג פון אונזער מדינה.

קרן קימת לישראל

דריי פאקטאָרן דאָמינירן פאַר דעם קיום און אויפהאַלט פון אַ פאָלק:
1. דער באָדן אויף וועלכן ער געפינט זיך.
2. זיין שפּראַך.
3. קולטור, היסטאָריע, זיין פאַרגאַנגענהייט מיט דער ירושה פון איי־בערגייענדע טראַדיציעס און מנהגים.

דער הויפּט פונדאַמענט פון דער פאָלקס זעלבסטשטענדיקייט איז דער באָדן אויף וועלכן ער קאָנצענטרירט זיך און אָרדנט איין זיין לעבן.

אַ פאָלק, וואָס לעבט לאַנג אויף זיין באָדן באַטראַכט עס ווי זיין מו־טער און ער איז גרייט עס שטענדיק צו פאַרטיידיקן מיט זיין בלוט און לעבן. ווייל נעמט צו ביי אַ פאָלק זיין באָדן פון אונטער די פיס, דאַן פאַרלירט ער זיין זעלבסטשטענדיקייט, זיין יסוד און פונדאַמענט. אַזאַ טראַגעדיע האָט פּאַסירט מיט דעם אידישן פאָלק, וועלכער האָט מיט צוויי טויזנט יאָר צו־ריק פאַרלאָרן זיין באָדן, אַוועקגעטריבן געוואָרן אין גלות, און געוואָרן צעזייט אין אַלע ווינקעלעך פון דער וועלט. דורך אָנהאַלטן זיין שפּראַך, שאַפנדיק אַ גרויסע ליטעראַטור און קונסט, דורך די רעליגיעזע געפילן און טראַדיציעס, פון שפּינען די קייט פון עוד לא נתקה השלשלת, האָט דאָס פאָלק ישראל באַוויזן, פאַר דער צייט פון זיין צעשפּרייטונג, דאָך אָנהאַלטן זיך אַלס פאָלק און ניט אויסגעמישט ווערן דורך די כסדר׳דיקע גייסטיקע און פיזישע פאַר־ניכטונגס פּרואוון, וואָס זענען אויף אים געמאַכט געוואָרן.

צוריק אָבער אויפלעבן און אויפשטיין אַלס זעלבסטשטענדיקע איינהייט ווי אַ פרייע מלוכה׳שע קערפּערשאַפט האָט דאָס פאָלק ניט געקענט, ווייל זיין באָדן, די ערד, איז ארויסגעריסן געוואָרן פון אונטער זיינע פיס.

דעריבער האָט פאַרשטאַנען דער ציוניזם, אַז בכדי צו אַנטוויקלען זיין פּראָגראַם פאַרן קאַמף פון זעלבסטשטענדיקייט און רענעסאַנס, מוז ער דעם באָדן אָנהויבן צוריקבאַקומען. דעם באָדן, אויף וועלכן ער זאָל שטעלן זיינע טריט און גרייכן צום ציל פון פאַנאַנדערוויקלען און אויפהויבן די פּראָגראַם־טעטיקייט פון ושבו בנים לגבולם.

אונזער ספּעציפישע לאַגע פון זיין אָפּגעריסן פון אונזער ערד אין ישראל, זייענדיק פאַרוואָרפן טויזנטער, טויזנטער מיילן ווייט פון איר, האָט גע־

צוואונגען דעם ציוניזם פירן זיין קאמף פאר רענעסאנס, אויסלייזן דעם באדן, דורך פאלקס זאמלונגען, דורך די נאציאנאלע פאנדן, דורך דעם קרן קימת לישראל.

עס האט אמאל געזאגט דער גרויסער אוסישקין ז״ל, אז בכדי א מענטש, ווען ער גייט ארויף אויף א שפּוע פון א בארג זאל זיך פילן זיכער אויף א מאמענט ווען ער וועט אומפאלן, מוז ער האבן ארום זיך אזוי פיל באדן, וואס זאל גענוגענען פאר זיין גאנצער גרויס. און דאס זעלבע איז מיט א פאלק. בכדי ער זאל זיך פילן זיכער מוז ער האבן אזוי פיל באדן, וואס זאל פארזיכערן זיין קיום.

און דער קרן קימת לישראל האט אויסגעלייזט, געשאפן און צוגעגרייט דעם באדן אויף וועלכן עס פלעגן זיך באזעצן די עולים וואס האבן געשאפן דעם אוואנגארד פאר לייגן דעם גרונטשטיין פאר דער צוקונפטיקער אידישער מלוכה.

דער קרן קימת לישראל האט שפּאן נאך שפּאן אויסגעלייזט די ערד און עס איבערגעגעבן אין רשות פון פאלק. ער האט אויך דעם באדן פרוכטבאר געמאכט, געפלאנצט ביימער, באוואסערט און ארייגעגעבן רוח החיים אין טויטן פוסטן מדבר.

אמאל וויל מען אריבערשפּרינגען דעם לאנגזאמען שווערן וועג פון זאמלען די גראשנס פאר דעם נאציאנאלן פאנד קרן קימת. אבער מען קען ניט אנדערש. ווייל אפילו ווען דער פּריוואטער קאפּיטאל זאל שטראמען אן אויפהער נאך ישראל, מוז דער קרן קימת זיין ארבעט טאן לאנגזאם, טראט נאך טראט, אן איבעררייס, ווייל דעם באדן וועלכן דער קרן קימת לייזט אוים און שטעלט צו, צו דער התישבות, וועט פּריוואט־קאפּיטאל קיינמאל ניט אויסלייזן און וועט אהין ניט גיין.

און איצט, נאך דער אנטשטייאונג פון מדינת ישראל, בלייבן די גרויסע אויפגאבן פאר דעם קרן קימת די זעלבע ווי געווען. פיל באדן קען מען נאך אויסלייזן. די אויסגעוואנדערטע אראבער, אין צייט פון קריג, זענען גרייט פיל פון דעם באדן — וועלכן זיי האבן איבערגעלאזט — צו פארקויפן. פיל אראבער פון די שכנות׳דיקע לענדער זענען גרייט באדן צו פארקויפן.

די באוואלדערונג, באוואסערונג און אויפלעבונג פון פיל באדן וועט ווייטער מוזן געמאכט ווערן דורך דעם קרן קימת לישראל.

דער אויספיר איז: אז דער קרן קימת לישראל איז א נויטווענדיקייט פאר דער אנטוויקלונג פון אונזער מדינה.

די הסתדרות

די הסתדרות אין ישראל — וואָס איז זי?

ווען זי וואָלט ניט געווען, וואָלט מען איר ערשט געדאַרפט שאַפן. אָבער ווען מען זאָל איר ערשט דאַרפן שאַפן, וואָלט עס געווען ווי אַ פּועל־יוצא פון דעם קאַמף וואָס די אַרבעטערשאַפט פירט פאַר אירע רעכט און פרייהייט און זי וואָלט דאַן געטראָגן אַ כאַראַקטער פון אַ ריין, פּראָפעסיאָנעלער אַרבעטער אָרגאַניזאַציע.

די „הסתדרות העובדים" — אַלגעמיינע אַרבעטער אָרגאַניזאַציע אין ישראל איז שוין אָבער פון לאַנג געשאַפן געוואָרן. די „הסתדרות" הויבט אָן איר געשיכטע אין די ערשטע טעג פון דער ארץ ישראלדיקער אויפבוי־אַרבעט. שוין דאַן, איז געווען דער פּראָגראַם פון דער הסתדרות העובדים, צו זאָרגן פאַר דעם אַרבעטער'ס רעכט אויף אַרבעט און פרייהייט, גלייכצייטיק פאַר־שטאַרקט די „הסתדרות" דעם גייסט פון חלוציזם.

אין דעם באַשטייט דער כוח פון דער הסתדרות, וואָס איז ניט בלויז אַ פּראָפעסיאָנעלער פאַרבאַנד פון אַרבעטער.

די „הסתדרות" — ווערט צוזאַמענגעשטעלט אין איר אָנהויב דורך די ערשטע חלוצים וואָס זענען באַזעלט געווען מיט די העכסטע אידעאַלן פון אויפריכטן דאָס פאָלק אויף זיין אייגענער ערד — דורך אַרבעט.

עס זענען דאַן ניט געשטאַנען פאַר זיי די פּראָבלעמען, וואָס שטייען פאַר דעם אַרבעטער אומעטום, צו קעמפן פאַר זיין רעכט. דער חלוץ איז ניט געגאַנגען צוליב לוין זוכעריי, פּראָפיטן אָדער אויסבעסערן זיין עקאָנאָמישן שטאַנד. דער חלוץ איז געגאַנגען בכדי צו אויפריכטן דאָס לעבן פון אַ פאָלק אין זיין לאַנד, וואָס ער האָט זייט 2,000 יאָר פאַרלאָרן.

דעם אידישן אַרבעטער איז אויסגעקומען צו פירן קאַמפן פון פּראָפע־סיאָנעלן כאַראַקטער ווי פאַר לוין העכערונג, פון אַריינדרינגען און פאַרנעמען אַרבעט'ס פּאָזיציעס א. ד. ג. ער האָט דאָס געטאָן אָבער, ניט נאָר בכדי צו

אויסבעסערן זיין לעבנ'ס שטייגער, נאָר גלייכצייטיק בכדי צו אויסטרעטן דעם וועג פאַר דעם אויפקום פון דעם אידנשטאַט. פאַרקערט — אָפּטמאָל זענען די ישראל'דיקע אַרבעטער גראָדע געגאַנגען אין אַזעלכע אַרבעטס פּלעצער, וואו עס איז געווען ווייניקער צו פאַרדינען, אָבער מען האָט דאָרט געדאַרפט גיין בכדי צו דעראָבערן די אַרבעט, וואָס איז געווען פון גרויסער באַדייטונג, כדי צו שטאַרקן דעם אידישן איינפלוס אין פונקטן פון וויכטיקן ווירטשאַפטלעכן, סטראַטעגישן און פּאָליטישן סעקטאָר פון לעבן אין לאַנד אונטער דער מאַנדאַטן הערשאַפט. דאָס לעבן איז געגאַנגען פאָרויס, דער ישוב האָט זיך אויסגעברייטערט, די אַרבעטערשאַפט איז געוואַקסן. דער פאַרנעם פון ווירטשאַפטלעכן און עקאָנאָמישן לעבן האָט אָנגעהויבן אָננעמען ברייטערע פאָרמען און די ישראל'דיקע אַרבעטערשאַפט האָט אָנגעהויבן אויך אויפנעמען פּראָבלעמען פון ריין פּראָפעסיאָנעלן כאַראַקטער, ווי: קאַמף פאַר לוין העכערונג, אויסבעסערונג פון אַרבעט'ס באַדינגונגען, מעדיצינישע פאַר־זאָרגונג, אורלויבן א. א. וו.. די אָרגאַניזירטע אַרבעטערשאַפט האָט אויפ־גענומען די דאָזיקע פּראָבלעמען, אָבער אַלעמאָל מיט דעם צוגאַנג פון א סעקטאָר פון לאַנד, וואָס האָט געזען זיין לאַנד געבויט דורך אידישע הענט. דעריבער האָט זיין קאַמף קיינמאָל ניט געטראָגן קיין כאַראַקטער פון בלויז א ריינעם קלאַסן אָדער עקאָנאָמישן קאַמף. דער אידישער ארץ ישראל אַר־בעטער האָט די פּראָבלעמען אויסגעקעמפט אויף זיין אייגנאַרטיקן אופן.

די „הסתדרות העובדים", האָט אויף א וואונדערבאַרן אופן צוגעגרייט די פאַרזאָרגונג און דאגה פאַר דעם וואויל פון דער אַרבעטערשאַפט אין ישראל. זי האָט געבויט דאָס לאַנד און במילא האָט זי זיך ניט געקענט באַ־גרענעצן אין די ענגע ראַמען פון דאגה'ן און אָרגאַניזירן די אַרבעטערשאַפט נאָר פאַרן קאַמף פון בעסערע לעבנ'ס לוינען.

ווייל קענן ווען האָט די הסתדרות געדאַרפט קעמפן ווען זי אַליין האָט דאָס לאַנד געבויט, ווען זי אַליין האָט רעקרוטירט די בעסטע זין און טעכטער פון אידישן פאָלק?

די „הסתדרות" האָט אַנטוויקלט גרויסע פּלענער און פּראָגראַמען פון בויען און שאַפן פאַר דעם אַרבעטער די אַלע ווערטן, וואָס די אַרבעטערשאַפט האָט אין אַלע מאָדערן איינגעריכטעטע לענדער ווי: מעדיצין־פאַרזאָרגונג, אָפּרו און קולטור הייזער, פרעסע אויסגאַבעס, טעאַטערס, שולן, כאָרן פאַר־אנשטאַלטונגען פאַר טעכנישער און פּראָפעסיאָנעלער אויסבילדונג, קאָ־

אָפּעראַציוון, לייַ־קאַסעס, בענק און נאָך, און נאָך. די „הסתדרות" האָט געשאַפֿן אומעטום און דערביי באַוויזן צו מאָביליזירן די סימפּאַטיע פֿון אידישן פֿאָלק, וואָס האָט מיט גרויסע געלט מיטלען, געשטיצט דער ישׂראל'דיקער אַרבעטערשאַפֿט צו שאַפֿן די אַלע נויטיקע פֿאַרזאָרגונגען.

די „הסתדרות העובדים" איז אַלזאָ קאָנסעקווענט געשטאַנען, פּאַראַלעל מיט אירע אויפֿגאַבן פֿאַר מאָביליזירן דער אַרבעטערשאַפֿט פֿאַרן אויפֿבוי פֿון לאַנד, אויך פֿאַר דער דאגה פֿון שאַפֿן די גינסטיקע באַדינגונגען פֿון זיין וואוילזיין און פֿאַר אָפּהיטן און ניט דערלאָזן צו אויסנוצעריי, לוין אַראָפּנידעריקעריי א. ד. ג. אַז אַזעלכע זאַכן זענען פֿאָרגעקומען און קומען פֿאָר אויך אין אונזער לאַנד, גלויב איך איז פֿאַר אַלעמען קלאָר. ווייל לאָמיר זיך ניט מאַכן קיין אילוזיעס, אַז צוליב דעם וואָס אין ישׂראל זענען מיר אַלע אידן, האָבן מיר ניט די זעלבע עקאָנאָמישע און סאָציאַלע פּראָבלעמען פֿון אַן אַרבעטער קלאַס, אַ בירגערלעכן און שטאַרק רייכן קלאַס, פּונקט ווי אין אַנדערע לענדער...

ווייט פֿאָרויס זעעוודיק איז געווען די „הסתדרות" אין דעם אַלעם. אָט לאָמיר זיך פֿאָרשטעלן, אַז די אַלע פּרואוון וואָס זי האָט געמאַכט זענען תחילת ניט אונטערגענומען געוואָרן. וואָלט אויסגעקומען, אַז דער ישוב וואָלט שפּעטער, ביים אויפֿנעמען אַ גרויסע אַרבעטער מחנה, ערשט געדאַרפֿט אויפֿנעמען דעם קאַמף וועלכן די אַרבעטערשאַפֿט וואָלט אָנגעהויבן פֿאַר העכערע אַרבעט'ס לוינען, מעדיציין פֿאַרזאָרגונג, קולטורעלע באַדינונג א. א. וו. איז וואָלט עס די יונגע מדינה געקענט אַלע פּראָבלעמען לייזן? עס וואָלטן אויפֿגעשוואומען אויף דעם באָדן פּראָבלעמען שווערע וואָס וואָלטן ניט איינמאָל געפֿירט צו גרויסע שטרייט פֿראַגן. די „הסתדרות" האָט אָבער די זאַכן ניט פֿאַרנאַכלעסיקט. זי האָט גע'דאגה'ט פֿאַר זייער שאַפֿונג און האָט במילא, אַ דאַנק איר אַרבעט, דערוואָרבן שטאַרקע פּאָזיציעס. די הסתדרות איז דעריבער מער ווי סתם אַן „אַרבעטער פֿאַרבאַנד". זי איז די חוט השדרה פֿון דער מדינה, מיט גרויסע קאָלאָסאַלע דערגרייכונגען.

די „הסתדרות העובדים" האָט באַוויזן צו קאָנצענטרירן אין אירע רייען דעם גרעסטן טייל אַרבעטער פֿון לאַנד, דעם רוב מנין ורוב בנין פֿון ישׂראל ישוב. אין אירע רייען קאָנצענטרירן זיך שיכטן סיי פֿון לינקע אָריענטאַציעס, סיי פֿון רעכטע, גרופּן פֿריידענקער און רעליגיעז געשטימטע.

מען האָט אָפּט טענות צו דער „הסתדרות העובדים" אַז זי איז לינק און דאגה'ט בלויז האָבנדיק אין זינען נאָר די אינטערעסן פון אַרבעטער. אפשר וועלן מיר עס פאַרענטפערן מיט דעם, וואָס גראדע אין דער „הסתדרות" וואַרפן איר פאַר אָפּט טיילן פון אירע אַרבעטער, אַז זי שטייט ניט גענוג אויפן שטאַנדפּונקט פון פאַרטיידיקן די אַרבעטער רעכט און האָט אין זינען נאָר די אַלגעמיינע אינטערעסן פון לאַנד אויפבוי...

וואָלט די „הסתדרות העובדים" ניט געווען, וואָלט דאָס לעבן גע־צוואונגען אַזעלכעס איצט צו שאַפן, אָבער זי וואָלט געבאָרן געוואָרן איצט אין ווייען פון קאַמפן, שטרייטן א. ד. ג. און וואָלט בלויז געטראָגן אַ כאַ־ראַקטער פון אַן אַרבעטער פאַרבאַנד, וואָס קעמפט פאַר זיין רעכט. צום גליק האָט ישראל אויסגעמיטן דעם פּראָצעס און איר אַרבעטערשאַפט דער־שיינט דורך דער „הסתדרות העובדים" ווי דער וויכטיקסטער שעפעריש־קאָנסטרוקטיווער טייל פון אונזער יונגער מדינה.

די „וויצאָ" אין ישראל

בעת מיין זיין אין ישראל איז מיר אויסגעקומען צו זיך פאראינטערעסירן אין דער אַרבעט פון דער „וויצאָ" און איר חלק אין דעם אויפבוי און שאַפונג פון דער ישראל־מדינה. ניט איבערטרייבנדיק, קען מען זאָגן, אַז די אַרבעטן און טעטיקייטן פון דער אַלוועלטלעכער „וויצאָ" אָרגאַניזאַציע פלעכטן זיך אַריין ווי אַ שטאַרקער רינג אין קייט פון דער טאָג טעגלעכער אויפבוי אַרבעט פון דער אידישער היים אין ישראל.

איך וואָלט געזאָגט, אַז די „וויצאָ" פילט אויס מיט איר אַרבעט די ראָל פון אַ מוטער אין משפחה לעבן, וועמענס פליכט עס איז אריינטראָגן וואַרעמקייט, היימלעכקייט און מוטערלעכע זאָרג פאַר דער פאַמיליע, אין דער צייט ווען דער פאָטער איז דער האַרבער פאַרזאָרגער פון די שווערע לאַסטן און זאָרגן אין משפחה לעבן. און אַזוי פלעכטן זיך אַריין, ווי מוטערלעכע פאַרזאָרגונגען, די אויפטועון און שאַפונגען פון דער „וויצאָ", אין ישראל אויפבוי.

אויף דער אסתר המלכה גאַס, ניט ווייט פון דער רוישיקער אַלענבי גאַס אין תל אביב, אין אַ שטיל באַשיידן 2 שטאָקיק הויז, געפינט זיך די וועלט צענטראַלע פון דער אַלוועלטלעכער „וויצאָ" אָרגאַניזאַציע. אַז מען גייט אַריין איז ווי איר וואָלט אַריינגעפאַלן אין אַ „ווייבערישער" מלוכה... די אינפאָרמאַטאָרין איז אַ פרוי מיט באַזילבערטע האָר, וואָס גיט אייך גענויע אינפאָרמאַציע וועגן געבוי פון דער צענטראַלע, אירע אָפּטיילונגען און אַלע אירע אָפּצווייגונגען איבערן גאַנצן לאַנד.

די „וויצאָ" האָט פאַר דער צייט פון איר עקזיסטענץ, געשאַפן אין ישראל גרויסע ווערטן, וואָס האָבן מיטגעהאָלפן און מיטגעווירקט צום אויפבוי פון לאַנד.

איינוואָרצלונג, אויסבילדונג, פאַרפולקאָמונג פון דעם נייעם אימיגראַציע שטראָם פון פרויען און קינדער — דאָס איז דער פּראָגראַם פון אַרבעט, פון דער „וויצאָ".

גאַר שטאַרק איז געווען איר טעטיקייט אין צייט פון דער לעצטער גרויסער מלחמה איבערן גאַנצן לאַנד, אין יעדער שטאָט און דאָרף, האָבן זיך אויסגעשפּרייט די אנשטאַלטן פון דער „וויצאָ". גלייך ביי דעם אַראָפּגיין פון שיף, אַלס נייער עולה, באַמערקסטו די פאַרשטייערינס פון „וויצאָ", וועלכע קומען אייך באַגריסן, מיטברענגענדיק אָפט זיסוואַרג און שפּילצייג פאַר די קינדער. די אָנגעקומענע פרויען באַקומען דורך די „וויצאָ" פאַרשטייערינס די געהעריקע עצות אין ראַט און טאַט.

אין בית עולים, — דער עמיגראַנטן־דורכגאַנגס־פּלאַץ פאַר נייע עולים, — זאָרגט די „וויצאָ" פאַר דער באַקוועמלעכקייט פון קינד און פרוי, פאַר דער צייט פון זייער געפינען זיך דאָרטן.

צענדליקער אַנשטאַלטן פאַרמאָגט די „וויצאָ", וואו עס געפינען פּלאַץ היימלאָזע קינדער, וואָס האָבן פאַרלאָרן זייערע עלטערן, אָדער וועמענס עלטערן זענען פאַראומגליקט געוואָרן דורך אַנדערע סיבות. פיל אַנשטאַלטן אין די שטעט פאַר די נייע אָנגעקומענע עולים, ווערן אויסגעהאַלטן דורך דער „וויצאָ".

צו הילף די נייע עמיגראַנטינס, אָרגאַניזירט די „וויצאָ" פיל בתי חלוצות. דאָס זענען אַזעלכע גרויסע בשותפות'דיקע וואוין פּלעצער, וואו די נייע עולה קריגט אַ פּלאַץ צום וואוינען, ביז זי באַקומט פאַר זיך אַ צימער.

די בתי חלוצות זענען איינגעאָרדנט מאָדערן, היגיעניש און מיט באַקוועמלעכקייטן. פאַרשיידענע קורסן פאַר דער באַקוועמלעכקייט פון אויסלערנען זיך שנעל אַ פאַך, וואָס איז נויטיק פאַר דעם לאַנד, קען די נייע עולה באַקומען דורך דער „וויצאָ". אַזעלכע בתי עולות און פאַך־קורסן עקזיסטירן אומעטום אין לאַנד; אין תל אביב, ירושלים, חיפה, נתניה, הרצליה און אין פיל אַנדערע מושבות.

אין צייט פון קריג פאַר אונזער זעלבסטשטענדיקייט האָט די „וויצאָ" אַרויסגעוויזן אַ גאַר גרויסע אַקטיוויטעט. דער ישראל סאָלדאַט איז אַרומגערינגלט געוואָרן מיט זאָרג און סימפּאַטיע דורך די „וויצאָ" טוערינס.

איבערן גאַנצן לאַנד האָבן זיך אויסגעשפּרייט ספּעציעלע מאָדערן איינגעאָרדנטע „סאָלדאַטן קלובן", וואו די פרויען פון „וויצאָ" פלעגן אויספירן אַלע אַרבעטן דאָרט, מאָביליזירנדיק פאַר דעם די פרויען פון גאַנצן ישוב. אין אַזאַ קלוב, פלעגן די ישראל־סאָלדאַטן אין צייט פון זייער אור־

לויב, קענען פיזיש און גייסטיק זיך אפרוען. אזעלכע קלובן האבן זיך געפונען אין אלע גרעסערע פונקטן פון לאנד. אין אזא קלוב, פלעגט דער סאלדאט קריגן צו לייענען די פרעסע פון לאנד און פון אויסלאנד. אויך ראדיא, מוזיק, ארטיסטישע ארויסטרעטונגען א. ד. ג. ווי אויך א געשמאקן נארהאפטן מאלצייט און אנדערע שפייזן. די באדינונג פאר די זעלנער, פלעגט געמאכט ווערן דורך א פרייוויליקן דיזשור פון די „וויצא" מאביליזירטע.

אין די שפיטעלער און אפרו הייזער פאר די פארוואונדעטע, קראנקע אדער אפגעשוואכטע סאלדאטן, פלעגן די פרויען פון דער „וויצא", זארגן פאר זייער גוטן פילן זיך.

די פרויען פון „וויצא" פלעגן טאן זייער ארבעט, דורך דעם ועד למען החייל, דאס הייסט, קאמיטעט פארן ישראל־סאלדאט.

איך וועל דא ניט אויסרעכענען די פיל אנשטאלטן, וואס די „וויצא" האט געשאפן אין אונזער לאנד, ווייל עס וועט פארנעמען פיל פלאץ. איך וועל נאר פארענדיקן מיט דער באשרייבונג פון קינדער־מוסד פון „וויצא", וואס געפינט זיך אויף דעם העכסטן פונקט אין חיפה, אויף דער „אחוזה".

פארנדיק פון דער אונטערשטער טייל שטאט אין חיפה, קלעטערט דער אויטאבוס ארויף צום הר הכרמל, פון וואנען עס פארנעמט זיך דער שאסיי ארויף צום העכסטן פונקט פון חיפה, צו דער אזוי גערופענער „אחוזה", וואס ליגט עטלעכע הונדערט מעטער הויך איבערן ים אויבערפלאך. די לופט איז דארט קיל און דורכזיכטיק. דא איז איינער פון די שענסטע און באקוועמסטע פלעצער אין חיפה און ישראל בכלל. פון דארט ווען די בליקסט אראפ נידעריקער, זעסטו דעם ים, וואס שפרייט זיך אויס צופוס'ן דער שטאט חיפה. ווען דו בליקסט אראפ, כאפט דאס אויג ארום די צעשפרייטע ארבעטער קאלאניעס און דעם מפרץ חיפה. ביינאכט איז דאס בילד גאר פארכאפנד, טויזנטער, טויזנטער עלעקטרישע ליכטעלעך, פון פארשיידענע קאלירן, פינקלען ארום און עס דוכט זיך ווי גאנץ חיפה איז אויסגעזעצט אין פילע, פילע קאלירפולע דימענטן.

דא אויף דער „אחוזה" אן א זייט פון שאסיי, צווישן גרינע בוימער און גראז, האט זיך צעלייגט דער „מוסד ילדים" (קינדער אנשטאלט), פון „וויצא". די געביידע איז מאדערן איינגעריכטעט, מיט א גרויסן באקוועמען עס זאל, לייען זאל, שפיל זאל און ארט פארן צוזאמענקום פון דער הנהלה (אנפירערשאפט). ארום געפינען זיך די וואוינונגען פון די קינדער.

אַ ריי מדריכים (דערציער) און אַ ספּעציעלער פּערסאָנאַל פאַרנעמט זיך מיט דער דערציאונג פון די קינדער. די באַקוועמלעכקייט דאָרט איז אזוי געאָרדנט ווי אין אַן אָפּרו הויז.

אַזעלכע אַנשטאַלטן זענען דאָ זייער פיל. ארויסגייענדיק פון אַ באַזוך פון דעם מוסד, האָב איך געטראַכט, ווי געבענטשט דאַרפן זיין די הענט פון די פרויען, וועלכע האָבן איינגעאָרדנט און געשאַפן אַזעלכע ווינקעלעך. וואָס איז דער גרעסטער אויפטו אין לעבן, אויב ניט מיטווירקן מיט אַרבעט צום גליק און וואוילזיין פון מענטשן? און אויב אַזעלכע אַנשטאַלטן פאַרן קינד — צוקונפטיקן בירגער פון לאַנד — זענען געמאַכט און געאָרדנט דורך דער „וויצאָ” — איז וואָס קען נאָך זיין אַ בעסערער ביישפּיל, פאַר זייערע הויכע פליכטן וואָס זיי פילן אוים?

די ראָל פון ציוניזם איז נאָך ניט פאַרענדיקט...

אידן טראַכטן אָפט: אַ אידישע מלוכה האָבן מיר שוין אויסגעקעמפט. אַלץ קלאַפּט נאָרמאַל; אַ אידישער פּרעזידענט, אידישע מיניסטאָרן, אידישע פּאָליציי, אַ אידישע אַרמיי, אַלץ, אַלץ וואָס אַ נאָרמאַל פֿאָלק דאַרף האָבן, איז ביי אונז שוין דאָ. איז, הייסט עס לעבן מיר אין משיח'ס צייטן. אַלץ איז „אַל רייט". מען קען שוין כאַפּן אַ רואיקן דרעמל. נאָך די פילע אָנשטרענגונגען, פון הערן תמיד ציוניסטישע פּראָפּאַגאַנדע, פון כסדר געבן פאַר נאַציאָנאַלע פאָנדן און אַנדערע פליכטן.

מיר האָבן זיך שנעל צוגעוואוינט צו די טערמינען און באַגריפן פון אייגענער שטאַט, אייגענע זעלבסטשטענדיקע פּאָליטיק, ארויסטריט פון אונזערע פאַרשטייער אין דער „אָנו" וכדומה.

פאָרן איצט אידן נאָך ישראל, מיט אַ אידישער וויזע, וואָס זיי באַקומען פון דעם אידישן קאָנסול. פיל פאָרן נאָר כאַפּן אַ קוק אויף דעם אידישן שטאַט. קומענדיק אַהין, גייט מען באַטראַכטן אַלץ וואָס עס איז געשאַפן געוואָרן ביז איצט מיטן אויג פון אַ טוריסט, וואָס זוכט שטענדיק לייכטע, אינטערעסאַנטע זאַכן צום זען, וואָס זאָל פאַרשאַפן פאַרגעניגן און לוסט זיין אויג און נשמה.

קוקן זיך צו די באַזוכער און מעסטן און פאַרגלייכן אַלץ וואָס עס איז געשאַפן געוואָרן אין ישראל, מיט די אַנדערע לענדער און שיינע פּלעצער אין דער וועלט.

מען גיט איבער דערנאָך באַריכטן — אומקערנדיק זיך אַהיים, דערביי קריטיקירט מען אָפט; מען האָט ניט גוט אויפגענומען, ווייניק כבוד באַקומען — ווייל צופעליק איז דער באַזוכער אַ פאַרדינסטפולער ציוניסט און ער האָט געהאַלטן, אַז אים קומט פיל כבוד און אפילו גרויסע הנחות ביים וועלן איינאָרדענען ביזנעס... דערציילט דערביי וועגן נאָך „עוולות" וועלכע מ'איז קעגן אים באַגאַנגען בעת'ן באַזוך און נאָך וועלכע ער האָט געזען און זענען אים ניט געפעלן געוואָרן.

איז כדאי דאָ עפּעס קלאָר מאַכן: די אידישע מדינה איז ניט אַנטשטאַנען אַ דאַנק דער אָפּשטימונג אין „אָנו" און אפילו ניט בלויז אַ דאַנק דער

געוואונענער מלחמה. דאָס זענען נאָר עטאַפּן, נאַטירלעך דעצידירנדע אין דער פאַרווירקלעכונג פון מדינת ישראל. אָבער די אַרבעט און קאַמף פאַר ישראל׳ס זעלבסטשטענדיקייט, ציט זיך שוין זינט צענדליקער יאָרן. די חלוצים, האָבן געמאַכט אַ שפּאַן נאָך אַ שפּאַן, אין די ארץ ישראל מדבריות, שאַפנדיק אַ קאָלאָניע, נאָך אַ קאָלאָניע, פּלאַנצנדיק אַ בוים נאָך אַ בוים. דער־ביי האָט אויך דער פּריוואַטער קאַפּיטאַל, אַריינקומענדיק, האַנט ביי האַנט, געהאָלפן אַנטוויקלען און בויען דאָס ריזן ווערק.

צענדליקער יאָרן פון קאַמף קעגן העצער און שטערער אין דער גאָרער וועלט און אין לאַנד גופא.

און אַזוי האָט עקזיסטירט די גאַנצע צייט אַן אונטערערדישע מלוכה אָרגאַניזאַציע, וואָס האָט אָנגעפירט מיטן לעבן פון לאַנד, קירעווענדיק דעם אויפבוי פּראָצעס אין דער ריכטונג, כדי צו שאַפן אַ אידישן זעלבסטשטענ־דיקן שטאַט.

האָט זיך דאָך אונזער רענעסאַנס און באַפרייאונגס קאַמף אונטערשיי־דעט פון די קאַמפן פון אַנדערע פעלקער פאַר זעלבסטשטענדיקייט, מיט דעם, וואָס מיר זענען געווען צעזייט און צעשפּרייט איבער דער גאָרער וועלט און מיר האָבן געדאַרפט פאָרן טויזנטער מיילן וויַיט, בכדי צוצוקומען צום פּלאַץ פון אונזער ציל. מיר האָבן געדאַרפט ברעכן גרענעצן און שטאַרק באַ־וואַכטע ברעגן. מיר האָבן געדאַרפט פירן אין „וואַליזקעס״ געפּאַקט אונזער קולטור, זיטן און מנהגים צו איבערפלאַנצן זיי אויף אונזער ערד, וועלכע דאָט געקרעכצט אונטערן יאָך פון דעם ענגלישן אונטעריאָכער.

זענען געווען דאַן היץ קעפּ וואָס האָבן געזאָגט: לאָמיר מיט שווערד תיכף אויסקעמפן אונזער זעלבסטשטענדיקייט. אָבער זיי האָבן פאַרגעסן דערביי, אַז בכדי צו קעמפן מוז מען צו ערשט זייען פעלדער, בויען שטעט, קאָלאָניעס און דערפער אין וועלכע מען זאָל קענען דערנאָך פירן אַ קאַמף.

און דאָס האָט געטאָן דער „קליין ציוניזם״ — ווי אַנדערע האָבן גע־פּרואווט פאַרשרייען די אויפטועז פון דער ציוניסטישער באַוועגונג.

און די פּראַקטיק האָט געוויזן, אַז דאָרט וואו אַ פּונקט איז געשאַפן געוואָרן, איז ער דערנאָך אָנגעשלאָסן געוואָרן אין דער אידישער מדינה. צום ביישפּיל, דער נגב. צו ערשט האָבן אַהין אַרויפגעטראָטן די חלוצישע פּיאָנערן און דאַן איז שוין געשלאָסן געוואָרן דער אייביקער בונד, צווישן דעם מדבר און די איבעריקע ישובים אין ארץ ישראל.

נייע טיפן אידן פון אַרבעט אין פעלד און ווירטשאַפט, אין פאַבריק און וואַרשטאַט, האָט דערצויגן די ציוניסטישע חלוציש־פּיאָנערן־באַוועגונג און אַזוי זענען אויפגעקומען נייע טיפּן ישׂראל אידן.

דער ציל פון דער ציוניסטישער אידייע איז געווען ניט נאָר שאַפן אַ פּלאַץ פון אַ גרעסערן קאָמפּאַקטן ישוב אין ארץ ישׂראל, נאָר פון שאַפן און דערציען די אַלע עלעמענטן, וואָס אַ געזונט נאָרמאַל פאָלק דאַרף האָבן.

דאַרף מען דעריבער פאַרשטיין, בעת מען פאָרט אויף אַ לוסט־רייזע קיין ישׂראל, אַז מען טאָר ניט מעסטן דאָס לאַנד לויט דער גרויס און שיינ־קייט פון די קאַפייען פון תל אביב, אָדער באַקוועמלעכקייטן און קאָמפאָרטן אין די האָטעלן. איך וויל ניט זאָגן, אַז דאָס איז ניט נויטיק, אַ נאָרמאַל פאָלק, מיט אַ נאָרמאַל לעבן דאַרף עס אויך. הלואי זאָל זיך עס מערן און אונזער לעבן זאָל אָננעמען אַלע פאָרמען פון אַ נאָרמאַל פאָלק. אָבער ישׂראל איז דאָך דער פּלאַץ, וואו אַ ניי אידיש לעבן שאַפט זיך, פון נייע טיפּן אידן, און מוסטער מענטשן. ישׂראל דאַרף זיין, אפילו ווערנדיק אַ גרויסער שטאַט — דער גרויסער מרכז רוחני דער גייסטיקער צענטער, וואָס זאָל שיינען ווי אַ לייכט טורעם פאַר זיך, פאַרן גאַנצן אידישן פאָלק.

און ישׂראל וועט ניט קענען בויען און אויסברייטערן זיך, אין דעם גייסט, אויב עס וועט חלילה אָפּגעשטעלט ווערן די ווייטערדיקע הילף. די גרויסע ציוניסטישע וויזיע מוז אינגאַנצן מקוים ווערן!

צוריק מוזן באַנייט ווערן די חלוציש שטרעמונגען; פון שאַפן חלוצ־ציש קאַדרען פאַרן לאַנד; פאַרצווייגן די גרויסע פאָלקס זאַמלונגען פאַרן קרן היסוד, קרן קימת און בויען, שאַפן אין לאַנד באַזיסן פאַר דער גרויסער עמיגראַציע וואָס וועט שטראָמען אָן אויפהער קיין ישׂראל.

שאַפן די נויטיקע סומען פאַר בויען גרויסע קולטור צענטערן, שולן, אוניווערזיטעטן, ביבליאָטעקן, מוזעאומס און אַלע אַנדערע קולטור צענטערן, וואו דער אידישער זשעני זאָל קענען אַנטוויקלען זיין טעטיקייט פאַרן לאַנד. די ישׂראל רעגירונג, וועט עס ניט קענען מאַכן אַליין מיט אייגענע מיטלען ווייל אירע פליכטן אַלס אַ רעגירונג, דאַרף לייזן גרויסע פּראָבלעמען, ארויס־גערופענע דורך די מלחמה יאָרן. מדינת ישׂראל דאַרף שאַפן אַ מאָדערנע, טעכניש געשולטע און באַוואָפנטע ארמיי. מיר טאָרן ניט פאַרגעסן, אַז די אידישע מדינה וועט קיינמאָל ניט קענען אָפּשליסן די טויערן פון לאַנד פאַר אימיגראַציע מיטן מאָטיוו פון ניט אויפנאַמס פיייקייט, צוליב שווערער עקאָנאָמישער לאַגע, ווי עס טוען אַנדערע מלוכות. און דאָ הויבט זיך אָן די ווייט ניט פאַרענדיקטע ראָל פון אַרבעט פאַר דער ציוניסטישער אידייע.

עס ליגט אויך דער הייליקער חוב אויף דער ישראל רעגירונג און דער אלוועלטלעכער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע צו שאַפן די געהעריקע פאַר־שטענדיקונג און געבן די מעגלעכקייט דעם פּריוואַטן קאַפּיטאַל צו קומען קיין ישראל. נאָך מער: פאַראינטערעסירן דעם פּריוואַטן קאַפּיטאַל און לאָזן אים אינוועסטירן זיינע געלטער כדי צו אַנטוויקלען דאָס לאַנד.

דער פּריוואַטער קאַפּיטאַל דאַרף אָבער פאַרשטיין, אַז ישראל איז ניט קיין פּלאַץ וואו מען קען מאַכן גרויסע פּראָפיטן אויפן חשבון פון פאָלק.

דער פּריוואַטער קאַפּיטאַל דאַרף געפינען דעם וועג פון באַפרידיקן זיינע אייגענע אינטערעסן, דורך דינען דערביי אויך די אינטערעסן פון לאַנד, פון זיין אייגן לאַנד. פאַרפאַלן, קיין אַנדער ברירה איז ניטאָ. פון ווייניקער ריווח, זאָגט מען, ווערט מען ניט בדלות. אָבער דער אידישער קאַפּיטאַליסט קען זיין זיכער אַז די ישראל אַרמיי וועט באַוואַכן די גרענעצן פון לאַנד... און ער וועט ניט זיין אויסגעשטעלט אויפן חסד פון דעם אָדער יענעם מושל אין דער מדינה וואו ער וואוינט.

מיט דער ערנסטקייט דאַרפן מיר דעריבער צוגיין צום ענין אידישע מלוכה. לאָמיר אונזער לאַנד ניט אָפּשאַצן מיטן אויג פון אַ סוחרישן שטאַנד־פּונקט אָדער אַ צופעליקן טוריסט.

ישראל איז אונזער אידעאַל און טרוים, אונזער ספּעציפישע לאַגע — אפילו היינט, נאָך דער אַנטשטייאונג פון ישראל — צווינגט אונז צו האָבן אינגאַנצן אַן אַנדער קוק און צוגאַנג צו אונזער לאַנד.

דער ציוניזם האָט זיין ראָל נאָך ניט פאַרענדיקט מיט דער אַנטשטייאונג פון מלכות ישראל.

מיטן אויפקום פון דער אידישער מדינה דאַרף דער ציוניזם ערשט אָנ־הויבן אַנטוויקלען זיין שטאַרקע פאַרצווייגטע טעטיקייט און דערפילן זיין היסטאָרישע ראָל, אין דער גאָלדענער תקופה וואָס מיר אַלע האָבן די זכיה צו לעבן.

אינהאַלט:

זייט

פוילן

איך זוך אין ניו יאָרק מיינע לאַנדסלייט ... 11
אַ באַגעגעניש מיט מיינע לאַנדסלייט ... 15
מיין געבורטס שטעטל ביטען ... 19
דאָס אידישע לעבן אין ביטען ... 23
מיין טאַטע ע״ה ... 29
שבת און יום־טוב אין שטעטל ... 33
אויף דער טייך שטשאַרא ... 37
ראָמאַנטיק און ליבע ... 41
עמיגראַציע אין דער גרויסער וועלט און נאָך ישראל ... 45
ביטען נאָך דער נאַצישער באַפרייאונג ... 49

אוראַל

איך האָב מיין היים מער קיינמאָל ניט געזען... ... 55
אין דעם וייטן, קאַלטן אוראַל ... 59
די מלחמה האָט זיך פאַרצויגן ... 63
סווערדלאָווסק — די הויפט שטאָט פון אוראַל ... 67
די אָנגעשטרענגטע אַרבעט איז ניט געגאַנגען לאיבוד ... 71
עס ברענט די ערד אונטער דעם נאַצישן אָקופּאַנט ... 75
קען מען פאַרהיילן די וואונדן?... ... 79
צוריק נאָך פוילן אָבער ניט אַהיים... ... 83

גלות דייטשלאַנד

אויפן וועג קיין דייטשלאַנד 87
די דייטשן האָבן ניט קיין חרטה 93
די לאַגערן פון דער שארית הפליטה אין בייערן 97
דער כוח פון די לאַגער־אידן 103
אין דייטשלאַנד טאָר ניט בלייבן קיין איין איד! 107

קובאַ

פּאַריז 113
אויפן ים 117
קובאַ 121

מדינת ישראל

ישראל אַלס לייכט־טורעם פאַר דעם נאָענטן מזרח 131
מיט דער גריכישער שיף „נעא־העלאס" קיין איטאַליע 135
מיט דער שיף „קאַמפּידאליא" קיין חיפה 139
אין בית עולים אין חדרה 143
מיט אַ „טרעמפּ" קיין קרית חיים 145
אין „קרית חיים" ביי דער שוועסטער 149
אין מיליטער לאַגער פון בית־ליד 153
עס פאָרמירט זיך די אידישע אַרמיי — די „צבא ההגנה לישראל" 157
אין גרויסן טראַנזיט לאַגער פון קרית־מאיר 159
טאָג טעגלעכע פּראָבלעמען פון דער ישראל ארמיי 163
ישראל — איין גרויסער מיליטערישער לאַגער 167
פּלמח און צבא ההגנה לישראל 171
אין דער אויסגעליידיקטער יפו 173
מיט דער בורמאַ וועג קיין ירושלים 177

אין דער קאַוואַלעריע פון דער ישראל אַרמיי 181
דער ענטגילטיקער נצחון 185
זאָרג פאַר די דעמאָביליזירטע אידישע סאָלדאַטן 187
נצחון פּאַראַד פון דער ישראל אַרמיי 189
שוועריקייטן אין דעם נאָך מלחמה פּעריאָד 193

ציוניסטישע טעמעס

טרוים, וויזיע און ווירקלעכקייט 201
תל אביב נעמט אויף פּרעזידענט חיים וויצמאַן ז״ל 205
חיים — דער אייביקער קוואַל פון לעבן 209
ירושלים — די אייביקע הויפּטשטאָט פון ישראל 213
ציוניזם, מדינת ישראל און דער „קרן היסוד״-ישראל קאַמפּיין 217
קרן קימת לישראל 223
די הסתדרות 225
די „וויצאָ״ אין ישראל 229
די ראָל פון ציוניזם איז נאָך ניט פאַרענדיקט... 233

הילע — פון שמחה גלעזער

אַדרעס פון מחבר:
GERSZON MINKOWICZ
c/o Szaya Winograd
Calle Muralla 256, Habana, Cuba

אַנדערע שריפטן פון זעלבן מחבר:

ביכער:

פון גלות דייטשלאַנד ביז מדינת ישראל
האוואנא, 1952.

ביטען
האוואנא, 1954.

בראשורן:

גלויבנדיק אין אויפקום פון מדינת ישראל
האוואנא, 1952

געזאַמלטע נאָוועלן
האוואנא, 1952

ציפערן און פאַקטן וועגן אידישן ישוב אין קובאַ
האוואנא, 1952

קובאַנער טעמעס (אין שפאניש)
האוואנא, 1954

אָפרופן וועגן די שריפטן
האוואנא, 1954